ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΔΗΜΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΧΡΙΣΤΟΥ Ν. ΠΕΤΡΟΥ-ΜΕΣΟΓΕΙΤΗ

Ημερολόγιον ελληνο-ιταλικού πολέμου [1940-41]

&

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΙΩΑΝΝΗ ΣΠ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Επεξεργασία κειμένων/φωτογραφιών
ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Επιμέλεια έκδοσης
ΠΕΤΡΟΣ Ι. ΦΙΛΙΠΠΟΥ-ΑΓΓΕΛΟΥ

ΚΑΛΥΒΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ | 2012

Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης
(1909-1944)

Γεννημένος στα Καλύβια Αττικής, Αρχαιολόγος, με ιδιαίτερες επιστημονικές και αρχαιολογικές έρευνες και μελέτες για την Αττική και την Ανατολική Κρήτη (Λασίθι). Παράλληλα ασχολήθηκε με την Επιγραφική και τις επιγραφικές σπουδές στην Ελλάδα και οι μελέτες του ακόμη θεωρούνται βασικές για την επιγραφική επιστήμη. Ιδιαίτερα ασχολήθηκε με την λαογραφία και κύρια με τους Αρβανίτες της Αττικής, μια και ο ίδιος ήταν αρβανίτης. Ακόμη είχε εκπονήσει διάφορες φιλολογικές εργασίες, είχε δημοσιεύσει ιστορικές μελέτες αλλά και δημοτικά ποιήματα. Τα ποιήματά του όσα έχουν δημοσιευτεί δείχνουν την ευαισθησία του χαρακτήρα του. Ο πρόωρος και αναπάντεχος χαμός του στέρησε από τον επιστημονικό κόσμο της χώρας μας μία φωτισμένη προσωπικότητα που είχε ακόμη πάρα πολλά να προσφέρει στον τόπο μας.

Όλες του οι μελέτες δημοσιεύτηκαν σε ένα τόμο το 1984 από τον Επιμορφωτικό Σύλλογο Καλυβίων με τίτλο «Άπαντα Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη», με επιμέλεια του Πέτρου Ι. Φιλίππου-Αγγέλου.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Ημερολόγιον
ελληνο-ιταλικού πολέμου
[1940-41]

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΔΗΜΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη
Ημερολόγιον ελληνο-ιταλικού πολέμου
&
Παράρτημα:
Ημερολόγιο Πολέμου Χρήστου Σπ. Δημητρίου

Σελιδοποίηση-εξώφυλλο: Σωτήρης Παπαδήμας
Επεξεργασία κειμένων-φωτογραφιών: Χρήστος Ι. Δημητρίου
Επιμέλεια έκδοσης: Πέτρος Ι. Φιλίππου-Αγγέλου

Η παρούσα έκδοση πραγματοποιείται και με την ευγενική χορηγία των Παναγιώτη Στουραΐτη, Θανάση Μαρτίνου και της 1 FBBank

ISBN: 978-618-80307-0-1
© φωτογραφιών: Χρήστος Ι. Δημητρίου
© έκδοσης: Δημοτική Βιβλιοθήκη Καλυβίων Δήμου Σαρωνικού
Λεωφ. Αθηνών και Ρήγα Φεραίου, Καλύβια Αττικής
τηλ.: 22990 48.509 · e-mail: info@kalivia.gr

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2012

Σχεδιασμός, παραγωγή
εκδόσεις
Αθ. Μιχάλη 19, Καλύβια Αττικής, 190 10
τηλ.: 6932 616019, 22990 48532 · e-mail: aomegaekdoseis@yahoo.gr

Απαγορεύεται σύμφωνα με το νόμο η ολική ή μερική αναδημοσίευση του έργου αυτού, καθώς και η διασκευή ή αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε τυποτεχνικό, ηλεκτρονικό ή άλλο μέσο χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΔΗΜΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΧΡΙΣΤΟΥ Ν. ΠΕΤΡΟΥ-ΜΕΣΟΓΕΙΤΗ

Ημερολόγιον ελληνο-ιταλικού πολέμου [1940-41]

Παράρτημα

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΙΩΑΝΝΗ ΣΠ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Επεξεργασία κειμένων-φωτογραφιών: Χρήστος Ι. Δημητρίου
Επιμέλεια έκδοσης: Πέτρος Ι. Φιλίππου-Αγγέλου

Στους συγχωριανούς των δύο συγγραφέων Καλυβιώτες,
και στους συμπολεμιστές τους «που αντιστάθηκαν και πολέμησαν πρώτα με την καρδιά τους και λιγότερο με τη σκέψη τους».

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος του Δημάρχου Σαρωνικού 9

Εισαγωγικό σημείωμα του επιμελητή του κειμένου
και των φωτογραφιών Χρήστου Ι. Δημητρίου 11

Πέτρος Ι. Φιλίππου-Αγγέλου
Σύντομη αναφορά στη ζωή και το έργο
του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη 17

Αικατερίνη Ι. Δημητρίου
Βιογραφικό σημείωμα του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη 25

Δημοσιεύσεις-Εργογραφία
του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη 31

Γαρυφαλιά Αδάμη
Ιστορικό Περίγραμμα, Η Ελλάδα και η Ευρώπη
κατά την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου 35

Πέτρος Ι. Φιλίππου-Αγγέλου
Εισαγωγή στο Ημερολόγιο του Ελληνοϊταλικού πολέμου
του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη 61

ΧΡΙΣΤΟΣ Ν. ΠΕΤΡΟΥ-ΜΕΣΟΓΕΙΤΗΣ
Ημερολόγιον Ελληνοϊταλικού Πολέμου 1940-41. 73

Γεώργιος Μπακαλάκης
Επικήδειος λόγος στον Χρίστο Ν. Πέτρου 287

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΛΙΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πέτρος Ι. Φιλίππου-Αγγέλου
Το Στρατιωτικό Ημερολόγιο του Ιωάννου Σπ. Δημητρίου από τον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο 1940-41 291

Χρήστος Ι. Δημητρίου
Βιογραφικό σημείωμα Ιωάννη Σπ. Δημητρίου 295

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΠ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Στρατιωτικό Ημερολόγιο 1940-41 297

Φωτογραφίες από το Μέτωπο του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη 319

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΤΟΥ ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Είναι για μένα ιδιαίτερη χαρά και τιμή να προλογίσω την παρούσα δημοσίευση των δύο στρατιωτικών ημερολογίων. Το πρώτο του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη και το δεύτερο του Γιάννη Σπ. Δημητρίου.

Τα ημερολόγια και ιδιαίτερα τα στρατιωτικά, αποτελούν από μόνα τους αναμφισβήτητα μία μεγάλη ιστορική πηγή και μαρτυρία. Γιατί εκτός από αυτά τα ίδια τα γεγονότα που περιγράφουν, δεν παύουν συγχρόνως να είναι και η προσωπική μαρτυρία και εξομολόγηση μιας συγκεκριμένης, μοναδικής και συγχρόνως δύσκολης στιγμής του κάθε ανθρώπου, που σαν στρατιώτης βιώνει την σκληράδα και τις κακουχίες του πολέμου.

Το πρώτο ημερολόγιο του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη, περιέχει μία αναλυτική αφήγηση και εξιστόρηση όλων των στρατιωτικών γεγονότων όπως τα έζησε ο ίδιος, από τον Αύγουστο του 1940 που επιστρατεύτηκε, μέχρι το τέλος του πολέμου και την επιστροφή του στην γενέτειρά του, τα Καλύβια Αττικής. Με απλό και όπου χρειάζεται πολιτικό και επιστημονικό λόγο, περιγράφει τα στρατιωτικά και πολεμικά γεγονότα. Παράλληλα περιγράφει την στρατιωτική ζωή και τις δυσκολίες της, αλλά ακόμη περιγράφει και αναλύει όσο μπορεί τους τόπους και τους ανθρώπους που συναντά –Έλληνες και Αλβανούς– σε όλη την διάρκεια της στρατιωτικής του πορείας. Και ακριβώς αυτή η πολύπλευρη περιγραφή του είναι που το κάνει μοναδικό.

Το δεύτερο ημερολόγιο του Ιωάννη Σπ. Δημητρίου μικρότερο, γραμμένο πιο συνοπτικά, παρουσιάζει τα πολεμικά γεγονότα, τις κακουχίες και την σκληράδα του πολέμου, έτσι όπως την βίωσε ένας απλός στρατιώτης στην πρώτη γραμμή του πολέμου. Ο ρεαλισμός και η περιγραφή της ωμής βίας του πολέμου είναι το κύριο χαρακτηριστικό του.

Σίγουρα και τα δύο ημερολόγια έχουν μία μοναδική και αξεπέραστη βαρύτητα, αφού αποτελούν μαρτυρία ψυχής των γεγονότων του πολέμου του '40, έτσι όπως τα βίωσαν οι δύο αφηγητές στρατιώτες.

Από την θέση αυτή οφείλω να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΛΙΤΥΒΟΥ ΔΗΜΟΣ

τον Χρήστο Ι. Δημητρίου, γιο του Ιωάννη Δημητρίου και ανηψιό του Χρίστου Πέτρου-Μεσογείτη, ο οποίος διαφύλαξε με ιδιαίτερη φροντίδα και σεβασμό όλα αυτά τα χρόνια τα ημερολόγια, πολύτιμα οικογενειακά του κειμήλια, επεξεργάστηκε τα χειρόγραφα και μας εμπιστεύτηκε την δημοσίευσή τους.

Στο Διοικητικό Συμβούλιο του Νομικού Προσώπου του Δήμου Σαρωνικού, που με ομόφωνή του απόφαση, θεωρώντας υποχρέωσή του και καθήκον την παρούσα έκδοση, συναίνεσε και ενέκρινε, η παρούσα έκδοση να γίνει από την Δημοτική Βιβλιοθήκη του Δήμου Σαρωνικού, επίσης θερμά ευχαριστώ.

Θερμές ευχαριστίες επίσης εκφράζω προς τους χορηγούς της έκδοσης, κ. Στουραΐτη Παναγιώτη, κ. Θανάση Μαρτίνο *και την Διοίκηση της* First Business Bank, *που χωρίς την ευγενική τους χορηγία θα ήταν πάρα πολύ δύσκολη η έκδοση του παρόντος τόμου, λόγω και της δύσκολης οικονομικής συγκυρίας.*

Επίσης ευχαριστώ την φιλόλογο Γαρυφαλιά Αδάμη, η οποία αντί προλόγου περιέγραψε την πολιτική κατάσταση τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Ευρώπη, την περίοδο πριν από τον πόλεμο, όσο και κατά την διάρκεια αυτού και μετά τον πόλεμο, βοηθώντας μας, με το σύντομο αυτό ιστορικό περίγραμμα να κατανοήσουμε το κλίμα της εποχής.

Επίσης την σύζυγό μου Κατερίνα Σωτηρίου, για την βοήθειά της στις διορθώσεις των κειμένων, για την γραμματειακή τους υποστήριξη την Ελένη Ράπτη, την Έλενα Μαργώνη, την Γλυκερία Κουτσοχρήστου και την Ελισσάβετ Πεδιώτη. Τον εκδότη Πέτρο Μιχάλη για τις πολύτιμες συμβουλές του σχετικά με την παρούσα έκδοση, καθώς και όλους όσοι με οποιονδήποτε τρόπο συνέβαλαν στο να παρουσιαστούν και να δημοσιευτούν τα συγκεκριμένα στρατιωτικά ημερολόγια επίσης θερμά ευχαριστώ.

Τελειώνοντας, νομίζω ότι πέρα από την αναμφισβήτητη τεράστια συμβολή στην γνώση και την κατανόηση της πρόσφατης ιστορίας μας και ειδικά των πολεμικών γεγονότων του ’40, η παρούσα έκδοση αποτελεί και ιδιαίτερη τιμή για όλους τους συγχωριανούς των δύο συγγραφέων Καλυβιώτες, για τους συμπολεμιστές τους και κυρίως για τον τόπο μας. Αποτελεί ακόμη και μία παρακαταθήκη για τις επόμενες γενιές μαζί με την ευχή, ποτέ πια πόλεμος για όλο τον κόσμο.

Πέτρος Ι. Φιλίππου
Δήμαρχος Σαρωνικού

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Τη δεκαετία του ’50 η Ελλάδα προσπαθούσε να επουλώσει τις πληγές που της άφησε ο Ελληνοϊταλικός πόλεμος του 1940-41, η γερμανική κατοχή από το 1941 μέχρι το 1944 και στη συνέχεια ο εμφύλιος σπαραγμός από το 1946 μέχρι το 1949. Τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στη διάρκεια αυτών των χρόνων, προκάλεσαν μεγάλες απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό όσο και τεράστιες οικονομικές – υλικές ζημιές στη χώρα μας. Το σύνδρομο της δεκαετίας του ’40 το κουβαλούσαν οι άνθρωποι πολύ έντονο κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του ’50 και αρκετά αργότερα, ξυπνούσαν μέσα στον ύπνο τους αλλά και στον ξύπνιο τους ακόμη, οι εφιάλτες του χθες, ενός χθες που δεν ήταν καθόλου μακρινό…

Ο γράφων τη δεκαετία αυτή του ’50 ήταν μικρό παιδάκι και στη μνήμη του έχουν μείνει ιστορίες από διηγήσεις των «μεγάλων», γιατί τότε οι άνθρωποι μιλούσαν μεταξύ τους και έλεγαν ιστορίες, καθισμένοι άλλοτε γύρω στο τραπέζι, άλλοτε τα βράδια του Χειμώνα γύρω από το τζάκι, τα καλοκαιρινά απόβραδα ξαπλωμένοι σε παρέες στην αμμουδιά της Λυκουρίζας, μπροστά από τις παραθεριστικές καλαμένιες ή από σκίνους κατασκευασμένες καλύβες, αλλά οι πλέον πολυφωνικές ιστορίες ήταν όταν μαζεύονταν σε γιορτινά τραπέζια λόγω πλήθους αφηγητών. Όπου κι αν βρίσκονταν οι άνθρωποι τότε έλεγαν ιστορίες, τις προσωπικές τους ιστορίες που είχαν βιώσει εκείνα τα πέτρινα χρόνια, ιστορίες που στα επόμενα χρόνια και στην επόμενη δεκαετία δυστυχώς αντικαταστάθηκαν από τις ιστορίες της τηλεόρασης, που και αυτές ακόμη είχαν κοινή αφετηρία (βλ. Άγνωστος Πόλεμος), τυχαίο άραγε…; Άκουγα τότε χωρίς να καλοκαταλαβαίνω λέξεις και φράσεις όπως: για πολύωρες πορείες μέσα στα χιόνια, για βομβαρδισμούς, για αιχμαλώτους, για κακουχίες, για κρυοπαγήματα, για ψείρες, για Καλπάκι, για Κλεισούρα, για Χιμάρα, για Κορυτσά, για

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΛΙΒΑΝΟΣ ΔΗΜΟΣ ΛΑΜΙΑΣ

στούκας, για οβίδες, για παιδιά με πρησμένες κοιλιές από την πείνα, για ΕΑΜ, για ΕΛΑΣ, για δοσίλογους και μαυραγορίτες, για Ιταλούς, για Γερμανούς, για Εγγλέζους, για νίκες και ήττες, μα προ παντός για θανόντες και πεσόντες που τους έλεγαν μακαρίτες και την αναφορά τους ακολουθούσαν κάποια δάκρυα ή μια παγωμένη σιωπή… !! Και έρχονταν και οι Εθνικές επέτειοι με τους λόγους και τα μνημόσυνα υπέρ των πεσόντων, κατά τη διάρκεια των πρώτων σχολικών χρόνων, με τους λόγους για τον Παπαφλέσσα, για τον Κολοκοτρώνη, για τον Καραϊσκάκη, για Τούρκους και Αγαρηνούς, για Αλαμάνα και Δερβενάκια, για το ΟΧΙ του Μεταξά, για αντάρτες και εθνικό στρατό, για ήρωες και προδότες… Ήταν βέβαια και το Σχολείο… που εκεί διαβάζαμε για τα κατορθώματα του Οδυσσέα, το χαμό του Αχιλλέα, την πτώση της Τροίας, για τις νίκες των ατρόμητων Ελλήνων στις Θερμοπύλες, στο Μαραθώνα, στη Σαλαμίνα… και ήταν ο Λεωνίδας μα και ο Εφιάλτης, ο Μιλτιάδης, ο Θεμιστοκλής…

Όλα αυτά χόρευαν έναν ακατανόητο χορό ονομάτων εννοιών γεγονότων μέσα στο παιδικό μου μυαλουδάκι και με όχημα τη φαντασία μου έφτιαχνα τις δικές μου ιστορίες που με ταξίδευαν από την Τροία και τις Μυκήνες στα βουνά της Ηπείρου και της Αλβανίας, από την αρχαία Σπάρτη και τους Λακεδαιμονίους ως τα Γιαννενα και τον Αλή Πασά με τους καημούς του για την Κυρά Φροσύνη, τις Σουλιώτισσες, την Μπουμπουλίνα, τον Περικλή, το Σόλωνα…! Τώρα πια συλλογιέμαι ότι όλο αυτό το μπέρδεμα του παιδικού μου μυαλού δεν ήταν τίποτε περισσότερο ούτε τίποτε λιγότερο από ένα ταξίδι στη 2500 χρόνων ιστορία του Έθνους, απλά τότε δεν υπήρχε ο μπούσουλας της γνώσης που θα έβαζε σε τάξη όλον αυτό το «θησαυρό».

Πέρασαν πολλά χρόνια για να ξεκαθαρίσουν όλα μέσα μου, καθότι στο Σχολείο δε διδαχθήκαμε ποτέ τη νεότερη ιστορία της Ελλάδος και κάποιες μικρές αναφορές ήταν αρκετά στυλιζαρισμένες και φτιασιδωμένες που δεν άντεχαν σε κανενός είδους λογική ανάλυση και σύνδεση με τα γεγονότα. Τώρα πια είναι γνωστό και ιστορικά επιβεβαιωμένο από πλειάδα ιστορικών ένθεν και ένθεν, ότι η Ελλάδα από την Τουρκοκρατία και μετά ήταν πάντα ένα εξαρτημένο κράτος με Βασιλείς και Πρωθυπουργούς εγκάθετους ή υπαγορευόμενους από τους εκάστοτε «συμμάχους», ένα πιόνι στη διεθνή πολιτική σκακιέρα.

Μολονότι είχα δύο ημερολόγια αναφερόμενα στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940-41, στις βιβλιοθήκες του σπιτιού μου, δεν είχα τολμήσει για αρκετά χρόνια να τα διαβάσω, όχι από αμέλεια, αλλά γιατί ήθελα πρώτα να διαβάσω και να μάθω την ιστορία ώστε να απαγκιστρωθώ από τις σκόρπιες εννοιολογικά σκέψεις και εντυπώσεις που είχαν δημιουργηθεί στο μυαλό μου από τα παιδικά χρόνια και τις διηγήσεις των «μεγάλων» και είχαν στοιχειώσει μέσα μου.

Τα δύο ημερολόγια έχουν γραφτεί το μεν ένα από τον Αρχαιολόγο Χρίστο Νικ. Πέτρου-Μεσογείτη, το δε έτερον από το Μηχανοτεχνίτη Ιωάννη Σπ. Δημητρίου. Από τον πρώτο έχω κληρονομήσει το όνομά μου, τον οποίον όμως ποτέ δεν γνώρισα, έστω και αν με την πάροδο των χρόνων τον γνώρισα εντελώς μεταφυσικά μέσα από τα κείμενά του, τις σημειώσεις του, τις φωτογραφίες και την αλληλογραφία του την επαγγελματική αλλά και την προσωπική. Η μεταφυσική εκείνη σχέση οδήγησε τα βήματά μου να γνωρίσω τους τόπους που και εκείνος γνώρισε, να δω τις ίδιες εικόνες, έστω και αλλαγμένες από το χρόνο, να γνωρίσω ανθρώπους που και εκείνος γνώριζε και εν τέλει να νοιώσω έστω και κατ᾽ ελάχιστον συναισθήματα και ανησυχίες που και εκείνος ένοιωσε, ξέχωρα που η νοερή του παρουσία ήταν συνεχής στο σπίτι που μεγάλωσα. Από το δεύτερο κληρονόμησα τη ζωή και το επώνυμό μου, αλλά εκείνον τον γνώρισα πολύ καλά, έστω και αν έφυγε και εκείνος νωρίς. Και τα δύο αυτά πρόσωπα υπήρξαν εξίσου σημαντικά στη ζωή μου και το μόνο που θα μπορούσα να τους πω, αν είχα τη δυνατότητα επικοινωνίας, θα ήταν μια μόνο λέξη, ένα μεγάλο ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ!

Όταν ξεκίνησα να διαβάζω το ημερολόγιο του Χρίστου Ν. Πέτρου φθάνοντας περίπου στη μέση του πρώτου τετραδίου (επί συνόλου επτά) σταμάτησα το διάβασμα γιατί μου γεννήθηκε η επιθυμία να το δακτυλογραφήσω, αφού έκανα έτσι κι αλλιώς την προσπάθεια να το διαβάσω, γιατί χρειαζόταν προσπάθεια να διαβάσεις ένα κείμενο γραμμένο με κονδυλοφόρο και μελάνι σε συνθήκες εκστρατείας με λέξεις μονοκονδυλιές λόγω ταχύτητας και έντασης. Η μορφή και το γλαφυρό ύφος γραφής το έκανε ευχάριστο στην ανάγνωση, τα στοιχεία που αναφέρονται σε γεωγραφικές θέσεις ή θέματα οργάνωσης του στρατού έχουν ακρίβεια που σημαίνουν γνώση περί των στρατιωτικών, βέβαια είχε διατελέσει κατά τη διάρκεια

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΛΙΒΑΣ ΔΗΜΟΣ

της κανονικής του θητείας εκπαιδευτής του πυροβολικού… και, αν κρίνω από τις σημειώσεις και το ημερολόγιο της θητείας του (υπάρχει και τέτοιο…), ήταν κάτι που το έκανε με μεγάλη αγάπη αφού βέβαια εμπεριείχε το στοιχείο της διδασκαλίας…! Από το κείμενο δε λείπουν οι αναλύσεις πολιτικές και στρατιωτικές, ούτε το χιούμορ ούτε και ο αυτοσαρκασμός πολλές φορές. Έτσι αποφάσισα την αντιγραφή του ημερολογίου για να μπορέσουν να το διαβάσουν και άλλοι αναγνώστες… εξάλλου τα 70 περίπου χρόνια που έχουν περάσει από τη συγγραφή του νομίζω ότι απελευθερώνουν από το ιδιωτικό ενός προσωπικού ημερολογίου.

Το δεύτερο ημερολόγιο του Ιωάννου Σπ. Δημητρίου είναι πιο απλοϊκό στη γραφή και καταγραφή των γεγονότων αν και νομίζω ότι παρ' ότι σύντομο και με χρονικές ασυνέχειες (δεν είναι και εύκολο να ζεις μια απάνθρωπη ζωή… να διακινδυνεύεις διαρκώς τη ζωή σου… και να κρατάς και ημερολόγιο…!) μεταφέρει πολύ δυνατές στιγμές με έντονα συναισθήματα πατριωτικά αλλά και άκρως ανθρώπινα.

Χωρίς να θέλω να συγκρίνω τα δύο ημερολόγια, εξάλλου δεν είναι εκθέσεις ιδεών, διαφέρουν στο ότι ο ένας ήταν κατά κάποιον τρόπο επιτελικός (υπηρεσία γραφείου), ενώ ο άλλος απλός στρατιώτης για κάθε ανάγκη και υπηρεσία πολύ περισσότερο εκτεθειμένος σε κακουχίες και κινδύνους. Η ομοιότητά τους, ότι και τα δύο είναι το ίδιο δυσανάγνωστα και με την ίδια ένταση στη γραφή.

Η μεταφορά των κειμένων έγινε αυτούσια ως προς το γλωσσικό ιδίωμα και η ορθογραφία παρέμεινε ως είχε με μόνο το «δυστύχημα» του μονοτονικού και την απουσία πνευμάτων και υπογεγραμμένων, γεγονός που κάνει κάποιες λέξεις να φαίνονται «ανάπηρες» ή και λανθασμένες…! Οι φωτογραφίες έτυχαν μιας κάποιας επεξεργασίας αφού ο εξοπλισμός που τις «φυλάκισε στη φυλακή του χρόνου» ήταν αρκετά κακής ποιότητας, και τα φιλμ (πλάκες) όσο και οι τυπωμένες αρκετά φθαρμένες. Μια ακόμη δυσκολία που αντιμετώπισα με τις φωτογραφίες ήταν η θεματογραφία που σε αρκετές δεν υπήρχε ή ήταν γραμμένη «στενογραφικά»…!

Η αναφορά στη γενιά εκείνη των πατεράδων μας είναι μνημόσυνο και ευγνωμοσύνη συνάμα σ' εκείνους που αντιστάθηκαν και πολέμησαν πρώτα με την καρδιά τους και λιγότερο με τη σκέψη τους το 1940-41. Αντιστάθηκαν και πολέμησαν πάλι με την καρδιά τους, μα αυτή τη φορά

με τη σκέψη παρασυρμένη σε διαφορετικές κατευθύνσεις από τους «καλούς μας συμμάχους» το 1946-49 (δυστυχώς είναι αδύνατον ο απλός και μέσος πολίτης όσο και ο μαχητής ακόμη, να γνωρίζει το παιχνίδι των παρασκηνίων και της οργανωμένης προπαγάνδας, που με επιστημονική γνώση παίζεται πίσω και πάνω του, καθορίζοντας την τύχη και τις επόμενες κινήσεις του… και πως είναι δυνατόν να αντισταθεί σ' αυτή την πλεκτάνη και να μπορέσει να κρίνει με βάση το αντικειμενικά γενικό καλό, όταν οι σχεδιασμοί και οι αποφάσεις λαμβάνονται από επιστήμονες του είδους…; η αντιπαράθεση είναι άνιση…). Αγωνίσθηκαν με την καρδιά και τη σκέψη τους για να ξαναχτίσουν τα όσα κατέστρεψε η λαίλαπα των πολέμων μετά το 1949 και να μας δώσουν μια χώρα πιο καλή, πιο πλούσια, πιο ΕΛΕΥΘΕΡΗ…!

Παράλληλα η αναφορά στη γενιά των πατεράδων μας, ίσως είναι η απαίτηση για μια μικρή συγνώμη από τις επερχόμενες γενιές, εκ μέρους της δικής μας γενιάς, της «ηρωικής γενιάς του πολυτεχνείου» όπως αυτάρεσκα θέλουμε να αποκαλούμαστε και για τα δεινά που τους κληροδοτούμε: Μια πατρίδα αφελληνισμένη, με την ελληνική γλώσσα κακοποιημένη και έναν υποτυπώδη φθίνοντα και αλλοιωμένο πολιτισμό, ξέχωρα από την υλική και ηθική ένδεια…! Και ποιες είναι πια οι ιστορίες που ακούν τα μικρά παιδιά από τις διηγήσεις μας…; Δε μας ακούν πια, γιατί δε μιλάμε, δεν έχουμε τίποτα σημαντικό να τους πούμε, γιατί οι ιστορίες είναι πλέον γραμμένες και υπαγορευμένες από άλλους, όχι μέσω της δικής μας διήγησης, αλλά διοχετευμένες έξυπνα μέσα από σύγχρονους διαύλους επικοινωνίας…!

Εύχομαι οι επόμενες γενιές να κάνουν τη μεγάλη ανατροπή σ' έναν κόσμο που όλα αλλάζουν, που τίποτα δεν είναι ίδιο στο σήμερα με το χθες και το αύριο φαντάζει terra incognita!!

Για τη μεταφορά των κειμένων και των φωτογραφιών

Χρήστος Ιωαν. Δημητρίου
Μακρύς Γιαλός-Λασιθίου
Ιούλιος 2012

ΔΗΜΟΤΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΑΛΥΜΝΟΥ
ΔΗΜΟΣ
ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ Ν. ΠΕΤΡΟΥ-ΜΕΣΟΓΕΙΤΗ

Του Πέτρου Ι. Φιλίππου-Αγγέλου

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης γεννήθηκε στα Καλύβια της Αττικής τα Χριστούγεννα του 1909. Από μικρός έδειξε μια ιδιαίτερη κλίση στα γράμματα. Αριστεύοντας πέρασε από όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, τόσο της κατώτερης όσο και της μέσης, παρακολουθώντας στα Γυμνάσια της Κερατέας και του Κορωπίου. Το 1928 περνάει στη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας, από όπου και τελείωσε το 1932 με άριστα. Σαν φοιτητής ακόμη έκανε την πρώτη του εμφάνιση στα γράμματα και στην επιστήμη, δημοσιεύοντας το 1929 οκτώ χειρόγραφα σημειώματα που είχε ανεύρει σε ένα παλιό ψαλτήριο, όλα από την εποχή της Επανάστασης του 1821. Και είναι πραγματικά ντοκουμέντα τα σημειώματα αυτά, γιατί ακριβώς δείχνουν ποιες ήταν οι συνθήκες που επικρατούσαν στην περιοχή μας τους χρόνους της εθνικής παλιγγενεσίας, όπως και τις σχέσεις που υπήρχαν μεταξύ των ντόπιων και των νησιών του Αργοσαρωνικού, όταν οι Τούρκοι στις διάφορες επιδρομές τους, κατέστρεφαν και λεηλατούσαν τον τόπο.

Τελειώνοντας το στρατιωτικό του το 1933 διορίζεται στη Δημόσια Εμπορική Σχολή Πειραιά, όπου και εξασκεί το καθηγητικό του επάγγελμα για τρία χρόνια, υπεύθυνα και με ευσυνειδησία. Είναι συγκινητικό το δέσιμό του με τους μαθητές για τους οποίους κυριολεκτικά έδινε τον καλύτερο εαυτό του. Η παραπάνω αυτή θέση του βεβαιώνεται από μαρτυρίες των παλαιοτέρων, όσο και από δημοσιευμένα ποιήματά του (βλ. «Άπαντα Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη», Καλύβια 1984, σελ. 63).

Την εποχή αυτή άρχισε πλέον να ασχολείται συστηματικά με την Επιγραφική και δημοσιεύει με το ψευδώνυμο «ΑΝΑΓΝΑΣ» την πρώτη του μελέτη με θέμα: «Διαπραγμάτευσις επιγραφών τινών εξ Αττικής», η

οποία περιλαμβάνει δύο επιτύμβιες και τέσσερις ποικίλου περιεχομένου επιγραφές, όλες από τα Καλύβια της Αττικής.

Την περίοδο αυτή δημοσιεύει ακόμη και μια εκτενή νεκρολογία για το φίλο και δάσκαλό του Πέτρο Φουρίκη μαζί με τον πλήρη κατάλογο των εργασιών του.

Το 1936 μπαίνει στην Αρχαιολογική Υπηρεσία και διορίζεται αμέσως Επιμελητής Αρχαιοτήτων Κρήτης. Εδώ θα πρέπει να σταθούμε για λίγο στον πραγματικά συγκινητικό τρόπο που αφήνει το καθηγητικό του λειτούργημα και που δείχνει ξεκάθαρα την ευαισθησία του χαρακτήρα του και την αγάπη του προς τους μαθητές του και συγχρόνως την «αγωνία» του για τους πρωτόγνωρους ακόμη γι' αυτόν δρόμους της αρχαιολογικής επιστήμης:

Ένα κομμάτι σβήστηκε της ταπεινής ζωής μου
ένας σφυγμός υπέροχης νεκρώθηκε εργασίας
μια φλέβα στέρεψ' ιερής αγάπης και λατρείας,
που ήταν στολίδι και ζωή και χάρμα της ψυχής μου.

Τώρα άλλοι δρόμοι μακρινοί τραβούν τα βήματά μου,
μα του δασκάλου η πρότερη κι αθόρυβη εργασία
θ' αποτελεί μια μυστική, μια ζωντανή θρησκεία,
που όνειρο θα είναι και καημός και πόθος και χαρά μου.

(*Άπαντα Χρ. Ν. Πέτρου-Μεσογείτη*, Καλύβια 1984, σελ. 63)

Στην Κρήτη που είναι και η πιο παραγωγική περίοδος της ζωής του, με εφόρους πρώτα το Σπ. Μαρινάτο και κατόπιν το Ν. Πλάτωνα, αναπτύσσει μια πολύπλευρη επιστημονική δραστηριότητα. Τοποθετείται υπεύθυνος αρχαιοτήτων της Ανατολικής Κρήτης και για μια τριετία (1936-39) επιβλέπει όλο το αρχαιολογικό έργο που επιτελείται σε αυτήν την περιοχή, διενεργώντας και ο ίδιος ανασκαφές. Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών τα δημοσιεύει και με τη μορφή των «Αρχαιολογικών Πεπραγμένων Αν. Κρήτης» αλλά και με τη μορφή διαλέξεων που δίνει στο Ηράκλειο (Άπαντα, σελ. 85). Παράλληλα, επιδίδεται με πάθος, θα μπορούσαμε να πούμε, στη συγκέντρωση και μελέτη των διαφόρων επιγραφών που ήταν εγκατεσπαρμένες στα διάφορα σημεία της Κρήτης. Τις συγκεντρώνει

στο Μουσείο του Ηρακλείου όπου και επιδίδεται στη μελέτη τους. Με τη συστηματοποίηση αυτή των επιγραφικών ενασχολήσεών του, δημοσιεύει πλήθος επιγραφών και επιγραμμάτων από όλα τα σημεία της Κρήτης, διεξοδικότατα μελετημένες. Δεν αρκείται όμως στην απλή επιστημονική μελέτη επιγραφών, αλλά εμπνευσμένος από μερικά συγκινητικά επιτύμβια, γράφει ορισμένα από τα ωραιότερα ποιήματα (Άπαντα, σελ. 64 κ.ε.), από όπου φαίνεται και όλη του η ευαισθησία, ο λεπτός εσωτερικός του κόσμος και ο πλούτος των συναισθημάτων, που έκρυβε η ανήσυχη ψυχή του και το ερευνητικό του πνεύμα.

Όντας από τη φύση του άνθρωπος κοινωνικός και απλός γνωρίζεται με τους απλούς ανθρώπους στις περιοχές που εργάζεται και προσπαθεί να τους μεταδώσει την αγάπη του για τα αρχαία, συγκεντρώνοντας συγχρόνως στα διάφορα χωριά τα εγκατεσπαρμένα γύρω τους αρχαία λείψανα και δημιουργώντας μικρές αρχαιολογικές συλλογές. Τον θέλγει η άγρια ομορφιά του οροπεδίου του Λασηθίου, του μέχρι τότε ιστορικά παραμελημένου νομού και, καθοδηγούμενος από τα αποτελέσματα των ανασκαφών της Αγγλικής Αρχαιολογικής Σχολής, καταπιάνεται με την ιστορία αυτού του τόπου και δημοσιεύει μία πρωτοπόρα και διαχρονική μελέτη για το οροπέδιο, όπου αποδεικνύει τη συνέχεια της ζωής σε αυτόν τον τόπο από τη μινωική ακόμη εποχή μέχρι σήμερα. Δεν ξεχνάει όμως και τη φιλολογική του ζωή και τον «ελεύθερο» χρόνο του καταπιάνεται με φιλολογικές μελέτες. Δημοσιεύει στίχους του 17ου και 18ου αιώνα που τους βρίσκει σε παλαιά χειρόγραφα στο Μουσείο του Ηρακλείου, κλασικά δείγματα της κρητικής ποίησης αυτής της εποχής (Άπαντα, σελ. 123 κ.ε.). Ακόμη δημοσιεύει και μια πετυχημένη ανάλυση-σύγκριση του ηρωικού στοιχείου, όπως αυτό απαντά στο πρόσωπο του Αχιλλέα στην Ιλιάδα με τον αρματολό Αστραπόγιαννο στο ομώνυμο ποίημα του Βαλαωρίτη (Άπαντα, σελ. 118 κ.ε.). Τα παραπάνω αποτελούν μέρος μόνο των δραστηριοτήτων του στην Κρήτη, γιατί έχουμε υπ' όψη μας και άλλες μελέτες αυτής της περιόδου, δημοσιευμένες στον τοπικό τύπο, που δυστυχώς δεν μπορέσαμε ακόμη να βρούμε.

Το 1939 μετατίθεται στο Ναύπλιο, πάλι με την ιδιότητα του επιμελητή αρχαιοτήτων. Δυστυχώς πριν προλάβει να επιδοθεί στο επιστημονικό του έργο κηρύσσεται ο πόλεμος του '40. Επιστρατεύεται και αυτός και

μαζί με τα άλλα ελληνόπουλα δίνει το μεγάλο αγώνα εναντίον του σιδηρόφρακτου εισβολέα. Αναδεικνύεται ένας μεγάλος, φλογερός και ένθερμος πατριώτης, όπως τουλάχιστον φαίνεται από τα γεμάτα θέρμη και ενθουσιασμό γράμματα που έφταναν στους δικούς του από το μέτωπο. Γυρίζει πίσω με την υποχώρηση, το 1941, με κλονισμένη την υγεία του από ένα παράτυφο που είχε πάθει και ξαναφεύγει για το Ναύπλιο όπου παραμένει εργαζόμενος όλη την περίοδο της κατοχής. Αυτήν την περίοδο επεξεργάζεται και την κορωνίδα των εργασιών του, την «Επιγραφική και οι Επιγραφικές Σπουδές στην Ελλάδα». Η εργασία αυτή είναι γραμμένη στη δημοτική και στόχο έχει να φέρει κοντά στο «ελληνικό μορφωμένο κοινό» την Επιγραφική. Μέσα από αυτήν του τη μελέτη, φαίνεται όλη του η ευαισθησία και η αγάπη για τα αρχαία και την επιγραφική στον τόπο μας, μια και όπως λέει ο ίδιος «είναι παρακινημένο και από κάποια εσώψυχη αντίδραση και συμπόνοια για τις περιπέτειες των αρχαίων μας σ' όλο το θλιβερό τούτο διάστημα» δηλαδή την κατοχή. Την εργασία αυτή, δυστυχώς, δεν πρόλαβε να δημοσιεύσει, λόγω του πρόωρου θανάτου του και τη δημοσίευσε ο φίλος του καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Γ. Μπακαλάκης.

Αδημοσίευτη ακόμη είχε αφήσει μια πάρα πολύ μεγάλη λαογραφική εργασία που τον είχε απασχολήσει από την εποχή που ήταν ακόμη φοιτητής μέχρι τις τελευταίες ημέρες του θανάτου του. Είναι «Τα Ελληνοαλβανικά Λαογραφήματα εκ των Καλυβίων της Λαυρεωτικής». Αποτελούνται τα Λαογραφήματα αυτά από μια αρκετά μεγάλη και πλούσια συλλογή αρβανίτικων τραγουδιών. Λησμονήσαμε να πούμε ότι μια από τις πολλές του δραστηριότητες ήταν η καταγραφή και η επιστημονική μελέτη της αρβανίτικης γλώσσας. Λόγω αυτής της κατεύθυνσης των ενδιαφερόντων του δημοσίευσε και ένα γλωσσάρι με τον τίτλο «Ελληνικαί λέξεις εν τω ιδιώματι των Αλβανοφώνων της Αττικής», όπου έχει συγκεντρώσει όλες τις ελληνικές λέξεις που υπάρχουν στην αρβανίτικη διάλεκτο και συγχρόνως δείχνει τον τρόπο με τον οποίο λειτούργησε η Αλβανική γλώσσα στα δάνεια που δέχτηκε από το ελληνικό της περιβάλλον.

Τα «Ελληνοαλβανικά Λαογραφήματα» βρέθηκαν άριστα διατηρημένα στο προσωπικό του αρχείο, το οποίο ευγενικά μας παραχώρησε η αδελφή του κα Αικατερίνη Ι. Δημητρίου. Ήταν δε επιστημονικά επεξεργασμέ-

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΔΗΜΟΣ

να χωρίς βέβαια να γνωρίζουμε αν αυτή θα ήταν και η τελική μορφή της έκδοσής τους. Η αξία αυτών των τραγουδιών είναι τεράστια. Πρώτα απ' όλα και μόνο η διάσωσή τους είναι σημαντικότατη προσφορά, μια και σήμερα όλος αυτός ο πλούτος έχει χαθεί. Ακόμη εξετάζοντας το υλικό αυτό βγαίνει εύκολα το συμπέρασμα ότι είναι μια ουσιαστική συμβολή στις λαογραφικές παραδόσεις των αρβανιτών, όπως και ανεκτίμητο έτοιμο υλικό για τον επιστήμονα που θέλει να καταπιαστεί με τη μελέτη του αρβανίτικου στοιχείου στην Ελλάδα. Σημαντικές ακόμη είναι και οι παρατηρήσεις τις οποίες έχει κάνει, όσον αφορά την ιστορία των αρβανιτών στον τόπο μας, την κοινωνική τους ζωή και τις σχέσεις μεταξύ τους. Για παράδειγμα ο γάμος, η οικογένεια, οι καθημερινές δυσκολίες, η συντηρητική τους νοοτροπία, όπως φαίνονται μέσα από το αρβανίτικο τραγούδι, είναι μερικά από τα θέματα που τον απασχολούν στις παρατηρήσεις του. Γι αυτό και νομίζουμε ότι η εργασία αυτή είναι πρωτοποριακή για τον τόπο μας.

Στο Ναύπλιο όταν ήταν στη διάρκεια της Κατοχής, επετέλεσε και κάποιο άλλο έργο πραγματικά τεράστιο για την αρχαιολογική κληρονομιά του τόπου μας. Παρόλο που η υγεία του ήταν ήδη κλονισμένη, προτίμησε να μείνει την Κατοχή στον τόπο όπου ήταν ταγμένος. Και εκεί με άλλους συναδέλφους του φυγάδευε και έκρυβε τις αρχαιότητες του μουσείου του Ναυπλίου, προκειμένου να γλιτώσουν από την αρπαχτική και ληστρική μανία των κατακτητών. Και από όλη του αυτή τη δραστηριότητα φαίνεται η αυταπάρνηση του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη για τα ιδανικά τα οποία πίστευε. Πραγματικά δε για αυταπάρνηση πρόκειται, γιατί ενώ θα μπορούσε να είχε μείνει στο πατρικό του σπίτι κατά τη διάρκεια της Κατοχής και να είχε υποφέρει λιγότερο, προτίμησε να μείνει πιστός στο καθήκον και να υπομείνει όλες τις κακουχίες. Είναι βέβαιο ότι αυτές οι δύσκολες συνθήκες ήταν που εξάντλησαν ανεπανόρθωτα την ήδη από πριν κλονισμένη υγεία του. Και η ειρωνεία της τύχης. Έφυγε αυτός ο άνθρωπος μ' έναν τρόπο που πραγματικά δεν άξιζε σε έναν τόσο τίμιο επιστήμονα και ερευνητή, σε ένα χρόνο που δεν άξιζε κανείς να πεθάνει. Στο κρεβάτι ενός νοσοκομείου από εμβολή καρδιάς το Σεπτέμβρη του 1944. Με το ροδοχάραμα της λευτεριάς. Της λευτεριάς που και αυτός έδωσε με το δικό του τρόπο το μεγάλο και ύστατο για τον εαυτό του αγώνα. Τον αγώνα της διάσωσης της αρχαιολογικής και πολιτιστικής μας κληρονο-

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΝΑΥΠΛΙΟΥ

μιάς στη διάρκεια της Κατοχής. Μία ύψιστη για αυτόν υπόθεση που δε δίστασε να δώσει γι' αυτήν και τον ίδιο τον εαυτό του.

Περισσότερο δε θα σταθούμε στην ανάλυση του έργου του, μια και από μόνο του αυτό δείχνει ποιος ήταν ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης. Σε δύο σημεία όμως πρέπει να αναφερθούμε, που κατά την άποψή μας, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη ζωή του. Το πρώτο, καθοριστικός σταθμός για όλη του την εξέλιξη ήταν η οικογένειά του και οι οικογενειακές του σχέσεις. Γεννημένος και αναθρεμμένος σε μια οικογένεια στηριγμένη σε άριστες αρχές, είναι φυσικό τα πρώτα μαθήματα τα οποία πήρε να επηρέασαν πάρα πολύ στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του. Υπήρχε μια μεγάλη αγάπη και ένα πολύ στενό δέσιμο μέσα στην οικογένεια του. Θα αναφερθούμε σε δύο τρία χαρακτηριστικά σημεία, όπως μας τα αφηγήθηκε η αδελφή του κ. Αικατερίνη Δημητρίου, που ακριβώς δείχνουν αυτό το δέσιμο.

Το πρώτο είναι το ποίημα που έγραψε η μητέρα του, όντας αγράμματη, που εκδηλώνει όλη της τη μητρική αγάπη και συγχρόνως το καμάρι της προς το μονάκριβο της παιδί για το δρόμο που ακολούθησε, αλλά και την πίκρα της που ο γιος της ήταν μακριά της. Ανάλογη ήταν όμως και η απάντηση του Χρίστου Πέτρου όταν έλαβε το συγκινητικό ποίημα της μάνας του (Βλ. Άπαντα σελ. 18).

Το δεύτερο σημείο είναι ο πρόλογος που είχε γράψει στο ημερολόγιο της αδερφής του, από όπου φαίνονται όλα του τα αδερφικά αισθήματα αγάπης που είχε για αυτή:

> «Το ημερολόγιο αυτό που το άρχισε η μεγάλη σου επιμέλεια και η ροπή προς τη μάθηση και προς κάτι ανώτερο, είμαι βέβαιος ότι αι δυναταί αυταί κλίσεις της ψυχής σου θα το συνεχίσουν. Νομίζω ότι το χέρι σου πιάνει το βράδυ την πέννα κατάκοπο, και το κουρασμένο από τους πολλούς κόπους και τις φροντίδες της ημέρας μυαλό σου, βρίσκει στο γράψιμο ξεκούραση. Γι' αυτό ακριβώς είσαι περισσότερο από κάθε άλλη περίπτωση αξιέπαινη και αξιοθαύμαστη. Το βρίσκω ωραίο! Ωραιότατο εν συγκρίσει με την μόρφωσή και τον περιορισμένο χρόνο που διαθέτεις για να γράφεις. Άλλωστε τι σημασία έχει η μόρφωση, ή και τα άλλα εμπόδια όταν υπάρχει θέληση, ευγενική ψυχή και ορθή αντίληψη των πραγμάτων; Όπως

γράφεις θα είναι πάντοτε ενδιαφέρον και για μένα ιδιαιτέρως σεβαστόν αφού μιλάει η μεγάλη και απέραντη σε ανθρωπισμό και καλοσύνη ψυχή σου. Ας έχεις την ευτυχία να γράφεις πάντοτε ευχάριστα γεγονότα μέσα στο τετράδιο αυτό… »

Και το τρίτο σημείο είναι μία απάντηση που του έστειλε η αδερφή του στο μέτωπο, ένα κλασικό δείγμα της δυναμικής θέσης που κράτησαν όλες οι Ελληνίδες στη διάρκεια του πολέμου.

«Αγαπητέ μου Χρίστο
Για τη γιορτή σου σού στέλνουμε όλοι τις πιο θερμές ευχές μας. Ναι πράγματι όπως εσύ μας γράφεις έτσι και μεις το αισθανόμαστε ότι δεν έχετε μόνο εσείς επιστρατευθεί αλλά και εμείς. Εσείς εκεί να πολεμάτε τον εχθρό και μεις εδώ να πολεμάμε τον πόνο. Και δεν υστερούμε στη νίκη και μεις. Αν και υπάρχουν στιγμές που ο πόνος γίνεται δυνατότερος και από τον εχθρό, τον καταπολεμούμε και βγαίνουμε στο τέλος νικήτριες, σαν γνήσιες ελληνίδες και αντάξιες γυναίκες γενναίων πολεμιστών. Η μεγάλη ιδέα, ο ανώτερος σκοπός που εμπνέει όλους μας, δεν κάνει σιδερένιους μόνον εσάς στο σώμα να αντέχετε στις διάφορες κακουχίες και να αψηφάτε το καθετί, αλλά κάνει σιδερένιους και εμάς στην ψυχή. Κανένα αίσθημα ολιγοψυχίας δεν είναι ικανό να μας καταβάλλει. Εμπρός στη μεγάλη ιδέα πνίγεται, χάνεται, σβήνει κάθε πόνος όσο κι αν είναι δυνατός. Γι' αυτό όχι μόνον δεν μας πειράζει η απουσία σου από το σπίτι τις ημέρες αυτές, αλλά αντιθέτως είμαστε υπερήφανοι που λαβαίνεις μέρος και εσύ, σ' αυτόν τον ιερό, τον μεγάλο μας αγώνα.

Θάρρος λοιπόν! Σκοτώστε τον εχθρό, διώξτε τον, ρίξετέ τον στη θάλασσα! Και εμείς εδώ θα σας περιμένουμε με δάφνινα στεφάνια στο χέρι να σας φορέσουμε, όταν θα επιστρέψετε με την τελική και ολοκληρωτική νίκη… ».

Και τίθεται απλά το ερώτημα. Από μια τέτοια οικογένεια με τέτοιες αρχές και τέτοιους δεσμούς αγάπης πώς είναι δυνατόν να μη βγουν σωστοί και ωφέλιμοι στην κοινωνία άνθρωποι;

Με αυτή λοιπόν την οικογενειακή καθοδήγηση και με δεύτερο στοιχείο τη μεγάλη του εργατικότητα και φιλοπονία, σε συνδυασμό με τον πλούσιο και ευαίσθητο εσωτερικό του κόσμο, κατόρθωσε σε σύντομο χρονικό διάστημα και σε εποχές δύσκολες να ανέβει τα σκαλιά μιας από τις πιο «ευαίσθητες» επιστήμες. Της Αρχαιολογίας. Γιατί πραγματικά είχε εξιδανικεύσει στο έπακρο την επιστήμη αυτή. Μιλούσε κυριολεκτικά με τα αρχαία και αυτά μιλούσαν μαζί του. Σκεφτόταν την αγωνία και τον παλμό αυτών των ανθρώπων που τα δημιούργησαν και στεκόταν μπροστά τους ποιητής και οραματιστής φτιάχνοντας το δικό του και συγχρόνως το δικό μας κόσμο. Τον Άνθρωπο που πρέπει μέσα από τα ερεθίσματα που του δίνει η αρχαία κληρονομιά να ανέβει ένα σκαλί πιο ψηλά, να πάει ένα βήμα πιο μπροστά. Είναι και αυτός ένας από τους δρόμους που συμβάλλει στο να γίνει η κοινωνία μας πιο όμορφη, πιο ειρηνική, γιατί όχι και πιο ανθρώπινη.

Σας ευχαριστώ πολύ
Καλύβια Αττικής 19.10.1984

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Το κείμενο έχει δημοσιευθεί στα Πρακτικά της Α΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής, Αφιέρωμα στον Χρίστο Ν. Πέτρου-Μεσογείτη.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΧΡΙΣΤΟΥ Ν. ΠΕΤΡΟΥ-ΜΕΣΟΓΕΙΤΗ

Αφήγηση (απομαγνητοφωνημένη)
της αδελφής του Αικατερίνης Ιωάν. Δημητρίου

Ο αδελφός μου Χρίστος γεννήθηκε στις 25 Δεκεμβρίου του 1909, ημέρα Χριστουγέννων. Ήταν γυιός του Νικολάου Χρήστου Πέτρου από το σόι του Αναγνώστη Πέτρου και της Μαρίας το γένος Πέτρου Μιχάλη (Μαντούδη). Ήταν πάρα πολύ ζωηρό παιδί στο σπίτι, αλλά στο σχολείο του και γενικά έξω πολύ τακτικός, επιμελής και φρόνιμος. Τελείωσε το Δημοτικό των Καλυβίων και κατόπιν συνέχισε στο Σχολαρχείο της Κερατέας μέχρι το 1923 ή 1924. Στη συνέχεια πήγε στο Γυμνάσιο του Κορωπίου όπου τελείωσε με άριστα το 1927, όπως εξ άλλου με άριστα είχε τελειώσει και όλες τις προηγούμενες τάξεις. Σαν μαθητής δεν είχε ασχοληθεί καθόλου με την αρχαιολογία. Μόνο ύστερα όταν πέρασε στη Φιλοσοφική Αθηνών άρχισε να ασχολείται με την αρχαιολογία και τη λαογραφία. Σαν φοιτητής δεν πέρασε πολύ στερημένη ζωή γιατί όσο μπορούσαμε του παρέχαμε τα μέσα αν και τα χρόνια ήταν δύσκολα. Ο πατέρας μου ήθελε πάρα πολύ να τον σπουδάσει γιατί το είχε καϋμό από τον εαυτό του. Γι' αυτό και τον παροτρύναμε όλοι…

Παρόλες όμως τις σπουδές του, κάθε φορά που ερχόταν στο χωριό μας βοηθούσε σε όλες τις δουλειές. Στα καπνά, στο τρύγος και θυμάμαι ότι πάντα σηκωνόταν τη νύχτα μαζί με τον πατέρα και πατούσαν τα σταφύλια. Τότε ήταν που είχαμε τη Σοφούλα τη Μπισώτη και δούλευε στα καπνά και όταν την άκουγε που τραγουδούσε αυτός τα κατάγραφε. Δεν θυμάμαι πότε έγραψε το πρώτο του άρθρο, ήξερα όμως ότι είχε βρεί ένα πολύ παλαιό θρησκευτικό βιβλίο στου παππού μας τα χαρτιά και έλεγε ότι πρέπει να το φυλάξουμε ακριβώς γιατί ήταν παλαιό, δε γνωρίζω, όμως ποιας χρονολογίας.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΥΒΙΩΝ

Τελείωσε το 1932 το Πανεπιστήμιο επίσης με άριστα και μετά το στρατιωτικό του, διορίστηκε καθηγητής φιλολογίας στην Δημόσια Εμπορική Σχολή Πειραιά όπου και έμεινε για τρία περίπου χρόνια μέχρι το 1936. Είχε πάρα πολύ καλές σχέσεις με τους μαθητές του οι οποίοι κυριολεκτικά τον λάτρευαν και από ό,τι μου έλεγε τον αποχαιρετούσαν με κλάματα όταν έφυγε από αυτό το σχολείο. Στην Αρχαιολογική Υπηρεσία πέρασε το 1936 μεταξύ των πρώτων και διορίστηκε αμέσως σαν Επιμελητής Αρχαιοτήτων στο Ηράκλειο της Κρήτης. Εκεί έμεινε μέχρι το 1939, με Εφόρους πρώτα το Μαρινάτο και κατόπιν το Νικ. Πλάτωνα, και στη συνέχεια μετατέθηκε πάλι σαν Επιμελητής στο Ναύπλιο, όπου και έμεινε όλη τη διάρκεια της Κατοχής.

Στην οικογένεια είμαστε πάρα πολύ δεμένοι και μας λάτρευε κυριολεκτικά όλους μας, ιδιαίτερα όμως τη μητέρα. Μας έλειπε όλα αυτά τα χρόνια που σπούδαζε, ερχόταν όμως στην πρώτη ευκαιρία γιατί αγαπούσε και εμάς αλλά και το χωριό και δεν το ήθελε που ζούσε μακριά του. Δυο χαρακτηριστικά περιστατικά φανερώνουν ποιες ήταν οι οικογενειακές μας σχέσεις. Όταν ήταν διορισμένος στην Κρήτη με κάλεσε η μάνα μου να μου υπαγορέψει ένα γράμμα μια και η ίδια δεν ήξερε γράμματα. Είχε φτιάξει ένα ποίημα για το Χρίστο όπου έμμετρα αφηγούνταν τη ζωή της και τους καϋμούς της γι' εκείνον. Ορισμένους στίχους τους θυμάμαι αν και τους περισσότερους τους έχω ξεχάσει. Έλεγε το ποίημα:

Λάβε παιδί μου τις χαρές και τις λύπες της ζωής μου, να τις έχεις για ενθύμιο!

Έχω από εννέα χρονών μικρό παιδί,
που είμαι βασανισμένη πολύ.
Από τα είκοσι χρόνια και δω,
παντρεύτηκα και έκανα δικό μου νοικοκυριό.

Μου έδωσε ο Θεός μικρό παιδί,
ευτυχισμένο να είναι σε τούτη τη γη.
Μεγάλωσε το παιδί ως τα χρόνια δώδεκα,
(δεν θυμάμαι εδώ τι έλεγε)

Τελείωσε το Δημοτικό με άριστα

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΚΛΕΙΤΟΡΑΣ

(και περίγραφε όλα όσα έκανε στο σχολείο)
Μέτα έφυγε το παιδί,
πέταξε σαν το πουλί.

Πήγε στο Ελληνικό στην Κερατιά,
τελείωσε με άριστα και κει μια χαρά
Μετά πήγε στο Γυμνάσιο στο Κορωπί
με άριστα τελείωσε και εκεί.

Έλεγε ο μπαμπάς του ο ευτυχής,
τι θα κάνουμε, θα σκάσω,
το παιδί πρέπει να το σπουδάσω.
Τι θα κάνουμε,
θα εργαστούμε οι τρεις μαζί με τη Κατίνα
γιατί θα χτίσουμε ανάκτορα μέσα στην Αθήνα.

Τα ανάκτορα τα χτίσαμε
μεγάλο φως κερδίσαμε.
Δεν είναι φως ηλεκτρικό,
αυτή είναι χάρη από το Θεό.

Δεν επερπάτησε σαν φοιτητής καμαρωτά,
αλλά μελετούσε μέρα νύχτα όλο σκυφτά.
Δεν εχάλασε άσκοπο ούτε ένα πενηνταράκι,
γιατί ήξερε ότι γινόταν με φαρμάκι.
Δεν εφόρεσε κοστούμι ακριβό
γιατί ήτανε παιδί φτωχό

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΔΥΜΟΥ ΤΑΡΟΝΙΚΟΥ ΑΛΒΙΩΝ

(και συνέχιζε περιγράφοντας και άλλα σημεία από τη ζωή του).

Και η απάντηση που ήρθε από την Κρήτη.

«Έλαβα το γράμμα της μανούλας μου, ένοιωσα όλο τον παλμό της καρδιάς της και ας μην ήταν του χεριού της το γράψιμο» …

Άλλο ένα χαρακτηριστικό περιστατικό που θυμάμαι ήταν η συγκίνηση την οποία είχε νοιώσει όταν είδε για πρώτη φορά το ημερολόγιο το οποίο είχα αρχίσει να γράφω όταν ακόμη ήμουν κοπέλα. Έγραψε σε αυτό μια συγκινητική αφιέρωση και ευχή, της οποίας ο επίλογος ήταν:

«Όπως γράφεις θα είναι πάντοτε ενδιαφέρον και για μένα ιδιαιτέρως σεβαστόν αφού μιλάει η μεγάλη και απέραντη εις ανθρωπισμόν και καλωσύνη ψυχή σου. Ας έχεις την ευτυχίαν να γράφεις πάντοτε ευχάριστα γεγονότα μέσα εις το τετράδιον αυτό». Το ημερολόγιο ήταν όλο αφιερωμένο στο Χρίστο γιατί έτσι απαλύνονταν ο πόνος που μας είχε μείνει επειδή ζούσε μακριά μας. Σταμάτησα να γράφω σ' αυτό όταν τον χάσαμε…

Στο χωριό τον εκτιμούσαν και τον σέβονταν και αυτός τους αγαπούσε και τους σεβόταν όλους. Όταν έβγαινε στο καφενείο όλοι επιδίωκαν την παρέα του αν και αυτός προτιμούσε να κάνει παρέα και με γεροντότερους στους οποίους μιλούσε αρβανίτικα και κατέγραφε όλα όσα του έλεγαν. Βέβαια έβγαινε ελάχιστες φορές έξω γιατί τον περισσότερο καιρό έμενε μέσα διαβάζοντας και μελετώντας. Αξιοποιούσε μέχρι και το τελευταίο λεπτό του χρόνου του. Του άρεσε όμως πολύ να κάνει περιπάτους στον κάμπο να πηγαίνει στη θάλασσα και να φωτογραφίζει το χωριό και τα διάφορα τοπία του. Ήταν πολύ ευαίσθητος άνθρωπος και εκτός των άλλων έγραφε και ποιήματα. Είχε καλέσει δε και είχαν έρθει σπίτι μας αρκετοί φίλοι του και επιστημονικοί του συνεργάτες όπως ο Πλάτων, ο Βερδελής, ο Μπακαλάκης, η Βαρβάρα Φιλιππάκη, ο Φουρίκης και άλλοι όπως και αρκετοί συμφοιτητές του.

Ο πόλεμος του '40 τον βρήκε στα Φάρσαλα όπου μαζί με το Γιάννη, τον άντρα μου, τους είχαν από πριν επιστρατεύσει για μετεκπαίδευση. Πολέμησε στο αλβανικό μέτωπο και πρέπει να πέρασε πολλές κακουχίες, όπως όλοι οι στρατιώτες άλλωστε. Γύρισε πίσω το '41 με την υποχώρηση και από τις κακουχίες που είχε περάσει έπαθε ένα παράτυφο, που τον κλόνισε πάρα πολύ στην υγεία του. Σε όλη τη διάρκεια της Κατοχής έμενε στο Ναύπλιο όπου συνεχώς εργαζόταν. Στην αντίσταση και στην πολιτική δεν ανακατεύτηκε καθόλου, παρόλο που είχε δημοκρατικές ιδέες, γιατί τον ενδιάφερε μόνο η επιστήμη του.

Από την άνοιξη του 1944 μας έλεγε ότι πονούσε η μέση του συνεχώς. Στον Ευαγγελισμό μπήκε τον Ιούλη του ίδιου χρόνου για εξετάσεις. Οι γιατροί μας καθησύχασαν λέγοντας ότι έχει αθριτικά ή κάτι τέτοιο. Μόνο που θα έπρεπε να μεταφερθεί στο νοσοκομείο στη Βούλα. Επειδή όμως δεν υπήρχε κρεβάτι εξακολούθησε να παραμείνει στον Ευαγγελισμό. Γύρω στα τέλη Αυγούστου του έκαναν μια παρακέντηση στη μέση.

Όλο αυτό το διάστημα εγώ ήμουνα συνεχώς κοντά του να τον περιποιούμαι και να τον φροντίζω. Βέβαια, η κατάστασή του είχε βελτιωθεί σημαντικά. Την τελευταία φορά που τον είδα ήταν το Σάββατο 16 του Σεπτέμβρη όπου τον περιποιήθηκα με παρώτρυνε και ο ίδιος να κατέβω στο χωριό γιατί είχε αρχίσει ο τρύγος και είχαμε πολλές δουλειές. Την επόμενη Τρίτη 19 του μήνα ξεκίνησε ο πατέρας για το νοσοκομείο με μουσταλευριά, μουστοκούλουρα και ένα σωρό άλλα πράγματα. Πάει στο νοσοκομείο βρίσκει το κρεβάτι του άδειο. Τον παίρνει παράμερα ο γιατρός προσπαθώντας να του εξηγήσει. Πώς να του το πει όμως. Το πρωί είχε σηκωθεί από το κρεβάτι του να πάει για την τουαλέτα. Εκεί του ήρθε μια ζαλάδα, τον πήραν τον πήγαν στο κρεβάτι του και τον συνεφέρανε. Είχε πάθει εμβολή της καρδιάς. Μετά από λίγο ξανάπαθε πάλι. Φώναξε δυό φορές … «Μανούλα μου, μανούλα μου» … κι έσβησε…

Αυτό ήταν το τέλος.

Και μαζί με το δικό του και το τέλος των γονιών μου. Κλονίστηκε ανεπανόρθωτα η υγεία του πατέρα μου και προπαντός της μητέρας, γιατί πώς να το ξεσηκώσουν.

Ξεσηκώθηκε τότε όλο το χωριό, γιατί ήταν ξαφνικό, απρόσμενο και δεν το περίμενε κανείς. Μερικοί είπαν ότι τον δηλητηριάσανε. Δεν νομίζω να έγινε τέτοιο πράγμα. Γιατί άλλωστε. Ποτέ του δεν είχε πειράξει κανένα.

Στη προτομή του που έφτιαξε αργότερα ο γλύπτης Λάζαρος Λαμέρας, ο καθηγητής του Κεραμόπουλλος έγραψε το παρακάτω επίγραμμα:

> ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΥΘΕΙ ΝΕΟΝ ΕΞΟΧΟΝ ΕΝ ΕΤΑΡΟΙΣΙΝ ΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΝ ΚΛΑΥΣΑΜΕΝ ΑΧΝΥΜΕΝΟΙ. ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΕΤΡΟΥ Δ ΗΝ ΟΝ ΑΦΗΡΠΑΣΕ ΙΦΘΙΜΟΣ ΑΔΗΣ ΠΕΝΘΟΣ ΕΘΗΚΕΙ ΒΑΡΥ ΠΑΣΙ ΔΕ ΣΥΓΓΕΝΕΥΣΙ.

Δημοσιεύτηκε στον τόμο Άπαντα Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη,
έκδοση Επιμορφωτικού Συλλόγου Καλυβίων, Καλύβια 1984

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΥΒΙΩΝ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΑΛΥΜΝΟΥ
ΔΗΜΟΣ
ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ – ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ Ν. ΠΕΤΡΟΥ-ΜΕΣΟΓΕΙΤΗ

Α. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
(Αρχαιολογικές - Ιστορικές - Φιλολογικές)

1. Ενθυμήσεις εκ των χρόνων της Ελληνικής Επαναστάσεως. Δημοσίευση: ΕΛΛΗΝΙΚΑ 2, 1929, σελ. 441-442.
2. Διορθώσεις παροραμάτων εις τας Ενθυμήσεις εκ των χρόνων της Ελληνικής Επαναστάσεως (ΕΛΛΗΝΙΚΑ τόμ. Β΄, σελ. 441-442). Δημοσίευση: ΕΛΛΗΝΙΚΑ 3, 1930, σελ. 211.
3. Διαπραγμάτευσις επιγραφών τινών εξ Αττικής. Δημοσίευση: ΕΛΛΗΝΙΚΑ 8, 1935, σελ. 213-238.
4. Πέτρος Φουρίκης (Νεκρολογία). Δημοσίευση: Byz. Neugriech. Jahrbucher, τόμ. 12 (1935-36), σελ. 438-442.
5. Νέοι Ποιητές – «Της καθηγητικής μου ζωής Αποχαιρετισμός». Δημοσίευση: ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ 1-2 (1936-37), σελ. 327.
6. ΑΡΧΑΙΑ ΚΡΗΤΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ. Α. Επιτύμβιο από την Ολούντα. Δημοσίευση: Περ. ΔΡΗΡΟΣ 1 (1937-38), σελ. 152. Β. Επιτύμβιο από την Κυδωνία. Δημοσίευση: ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ Γ΄ (1938) σελ. 614-616.
7. Κρητικά Επιγραφικά. Δημοσίευση: ΕΛΛΗΝΙΚΑ 9-10, 1936-1938, σελ. 193-209.
8. Νεκρολογία - LUIGI PERNIER. Δημοσίευση: Περ. ΔΡΗΡΟΣ 1, (1937-38), σελ. 120.
9. Ο απολογισμός των Αρχαιολογικών Ερευνών εις την Κρήτην κατά το έτος 1937. Δημοσίευση: ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ No 23-24 (Ιαν. - Φεβρ. 1938), σελ. 664-677.
10. Το Λασήθι και αι ανασκαφαί της Αγγλικής Αρχαιολογικής Σχολής. Α. Σύντομος περιγραφή του Λασηθίου και των κατοίκων του. Β. Περιληπτική έκθεσις των γενομένων ανασκαφών. Παρατηρήσεις και συμπεράσματα. Δημοσίευση: ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ Γ΄ (1938), σελ. 211-231.
11. Μια πρόχειρη σύγκρισις για τον «Αστραπόγιαννο» του Βαλαωρίτου. Δημοσίευση: ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ Γ΄ (1938), σελ. 384-388.

12. Κρητικοί στίχοι εκ παλαιών χειρογράφων της Βιβλιοθήκης του Μουσείου Ηρακλείου. Α. Σύντομοι εισαγωγικαί παρατηρήσεις. Β. Κείμενα. Δημοσίευση: ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ Β΄ (1939), σελ. 339-374.
13. Παρατηρήσεις εις Αναγραφήν Θιασωτών της Κολαινίδος Αρτέμιδος. Δημοσίευση: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ 1938, Χρονικά, σελ. 17-19.
14. Εις Νεκρικόν Επίγραμμα εκ Ραύκου. Δημοσίευση: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ 1938, Χρονικά, σελ. 19-23.
15. Παρατηρήσεις εις Κρητικάς Επιγραφάς. Δημοσίευση: ΕΛΛΗΝΙΚΑ 11, 1939, σελ. 273-283.
16. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΑΝΑΤ. ΚΡΗΤΗΣ (1937-1938). Α. Αρχαιολογική Περιφέρεια Ανατ. Κρήτης - Πεπραγμένα 1937. Δημοσίευση: ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ Α΄ (1938), Ειδήσεις, σελ. 611-618.
17. Β. Αρχαιολογική Περιφέρεια Ανατ. Κρήτης - Πεπραγμένα 1938. Δημοσίευση: ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ Β΄ (1939), Ειδήσεις, σελ. 530-538.
18. Ελληνικαί λέξεις εν τω ιδιώματι των Αλβανοφώνων της Αττικής. Δημοσίευση: Αφιέρωμα εις Κ. Άμαντον, 1940, σελ. 221-252.
19. Επιγραφική και Επιγραφικές σπουδές στην Ελλάδα (Επιμέλεια έκδοσης, Γ. Μπακαλάκης). Αυτοέκδοση, Θεσσαλονίκη 1961, σσ 45.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Β. ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ*

ΕΛΛΗΝΟΑΛΒΑΝΙΚΑ ΛΑΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΤΗΣ ΛΑΥΡΕΩΤΙΚΗΣ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ (α΄ σχεδίασμα). Σύντομος επισκόπησις των εν Ελλάδι και Αττική ειδικώτερον Αλβανοφώνων από απόψεως γλωσσικής και λαογραφικής. Δημοσίευση: ΑΠΑΝΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥ Ν. ΠΕΤΡΟΥ-ΜΕΣΟΓΕΙΤΗ (1909-1944), Καλύβια 1984, σελ. 245-254.

* Οι Ανέκδοτες Εργασίες του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη δημοσιεύθηκαν για πρώτη φορά το 1984, στον τόμο «Άπαντα Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη», που εκδόθηκε από τον Επιμορφωτικό Σύλλογο Καλυβίων με επιμέλεια του Πέτρου Ι. Φιλίππου-Αγγέλου. Στον ίδιο τόμο περιελήφθηκαν και όλες οι δημοσιευμένες εργασίες του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη.

Α. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

I. Εργατικά - Τραγούδια της Δουλειάς. Δημοσίευση: ό.π., σελ. 256-270.

II. Ερωτικά - Τραγούδια της Αγάπης ή του Σεβντά. Δημοσίευση: ό.π., σελ. 271-313.

III. Τραγούδια του Χορού. Δημοσίευση: ό.π., σελ. 314-321.

IV. Τραγούδια του Στρατού. Δημοσίευση: ό.π., σελ. 322-326.

V. Επαινετικά και Περιπαικτικά. Δημοσίευση: ό.π., σελ. 327-331.

VI. Αυτοτελέστερα και άλλα διάφορα. Δημοσίευση: ό.π., σελ. 332-339.

VII. Παιδικά. Δημοσίευση: ό.π., σελ. 340-342.

VIII. Νανουριστικά και Ταχταρίσματα. Δημοσίευση: ό.π., σελ. 343-344.

Β. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

I. Μοιρολόγια 1 ως 17 (από συλλογή του Χ. Ν.Π.-Μ.). Δημοσίευση: ό.π., σελ. 345-364.

II. Μοιρολόγια 18 (Δημοσίευση: Κ.Δ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΕΝ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΙ Β΄, σελ. 112-119). Δημοσίευση: ό.π., σελ. 365-377.

Γ. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Δημοσίευση: ό.π., σελ. 378-381.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ (β΄ σχεδίασμα). Συντομος επισκόπησις και χαρακτηρισμός των Ελληνοαλβανών της Ελλάδος. Δημοσίευση: ό.π., σελ. 407-424.

II. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ. 1. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ, 2. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ. Δημοσίευση: ό.π., σελ. 425-441.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΑΛΥΜΝΟΥ
ΔΗΜΟΣ
ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ

Η Ελλάδα και η Ευρώπη κατά την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Της Γαρυφαλιάς Αδάμη

« … Δε συλλογίζονται πόσο αίμα στοιχίζει … »
Δάντης, Παράδεισος XXIX,91.

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν ο τελευταίος μιας εποχής. Δεν ξέρουμε πότε ακριβώς αρχίζει αυτή η εποχή, ξέρουμε όμως πότε τελειώνει. Τελειώνει με το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και με τις ατομικές βόμβες της Χιροσίμα και του Ναγκασάκι.

Τότε ο άνθρωπος έβλεπε κατάπληκτος ότι η δύναμη της καταστροφής που είχε στα χέρια του, έπαιρνε πρωτοφανείς διαστάσεις, τις διαστάσεις εκείνες όπου «ο πόλεμος άρχισε να φονεύει τον πόλεμο».

Το 1933 ο μυθιστοριογράφος Χ.Γ. Γουέλς δημοσίευσε το μυθιστόρημα με τίτλο «Το σχήμα των πραγμάτων που θα ’ρθουν». Ο βασικός καμβάς του βιβλίου ήταν ένας πόλεμος στην Ευρώπη που θα ήταν ο τελευταίος της. Τον τοποθέτησε το Ιανουάριο του 1940 και αφορμή του ήταν η δολοφονία ενός Πολωνοεβραίου από ένα νεαρό εθνικοσοσιαλιστή, επειδή ο πρώτος προσπάθησε να επιδιορθώσει μια μασέλα και έφτιαξε έτσι ένα πρόσωπο που, κατά το δεύτερο, αποτελούσε καρικατούρα ενός αξιωματούχου του Γ΄ Ράιχ. Το περιστατικό έλαβε χώρα σε μια πόλη που βρισκόταν σε πολωνικό έδαφος και είχε το όνομα Ντάντσιχ.

Έξι χρόνια αργότερα, το Σεπτέμβρη του 1939, η ιστορία αυτή έπαψε να είναι μυθιστόρημα. Σε όλες της τις ανατριχιαστικές λεπτομέρειες επαληθεύονταν σαν μαύρος εφιάλτης που απλώνονταν σιγά σιγά σε ολόκληρη την υφήλιο. Στο μυθιστόρημα το περιστατικό μετατρέπονταν σε παγκόσμιο πόλεμο που κατάπινε την Ευρώπη σε δύο μέρες, στην πραγματικότητα συνέβη σε τρεις εβδομάδες.

Ο Γουέλς με τη φαντασία του είδε τον κίνδυνο του πολέμου έξι χρόνια πριν αυτός συμβεί στην πραγματικότητα. Οι πολιτικοί υπεύθυνοι που χειρίζονταν τα πράγματα, τον συνειδητοποίησαν αρκετά καθυστερημένα.

Η τύχη του Ντάντσιχ ήταν η θρυαλλίδα που χρειάστηκε για να μετατραπεί η μυθιστορηματική φαντασία σε εφιαλτική πραγματικότητα, τον πιο μεγάλο και αποτρόπαιο πόλεμο στην ανθρώπινη ιστορία ο οποίος, φυσικά, δεν ξέσπασε ξαφνικά. Η πορεία προς αυτόν υπήρξε αργή, βασανιστική όσο και προδιαγεγραμμένη. Οδηγούσε μάλιστα την Ευρώπη με μαθηματική βεβαιότητα στη διάλυση και την εκμηδένιση και δεν ήταν δύσκολο να δει κανείς πως ο σύγχρονος πολιτισμός θα βυθίζονταν στην άβυσσο της πιο βάναυσης βαρβαρότητας.

Η παγκόσμια κατάσταση που δημιουργήθηκε από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο ήταν ασταθής, ιδιαίτερα στην Ευρώπη, αλλά και στην Άπω Ανατολή, και κατά συνέπεια κανείς δεν περίμενε η ειρήνη να διαρκέσει πολύ, γράφει ο ιστορικός Hobsbawm στο βιβλίο του «Η εποχή των άκρων, Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991».

Η άνοδος του αυταρχισμού ως πολιτική έκφραση ήταν πλέον ορατή. Εκφραζόταν εύγλωττα στην Ιταλία με το φασισμό του Μουσολίνι, στην Ισπανία με το φασιστικό καθεστώς του Φράνκο, στη Σοβιετική Ένωση με την κατάληξη της σοσιαλιστικής προσπάθειας στον προσωπολατρικό Σταλινισμό και φυσικά με το Ναζιστικό καθεστώς στη Γερμανία.

Εμείς εδώ δεν αποτελούσαμε εξαίρεση, όσο και αν η Μεταξική δικτατορία ωχριούσε μπροστά στο κύρος των συναδέλφων της. Είχε επιλεγεί όμως και για την Ελλάδα ο αυταρχισμός. Ο γενικός αυτός βιασμός της δημοκρατίας δεν ήταν δυνατόν να προμηνύει κάτι καλό, παρά το ότι οι απανταχού αφελείς υποστηρικτές του τον θεωρούσαν εύκολη και ενδεδειγμένη μέθοδο, για να θεραπευθούν οι παθογένειες της δημοκρατίας.

Η οικονομική κρίση η οποία έγινε παγκόσμια ξεκινώντας από την Αμερική, ως φυσική συνέπεια ενός άναρχου και χωρίς φραγμούς καπιταλισμού, της κυριαρχίας, δηλαδή, των αγορών και της συσσώρευσης κεφαλαίου, έκανε φανερές και έντονες τις παθογένειες αυτές και οδήγησε στην επιλογή της πλέον πρωτόγονης λύσης, αναγκαίας όμως για τις μάζες, σε έναν ηγέτη αυταρχικό και δυναμικό.

Το καθεστώς που επέβαλε η συνθήκη των Βερσαλλιών στις ηττημένες

χώρες του πολύδακρυ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου – με τα δέκα εκατομμύρια νεκρούς, εικοσιένα εκατομμύρια τραυματίες, επτάμιση εκατομμύρια αιχμαλώτους ή κηρυχθέντες σε αφάνεια και υλικό κόστος διακόσια τριάντα δύο τρισεκατομμύρια δολλάρια – επηρέασε τους όρους και τους κανόνες των διακρατικών σχέσεων ιδιαίτερα των χωρών που θεωρούσαν ότι αδικήθηκαν. Συγκεκριμένα η Γερμανία και η Ιταλία κατά κύριο λόγο, η Ουγγαρία και η Βουλγαρία κατά δεύτερο, αλλά και η Σοβιετική Ένωση και η Ιαπωνία. Οι χώρες αυτές, μάλιστα, ήταν διατεθειμένες να φτάσουν μέχρι τον πόλεμο προκειμένου να αλλάξουν προς όφελός του το καθεστώς αυτό. Ειδικότερα, αναφερόμενοι στη Γερμανία, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι νικητές τη θεώρησαν αποκλειστικά υπεύθυνη για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την τιμώρησαν αμείλικτα με δυσβάστακτους εδαφικούς και οικονομικούς όρους, υποχρεώνοντάς τη να καταβάλει τεράστια ποσά για την αποκατάσταση των πολεμικών ζημιών, να στερηθεί πολύτιμων εκτάσεων, βιομηχανικών και αγροτικών περιοχών και να μη διατηρεί ναυτικές και αεροπορικές δυνάμεις.

Αυτή ήταν η Γερμανία που βγήκε μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Μια χώρα νικημένη, ακρωτηριασμένη και διαλυμένη, μ' ένα λαό που λιμοκτονούσε, που μαστιζόταν από την ανεργία και διακατεχόταν από φόβο.

Κατά συνέπεια ένας νέος παγκόσμιος πόλεμος ήταν πλέον προβλέψιμος. Ίσως θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί ή τουλάχιστον να αναβληθεί, εάν η προπολεμική οικονομία κατάφερνε να αποκατασταθεί. Ωστόσο, όταν φάνηκε ότι έχουν ξεπεραστεί τα προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τη μεταπολεμική εποχή, η παγκόσμια οικονομία βυθίστηκε στην πιο βαθιά και δραματική κρίση που είχε να γνωρίσει ο κόσμος από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης. Και η κρίση αυτή έφερε στην εξουσία τόσο στη Γερμανία όσο και στην Ιαπωνία τις πολιτικές δυνάμεις του μιλιταρισμού και της Άκρας Δεξιάς, που επεδίωξαν σκόπιμα την κατάργηση του status quo με σύγκρουση, αν δε ήταν αναγκαίο με στρατιωτικά μέσα, παρά τη βαθμιαία αλλαγή κατόπιν διαπραγματεύσεων. Κανένας σοβαρός ιστορικός, με σπάνιες εξαιρέσεις, δεν αμφέβαλε ποτέ ότι η Γερμανία, η Ιαπωνία και (πιο διστακτικά) η Ιταλία ήταν οι επιτιθέμενοι. Τα κράτη τα οποία σύρθηκαν στον πόλεμο εναντίον των τριών αυτών χωρών, είτε ήταν καπιταλιστικά είτε ήταν σοσιαλιστικά,

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΚΛΕΙΒΟΥ

δεν ήθελαν τον πόλεμο και τα περισσότερα απ' αυτά έκαναν ό,τι μπορούσαν για να τον αποφύγουν. Στην πιο απλή διατύπωση του ερωτήματος ποιος ή τι προκάλεσε το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η απάντηση είναι με δύο λέξεις μία: Ο Αδόλφος Χίτλερ.

Στο σημείο αυτό έχει ενδιαφέρον να γνωρίσουμε μερικές από τις σκέψεις που διατυπώνει ο Ian Kershaw βιογράφος του Χίτλερ στο έργο του «Χίτλερ 1889-1936, Ύβρις» εκδόσεις Scripta 6.1 κ.ε. «Η σφραγίδα που άφησε πάνω στον εικοστό αιώνα ο Χίτλερ είναι τόσο βαθιά όσο κανενός άλλου δικτάτορα, που έκανε κατακτητικούς πολέμους, υποδούλωσε ανθρώπους, πρωτοστάτησε σε πράξεις αφάνταστης απανθρωπιάς και άφησε το ανεξίτηλο στίγμα του στο χαρακτήρα αυτού του αιώνα, του «αιώνα των άκρων».

Η δικτατορία του Χίτλερ με ακραίο και έντονο τρόπο καθρέφτισε ανάμεσα στα άλλα, το συνολικό αίτημα του μοντέρνου κράτους, τα απρόβλεπτα επίπεδα της κρατικής καταπίεσης και βίας, τη χωρίς προηγούμενο χειραγώγηση των μέσων προκειμένου να επιτευχθεί ο έλεγχος και η κινητοποίηση των μαζών, τον επίσης χωρίς προηγούμενο κυνισμό στις διεθνείς σχέσεις, τους οξύτατους κινδύνους του υπερεθνικισμού και την τεράστια καταστροφική δύναμη των ιδεολογιών της φυλετικής ανωτερότητας και τις έσχατες συνέπειες του ρατσισμού, μαζί με τη διεστραμμένη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας και της «κοινωνικής μηχανής».

Πάνω απ' όλα άναψε έναν προειδοποιητικό πυρσό που εξακολουθεί ακόμη να καίει έντονα: έδειξε πως μια μοντέρνα, εξελιγμένη, πολιτισμένη κοινωνία μπορεί τόσο γρήγορα να βυθιστεί στη βαρβαρότητα, να φθάσει στην αποκορύφωση του ιδεολογικού πολέμου, να αποκτήσει αφάνταστη σκληρότητα και απληστία, και να διαπράξει μια πρωτόγνωρη μέχρι τότε γενοκτονία.

Η δικτατορία του Χίτλερ σήμανε την κατάρρευση του μοντέρνου πολιτισμού – υπήρξε ένα είδος πυρηνικής έκρηξης μέσα στη μοντέρνα κοινωνία. Έδειξε τι είναι ικανός να διαπράξει ο άνθρωπος.

Τα δώδεκα χρόνια της διακυβέρνησης του Χίτλερ άλλαξαν μια για πάντα τη Γερμανία, την Ευρώπη και τον κόσμο.

Ο Χίτλερ είναι ένα από τα ελάχιστα άτομα για τα οποία μπορεί κανείς να πει με απόλυτη βεβαιότητα: χωρίς αυτόν η πορεία της ιστορίας θα

ήταν διαφορετική. Η άμεση κληρονομιά του Χίτλερ, ο Ψυχρός Πόλεμος –μια Γερμανία χωρισμένη στα δύο από το Τείχος, μια Ευρώπη χωρισμένη από ένα Σιδηρούν Παραπέτασμα, ένας κόσμος χωρισμένος από έναν εξοπλισμό των υπερδυνάμεων με όπλα ικανά να τινάξουν στον αέρα τον πλανήτη– τέλειωσε μόλις πριν μια δεκαετία. Η βαθύτερη κληρονομιά –το ηθικό τραύμα που ο Χίτλερ κληροδότησε στους μεταγενέστερους– δεν έχει ακόμη περάσει.

Επανερχόμενοι στο ερώτημα που έθεσε ο ιστορικός Hobsbawn ποιος ή τι προκάλεσε το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, συνεχίζει λέγοντας πως, όπως είναι φυσικό, οι απαντήσεις στα ιστορικά ερωτήματα δεν είναι απλές. Όπως αναφέρθηκε ήδη η παγκόσμια κατάσταση ήταν ασταθής, ιδιαίτερα στην Ευρώπη αλλά και στην Άπω Ανατολή. Στη Γερμανία όλα τα πολιτικά κόμματα συνέκλιναν στην καταγγελία της Συνθήκης των Βερσαλλιών ως άδικης και απαράδεκτης. Παρ' όλα αυτά και ανεξάρτητα από την αστάθεια της ειρήνης και την πιθανότητα κατάρρευσής της, δεν μπορεί κανείς να αρνηθεί ότι αυτό που προκάλεσε το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν η επιθετικότητα των τριών δυσαρεστημένων δυνάμεων, που συνδέονταν με διάφορες συνθήκες από τα μέσα της δεκαετίας του '30 και μετά. Ορόσημα στην πορεία προς τον πόλεμο αποτέλεσαν, η εισβολή της Ιαπωνίας στη Μαντζουρία το 1931, η εισβολή της Ιταλίας στην Αιθιοπία το 1935, η γερμανική και ιταλική παρέμβαση στον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο του 1936-1939, η εισβολή της Γερμανίας στην Αυστρία στις αρχές του 1938, ο ακρωτηριασμός της Τσεχοσλοβακίας από τη Γερμανία προς τα τέλη του ίδιου έτους, η κατοχή της υπόλοιπης Τσεχοσλοβακίας από τη Γερμανία το Μάρτιο του 1939, αλλά και η κατοχή της Αλβανίας από την Ιταλία που επακολούθησε, όπως και τα γερμανικά αιτήματα επί της Πολωνίας, τα οποία στην πραγματικότητα οδήγησαν στην έκρηξη του πολέμου.

Ο πόλεμος άρχισε το 1939 σαν ένας πόλεμος καθαρά ευρωπαϊκός και πράγματι, μετά την εισβολή της Γερμανίας στην Πολωνία, που ηττήθηκε και διχοτομήθηκε μεταξύ Γερμανίας και της ουδέτερης, προς το παρόν, Σοβιετικής Ένωσης μέσα σε τρεις εβδομάδες, δεν ήταν παρά ένας καθαρά δυτικοευρωπαϊκός πόλεμος της Γερμανίας εναντίον της Γαλλίας και της Βρετανίας. Την άνοιξη του 1940, η Γερμανία κατέλαβε τη Νορβηγία, τη Δανία, την Ολλανδία, το Βέλγιο και τη Γαλλία με ευκολία που φαίνεται

πραγματικά γελοία, εγκαθιστώντας την κατοχή της στις τέσσερις πρώτες χώρες και διαιρώντας τη Γαλλία σε δύο ζώνες. Μόνο η Βρετανία παρέμεινε ολομόναχη να πολεμά με τη Γερμανία, αρνούμενη εντελώς να έρθει σε οποιοδήποτε συμβιβασμό με το Χίτλερ. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή, η φασιστική Ιταλία επέλεξε λανθασμένα να εγκαταλείψει την προσεκτική ουδετερότητα που τηρούσε η κυβέρνησή της και να γείρει προς τη γερμανική πλευρά.

Στην Ευρώπη ο πόλεμος είχε ουσιαστικά τελειώσει. Οι μήνες του 1940-1941, όταν η Βρετανία στάθηκε ολομόναχη, αποτελούν μια θαυμάσια στιγμή στην ιστορία του βρετανικού λαού, αλλά οι πιθανότητες της χώρας να επιζήσει ήταν ισχνές. Στο μεταξύ ο χάρτης της Ευρώπης χαράχτηκε εκ νέου. Η Σοβιετική Ένωση κατόπιν συμφωνίας, κατέλαβε τα ευρωπαϊκά εδάφη της Τσαρικής αυτοκρατορίας που είχε χάσει (1918) και τη Φινλανδία.

Ο Χίτλερ προήδρευσε στην αναθεώρηση της Συνθήκης των Βερσαλλιών στα εδάφη της πρώην αυτοκρατορίας των Αψβούργων, ενώ η προσπάθεια της Βρετανίας να επεκτείνει τον πόλεμο στα Βαλκάνια, οδήγησε στην αναμενόμενη κατάκτηση ολόκληρης της Χερσονήσου από τη Γερμανία, η οποία διέσχισε τη Μεσόγειο για να περάσει στην Αφρική απειλώντας ολόκληρη τη βρετανική θέση στη Μέση Ανατολή.

Ο Ελληνοϊταλικός πόλεμος μέσα στα πλαίσια της παγκόσμιας σύρραξης η οποία ξέσπασε, όπως αναφέρθηκε, το Σεπτέμβριο του 1939 και διήρκεσε έξι χρόνια, υπήρξε από άποψη πολεμικών μέσων, στρατηγικής και τακτικής, αριθμού ανδρών και κλίμακας γενικά, ένα τοπικό πολεμικό επεισόδιο, το οποίο στην αρχή τουλάχιστον, φάνηκε ότι δεν εξυπηρετούσε κανέναν από τους βασικούς και μακροπρόθεσμους στόχους των αντιμαχομένων παρατάξεων της Ευρώπης.

Σύντομα όμως έγινε αντιληπτή η σημασία του πολέμου αυτού, και κυρίως οι δυνατότητες που παρείχε στη Βρετανία και στη Γερμανία να χρησιμοποιήσουν την Ελλάδα, προς όφελός τους η καθεμία, στον ολοκληρωτικό πόλεμο που συγκλόνιζε τον κόσμο.

Η σημασία όμως του Ελληνοϊταλικού πολέμου, της πρώτης φάσης της «Μάχης της Ελλάδας», όπως είναι γνωστός στην πολεμική ιστοριογραφία, συνίσταται κυρίως στον αντίκτυπο που είχε στον κόσμο γενικά.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΛΙΒΑΣ ΔΗΜΟΣ

Ήταν ο θανάσιμος αγώνας μιας μικρής και φτωχής χώρας και ενός λαού που πολεμούσε για την τιμή και την αξιοπρέπειά του, καθώς και για τις βασικές αξίες του πολιτισμένου κόσμου και τα δικαιώματα του ανθρώπου που απειλούνταν, σ' έναν κόσμο που φαινόταν να υπερισχύουν η ωμή και απροκάλυπτη βία, η αυθαιρεσία, η προδοσία, ο καιροσκοπισμός, η υστεροβουλία και η απεμπόληση όλων εκείνων των δικαιωμάτων, που για την εξασφάλισή τους ο κόσμος είχε πληρώσει ακριβό τίμημα επί πολλές γενιές.

Η άρνηση της Ελλάδας να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις της Ιταλίας και η απόφασή της να πολεμήσει, προκάλεσε μεγάλη έκπληξη στον κόσμο και ιδιαίτερα στην ιταλική κυβέρνηση, η οποία είχε αποφασίσει την επίθεση κατά της Ελλάδας στις 15 Οκτωβρίου 1940. Οι περιορισμένες δυνάμεις που πήραν μέρος στην αρχική φάση της επίθεσης, καθώς και οι αντικειμενικοί στόχοι και η κατεύθυνση της επίθεσης μαρτυρούν τις προσδοκίες των Ιταλών, που αποδείχτηκαν ανεδαφικές.

Οι αρχικές ελληνικές επιτυχίες υπήρξαν έκπληξη και για την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της Ελλάδας, αν κριθεί από τις εκτιμήσεις και τις προβλέψεις της, πριν από την εκδήλωση της επίθεσης. Θα ήταν χρήσιμο στο σημείο αυτό να παρουσιαστεί εν συντομία η εξέλιξη της ελληνικής στρατηγικής από τη στιγμή που διαγράφτηκε η ιταλική απειλή από την κατεύθυνση της Αλβανίας με την κατάληψη της χώρας αυτής από την Ιταλία τον Απρίλιο του 1939. Η πρώτη παρατήρηση στο ζήτημα αυτό, που υπήρξε και οδυνηρή διαπίστωση της στρατιωτικής ηγεσίας της εποχής, είναι ότι το ενδεχόμενο ιταλικής επίθεσης από την ξηρά δεν είχε απασχολήσει ως τότε το Γενικό Επιτελείο.

Εκείνο όμως που προκάλεσε δικαιολογημένες επικρίσεις κατά του Γενικού Επιτελείου και φυσικά της κυβέρνησης ήταν η παραμέληση κάθε πολεμικής προετοιμασίας για παρόμοιο ενδεχόμενο, ακόμη και η εκπόνηση ενός πολεμικού σχεδίου που να καλύπτει τον κίνδυνο αυτό.

Οι ευθύνες επιρρίπτονται στη στρατιωτική ηγεσία, ωστόσο δεν είναι άμοιρη ευθυνών και η κυβέρνηση της εποχής για πολλές παραλείψεις όπως ειπώθηκε από τον ίδιο το στρατηγό Παπάγο μεταπολεμικά.

Το Γενικό Επιτελείο προετοιμαζόταν για έναν πόλεμο στα πρότυπα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και όταν πρόβαλε η Ιταλική απειλή, ενός

πολέμου που ουσιαστικά αχρήστευε την ως τότε πολεμική προπαρασκευή της χώρας, προσπάθησε να διευθετήσει τα πράγματα χωρίς μεγάλη πίστη στην αποτελεσματική αντίσταση.

Από την άλλη πλευρά η υπεροχή των Ιταλών από άποψη επιστρατευμένων και ετοιμοπόλεμων δυνάμεων καθώς και αεροπορικών και μηχανοκίνητων ήταν ολοφάνερη. Η πολιτικοστρατιωτική κατάσταση εξάλλου στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο και γενικά στην Ευρώπη, κάθε άλλο παρά ευνοούσε την Ελλάδα.

Η Ευρώπη με εξαίρεση τη Βρετανία, τη Σουηδία και την ουδέτερη Ελβετία είχε περιέλθει στον Άξονα, η Γιουκοσλαβία ερωτοτροπούσε με την Ιταλία, ενώ διατηρούσε τους δεσμούς της με τη Βρετανία, η Τουρκία αν και σύμμαχος της Βρετανίας απέφευγε να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της και τέλος η Βουλγαρία κατευθυνόταν προς τον Άξονα.

Έτσι η Ελλάδα, αν και τυπικά ουδέτερη αλλά ουσιαστικά προσκείμενη στη Βρετανία, μπορούσε να βασίζεται μόνο στη συνδρομή της, ωστόσο και αυτή η βοήθεια δεν ήταν εξασφαλισμένη.

Αυτή ήταν γενικά η κατάσταση, όταν νωρίς το πρωί της 28ης Οκτωβρίου 1940, ο Ιταλός πρεσβευτής στην Αθήνα επέδωσε στο Μεταξά το τελεσίγραφο με το οποίο ζητούσε η ιταλική κυβέρνηση να επιτραπεί στον ιταλικό στρατό να καταλάβει διάφορες στρατηγικές θέσεις. Οι ιταλικές αξιώσεις είχαν διατυπωθεί έτσι ώστε να είναι βέβαιη η απόρριψή τους από την Ελλάδα. Άλλωστε η σπουδή του ιταλικού στρατού να επιτεθεί πριν ακόμη λήξει η τρίωρη προθεσμία που όριζε το τελεσίγραφο για την ελληνική απάντηση, έδειχνε τις πραγματικές προθέσεις.

Μετά τη γνωστή απάντηση και την κήρυξη της γενικής επιστράτευσης το πρωί της 28ης Οκτωβρίου, τέθηκε σε κίνηση ο βραδυκίνητος πολεμικός μηχανισμός της χώρας και άρχισε η συγκέντρωση και προώθηση των μονάδων προς το μέτωπο.

Τα πενιχρά μέσα που διέθετε η Ελλάδα και ιδιαίτερα οι κραυγαλέες ελλείψεις σε μηχανοκίνητα, συμπλήρωσαν ο ενθουσιασμός και η καρτερία των στρατευμένων Ελλήνων που έσπευσαν στο μέτωπο ύστερα από εξαντλητικές πορείες.

Η ιταλική επίθεση πήρε τη μορφή εισβολής στην Ήπειρο και τοπικών συμπλοκών στην περιοχή της ΒΔ Μακεδονίας. Παράλληλα οι Ιταλοί εξα-

πέλυσαν αεροπορικές επιθέσεις με το βομβαρδισμό πόλεων στο εσωτερικό και στρατηγικών στόχων.

Οι ελληνικές δυνάμεις παρά τις συνεχείς προσπάθειες των Ιταλών δεν εγκατέλειψαν την αμυντική γραμμή και αγωνίστηκαν για να διατηρήσουν υπό την κατοχή τους τις συνοριακές διαβάσεις στο ζωτικό αυτό τομέα. Στα μέσα Νοεμβρίου ο ελληνικός στρατός στο μέτωπο ήταν έτοιμος να εξαπολύσει αντεπίθεση κι ενώ συνεχίζονταν οι βομβαρδισμοί ελληνικών πόλεων από την ιταλική αεροπορία, άρχισαν να φτάνουν οι ειδήσεις για την απώθηση του εισβολέα και τις πρώτες επιτυχίες του ελληνικού στρατού. Αντεπίθεση και προέλαση στην Αλβανία! Οι ανέλπιστες ελληνικές επιτυχίες είχαν σοβαρές επιπτώσεις στην πολιτική της Βρετανίας, που από τα μέσα Νοεμβρίου άρχισε να προσανατολίζεται προς την ενίσχυση του μετώπου. Οι Βρετανοί στρατιωτικοί απέβλεπαν πλέον στην ενίσχυση και εξασφάλιση της Ελλάδας, με σκοπό τη χρησιμοποίησή της ως βάσης από την οποία θα κατάφερε σοβαρό πλήγμα κατά της Ιταλίας και μελλοντικά των ρουμανικών πετρελαιοπηγών που κατείχε και εκμεταλλευόταν η Γερμανία και, βέβαια, με απώτερο στόχο τη δημιουργία βαλκανικού μετώπου κατά του Άξονα.

Οι ελληνικές νίκες είχαν, όπως ήταν φυσικό, σοβαρό αντίκτυπο και στο στρατόπεδο του αντιπάλου με εμφανή κρίση στην ιταλική ηγεσία, με παραιτήσεις και ανακλήσεις στρατηγών από το μέτωπο. Στο πεδίο της μάχης, οι Ιταλοί στρατιώτες, όπως και οι Έλληνες, πλήρωναν το τίμημα ενός άδικου πολέμου, βουτηγμένοι στη λάσπη και στο χιόνι. Πολέμησαν γενναία διεκδικώντας μάταια κάθε ύψωμα και στενωπό στα αφιλόξενα αλβανικά βουνά. Οι Έλληνες αντίπαλοί τους τους ανάγκασαν να υποκύψουν, γιατί διέθεταν πέρα από τη γενναιότητα, και πίστη στο δίκαιο του αγώνα τους.

Την ίδια περίοδο το ελληνικό ναυτικό και η αεροπορία παρά την ολοφάνερη υπεροχή των Ιταλών επέδειξαν αξιόλογη δράση. Ειδικότερα για την αεροπορία η αποστολή της ήταν πέρα από τις δυνατότητες των πενιχρών μέσων που διέθετε. Εντούτοις, οι αεροπόροι του πολέμου έχουν στο ενεργητικό τους επιδρομές στο μέτωπο που δικαιολογούν το θαυμασμό του λαού και των συμμάχων. Έμειναν παροιμιώδεις οι πτήσεις σε χαμηλό ύψος στις χαράδρες των βουνών, «τα μονοπάτια τ' ουρανού», όπως τα αποκαλούσαν οι Έλληνες αεροπόροι.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΥΒΩΝ

Ο πόλεμος όμως κρίθηκε στην ξηρά. Εκεί οι αντίπαλοι αντιμετώπισαν ένα σοβαρό και αστάθμητο παράγοντα, το χειμώνα. Αυτός πλέον ήταν ο μεγαλύτερος αντίπαλος, το χιόνι που είχε καλύψει τα πάντα και το θανάσιμο κρύο που πάγωνε κάθε ζωντανή ύπαρξη.

Στο χιόνι θάφτηκαν και τα σχέδια των ανωτάτων διοικήσεων και οι φιλοδοξίες τόσων στρατηγών. Ο κύριος αγώνας στο εξής, και από τις δύο πλευρές, ήταν πρώτα και κύρια αγώνας επιβίωσης. Τα κρυοπαγήματα έκαναν θραύση στα πόδια των στρατιωτών και τα νοσοκομεία γέμισαν από ακρωτηριασμένους μαχητές. Το χιόνι και τα κρυοπαγήματα ήταν κάτι που δεν είχαν προβλέψει, ή δεν είχαν εκτιμήσει σωστά, όσοι μελετούσαν για χρόνια τον επικείμενο πόλεμο.

Το πολικό κρύο, η λάσπη, η βρωμιά και η ψείρα, τα παγωμένα πτώματα ανδρών και ζώων και το φάσμα του ακρωτηριασμού και του αργού θανάτου αποτελούν μια άλλη πλευρά του πολέμου, που λείπει και αυτή από τις επίσημες ιστορίες αλλά που αποτελεί το βασικό μέρος όσων μαρτύρων σώθηκαν από το μέτωπο.

Ο λαός, γενικά, στρατευμένος και μη, πέρασε τη δοκιμασία του πολέμου με καρτερία. Τα αποθέματα τροφίμων ήταν ανεπαρκή και οι ανάγκες του μετώπου τεράστιες! Έτσι καθιερώθηκε το δελτίο στη διανομή των τροφίμων.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΒΩΝ ΔΗΜΟΣ

Στις εφημερίδες κυριαρχούσε ο τσολιάς, το τσαρούχι και γελοιογραφίες του Μουσολίνι. Στα θέατρα επικρατούσε η εύθυμη επιθεώρηση, παράγωγο και αυτή του πολέμου κατά της Ιταλίας. Ξαναγυρνώντας στο μέτωπο μια ήταν η διαπίστωση: στασιμότητα που δεν ήταν εύκολο να εξηγηθεί.

Το τρίμηνο από τα τέλη Δεκεμβρίου, οπότε εκδηλώθηκε το ενδιαφέρον της Γερμανίας για την έκβαση του Ελληνοϊταλικού πολέμου ως τις αρχές Απριλίου, οπότε εξαπολύθηκε η επίθεσή της κατά της Ελλάδας, υπήρξε μια από τις κρισιμότερες φάσεις της πολεμικής προσπάθειας της χώρας, με σοβαρές βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες συνέπειες.

Ο Χίτλερ μετά το ναυάγιο της εισβολής στη Βρετανία άρχισε να μελετά την εναλλακτική λύση μιας "περιφερειακής στρατηγικής" κατά της Βρετανίας, με κύριο στόχο τη στρατιωτική θέση της Βρετανίας στη Μεσόγειο και την Εγγύς Ανατολή. Η Ελλάδα σ' αυτή την περίπτωση ήταν βασικός στρατιωτικός στόχος, γιατί παρείχε τη δυνατότητα να χρησιμοποιη-

θεί σαν βάση των Γερμανών κατά της βρετανικής θέσης στη Μεσόγειο.

Σ' αυτή, λοιπόν, τη φάση η γερμανική στρατηγική είχε καθαρά "επιθετικό χαρακτήρα". Αλλά μετά τις γερμανοσοβιετικές συνομιλίες (Νοέμβρ.), όταν έγιναν φανερές στους Γερμανούς οι αγεφύρωτες διαφορές τους με τους Σοβιετικούς, σχετικά με τα Βαλκάνια καθώς και άλλες περιοχές, ο Χίτλερ αποφάσισε την εισβολή στη Σοβ. Ένωση την Άνοιξη.

Στα πλαίσια αυτής της στρατηγικής, η εξουδετέρωση της πολεμικής εστίας στην Ελλάδα αποτελούσε ουσιαστικά εκκαθαριστική επιχείρηση, ενόψει της μεγάλης επίθεσης που ετοίμαζε ο Χίτλερ στη Σοβιετική Ένωση.

Από την πλευρά της Βρετανίας υπήρξε μεγάλη ανησυχία, η οποία κατευνάστηκε μόνο όταν υπήρξε εκ μέρους της Ελλάδας διαβεβαίωση ότι η ελληνοβρετανική στρατιωτική συνεργασία θα συνεχιζόταν σε όλη τη διάρκεια του πολέμου.

Άρχες του 1941 και η γερμανική απειλή άρχισε να διαγράφεται πλέον καθαρά.

Ο Μουσολίνι επιδιώκοντας να προλάβει επέμβαση του Χίτλερ στα Βαλκάνια ή να τελειώσει με την Ελλάδα, πριν επιτεθεί η Γερμανία, ετοιμάζεται για αντεπίθεση.

Ωστόσο το κέντρο του ενδιαφέροντος είχε μετατεθεί από την Αλβανία και τους Ιταλούς στη Μακεδονία και τον κίνδυνο από τους Γερμανούς που διαφαινόταν στον ορίζοντα, ήδη η συγκέντρωση γερμανικών στρατευμάτων στη Ρουμανία δεν πέρασε απαρατήρητη. Η ανησυχία πια ήταν διάχυτη και για την επικείμενη γερμανική εισβολή αλλά και για την τύχη του αλβανικού μετώπου.

Ενώ, λοιπόν, η χώρα αντιμετώπιζε ένα τεράστιο πολιτικό πρόβλημα (δεδομένου ότι και οι δυνάμεις που πρόσφεραν οι Βρετανοί κρίθηκαν ανεπαρκείς) στην πιο κρίσιμη καμπή της πολεμικής της προσπάθειας πεθαίνει ο Μεταξάς. Διάδοχός του διορίζεται ο Γ. Κορυζής, ανίσχυρος σαν χαρακτήρας αλλά έντιμος και ακέραιος, πιστός στην πολιτική του προκατόχου του. Η κατάσταση που κληρονόμησε ήταν δύσκολη και η εξέλιξή της έδειξε ότι δεν ήταν ο ενδεδειγμένος να την αντιμετωπίσει.

Στο μέτωπο συνεχιζόταν η στασιμότητα εξαιτίας α) του βαρύτατου χειμώνα β) των σοβαρών ελλείψεων σε μηχανοκίνητα και αεροπορία και γ) της άκρας συντηρητικής τακτικής του Γενικού Στρατηγείου.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΥΒΙΩΝ

Ενώ λοιπόν ο κίνδυνος από τη Γερμανία διαγραφόταν πλέον καθαρά, οι βαλκάνιοι σύμμαχοι της Ελλάδας ακολουθούσαν την τακτική της στρουθοκαμήλου. Η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση, ανεπίσημα, διαπραγματευόταν με τη Γερμανία την ένταξή της στο τριμερές με αντάλλαγμα τη Θεσσαλονίκη. Η Βουλγαρία, απροκάλυπτα, προσανατολιζόταν προς την ίδια κατεύθυνση.

Όσο για τη Βρετανία ήταν διατεθειμένη να βοηθήσει την Ελλάδα αλλά στο βαθμό και με τον τρόπο που αυτή επιθυμούσε.

Το Γενικό Στρατηγείο από το άλλο μέρος, επιθυμούσε να εντάξει τη βρετανική βοήθεια στα υπάρχοντα αμυντικά του σχέδια.

Στο ακόλουθο διάστημα μέχρι τη γερμανική εισβολή έγιναν απεγνωσμένες προσπάθειες να συγκερασθούν οι ελληνικές και οι βρετανικές απόψεις αλλά χωρίς μεγάλη επιτυχία. Αυτό που έγινε οδυνηρά αισθητό στην κρίσιμη αυτή στιγμή της ιστορίας της χώρας, ήταν η απουσία μιας υπεύθυνης ελληνικής κυβέρνησης, που να διαχειριστεί τα συμφέροντα της χώρας, τόσο τα βραχυπρόθεσμα όσο και τα μακροπρόθεσμα με συνέπεια και υπευθυνότητα.

Τελικά, για να διαμορφωθεί μια συγκεκριμένη πολιτική για την αντιμετώπιση της αναμενόμενης γερμανικής εισβολής, ακολούθησαν συσκέψεις κατά τις οποίες οι διαπραγματεύσεις ήταν δύσκολες έως και αδιέξοδες και οι αποφάσεις ακόμη δυσκολότερες. Κατέληξαν στην απόφαση να σταλούν βρετανικά στρατεύματα στην Ελλάδα για να πολεμήσουν κατά της Γερμανίας, χωρίς να έχουν καμία αμφιβολία, κατά βάθος, ότι θα έδιναν τη μάχη για την τιμή των όπλων.

Το Μάρτιο του 1941 οι Γερμανοί αποφάσισαν την εξουδετέρωση της πολεμικής εστίας στην Ελλάδα και την κατάληψη της χώρας και οι Ιταλοί, υπό την επίβλεψη του ίδιου του Μουσολίνι, εξαπέλυσαν στο μέτωπο σφοδρή επίθεση με ισχυρές δυνάμεις. Εκεί γράφτηκαν μερικές από τις ηρωικότερες σελίδες του ελληνοϊταλικού πολέμου. Και οι δύο αντίπαλοι πολέμησαν ηρωϊκά και οι δύο υπέστησαν τεράστιες απώλειες, ιδίως οι Ιταλοί. Το ύψωμα 731 έμεινε θρυλικό στην πολεμική ιστορία και των δύο αντιπάλων ως ένα ίσως από τα πιο αιματοβαμμένα υψώματα ολοκλήρου του παγκοσμίου πολέμου.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΛΙΒΙΩΝ ΔΗΜΟΣ

Κατασκαμμένες πλαγιές, δένδρα ξερριζωμένα ή κομμένα, έδαφος σκεπασμένο με χιλιάδες πτώματα.

Ενώ, λοιπόν, ο αγώνας κατά των Ιταλών συνεχιζόταν, στο μέτωπο είχαν αρχίσει να γίνονταν συζητήσεις μεταξύ των αξιωματικών για τους κινδύνους που διέτρεχαν οι ελληνικές δυνάμεις από τα νώτα, ενόψει της γερμανικής εισβολής. Σε λίγο η Ελλάδα αλλά και η Γιουγκοσλαβία θα γνώριζαν τις συνέπειες του κεραυνοβόλου πολέμου του Γ΄ Ράιχ.

Η γερμανική επίθεση κατά της Ελλάδας άρχισε στις 5.15΄ το πρωί της Κυριακής, 6 Απριλίου, συγχρόνως με την επίδοση διακοινώσεως με τα στερεότυπα "παράπονα" του Γ΄ Ράιχ κατά της χώρας και τονίζονταν ότι σκοπός της γερμανικής ενέργειας ήταν η εκδίωξη των Βρετανών από την Ελλάδα.

Ο Χίτλερ δεν τήρησε ούτε τα τυπικά προσχήματα, θέτοντας προθεσμία για ενδεχόμενη αποδοχή, ούτε, άλλωστε, ζήτησε τη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων της Ελλάδας και της Γερμανίας. Απλώς πληροφορούσε για την επίθεση των γερμανικών στρατευμάτων, που δε "στρεφόταν" κατά της Ελλάδας, αλλά κατά της Βρετανίας. Νωρίς το πρωί της ίδιας μέρας ισχυρές γερμανικές δυνάμεις προσέβαλαν τα ελληνικά στρατεύματα στην οχυρωμένη γραμμή της ανατολικής Μακεδονίας, αφού εισέβαλαν στην Ελλάδα από τη δίοδο του Μοναστηρίου κάμπτοντας πρώτα την αντίσταση των Γιουγκοσλάβων.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Ύστερα από βραχεία αντίσταση οι ελληνοβρετανικές δυνάμεις υποχώρησαν προς νότο αφήνοντας ελεύθερες τις προσβάσεις προς την Ήπειρο και την Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία. Οι μαχητές της γραμμής Μεταξά αναγκάστηκαν να καταθέσουν τα όπλα ύστερα από βραχεία και γενναία αντίσταση. Στο Αλβανικό Μέτωπο η στρατιωτική ηγεσία πίεζε την κυβέρνηση και τον αρχιστράτηγο να αναλάβουν την ευθύνη συνθηκολογήσεως του στρατού με τους Γερμανούς. Η διαταγή συμπτύξεως του στρατού προς Νότο, πριν καταλάβουν οι Γερμανοί την Ήπειρο, εκδόθηκε πολύ αργά (11 Απριλίου) με συνέπεια ο στρατός να βρεθεί μεταξύ των Ιταλών και των Γερμανών.

Η ελληνική κυβέρνηση δεν μπορούσε ν' αναλάβει την πρωτοβουλία συνθηκολογήσεως με τη Γερμανία ενόσω μάχονταν σε ελληνικό έδαφος βρετανικά στρατεύματα, ούτε ήταν δυνατόν να επιτρέψει ανάλογη πρω-

τοβουλία στη στρατιωτική ηγεσία του μετώπου, για να μην εκτεθεί η χώρα απέναντι στη σύμμαχο Βρετανία. Οι διοικητές του μετώπου από το άλλο μέρος αντιμετώπιζαν το δίλημμα να μη συνθηκολογήσουν αλλά να διακινδυνεύσουν έτσι την αιχμαλωσία του στρατού από τους ηττημένους Ιταλούς ή να συνθηκολογήσουν και να εκθέσουν τη χώρα και να θεωρηθούν προδότες. Προτίμησαν τη συνθηκολόγηση χωρίς την έγκριση της κυβερνήσεως, η οποία δεν αναγνώρισε την πράξη και εγκατέλειψε την πρωτεύουσα.

Η ελληνική κυβέρνηση και ο βασιλιάς εγκαταστάθηκαν στην Κρήτη με την ελπίδα ότι θα μπορούσε να κρατηθεί η νήσος. Το Μάιο όμως οι Γερμανοί εξαπέλυσαν σφοδρή επίθεση εναντίον των υπερασπιστών της Κρήτης με αλεξιπτωτιστές και αποβατικά σκάφη. Ύστερα από πεισματώδεις μάχες και αεροπορικές επιδρομές η Κρήτη κατελήφθη. Το τίμημα που κατέβαλαν οι Γερμανοί για την κατάληψη της Κρήτης ήταν τεράστιες απώλειες ανδρών και πολεμικού υλικού.

Τα στρατηγικά οφέλη που αποκόμισαν οι Γερμανοί από την επιχείρηση κατά της Ελλάδας γενικά ήταν μικρά, σε σχέση με τις δυνάμεις και το χρόνο που διέθεσαν. Μακροπρόθεσμα η κατάληψη της Ελλάδας αποδείχθηκε παθητικό στην πολεμική προσπάθεια της Γερμανίας. Η αντίσταση της Ελλάδας συνέβαλε πολλαπλά και ουσιαστικά στη συμμαχική προσπάθεια κατά του Άξονα, βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, γιατί καθυστέρησε και απασχόλησε ένα μεγάλο μέρος της γερμανικής μηχανής.

Στον ηθικό τομέα η ελληνική αντίσταση έπαιξε σημαντικό ρόλο και χαιρετίστηκε με εκδηλώσεις θαυμασμού τόσο από τους ελεύθερους ακόμη λαούς, όσο και από εκείνους που είχαν υποκύψει στον Άξονα.

Για την Ελλάδα, η αντίσταση κατά των Γερμανών ήταν συνέχεια του αγώνα της κατά των δυνάμεων που είχε αποφασίσει να πολεμήσει από τη στιγμή που απειλήθηκαν η ανεξαρτησία και η εδαφική της ακεραιότητα. Συνάμα ήταν αγώνας τιμής και χρέους.

Όταν ολοκληρώθηκε η κατάκτησή της, η χώρα βρισκόταν σε δεινή κατάσταση. Το έδαφός της βρίσκονταν υπό τριπλή κατοχή - γερμανική, ιταλική και βουλγαρική. Τη διακυβέρνησή της είχε αναλάβει η διορισμένη από τους Γερμανούς κυβέρνηση των στρατηγών του Αλβανικού Μετώπου με επικεφαλής το στρατηγό Τσολάκογλου, που είχαν υπογράψει τη

συνθηκολόγηση, ενώ η νόμιμη κυβέρνηση με το βασιλιά κατέφυγε στην Αίγυπτο και μετά στη Βρετανία.

Η οικονομία ήταν εξαρθρωμένη, ο πληθυσμός των μεγάλων πόλεων βρισκόταν στα πρόθυρα του φοβερότερου λιμού που γνώρισε ποτέ η χώρα, ενώ χιλιάδες ανάπηροι και θύματα του πολέμου περίμεναν χωρίς ελπίδα περίθαλψης από το κράτος.

Το τίμημα του αγώνα ήταν τρομακτικό. Οι θυσίες όμως του ελληνικού λαού για τη συμμαχική υπόθεση, που συνεχίστηκαν και μετά την κατάληψη της χώρας, αποτελούσαν αδιαμφισβήτητα πιστοποιητικά του Έθνους για τη θέση μεταξύ των νικητών. Ο ηρωικός αγώνας της Ελλάδας εναντίον του Άξονα, κατά τους επτά συνολικά μήνες του ελληνοϊταλικού και του ελληνογερμανικού πολέμου (28 Οκτωβρίου 1940 – 31 Μαρτίου 1941), αποτελεί αναμφισβήτητα μια από τις ενδοξότερες σελίδες της ελληνικής ιστορίας. Έχει όμως και ιστορική σημασία ευρύτερη, γιατί επηρέασε πολλαπλά την εξέλιξη του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου και συνέβαλε κρίσιμα στην έκβασή του. Του ανήκει έτσι περίβλεπτη θέση στη γενικότερη σύγχρονη ιστορία και ειδικότερα στην ιστορία του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου.

Η απόρριψη ήδη του ιταλικού τελεσίγραφου και οι πρώτες ελληνικές νίκες προκάλεσαν ξάφνιασμα και ενθουσιασμό των φίλων της ελευθερίας σε όλο τον κόσμο. Η Ελλάδα βρέθηκε απότομα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της παγκόσμιας κοινής γνώμης. Αρχηγοί κρατών, πρωθυπουργοί και υπουργοί, διαπρεπείς στρατιωτικοί ηγέτες και επιφανείς δημοσιογράφοι, εκλεκτοί άνθρωπου του πνεύματος από όλες τις ηπείρους, συναγωνίζονταν, με δηλώσεις ή ανταποκρίσεις και άρθρα τους, σε εκδηλώσεις θαυμασμού για τον αγώνα της Ελλάδας, που μάλιστα πολλοί τον έκριναν ισάξιο με τα πολεμικά τρόπαια των αρχαίων Ελλήνων. Οι οξυδερκέστεροι κατανοούσαν από τις πρώτες εβδομάδες τη μεγάλη σημασία του και έγραψαν για μεταβολή της καταστάσεως και για καμπή στην εξέλιξη του γενικού πολέμου.

Μετά την επιτυχή έκβαση της επιχείρησης εναντίον της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας πραγματοποιήθηκε με καθυστέρηση ενός μήνα η εισβολή των Γερμανών στη Σοβιετική Ένωση, στις 22 Ιουνίου 1940, την αποφασιστική μέρα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

Σε διάστημα τριών μηνών οι Γερμανοί προχώρησαν βαθιά στην αχανή χώρα εξουδετερώνοντας τη σοβιετική άμυνα και συλλαμβάνοντας δεκάδες χιλιάδες αιχμαλώτους, ενώ έφτασαν στα περίχωρα της Μόσχας.

Στο πλευρό των Σοβιετικών όμως, οι οποίοι είχαν καταφέρει να ενισχύσουν την άμυνά τους, ήταν για άλλη μια φορά ο "στρατηγός χειμώνας", έτσι οι Γερμανοί αντιμετωπίζοντας φοβερές δυσκολίες αναγκάστηκαν να αναστείλουν τις επιχειρήσεις (Δεκ. 1941).

Μια νέα γερμανική επίθεση, το καλοκαίρι του 1942, με στόχο το Στάλινγκραντ, μετά από ένα δριμύ χειμώνα, φάνηκε καταρχήν να στέφεται από λαμπρή επιτυχία αλλά εν συνεχεία τα γερμανικά στρατεύματα αναχαιτίστηκαν, καθηλώθηκαν και τελικά περικυκλώθηκαν και αναγκάστηκαν να παραδοθούν στη μεγαλύτερη ίσως μάχη των νεότερων χρόνων, τη μάχη του Στάλινγκραντ (Φεβρ. 1943).

Από το Στάλινγκραντ και μετά καθένας γνώριζε ότι η ήττα της Γερμανίας ήταν απλώς θέμα χρόνου.

Μέχρι το 1941 ο πόλεμος εξακολουθούσε να είναι Ευρωπαϊκός, την ημέρα που οι Γερμανοί ανέστειλαν τις επιχειρήσεις στη Σοβιετική Ένωση, οι κυβερνήσεις των ΗΠΑ και της Βρετανίας κήρυξαν τον πόλεμο κατά της Ιαπωνίας (ύστερα από την αιφνιδιαστική αεροπορική επίθεση της Ιαπωνίας στην αμερικάνικη βάση Πέρλ Χάρμπορ της Χαβάης 7 Δεκεμβρίου) και τρεις μέρες αργότερα η Γερμανία και η Ιταλία κήρυξαν τον πόλεμο κατά των ΗΠΑ. Ο δεύτερος μεγάλος ευρωπαϊκός πόλεμος έγινε παγκόσμιος και η τύχη της Ευρώπης συνδέθηκε άρρηκτα με την τύχη της υπερατλαντικής δημοκρατίας. Δημιουργήθηκε έτσι η "Μεγάλη Συμμαχία" ο συνασπισμός της Βρετανίας, της Σοβιετικής Ένωσης και των ΗΠΑ που καθόρισε όχι μόνο την έκβαση του πολέμου αλλά και τις πρώτες μεταπολεμικές εξελίξεις.

Πριν συνεχίσουμε με την αντεπίθεση των συμμάχων κατά του Άξονα και την πορεία προς το τέλος του πολέμου, αξίζει να δούμε δύο πολύ ενδιαφέροντα θέματα. Το πρώτο αφορά στην ίδρυση της "Νέας Τάξεως" στην Ευρώπη, την ηγεσία της οποίας αναγνώρισε στη Γερμανία και στην Ιταλία, η Ιαπωνία με το Τριμερές Σύμφωνο το Σεπτέμβριο του 1940, ενώ οι δύο ευρωπαϊκές δυνάμεις, αναγνώρισαν στην Ιαπωνία ανάλογο ρόλο στην Ανατολή. Η Ευρώπη και η Αφρική θ' αποτελούσαν σφαίρα οικονο-

μικής και πολιτικής επιρροής της Γερμανίας, ενώ η Ασία σφαίρα ανάλογης επιρροής της Ιαπωνίας.

Η εισβολή στη Σοβιετική Ένωση παρουσιαζόταν στο εξής ως σταυροφορία στην Ανατολή των ευρωπαϊκών δυνάμεων που επιθυμούσαν να απωθήσουν ή να συντρίψουν τους Σλάβους (αντισλαβισμός) και τον μπολσεβικισμό (αντιμπολσεβικισμός). Επίσης η τελική λύση του "Εβραϊκού ζητήματος", ήταν μια πτυχή αυτής της στροφής προς Ανατολάς. Υπήρχε έτοιμο σχέδιο εκτοπίσεως όλων των εβραίων στις ανατολικές επαρχίες της ναζιστικής επικράτειας. Κύριο όργανο στην υλοποίηση αυτού του στόχου υπήρξε ένα παραστρατιωτικό σώμα φανατικών οπαδών του Ναζισμού και του Χίτλερ προσωπικά, τα SS. Τελικά εξοντώθηκαν 11 εκατομμύρια ανυπεράσπιστα ανθρώπινα πλάσματα, κατά το μεγαλύτερο ποσοστό Εβραίοι και ακόμη, Πολωνοί, Ρώσοι, Αθίγγανοι κ.ά.

Στη δικαιοδοσία των SS υπάγονταν τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως ανεπιθύμητων φυλετικών και κοινωνικών στοιχείων. Στα στρατόπεδα αυτά εξαθλιώθηκαν, εξευτελίστηκαν και μαρτύρησαν εκατομμύρια ανεπιθύμητων ανθρώπων κάθε εθνικότητας και κάθε κοινωνικής προέλευσης. Τα στρατόπεδα αυτά υπήρξαν τόποι βασανιστηρίων, καταναγκασμού, αναγκαστικής εργασίας, ιατρικών πειραμάτων και τελικά μαζικής εξολόθρευσης σε θαλάμους αερίων και σε κρεματόρια.

Η διάσταση της "Νέας Τάξεως" δεν κατάφερε να αποκτήσει στην πραγματικότητα τη σημασία που ανέμεναν οι εμπνευστές της, εξαιτίας της εξελίξεως του πολέμου και τερματίστηκε και τυπικά το 1943, δεδομένου ότι η Γερμανία διεξήγε πλέον έναν αμυντικό πόλεμο, στον οποίο τα μεγαλόπνοα σχέδια για την αναδιοργάνωση της Ευρώπης φαίνονταν εντελώς ανεδαφικά.

Το δεύτερο θέμα αφορά στη Συνεργασία και στην Αντίσταση. Η παρουσία πολιτικών αρχών και στρατιωτικών δυνάμεων του Άξονα στις κατακτημένες χώρες δημιουργούσε προβλήματα στις τοπικές αρχές και σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες.

Οι κατακτητές έσπευδαν να διορίσουν φιλική κυβέρνηση προς αυτούς αφήνοντας στη θέση τους τις τοπικές αρχές. Ωστόσο, για να διοικείται και να ελέγχεται η κάθε χώρα, απαιτούνταν η συνεργασία της κυβέρνησης και των εκπροσώπων του κρατικού μηχανισμού με τις αρχές κατο-

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΚΛΙΒΕΙΑΣ

χής. Η συνεργασία αυτή δημιουργούσε προβλήματα στα κρατικά όργανα τα οποία αντιμετώπιζαν τις κατηγορίες της παροχής υπηρεσιών στους εχθρούς.

Στον αντίποδα της συνεργασίας –του δοσιλογισμού, όπως ήταν γνωστό το φαινόμενο στην Ελλάδα– βρισκόταν η αντίσταση εναντίον των αρχών κατοχής και των δυνάμεών τους, με τη μορφή της υπονόμευσης της πολιτικής του εχθρού και των συνεργατών του, των δολιοφθορών και του ανταρτοπόλεμου, αλλά και της δημιουργίας παράλληλης εξουσίας στο εσωτερικό και της διατήρησης διαύλων επαφής με τη νόμιμη κυβέρνηση στο εξωτερικό. Η αντίσταση στην κατεχόμενη Ευρώπη παρουσίαζε πολλές ιδιαιτερότητες από χώρα σε χώρα, ανάλογα με την παράδοση της κάθε χώρας στον τομέα των σχέσεων των πολιτών με την εξουσία, τις ιδιαίτερες συνθήκες που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια της κατοχής, τη διαμόρφωση του εδάφους και τη γεωγραφική της θέση. Στην Πολωνία, στη Νορβηγία, στη Γιουγκοσλαβία και στην Ελλάδα η αντίσταση εναντίον του Άξονα άρχισε σχεδόν ευθύς μετά την κατάληψή τους. Στη Δανία και στην Τσεχοσλοβακία εκδηλώθηκε προς το τέλος της κατοχής.

Γενικά στην κατεχόμενη Ευρώπη εκδηλώθηκε οργανωμένη ένοπλη αντίσταση σε περιοχές ορεινές και δασώδεις που πρόσφεραν εύκολα και ασφαλή κρησφύγετα, καθώς και στις μεγάλες πόλεις αλλά σε μικρότερο βαθμό. Νέοι ως επί το πλείστον, ιδεαλιστές λόγιοι πολλοί αλλά και πολλοί απελπισμένοι από τη φτώχεια, για λόγους αντεκδίκησης και αρπαγής άλλοι, αυθόρμητα κάποτε αλλά και ύστερα από υπόδειξη πολιτικών οργανώσεων εντάσσονταν σε ομάδες ενόπλων και δρούσαν ποικιλοτρόπως. Για λόγους που είχαν σχέση κυρίως με τη μορφή των καθεστώτων που εγκαθίδρυσαν οι κατακτητές στις κατεχόμενες περιοχές, καθώς και με τις δυνατότητες οργανώσεων παράνομης αντιστάσεως των πολιτικών παρατάξεων την εποχή αυτή, η αντίσταση είχε αριστερή κλίση.

Σε πολλές χώρες η αντίσταση κατά των δυνάμενων του Άξονα κατέληγε σε εμφύλια σύρραξη συχνά μεταξύ ντόπιων πολιτικών δυνάμεων, μεταξύ αριστερών και δεξιών σωστότερα, μεταξύ κομμουνιστών και αντικομμουνιστών. Εξαίρεση αποτελούσε η αντίσταση στην Πολωνία που ήταν σχεδόν καθολική, ενώ στη Γιουγκοσλαβία αναπτύχθηκαν δύο αντιστασιακές οργανώσεις μια εθνικιστική και μια κομμουνιστική. Στη Γαλ-

λία η κομμουνιστική αντίσταση παραμερίστηκε προς χάριν του εθνικού ηγέτη Ντε Γκωλ, ο οποίος σχημάτισε τη Γαλλική Εθνική Επιτροπή στη Βρετανία όπου είχε καταφύγει. Στην Αλβανία οι εξελίξεις ήταν ανάλογες με αυτές της Γιουγκοσλαβίας.

Τέλος στην Ελλάδα κυριάρχησε η αριστερή αντιστασιακή οργάνωση ΕΑΜ, λαϊκομετωπική και ελεγχόμενη από το Κομμουνιστικό Κόμμα της χώρας. Το ΕΑΜ και η στρατιωτική του οργάνωση ΕΛΑΣ εξουδετέρωσαν κατά τη διάρκεια της κατοχής όσες άλλες οργανώσεις ή ομάδες επιθυμούσαν να δρουν ανεξάρτητα από τον ΕΛΑΣ, εκτός από μια αντιστασιακή οργάνωση το ΕΔΕΣ (αντιστασιακή οργάνωση αντιβασιλικών), ο οποίος κατόρθωσε να κρατηθεί στην Ήπειρο με τη βοήθεια των Βρετανών. Οι συγκρούσεις μεταξύ των δύο αντιστασιακών οργανώσεων μείωσαν την αποτελεσματικότητα του αγώνα κατά των Γερμανών, των Ιταλών και των Βουλγάρων και προετοίμασαν το έδαφος για την εμφύλια σύρραξη που εκδηλώθηκε μετά την απελευθέρωση της χώρας.

Συνεχίζοντας επανερχόμαστε στο τέλος του 1942 και μετά με τη διαπίστωση ότι κανείς πλέον δεν αμφέβαλε ότι η "Μεγάλη Συμμαχία" κατά του Άξονα θα κέρδιζε τον πόλεμο. Ήδη 26 χώρες ήταν συνασπισμένες εναντίον του Άξονα. Ήταν ένας συνασπισμός που ονομάστηκε Ηνωμένα Έθνη του οποίου ο βασικός στόχος ήταν η συντριβή της Γερμανίας. Το ίδιο έτος οι σύμμαχοι σημείωσαν τις πρώτες μεγάλες νίκες εναντίον του Άξονα.

Παρακάμπτοντας την εξελικτική πορεία των στρατιωτικών γεγονότων αναφερόμαστε ιδιαίτερα στην απόβαση των δυτικών συμμάχων στη Σικελία (1943) και στην ιστορική απόβαση στη Νορμανδία τον Ιούνιο του 1944. Αξίζει να επισημανθεί ότι στη Δύση αποδείχτηκε πως η γερμανική αντίσταση ήταν εξαιρετικά δύσκολο να καμφθεί ακόμη και μετά την απόβαση στη Νορμανδία.

Το καλοκαίρι του 1944 η απελευθέρωση της Γαλλίας ήταν γεγονός, μετά τη διάσπαση από τους Αμερικανούς του γερμανικού κλοιού και τη σάρωση των εστιών αντίστασης που συναντούσαν στο πέρασμά τους. Ακολούθησε η αποχώρηση των Γερμανών από τα Βαλκάνια και συγκεκριμένα τον Οκτώβριο από την Ελλάδα, όπου έγιναν δεκτοί με πανηγυρισμούς η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση και οι Βρετανοί.

Στο εξής οι πολιτικές εξελίξεις στα Βαλκάνια συνδέονταν με τις ιδιαί-

τερες επιδιώξεις των Βρετανών και της Σοβιετικής Ένωσης στην περιοχή. Έτσι στη συνάντηση Τσώρτσιλ, Στάλιν στη Μόσχα (Οκτ. 1944) μετά από πρόταση του Τσώρτσιλ, ορίστηκαν "ποσοστά" επιρροής στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης και ο Στάλιν συγκατένευσε.

Στο δυτικό μέτωπο οι σύμμαχοι ετοιμάζονταν για την εισβολή στη Γερμανία όταν οι Γερμανοί εξαπέλυσαν επίθεση μέσω της περιοχής των Αρδεννών στο Βέλγιο και το Λουξεμβούργο και απείλησαν την ανατροπή των άμεσων σχεδίων των συμμάχων, ωστόσο ήταν πλέον ορατή η επίσπευση της κατάρρευσης της άμυνάς των.

Στο ανατολικό μέτωπο οι Σοβιετικοί είχαν σημαντικές επιτυχίες και ο Ερυθρός Στρατός έφτασε 60 χιλιόμετρα από το Βερολίνο. Με αυτές τις εντυπώσεις νωπές συνήλθε το Φεβρουάριο η διάσκεψη κορυφής στη Γιάλτα της Κριμαίας, όπου οι τρεις "Μεγάλοι", ο Τσώρτσιλ, ο Ρούσβελτ και ο Στάλιν, συζήτησαν την πορεία του πολέμου και τη διευθέτηση ορισμένων πολιτικών ζητημάτων. Περιορίστηκαν σε γενικά διατυπωμένους κοινούς στόχους, δημιουργώντας την εσφαλμένη εντύπωση ότι συμφωνούσαν. Με τη λήξη της διασκέψεως έγιναν φανερές οι διαφωνίες τους, κυρίως μεταξύ των δυτικών συμμάχων και της Σοβιετικής Ένωσης αλλά και μεταξύ των δύο πρώτων.

Οι τρεις ηγέτες απέφυγαν να θίξουν μερικά ζητήματα, δύο μεγάλα όμως τους απασχόλησαν, το Πολωνικό και το Γερμανικό.

Ως προς το ζήτημα της Γερμανίας οι δυτικοί σύμμαχοι κατόρθωσαν να κάνουν ελάχιστες παραχωρήσεις. Οι Βρετανοί και οι Αμερικανοί απέτρεψαν το ενδεχόμενο σκληρής τιμωρίας της Γερμανίας και αναγνώρισαν σιωπηρά την ηγεμονική θέση της Σοβιετικής Ένωσης στην περιοχή που είχε κατοχυρώσει με την κατάκτησή της το 1944-1945. Σε τρεις μήνες από τη διάσκεψη της Γιάλτας ο πόλεμος τελείωσε. Μέχρι τον Απρίλιο η πρωτεύουσα και οι περισσότερες μεγάλες πόλεις της Γερμανίας είχαν μεταβληθεί σε ερείπια. Ο βομβαρδισμός της Δρέσδης από αμερικανικά και βρετανικά αεροπλάνα με εμπρηστικές βόμβες προκάλεσε δεκάδες χιλιάδες θύματα. Εκατομμύρια οι άστεγοι, κατεστραμμένα τα σπουδαιότερα μνημεία της χώρας. Στις 16 Απριλίου ο στρατάρχης Ζούκωφ επιτέθηκε κατά του Βερολίνου και εννέα μέρες αργότερα είχε την πόλη στη διάθεσή του. Την τελευταία ημέρα του μήνα ο Χίτλερ αυτοκτόνησε στο υπόγειο

κρησφύγετό του. Στις 7 Μαΐου η Ανωτέρα Στρατιωτική Διοίκηση των Γερμανών υπέγραψε στο στρατηγείο του Αϊζενχάουερ στην πόλη Ρεμς την παράδοση του στρατού της χώρας.

Στην Ανατολή η αποφασιστικότητα της Ιαπωνίας να πολεμήσει μέχρις εσχάτων φαινόταν χωρίς κάποια ρωγμή, και γι' αυτό το λόγο χρησιμοποιήθηκαν τα πυρηνικά όπλα στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι, για να διασφαλίσουν δηλαδή τη γρήγορη παράδοση της Ιαπωνίας.

Τελείωσε έτσι ύστερα από έξι σχεδόν χρόνια ο μεγαλύτερος πόλεμος όλων των εποχών, ένας πόλεμος που είχε νικητές αλλά όχι κερδισμένους. Η νίκη το 1945 ήταν ολοκληρωτική, η παράδοση άνευ όρων. Σε αντίθεση με τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, η ήττα της Γερμανίας δεν επικυρώθηκε με συνθήκη ειρήνης. Με τις άλλες ηττημένες χώρες της Ευρώπης ύστερα από πολλές διαφωνίες υπογράφτηκαν συνθήκες ειρήνης.

Γρήγορα η γηραιά ήπειρος χωρίστηκε στα δύο, στη Δυτική Ευρώπη και στην Ανατολική, που αποτέλεσαν δύο εχθρικούς συνασπισμούς το ΝΑΤΟ και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας αντίστοιχα.

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος διεξήχθη μέχρι εσχάτων χωρίς καμία σοβαρή σκέψη και από τις δύο πλευρές για συμβιβασμό. Ήταν ένας πόλεμος μεταξύ ιδεολογιών και από τις δύο πλευρές. Ήταν επίσης ολοφάνερα ένας αγώνας επιβίωσης για τις περισσότερες χώρες. Το τίμημα της ήττας από το γερμανικό Εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς, όπως δείχνει η περίπτωση της Πολωνίας και τα κατεχόμενα μέρη της Σοβιετικής Ένωσης καθώς και η μοίρα των Εβραίων, ήταν υποδούλωση και θάνατος. Γι' αυτό ο πόλεμος διεξήχθη χωρίς φραγμούς.

Ανυπολόγιστες κυριολεκτικά είναι οι απώλειες του πολέμου. Είναι αδύνατες ακόμα και οι κατά προσέγγιση εκτιμήσεις, εφόσον ο πόλεμος εξόντωσε αδιάκριτα το μάχιμο και άμαχο πληθυσμό, ενώ το χειρότερο φονικό έγινε σε περιοχές ή σε χρόνο όπου κανείς δεν ήταν σε θέση ή δεν τον ενδιέφερε να καταγράψει τις απώλειες.

Τόσο ο ολοκληρωτικός χαρακτήρας των πολεμικών προσπαθειών όσο και η αποφασιστικότητα των δύο πλευρών να τον διεξάγουν άνευ ορίων και με οποιοδήποτε τίμημα, άφησαν τα σημάδια τους. Διαφορετικά είναι δύσκολο να εξηγήσουμε την αυξανόμενη κτηνωδία και την απανθρωπιά του εικοστού αιώνα, την ανιούσα βαρβαρότητα και τη συνήθεια της χρή-

σης βασανιστηρίων χωρίς πολλή αποστροφή από το 1945 και μετά, στο ένα τρίτο των κρατών μελών των Ηνωμένων Εθνών.

Η αύξηση της αποκτήνωσης δεν οφειλόταν μόνο στην απελευθέρωση της λανθάνουσας δυνατότητας για ωμότητα και βία που υπάρχει μέσα στον άνθρωπο, την οποία ο πόλεμος φυσιολογικά νομιμοποιεί, αλλά εκτός άλλων και στο απρόσωπο του πολέμου, πράγμα που έκανε το σκοτωμό και το σακάτεμα των αντιπάλων μια ακόμα συνέπεια του πατήματος ενός κουμπιού ή της μετακίνησης ενός μοχλού. Η τεχνολογία έκανε τα θύματα της αόρατα έτσι η αίσθηση της προσωπικής εμπλοκής ήταν μικρότερη.

Οι μεγαλύτερες ωμότητες στον αιώνα μας ήταν οι απρόσωπες ωμότητες, που έγιναν κατόπιν απόμακρων αποφάσεων εκ συστήματος σαν επιχειρησιακές αναγκαιότητες.

Έτσι ο κόσμος συνήθισε στις υποχρεωτικές απελάσεις και τους σκοτωμούς, φαινόμενα που επειδή δεν ήταν οικεία προηγουμένως χρειάστηκε να εξευρεθούν νέοι όροι για να τα χαρακτηρίσουν: "άπατρις" (χωρίς κράτος) ή "γενοκτονία".

Μέχρι το 1945 εκατομμύρια ξεριζωμένων ατόμων διαφόρων εθνικοτήτων αντιμετωπίστηκαν με απανθρωπιά, απελάθηκαν ή εκτοπίστηκαν.

Στον εικοστό αιώνα και οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι ήταν "επεισόδια" ενός άνευ προηγουμένου μακελειού, που άφησε πίσω του εφιαλτικές εικόνες οι οποίες καταδίωκαν τις επόμενες γενιές νύχτα και μέρα: δηλητηριώδη αέρια και αεροπορικοί βομβαρδισμοί μετά το 1918, το μανιτάρι της πυρηνικής καταστροφής μετά το 1945.

Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος, όπως και ο Α΄ διέλυσαν τα πάντα και προκάλεσαν κοινωνική επανάσταση σε μεγάλα τμήματα της Ευρώπης και της Ασίας. Ο Α΄ Παγκόσμιος δεν έλυσε τίποτα. Ο Β΄ έδωσε λύσεις, τουλάχιστον για ορισμένες δεκαετίες.

Τα δραματικά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα του καπιταλισμού στην εποχή της καταστροφής φάνηκαν να εξαφανίζονται.

Η δυτική παγκόσμια οικονομία εισήλθε στη «Χρυσή Εποχή» της (μέχρι το 1970), η δυτική πολιτική δημοκρατία με τη στήριξη μιας εκπληκτικής βελτίωσης της υλικής ζωής ήταν σταθερή, ο πόλεμος μεταφέρθηκε στον Τρίτο Κόσμο. Εξαφανίστηκαν οι παλαιές αποικιοκρατικές αυτοκρατορίες. Ένας συνασπισμός κομμουνιστικών κρατών γύρω από

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ ΔΗΜΟΣ

τη Σοβ. Ένωση που είχε μεταβληθεί σε υπερδύναμη, φάνηκε έτοιμος να ανταγωνιστεί τη Δύση στο πεδίο της οικονομικής ανάπτυξης.

Αποδείχτηκε ότι κάτι τέτοιο δεν ήταν παρά ψευδαίσθηση, η οποία άρχισε να σβήνει μετά τη δεκαετία του '60. Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε τώρα ακόμα και η διεθνής σκηνή σταθεροποιήθηκε μολονότι κάτι τέτοιο δε διαφαινόταν τότε στον ορίζοντα. Σε αντίθεση με το Μεγάλο Πόλεμο οι πρώην εχθροί –Γερμανία και Ιαπωνία– επανενσωματώθηκαν στη (δυτική) παγκόσμια οικονομία και οι νέοι εχθροί –οι ΗΠΑ και ΕΣΣΔ– ουδέποτε στην πραγματικότητα συγκρούστηκαν. Αυτές εκτιμάται κατά το σπουδαίο ιστορικό Hobsbawm είναι οι ανθρώπινες επιπτώσεις της εποχής των πολέμων και το ανθρώπινο κόστος τους.

Κλείνοντας ας δώσουμε το λόγο στον ποιητή Νικηφόρο Βρεττάκο. Αντιγράφουμε από το αυτοβιογραφικό χρονικό "Οδύνη":

> *Όλοι οι άνθρωποι που κατοικούν σ' αυτή την Υδρόγειο, ανήκουν στο αυτό είδος και έχουν παρά τη μορφική ποικιλία τους, μια καταγωγή. Το πνεύμα τους έχει την ίδια προέλευση, την ίδια καταγωγή. Το πνεύμα τους έχει την ίδια προέλευση, την ίδια αρχή… Όλοι οι άνθρωποι γενικά είναι ένας άνθρωπος που παλεύει πάνω σ' αυτή την Υδρόγειο Σφαίρα, με τη μοίρα του για τη μοίρα του… Μπροστά στον κίνδυνο που απείλησε την ανθρωπότητα με τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, έγιναν σύμμαχοι όλοι οι "μεγάλοι" και του παλαιού και του νέου αυτού κόσμου, επειδή κινδύνευαν οι βωμοί τους και οι εστίες τους. Ο πόλεμος γινόταν για την πρωταρχική ανθρώπινη ελευθερία, την εθνική… Οι λαοί πίστευαν πως δεν πολεμούν μόνον εναντίον των όπλων του Χίτλερ, αλλά και εναντίον του πνεύματός του…*
>
> *Ο πρόεδρος Κέννεντυ που είχε ανταλλάξει απόψεις ευθύνης με τον Χρουτσώφ είδε, όχι σαν σοφός αλλά σαν κοινή ανθρώπινη λογική, πως η ανθρωπότητα βρίσκεται κοντά στο ανεπανόρθωτο ή ότι η σωτηρία της εξαρτιέται από τη συνεννόηση των δύο Κόσμων. Είναι προτιμότερο, είπε, να συναντηθούμε "στην κορυφή του βουνού, παρά στην άκρη του γκρεμού. Και οι δυο μας –οι ΗΠΑ και η Ρωσία– κατέχουμε μια δύναμη εφτά φορές ανώτερη από εκείνη που χρειάζεται για να καταστραφεί η ανθρωπότητα ολόκληρη..."*

Η "κορυφή του βουνού" βρίσκεται μέσα στις καρδιές όλων των ανθρώπων της γης. Ο "γκρεμός" πάνω στην Υδρόγειο Σφαίρα μου: Τα σύνορα σε όλη την έκτασή τους, που χωρίζουν τους δύο αντιμέτωπους κόσμους. Ο πεινασμένος αυτός πρέπει να πληροφορηθεί: Πως η ειρήνη και η ευημερία του, θα στοίχιζαν λιγότερα έξοδα και λιγότερο μυαλό απ' όσα στοιχίζει η ετοιμασμένη του καταστροφή…

Τη Νέα Συνείδηση που μπορεί να αναλάβει τη Νέα Ευθύνη απέναντι στον κίνδυνο μιας ολοκληρωτικής καταστροφής, δεν μπορούν να την εκφράσουν παρά μόνον οι νέοι όλου του κόσμου, και ιδιαίτερα οι νέοι των Πανεπιστημίων και των δύο Κόσμων. Οφείλουν να δώσουν τα χέρια τους περνώντας τα κάτω από τα πύρινα φράγματα και να συνεργαστούνε για τον ίδιο σκοπό: να σπρώξουν με κάθε τρόπο τις εξουσίες των δύο κόσμων προς την "κορφή του βουνού"… Να δώσουμε ένα μυθώδες νόημα στο φαινόμενο της ζωής, ανάμεσα ή και πέρα από τη φθορά και από τη γέννηση, αρχίζοντας όχι από την έρευνα του διαστήματος που ισοδυναμεί με την έρευνα του χάους, αλλά από την έρευνα της ζωής. Από τον άνθρωπο που αποτελεί τη μεγαλύτερη ορατή αξία τούτου του κόσμου».

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΥΒΩΝ

Έχοντας αποχαιρετήσει εδώ και μια δεκαετία "τον πιο φριχτό αιώνα της δυτικής ιστορίας, τον αιώνα των σφαγών και των πολέμων" δεν έχουμε λόγο να μη συμφωνήσουμε με τα επιλεγόμενα του ιστορικού.

«Ο κόσμος μας κινδυνεύει είτε να εκραγεί είτε να καταρρεύσει εκ των έσω, γι' αυτό πρέπει να αλλάξει.

Δε γνωρίζουμε πού πάμε. Το μόνο που γνωρίζουμε είναι ότι η ιστορία μας έφερε εδώ που είμαστε σήμερα, καθώς και το γιατί μας έφερε. Ένα πράγμα μόνο είναι σαφές. Ότι εάν η ανθρωπότητα θέλει να έχει αναγνωρίσιμο μέλλον, δεν μπορεί να συνεχίσει να παρατείνει το παρελθόν ή το παρόν. Το δε τίμημα της αποτυχίας με άλλα λόγια η εναλλακτική λύση απέναντι στην ανάγκη της κοινωνίας θα είναι το έρεβος» (Eric Hobsbawm, Η εποχή των Άκρων).

Σημείωση

Τα στοιχεία στα οποία βασίζεται το παραπάνω κείμενο καθώς και εκτενή αποσπάσματα είναι από τα έργα που αναγράφονται στη βιβλιογραφία.

Βιβλιογραφία

1. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. Ι.Ε΄. Ο πόλεμος του 1940-41. Η ιστορική σημασία του Ελληνοϊταλικού και του Ελληνογερμανικού πολέμου, σ. 411-455, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., 1978.
2. Ι. Σ. Κολιόπουλος, Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία, 1789-1945. Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος, σ. 374-414, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2001.
3. Eric Hobsbawm: Η Εποχή των Άκρων. Ο σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991. Η εποχή του Ολοκληρωτισμού, σ. 55-65 και 72-78, Μετάφρ. Βασίλης Καπετανγιάννης, εκδ. Θεμέλιο, 2010.
4. Ian Kershaw: Χίτλερ 1889-1936, Ύβρις, Μετ. Στεφ. Ροζάνης, εκδ. Scripta, Αθήνα 2000.
5. Νικηφόρος Βρεττάκος: Οδύνη. Αυτοβιογραφικό χρονικό, εκδ. Πόλις.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΑΛΥΜΝΟΥ
ΔΗΜΟΣ
ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ Ν. ΠΕΤΡΟΥ-ΜΕΣΟΓΕΙΤΗ

Του Πέτρου Ι. Φιλίππου-Αγγέλου

Το ημερολόγιο του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη παρουσιάζει ένα ιδιαίτερο και μοναδικό ενδιαφέρον για πάρα πολλούς λόγους.

Πρώτον, γιατί εκμυστηρεύεται τη ζωή του και τα προσωπικά του συναισθήματα, σε μία ιδιαίτερη, μοναδική και κυρίως δύσκολη πορεία και διαδρομή.

Δεύτερον, γιατί μέσα από αυτή του τη διαδρομή, περιγράφει τα γεγονότα του ελληνοαλβανικού πολέμου όπως αυτός τα έζησε.

Τρίτον, επειδή βρισκόταν ήδη στην ώριμη επιστημονική του πορεία, στέκεται κριτικά τόσο στα στρατιωτικά δρώμενα, όσο κυρίως στην περιγραφή και ανάλυση της στρατιωτικής και της πολεμικής ζωής όπως αυτός την έζησε.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΒΙΝΟΣ ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Και τέταρτον στέκεται επιστημονικός παρατηρητής και αναλυτής των γεγονότων, των ανθρώπων και των τόπων που συναντάει και αυτό είναι ένα από τα σημαντικότερα σημεία στο ημερολόγιό του.

Αχώριστοι σύντροφοί του σε όλη του τη διαδρομή το μολύβι του, τα μπλοκάκια του και κυρίως η φωτογραφική του μηχανή.

Η μεγάλη ειδοποιός διαφορά του συγκεκριμένου ημερολογίου, από ημερολόγια πολλών άλλων αγωνιστών του έπους του σαράντα, που έχουν δει μέχρι σήμερα το φως της δημοσιότητας, είναι ότι περιγράφει με ιδιαίτερη επάρκεια εικόνες και περιγραφές τόσο των τόπων που συναντά, όσο και σκηνές από τη ζωή και τον κοινωνικό βίο των ανθρώπων, που ζουν στους χώρους που διαδραματίζονται τα περιγραφόμενα πολεμικά γεγονότα. Και αυτό μπορεί και το κάνει με μεγάλη άνεση για δύο κυρίως λόγους. Γιατί κατάγεται από αγροτική οικογένεια έχοντας ζήσει από κοντά την

αγροτική ζωή, ενώ συγχρόνως είναι ερευνητής και έχει ασχοληθεί εκτός των άλλων και με κοινωνικές-ανθρωπολογικές μελέτες και αναλύσεις απλών ανθρώπων. Ήδη ήταν ένας ώριμος επιστήμονας, αναγνωρισμένος αρχαιολόγος, μια και κατά την επιστράτευσή του το 1940 ήταν 31 ετών.

Και αυτή λοιπόν η ευαισθησία που πηγάζει από την αγροτική καταγωγή του, ήταν που τον έκανε να περιγράψει στην αρχή του ημερολογίου του, το συγκλονιστικό αποχωρισμό των μουλαριών από τους «κυρίους» τους, τον Αύγουστο του '40, όταν κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας του πολέμου, είχαν μεταβεί σε χωριά της Θήβας προκειμένου να επιτάξουν μουλάρια. «Το θέαμα της παραδόσεως των ζώων από τους χωρικούς ήταν πολύ συγκινητικό. Πολλοί τα παρέδιναν με δάκρυα. Είχα κλάψει κι εγώ όταν κάποτε, ... μας είχαν επιτάξει μια καλή μούλα «ψάρα» που είχαμε. Πιο σπαρακτικό ακόμη ήταν το θέαμα πολλών μουλαριών τα οποία φώναζαν, όταν απεμακρύνοντο οι κύριοί των ή τα άλλα συντροφικά των ζώα. Πολλές φορές αυτή η δραματική κατάστασις μου έφερε τα δάκρυα στα μάτια, που αναγκάστηκα, για να μη φαίνωμαι, να φορέσω τα γυαλιά».

Στις πρώτες είκοσι σελίδες του ημερολογίου του, περιγράφει την προετοιμασία και την αναχώρηση για το μέτωπο. «Φεύγαμε όλοι με την ελπίδα και σχεδόν την βεβαιότητα ότι δεν επρόκειτο για τον ερχόμενο χειμώνα τουλάχιστον να έχωμε καμμιά πολεμική περιπέτεια». Για τη διαδρομή από Αθήνα, Λάρισσα προς Καστοριά στέκεται στο Λέχοβο όπου «μιλάνε αρβανίτικα εκεί πέρα που διαφέρουν κάπως από τα δικά μας».

Παρόλες δε τις κακουχίες και τις ταλαιπωρίες που περιγράφει για όλο αυτό το διάστημα, χαρακτηριστική είναι η περιγραφή του στις 27 Οκτωβρίου. «Η κατάστασις φαινόταν εξαιρετικά ήρεμη και τίποτα δεν έδειχνε εκείνο που επρόκειτο έπειτ' από λίγες μέρες να συμβεί» και πιο κάτω γράφει, «το απόγευμα της 27ης Οκτωβρίου, ημέρα Κυριακή, ο καιρός ήταν συννεφώδης και έκανε κρύο. Πέσαμε να κοιμηθούμε ήσυχοι, όπως συνήθως. Ποιος να μας το έλεγε, τι επρόκειτο την επομένη να συμβή;».

Βέβαια τελείως διαφορετικό γίνεται το κλίμα από την 28η Οκτωβρίου και πέρα, όταν ξεσπάει ο πόλεμος και οι περιγραφές του έχουν να κάνουν πλέον με τα πολεμικά γεγονότα και όπως αυτός τα βιώνει. «Ήμεθα όλοι ανήσυχοι και νευρικοί, αλλ' αυτή την νευρικότητα την επρόδιδε μάλλον

η νευρική σιωπή που ήταν χυμένη στα πρόσωπα όλων μας και όχι οιαδήποτε άλλη ορμητική κίνησις. Μας συνείχε όλους μια βουβή και πονεμένη ταραχή». Όμως τα συναισθήματα ήταν ανάμεικτα όταν παρακάτω ομολογεί: «Ενθουσιασμός μεταξύ των στρατιωτών υπήρχε μεγάλος. Μεγάλη επίσης ήταν και η αγανάκτησις, προ παντός όταν έγιναν γνωστές οι συνθήκες υπό τας οποίας επεδόθη εις τον Έλληνα πρωθυπουργό το άτιμο ιταλικό τελεσίγραφο.». Και πιο κάτω εξομολογείται, «Το πήρ' απόφασι. Όλα μου τα όνειρα και οι σκοποί μου και οι επιστημονικές ενασχολήσεις μου επήγαιναν περίπατο». Και συνεχίζει με την περιγραφή των πρώτων ημερών του πολέμου, με τις επιτυχίες των ελλήνων στρατιωτών αλλά κυρίως με τα προβλήματα και τις ελλείψεις που είχε ο ελληνικός στρατός και ιδιαίτερα την μεγάλη έλλειψη σε αντιαεροπορική άμυνα, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις αεροπορικές επιδρομές των Ιταλών. Βέβαια περιγράφει και την στεναχώρια αλλά και την απογοήτευση που είχαν σε πάρα πολλές περιπτώσεις οι στρατιώτες, όπως, για την πλημμελή τροφοδοσία τους, ή για την ανύπαρκτη ενημέρωση για τα γεγονότα, για την σχεδόν παντελή έλλειψη επικοινωνίας με τις οικογένειές τους και κυρίως για την σκληρή και πολλές φορές απάνθρωπη συμπεριφορά των αξιωματικών τους.

Παρόλες τις δυσκολίες όμως των πρώτων ημερών δεν ξεχνάει τις επιστημονικές του ανησυχίες μια και κάνει μια αναλυτικότατη περιγραφή των κατοίκων, των χωριών αλλά και των συνηθειών των ανθρώπων της δυτικής Μακεδονίας. Και τελειώνει με την ομολογία «θα προτιμούσα να βρίσκωμαι στο ηπειρωτικό μέτωπο. Εκεί που είναι το Σώμα μας, η Μεραρχία μας, τα δικά μας παιδιά! Και για λόγους επιστημονικούς επίσης θα προτιμούσα το μέτωπο αυτό».

Από τις πρώτες κιόλας ημέρες χρησιμοποιείται από τη μονάδα του ως διερμηνέας στους Ιταλούς αιχμαλώτους και έτσι πληροφορούμαστε αρκετά για τους Ιταλούς και τις συνήθειές τους. Βέβαια επειδή γνώριζε και τα αρβανίτικα χρησιμοποιήθηκε και για διερμηνέας Αλβανών αιχμαλώτων. «Ήταν η πρώτη φορά που δοκίμαζα την αλβανική γλώσσα.... Η γλώσσα των καθ' αυτών Αλβανών λεξικογραφικά τουλάχιστον διαφέρει πολύ από την αλβανική, που ομιλείται στην Ελλάδα». Αξιοσημείωτη είναι, σε πάρα πολλά σημεία του ημερολογίου του, η συμπάθεια με την οποία αντι-

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ ΔΗΜΟΣ

μετωπίζει τους Αλβανούς και καυτηριάζει τη σκληρότητα με την οποία τους αντιμετωπίζουν οι Έλληνες. «Ήταν όμως αισχρά η συμπεριφορά της δικής μας Χωροφυλακής απέναντί των….Οι δυστυχείς οι Αλβανοί ήσαν σαστισμένοι… Είχαν παραδοθεί θελληματικά και με όλη τους την εμπιστοσύνη στον ελληνικό Στρατό με μόνη την επιθυμία να χρησιμοποιηθούν και να πολεμήσουν μαζί του εναντίον του κοινού εχθρού και εδώ τους γινόταν αυτή η υποδοχή (τους είχαν αφαιρέσει ότι τιμαλφή και χρήματα είχαν)… Αυτή η συμπεριφορά των χωροφυλάκων, που είναι πάντα οι ίδιοι και αδιόρθωτοι, βάναυσοι, άξεστοι, κακοί χωρίς τίποτε το ανώτερο στην σκέψι και στο αίσθημα και χωρίς τρόπο, γέμισε την ψυχή μου από απέραντη αγανάκτησι, απογοήτευσι και ντροπή». Τα αισθήματά του για τους Αλβανούς, ο Χρίστος Πέτρου τα περιγράφει παρακάτω αναφέροντας ότι «Το μεσημέρι τους έδωσα και ένα κουτί κονσέρβες και ένα πακεττάκι τσιγάρα ως ελάχιστο δείγμα της μεγάλης αγάπης, που αισθάνομαι προς την υπερήφανη και ηρωική φυλή τους».

Τον πρώτο μήνα του πολέμου η κύρια ενάσχολησή του ήταν με τους αιχμαλώτους μια και ήταν ο διερμηνέας και κατά κάποιον τρόπο ο «ανακριτής» τους, που βασικά προσπαθούσε όσο του ήταν δυνατόν να τους φερθεί ανθρώπινα και φιλικά. Και τα βράδια όποτε του ήταν δυνατόν, μέσα στο ημερόλογιό του, κατέγραφε στιγμές σπάνιας ανθρώπινης ευαισθησίας μέσα από τα χαρακώματα του πολέμου, όπως από το δελτάριο ενός ιταλού αιχμαλώτου, που «Παρακαλούσε να ειδοποιήσουν το σπίτι του αν πέθαινε και να τον θάψουν κάποτε, ξεχώνοντάς τον, στην πατρίδα του». Ή πιο κάτω από τις κάρτες που μία «ιταλίδα που γράφει τόσο τρυφερά και λακωνικά στον στρατιώτη σύζυγό της: 'tanti pansieri cari= πολλές αγαπημένες σκέψεις', 'Ti voglio tanto bene, tua mogliettina = Σε ποθώ πάρα πολύ, η γυναικούλα σου', 'Ti amo ogni giorno di piu, tua mogliettina = Σε αγαπώ κάθε μέρα πιο πολύ, η γυναικούλα σου'. Κακόμοιρη γυναίκα, θ' αργήσης τώρα να λάβης ειδήσεις από τον άνδρα σου, που τόσο αγαπάς! Θα κλάψης θα στεναχωρηθής… Είσαι όμως κι' ευτυχισμένη, αφού τον άνδρα σου δεν τον έφαγε το βόλι μέσα στην φωτιά του πολέμου. Τώρα που πιάστηκε αιχμάλωτος υπάρχουν πολλές ελπίδες να γυρίση μια μέρα πάλι κοντά σου. Σου το εύχομαι αυτό μ' όλη μου την καρδιά, αφού είναι βέβαιο, πως κι' εσύ με την λεπτή και τρυφερή καρδιά

που έχεις, δεν θα θέλησες ούτε μια στιγμή να γίνη ο άνδρας σου απάνω στο μέτωπο εχθρός μας.».

Βέβαια κατά τις μετακινήσεις της μονάδας του περιγράφει όλα τα χωριά της δυτικής Μακεδονίας και της νοτίου Αλβανίας των περιοχών της Μεσοποταμίας, του Μόροβα (Μοράβα) αλλά και τον ενθουσιασμό των στρατιωτών από την κατάληψη της Κορυτσάς. Ο ίδιος δε κάνει μια πολύ ωραία περιγραφή της Κορυτσάς κατά την είσοδό του στις 26 Νοεμβρίου.

Οι συνθήκες αρχίζουν να γίνονται δύσκολες από τις 30 Νοέμβρη και πέρα, γιατί από τότε άρχισαν τα πρώτα χιόνια που κράτησαν όλη την διάρκεια του χειμώνα και βέβαια σε όλη τη διάρκεια του αλβανικού πολέμου. Για τους Αλβανούς πάντα η ίδια συμπάθεια και αγάπη αφού όπως γράφει «Τους λυπάμαι πάντα τους Αλβανούς για μερικές υπερβολές που δημιουργούν εις βάρος τους οι δικοί μας».

Σημαντικές είναι οι παρατηρήσεις αλλά και οι συγκρίσεις που κάνει από τα διάφορα χωριά που επισκέπτεται με την Αττική, όπως για το χωριό Γόντζα που τα περισσότερα σπίτια έχουν για στέγη σχιστολιθικές πλάκες, όπως στην «εκκλησία του Αγ. Παντελεήμονος κοντά στην Ανάβυσσο της Αττικής,... Δεν αποκλείεται να εργάσθηκαν τεχνίτες από την Ν. Αλβανία». Και πιο κάτω «Συχνά ακούω κι' εδώ το τοπωνύμιο Liopes~i. Ρώτησα τον δάσκαλο και μου εξήγησε ότι ονομάζονται έτσι οι τόποι που για το άφθονο χόρτο τους είναι πρόσφοροι για την ευδοκίμησι των αγελάδων. Έτσι ερμηνεύεται και το όνομα του ομώνυμου χωριού της Αττικής» (Παιανία). Στις 10 Δεκεμβρίου συνάντησε και το συμπατριώτη του το Σπύρο τον Παππά όπου ήταν «ο πρώτος πατριώτης που βλέπω εδώ πάνω».

Παρόλες τις δυσκολίες διαβίωσης το ηθικό του στρατού ήταν πολύ ανεβασμένο, μια και στις 20 Δεκεμβρίου τα ελληνικά στρατεύματα κατέλαβαν το Τεπελένι και την Κλεισούρα, ενώ λίγες μέρες πριν είχαν καταλάβει και το Αργυρόκαστρο. Η Χειμάρρα κατελήφθη στις 23 Δεκεμβρίου. Το αρχηγείο της μεραρχίας του ήταν στην περιοχή του Μαλίκ, από όπου όπως ο ίδιος ομολογεί «Εδώ μας μαραζώνει η νέκρα και η έλλειψις δράσεως. Δεν έχομε τον ενθουσιασμό των μαχητών στης πρώτης γραμμής, που τους μεθάει η φωτιά της μάχης,... Τους οποίους παρασύρει στο παραλήρημα των εκδηλώσεών τους η χαρά της Νίκης. Χαίρεται κανείς όταν βρίσκεται κοντά στην φωτιά, ευφραίνεται, αισθάνεται ότι έτσι εκπληρώνει

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

τον προορισμό του». Ιδιαίτερη ημέρα τα Χριστούγεννα, όπου επιπλέον ήταν και η γιορτή του, με πολλές σκέψεις και αναπολήσεις αλλά και μία πολύ άσχημη εμπειρία. Ένα άλογο είχε παγώσει μέσα στο χιόνι και που παρόλες τις προσπάθειες που έκαναν δεν μπόρεσαν να το συνεφέρουν. Όπως επίσης οδυνηρές ήταν οι στιγμές όταν μάθαινε για την απώλεια κάποιου γνωστού του, όπως του φίλου του και συμμαθητή του στο Γυμνάσιο, του Μιχαλάκη από τα Σπάτα (παρατσούκλι Μπάρμπος), καθώς επίσης και του συμμαθητή του Κορωπιώτη Τάσου Λάμπρου.

Παραμονή Πρωτοχρονιάς, «Τελειώνει το 1940, που ήταν ένα έτος μεγάλης αγωνίας και που ξέσπασε στο τέλος στον πόλεμο της Πατρίδος μας. Δεν μπορούμε να καταρασθούμε το έτος που φεύγει. Μας ωδήγησε σ' ένα τόσο μεγαλειώδες ξέσπασμα της εθνικής δυναμικότητος! Ας είναι ευλογημένο. Θα συνεχισθή η υπέροχος προσπάθειά μας και στο επόμενο που θα έρθη και που θα μας φέρη την τελική, την μεγάλη μας Νίκη».

Πρωτοχρονιά 1941, «τίποτε δεν μας θυμίζει την σημερινή ημέρα. Εργασία άφθονη από το πρωί μέχρι το βράδυ, όση δεν είχαμε ούτε τις άλλες μέρες».

Από τις μεγαλύτερες χαρές που είχε ο Χρίστος Πέτρου στο στρατό ήταν, όταν ο Λοχαγός του επέτρεψε να πάρει φωτογραφική μηχανή. «Είναι μοναδική ευκαιρία ν' αποκτήση κανείς ωραιότατες φωτογραφίες από εδώ όχι μόνο τοπίων, αλλά και των τύπων των σπιτιών, των ασχολιών και των συνηθειών των κατοίκων, που τόση μεγάλη έχουν όλα λαογραφική σημασία.

Το Γενάρη όλο τον πέρασε είτε με περιγραφές των πολεμικών γεγονότων είτε με τις σκηνές της καθημερινότητας με τους αιχμαλώτους Ιταλούς και Αλβανούς και τον ελεύθερο χρόνο του με την παρατήρηση του αλβανικού λαού και των συνηθειών του. «Είναι ωραία ράτσα η αλβανική παρ' όλη την κακομοιριά και την φτώχια της και μερικές αρρώστιες κληρονομικές, από τις οποίες μαστίζονται οι αλβανικοί πληθυσμοί. Εξαιρετική εντύπωση μου έκανε η ομορφιά μιας Αλβανίδος, ... Είχε ωραιότατο σφριγηλό πρόσωπο και μάτια που μπορούσαν να σπάσουν με την μαγνητική τους δύναμι και την πέτρα».

Βέβαια η μεγαλύτερη χαρά και συγκίνησή του ήταν όταν συναντούσε συμπατριώτες του αλλά και συγγενείς του στο μέτωπο για τους οποίους

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΛΙΒΙΟΥ ΔΗΜΟΣ

έκανε πάντα ιδιαίτερη αναφορά, όπως τον εξάδελφό του Αντώνη Πέτρου της θεια-Αντώναινας, τον Άγγελο του Επαμ. Αγγέλου και το γυιό του Αντρίκου Κόλλια (Στέρπη). «Ευχαριστήθηκα τόσο πολύ, που είδα αυτούς, ώστε ανήγγειλα την χαρά μου αυτή με δελτάριο και στο σπίτι μου».

Το Φεβρουάριο εκτός από τη στρατιωτική ζωή αλλά και τις νίκες εναντίον των Ιταλών (Κλεισούρα, Τρεμπεσίνα), κάνει πολλές αναφορές και περιγραφές των διαφόρων χωριών της Αλβανίας όπως Λίμπονικ, Μαλίκ, Κολιανέτσι, Μπετζέπ, Σμπόκου, Σελενίτσα, Καμενίτσα, Οσνάκ κ.α. καθώς και τον ποταμό Δεβόλη και τη λίμνη Μαλίκ.

Μια από τις συγκλονιστικότερες στιγμές ήταν η περιγραφή της εκτέλεσης δύο λιποτακτών όπου μεταξύ των άλλων αναφέρει πως «γεννιέται αυτόματα μέσα στην ψυχή μια πρωτόγνωρη αιμοχαρής περιέργεια, που ωθεί καθένα έξω από κάθε λογική και ανθρωπισμό σε τέτοια θεάματα», και πιο κάτω «Φύγαμε με παγωμένη την καρδιά από τη φρικιαστική αυτή σκηνή. Η καρδιά πονούσε από την συγκίνηση από την τραγική αυτή μοίρα δύο συνανθρώπων, αλλά η σκέψις επιδοκιμάζει ως απαραίτητη την παραδειγματική αυτή τιμωρία».

Αρχές Μαρτίου που είναι και οι απόκριες (3 Μαρτίου, Καθαρή Δευτέρα) το κλίμα αρχίζει να βαραίνει στο στρατό λόγω των πολιτικών εξελίξεων και ιδιαίτερα από την είδηση ότι η Βουλγαρία προσεχώρησε στον Άξονα, ενώ οι Ιταλοί με προπαγανδιστικό υλικό προσπαθούν να επηρεάσουν τους Έλληνες στρατιώτες να μην εμπιστεύονται τους αξιωματικούς τους και ότι δήθεν έχει γίνει συμφωνία για παράδοση της Ελλάδας. Στις 4 Μαρτίου επισκέφθηκε τη μονάδα ο Διάδοχος όπου «παρασημοφόρησε ιδιοχείρως αρκετούς στρατιώτες που ανδραγάθησαν».

16 Μαρτίου – 24 Μαρτίου

«Γεγονότα σπουδαία. Πρώτα-πρώτα με τη αρρώστια μου δεν είχα πληροφορηθεί την 7ήμερο σφοδρά επίθεσι των Ιταλών στον κεντρικό τομέα υπό την ηγεσία του ίδιου του Mussolini. Η επίθεσις αυτή συνετρίβη με βαρύτατες απώλειες και η Νίκη του στρατού μας εξαίρεται από τον διεθνή τύπο… ».

Τέλη Μαρτίου και ενώ τα γεγονότα τρέχουν κάνει μια πολύ ωραία περιγραφή του χωριού Νταρτούσα, των κατοίκων του και των συνηθειών τους όπως και την κοινωνική και ιδιαίτερα φτωχική τους κατάσταση.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΛΙΒΙΑΣ ΔΗΜΟΣ

Οι μάχες συνεχίζονται για τους Έλληνες νικηφόρες και οι Ιταλοί αιχμάλωτοι που καθημερινά οδηγούνται στην Κορυτσά είναι εκατοντάδες. Όσο για τη διάθεση των Ιταλών, «Οι Ιταλοί το ρίχνουν στο τραγούδι. Είναι περίεργοι οι άνθρωποι αυτοί. Δεν τους μέλλει για τίποτε. Μένουν ευχαριστημένοι, που πιάστηκαν αιχμάλωτοι γι' αυτούς, όπως οι ίδιοι λένε τελείωσε ο πόλεμος».

Κήρυξις γερμανο-ελληνικού πολέμου (6 Απριλίου 1941, Κυριακή).

Νομίζω ότι τα λόγια του ίδιου του Χρίστου Πέτρου είναι ο καλύτερος μάρτυρας για το πώς ένοιωσαν οι φαντάροι στο μέτωπο. «Καμμία έκπληξις δεν μας έγινε με τούτο. … Αντιθέτως μας γέμισε χαρά και ενθουσιασμό όλους… Αν φοβόμαστε; Όχι. Με την συμμαχία της Σερβίας, την βοήθεια τη Αγγλίας, την ενίσχυση της Αμερικής και την ακατάβλητη και αμετάτρεπτή μας θέλησι αντιμετωπίζομε ατρόμητοι και την νέα αυτή επιδρομή κατά της χώρας μας».

Οι πρώτες μέρες του Απριλίου περνούν σχετικά ήρεμα στο Αλβανικό μέτωπο μια και όλοι περιμένουν τις εξελίξεις του μετώπου στη Μακεδονία με τους Γερμανούς. Και βεβαίως σχολιάζει αρνητικότατα τόσο τη συμπεριφορά των Εγγλέζων και κυρίως των Τούρκων που δε βγήκαν και αυτοί στον πόλεμο στο πλευρό των Ελλήνων και των Γιουγκοσλάβων κατά των Γερμανών.

Σάββατο 12 Απριλίου δυστυχώς δόθηκε η αναμενόμενη διαταγή συμπτύξεως. «Πένθος, βουβό ψυχικό κλάμα. Εμείς οι νικηταί να φύγωμε, να εγκαταλείψωμε το έδαφος που το ποτίσαμε με τόσο άφθονο αίμα; Καταραμένη τύχη! Και τους νεκρούς μας που θα τους αφήσωμε; Νομίζω πως ακούγω και το δικό τους θρήνο, που προστίθεται στον σπαραγμό της ψυχής μας».

Και από εκεί αρχίζει ο δρόμος της υποχώρησης και της επιστροφής από την Νταρντούσα, στο Κρόνιτσε, στο Μαλίκ με κατεύθυνση την Κορυτσά. Και μαζί με την περιπέτεια της οπισθοχώρησης οι Ιταλοί εξακολουθούν να βομβαρδίζουν τον ελληνικό στρατό που υποχωρεί. Από την Κορυτσά πέρασαν το Μοράβα, χωριό Μπομποστίτσα και Ντάρδα, μερικά ακόμη αλβανικά χωριά και περνούν τα ελληνικά σύνορα. Οι περιγραφές για την απογοήτευση των στρατιωτών και κυρίως για την ανοργανωσιά κατά την υποχώρηση κυριαρχούν στις περιγραφές του Χρίστου Πέτρου.

ΔΗΜΟΣ ΒΟΙΩΤΙΚΑ ΔΗΜΟΣ

«Καμμία τάξις ούτε και οργάνωσις υπάρχει στα κινούμενα τμήματα. Ο καθένας βαδίζει όπως θέλει». Από τον Αλιάκμονα μέχρι την Καστοριά οι μάχες συνεχίζονταν ενώ το φάσμα της πείνας του στρατού που υποχωρούσε άτακτα άρχισε να γίνεται κάθε μέρα και πιο έντονο. «Τα περισσότερα τμήματα φεύγουν άτακτα χωρίς καμία συνοχή. Ο καθένας πηγαίνει όπου θέλει... Το θέαμα που βλέπει κανείς στον δρόμο είναι περισσότερο από θλιβερό, αυτόχρημα τραγικό. Ότι συγκεντρώθηκε από χρόνια με το αίμα του ελληνικού λαού είναι πεταμένο στο δρόμο. Όπλα, ξίφη, πολυβόλα, κράνη, γιλιοί, κουβέρτες, σακκίδια, καραβάνες, αντίσκηνα, φυσίγγια, όλα τα πετούν ή τα σπάζουν για να μπορούν να φεύγουν». Και πιο κάτω «ο στρατός αυτός πια είναι τελείως άχρηστος όχι μόνον γιατί είναι χωρίς οπλισμό και ατομικά είδη, αλλά και γιατί είναι τρομερά κουρασμένος και κακοτυχισμένος... » και πιο κάτω, «Ο κόσμος παντού εδώ διακρίνεται για την αφιλοξενία του». Η πορεία συνεχίζεται όχι προς την Μακεδονία την οποία ήδη είχαν καταλάβει οι Γερμανοί αλλά προς την Ήπειρο και προς το Μέτσοβο. Όλοι οι Μακεδόνες στρατιώτες είχαν ήδη φύγει προς τα χωριά τους και στο στράτευμα είχαν παραμείνει όσοι ήταν από την Νότιο Ελλάδα. Μετά από λίγες ημέρες παραμονή στο Μέτσοβο η πορεία συνεχίζεται για την Καλαμπάκα. Σε όλη του τη διαδρομή από Μέτσοβο, διάφορα χωριά, Καλαμπάκα, Τρίκαλα είχε μαζί του και τα ξαδέλφια του που είχε εντωμεταξύ συναντήσει, τον Αντώνιο Πέτρου και τον Κωνσταντίνο Γεωρ. Πέτρου (Κωστάκη). «Στα Τρίκκαλα παίρνουμε την πρώτη ιδέα του ξεσπάσματος της φρίκης του πολέμου στις άμαχες πόλεις. Όλο το κεντρικό μέρος έχει βομβαρδισθεί πολλά σπίτια έχουν πέσει, τα καταστήματα έχουν διαρπαγή και μένουν κλειστά».

Σε όλη βέβαια την ημερολογιακή καταγραφή του αφηγητή στρατιώτη, πάντα ο παράγοντας άνθρωπος και οι διαφορετικές ανθρώπινες στιγμές ήταν στο επίκεντρο της αφήγησής του. Έτσι και εδώ οι περιγραφές του αποχωρισμού των ζώων, που συνόδεψαν τους στρατιώτες σε όλες τις δύσκολες στιγμές τους, είναι πραγματικά συγκλονιστικές. Φαίνεται να συμπονά τα ζώα κάποιες φορές περισσότερο και από τους ανθρώπους! Οι λεπτομέρειες που περιγράφει την αφοσίωση των ζώων είναι αυτές που καταδεικνύουν την ευαισθησία του ανδρός. «Μια φοραδίτσα, που ήταν μικρή και ντελικάτη και δεν την είχαν φορτώσει, αλλά ήταν σχεδόν

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΚΛΙΜΑΚΟΥ

εγκαταλελειμμένη μας ακολουθούσε από την Νταρτούσα, Αλλά ποιος θα μας το έλεγε ότι θα μας ακολουθούσε και το μεγάλο σκυλί των ελληνικών φυλακίων, που είχε εγκατασταθή αυτοβούλως στο Μαλίκ, ο Λέων, ... Κι ενώ τα πρώτα τμήματα του Στρατηγείου μας ξεκινούσαν για το Τσοτύλι το είδα κι' αυτό ν' ακολουθή το στρατονομικό απόσπασμα με το κεφάλι κάτω, δύσθυμο και λυπημένο, σαν να αισθανόταν όλη μας την κατάστασι και την συμφορά, Ηρωικό θα μπορούσε να ειπή κανείς σκυλί, που δεν θέλησε να μείνη και να παραδοθή στον εχθρό!».

Η διαδρομή από τα Τρίκαλα, Τύρναβο, Λάρισα, Φάρσαλα προς Λαμία μία τεράστια ταλαιπωρία και κακουχίες, άλλοτε με αυτοκίνητα και φορτηγά και το περισσότερο με τα πόδια δείχνει την οικτρή εικόνα της κατάρρευσης και της συμφοράς του ελληνικού στρατού. Όλες οι πόλεις όπως και η Λαμία κατεστραμμένες από τους βομβαρδισμούς. Από τη Λαμία μέχρι το Δαδί με τα πόδια, από όπου την επόμενη το μεσημέρι ξεκίνησε τραίνο προς την Αθήνα. Φτάνοντας στην Αθήνα βράδυ «προς το Ρούφ άνδρες, παιδιά κορίτσια και γυναίκες μας χειροκροτούν και μας φωνάζουν «καλώς ωρίσατε». Ανατριχιάζω από την συγκίνησι. Τι θα γινόταν, αν ερχόμαστε υπό διαφορετικές συνθήκες, όπως άξιζε στην προσπάθειά μας, όπως άξιζε στην προσπάθεια ολόκληρου αυτού του κόσμου, που με τόση αγωνία μας περίμενε; Αλλά και έτσι, με τον τρόπο που μας υποδέχεται, ο λαός αυτός δείχνει πως δεν παραδέχεται για τη ήττα το ατύχημά του, την εκστρατεία μιας ολόκληρης Ευρώπης εναντίον του». Και μετά μιας νύχτας παραμονή στην Αθήνα επιτέλους «Με πολιτικά την άλλη μέρα (6 Μαϊου) φτάσαμε στο χωριό».

Από τις 6 Απριλίου, που έγινε η κήρυξη του γερμανο-ελληνικού πολέμου, μέχρι τις 6 Μαϊου που έφτασε στο χωριό ήταν και ο μήνας της μεγαλύτερης και χειρότερης ταλαιπωρίας και κακουχιών τόσο σωματικών αλλά κυρίως ψυχικών, μια και ήταν μια πορεία υποχώρησης μετά από ένα νικηφόρο αγώνα. Επιστροφή στο χωριό με μια εξομολόγηση: «Δεν συνεχίζω περισσότερο. ... Τι να γράψη κανείς από δώ και πέρα; Να μιλήσει για την πείνα, για το γδύσιμο που έκαναν σ' όλα οι Γερμανοί, για την αθλιότητα και την βουβή ψυχική θλίψη ενός υπερήφανου Λαού, που έχασε ό,τι πολυτιμότερο είχε, την ελευθερία του; Όλοι μας αισθανόμαστε μέσα μας ένα μεγάλο κενό. Δεν μπορούμε να συνηθίσωμε στην ιδέα ότι περισ-

σότερο από ενός αιώνος ελεύθερη ζωή γινόμαστε και πάλι δούλοι…, Τα γερμανικά αεροπλάνα σχίζουν κάθε στιγμή βαρβαρικά τον ήσυχον αττικό αιθέρα, όπως σχίζει την ψυχή μας η βαρβαρική ιταμότης του κατακτητού. Τον ατενίζομε με μια αγέρωχη ψυχρότητα, που τον πειράζει. Τον ατενίζουν μάλλον με περιφρόνησι οι φωτεινοί αιώνες και ο άφθαρτος πολιτισμός, που άνθησε στην γη αυτή, όπως ατενίζουν με την ίδια περιφρόνησι τα ιερά μάρμαρα της Ακροπόλεως στην σημαία του αγκυλωτού σταυρού, που κρέμασαν εκεί πάνω και πού την ριπίζουν όχι οι λεπτές αττικές πνοές, αλλά ο σίφουνας της εκδικήσεως, του αναθέματος και της κατάρας. Θα λυτρωθούμε άρα γε από την συμφορά αυτή και πότε;».

Και το Ημερολόγιο τελειώνει με έναν απολογισμό της κατάστασης τόσο στην Ελλάδα όσο και γενικότερα στα Βαλκάνια, αλλά και για τις αφορμές της καταστροφής, ενώ σαν στερνός επίλογος είναι μία αναφορά του για τη συμπεριφορά ελλήνων αξιωματικών, για τους οποίους εκφέρει αρνητικότατες απόψεις ως προς τη συμπεριφορά τους προς τους απλούς στρατιώτες.

Με το σύντομο αυτό πρόλογο αλλά και τα μικρά αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα από το ημερολόγιο του αφηγητή-στρατιώτη, μία πολύ μικρή διάσταση της τεράστιας βαρύτητας και σημασίας, τόσο του έργου, όσο και της προσωπικότητας του πιστεύω πως μπορέσαμε να παρουσιάσουμε. Είναι τόσα πολλά τα σημεία που μπορεί και πρέπει να σταθεί ο κάθε αναγνώστης στο μεγάλο αυτό ντοκουμέντο του πολέμου και των συνεπειών του, σε συνδυασμό με την ανθρωπιά και την ανθρώπινη ευαισθησία. Το συγκεκριμένο ημερολόγιο έχει ζωντάνια, αμεσότητα, αυθορμητισμό και δεν υστερεί πουθενά σε εσωτερικότητα και βάθος ανάλυσης. Ιδιαίτερα προς το τέλος υπάρχει διάχυτη η εντύπωση ότι ο αγώνας προδόθηκε με πράξεις και παραλείψεις της ηγεσίας αλλά και από τη στάση των συμμάχων μας καθώς και των γειτονικών χωρών με την πατρίδα μας. Ο ίδιος στέκεται πολιτικά αποστασιοποιημένος και ουδέτερος, ενώ σε πολλές περιπτώσεις ο καταγγελτικός του λόγος και τόνος δεν είχε απαραίτητα ως αιτία την επικριτική πρόθεση ή κάποια πολιτική σκοπιμότητα. Απλά έγραφε ό,τι βίωνε, έγραφε για τα γεγονότα όπως τα ζούσε και τα αντιλαμβανόταν κάθε στιγμή.

Και για αυτούς ακριβώς τους λόγους το ημερολόγιο έχει, εκτός από την αυθεντικότητα της αφήγησης, την αντικειμενικότητα της εξιστόρη-

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΛΙΒΩΝ ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

σης, στοιχεία και τα δύο που το καθιστούν πολύτιμο ιστορικό ντοκουμέντο.

Ντοκουμέντο απαραίτητο για να φέρει στη μνήμη όλων μας συγκλονιστικές ιστορικές στιγμές και πολύτιμες διαχρονικές αξίες και αρχές, που πολλές από αυτές ή έχουν διαστρεβλωθεί η έχουν εκλείψει από τη σημερινή ζωή, που όμως είναι τόσο απαραίτητες και ουσιαστικές και στη σύγχρονη πραγματικότητα.

Πραγματικά έχουμε πάρα πολλά να μάθουμε και να διδαχτούμε από το νέο αυτό προσωπικό, ιστορικό και πατριωτικό-πολεμικό ημερολόγιο-ντοκουμέντο, κατάλοιπο και αυτό της μεγάλης επιστημονικής πορείας και προσφοράς της σύντομης ζωής του μεγάλου και αείμνηστου συμπατριώτη μας Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΧΡΙΣΤΟΥ Ν. ΠΕΤΡΟΥ-ΜΕΣΟΓΕΙΤΗ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΕΛΛΗΝΟΙΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1940-41

ΑΛΒΑΝΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ ΔΥΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΡΥΤΣΑΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΩΝ ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΝΩ ΕΔΩ ΜΕ ΣΥΝΤΟΜΑ ΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΑ ΤΙΣ πρώτες σελίδες του στρατιωτικού ημερολογίου μου, πού συνεχίζεται πάρα κάτω σε άλλα φύλλα λεπτομερέστερα.

Το δεύτερο δεκαήμερο του Οκτωβρίου του 1940 η εφεδρική μας θητεία, πού είχε αρχίσει με τις κλάσεις της ηλικίας μου 1932 την 25η Αυγούστου υπό τα όπλα για μετεκπαίδευσι, όπως χαρακτηριζόταν διπλωματικά η μερική επιστράτευσις της Ελλάδος, για να μη δίνη λαβή σε παρεξηγήσεις εκ μέρους των ενδιαφερομένων, μπήκε σε άλλη φάσι. Άρχισε να ψιθυρίζεται ότι η Πυροβολαρχία μας επρόκειτο ν' αναχωρήση για την Β. Ελλάδα. Οι προετοιμασίες σιγά-σιγά άρχιζαν με την συγκέντρωσι του απαραιτήτου υλικού και όλων των άλλων αναγκαίων. Φανερό δείγμα της μελλούσης να γίνη αναχωρήσεως ήταν και το ότι η Πυρ/χία έπαυσε να ανήκη στο Α' Συντ/μα Β. Πυρ/κού εξαρτωμένη τυπικώς μόνον από το Πεδινό. Στις 10 του μηνός ημέρα Πέμπτη, το απόγευμα μας εφώναξαν έναν κατάλογο κατά ομάδας, πού εχώρισαν από τα άλλα τμήματα. Ήμουν σε μια από τις ομάδες αυτές επί κεφαλής. Μας εξήγησαν ότι θ' αναχωρούσαμε για τα περίχωρα των Θηβών για επίταξη μουλαριών. Ξεκινήσαμε από την Πυρ/χία στις δύο την νύχτα όλες οι ομάδες, τρεις συνολικά μ' επικεφαλής έναν φρενοπαθή έφεδρο ανθυπ/γό του Πεδινού. Στον σταθμό Λαρίσσης ήσαν και άλλοι αξιωματικοί. Στην ομάδα μας ήρθε ένας έφεδρος Ανθ/στής Έμνερ ονόματι πολύ καλός, αλλά και χωρίς καμμιά πρωτοβουλία. Εξεκινήσαμε στις έξ το πρωί. Η πρώτη και μικροτέρα ομάς έμεινε στο Σχηματάρι, η δική μας στο Πυρί των Θηβών και η τρίτη και μεγαλυτέρα ανεχώρησε απάνω στ' αυτοκίνητα για την Δομβραίνα. Επήραμε αρκετά μουλάρια, πλέον των πενήντα. Τα έφερναν οι χωρικοί από τα γύρω χωριά. Το θέαμα της παραδόσεως των ζώων από τους χωρικούς ήταν πολύ συγκινητικό. Πολλοί τα παρέδιναν με δάκρυα. Αισθανόμουνα βαθύτατα τον πόνο

τους. Είχα κλάψει κι εγώ όταν κάποτε, στον παγκόσμιο, αν δεν απατώμαι, πόλεμο μας είχαν επιτάξει μια καλή μούλα "ψάρα" πού είχαμε. Πιο σπαρακτικό ακόμη ήταν το θέαμα πολλών μουλαριών, τα οποία φώναζαν, όταν απεμακρύνοντο οι κύριοί των ή τα άλλα συντροφικά των ζώα. Πολλές φορές όλη αυτή η δραματική κατάστασις μου έφερε τα δάκρυα στα μάτια, που αναγκάστηκα, για να μη φαίνωμαι, να φορέσω τα γυαλιά.

Η εργασία ήταν επίπονη. Έκανε και πολλή ζέστη, την οποία έκαναν πιο αισθητή ακόμη τα χειμερινά ρούχα τα οποία παρελάβαμε προτού φύγωμε. Εκτός των άλλων ευθυνών έπρεπε να κατευθύνω εγώ κυρίως την όλη κατάστασι, αφού ο Ανθ/στής, ως εκ της αδυναμίας του χαρακτήρος του, δεν ήταν εις θέσιν να κάνη τίποτε. Στην Θήβα μείναμε την Παρασκευή και το Σάββατο. Την πρώτη μέρα το απόγευμα πετάχθηκα κι έκανα μια επίσκεψι εις το Μουσείο. Συνήντησα και έναν παλιόν συμφοιτητή μου τον Κουτσοβασίλη, ο οποίος μάλιστα το τελευταίο βράδυ και με περιποιήθηκε. Το Σάββατο βράδυ στις 9 η ώρα άρχισε η επιβίβασις των μουλαριών. Ήταν πολύ δύσκολη δουλειά και μόλις τελειώσαμε στις 2 περίπου η ώρα τα μεσάνυχτα. Το όλον ήσαν πενήντα. Θα τα ωδηγούσα εγώ στην Αθήνα με 20 πυροβολητάς, ενώ ο Ανθ/στής με άλλους 4 έμεινε για να 'ρθή την επομένη με άλλα έξ, τα οποία θα έπαιρνε συμπληρωματικώς. Εν τω μεταξύ τα τραίνα δεν έπαυαν να κουβαλάνε στρατό και τις δυο μέρες. Όταν τελειώναμε την φόρτωσι, έφθασε άλλο τραίνο με στρατό. Επήγα να ιδώ μήπως ήταν κανένας από τους δικούς μου. Βρέθηκα αμέσως μπροστά στον Νίκο, τον άνδρα της εξάδελφής μου Αγαθούλας (Νικόλαος Σταύρου εκ Μαρκοπούλου Αττικής)* και σε λίγο είδα τον γαμβρό μου (Ιωάννη Σπ. Δημητρίου εκ Καλυβίων Αττικής)* και τον Οικονόμου από το Καπανδρίτι, ο οποίος με είχε περιποιηθή και με είχε βοηθήσει να ντυθώ, όταν για πρώτη φορά παρουσιάσθηκα ως νεοσύλλεκτος στο Α' Πεζικό Συντ/μα τώ 1933. Του έκανα μεγάλη χαρά. Ήσαν μαζί με τον γαμβρό μου. Τους απεχαιρέτισα. Τους είπαν ότι πήγαιναν για την Καλαμπάκα.

Στον σταθμό μετά την φόρτωσι των μουλαριών περιμέναμε πολύ. Ήταν να φύγωμε στις 2 την νύχτα και μόλις κατωρθώσαμε να φύγωμε

στις 7 το πρωί. Όλοι μας ήμαστε σε κακό χάλι γιατί είχαμε 3 νύχτες να κοιμηθούμε. Μας επιβίβασαν σ' ένα βαγόνι μεταφοράς κτηνών ακάθαρτο και ελεεινό. Την Θήβα την αγαπώ εξαιρετικά και χάρηκα πολύ που έπειτα από 6-7 χρόνια την ξαναείδα, αλλά οι συνθήκες της επισκέψεώς μου δεν ήταν καθόλου ευχάριστες.

Φθάσαμε στην Αθήνα σχεδόν στις 1 και 30'. Το ξεφόρτωμα των μουλαριών ήταν ευκολώτερο από την φόρτωσι. Ετραβήξαμε για την Πυρ/χία, όπου φθάσαμε το απόγευμα. Όλα ήσαν ανάστατα και πυρετώδης κίνησις προετοιμασίας υπήρχε. Γινόταν η πολεμική σύνθεσις της πυρ/χίας και όλοι είχαν εφοδιασθή και εφωδιάζοντο ακόμη με όλα τα σχετικά. Τα μουλάρια τα πήγαμε και τα παρεδώσαμε στο Πεδινό. Ήταν τετελεσμένο πια ότι θα φεύγαμε την Τρίτη ή την Τετάρτη. Έπρεπε να πάω να ιδώ τους δικούς μου στο χωριό, αλλά δεν άντεχα, ήμουν ψόφιος από την κούρασι. Ανέβαλα για το απόγευμα της επομένης (Δευτέρας). Το απόγευμα αυτό επέρασα από το μαγαζί των εξαδέλφων μου (Χρήστου και Παναγιώτου Δημ. Πέτρου)* και νωρίς πήγα και κοιμήθηκα.

Την επομένη (Δευτέρα) το πρωί πήρα τα είδη μου. Πληροφορήθηκα ότι με είχαν ορίσει ως έφιππο σύνδεσμο στην ομάδα διοικήσεως της Πυρ/χίας μου. Η θέσις αυτή δεν μου πολυαρεσε. Απογοητεύθηκα πρό παντός με την σέλλα, τα είδη ιππικομίας και τα άλλα πολλά συναφή είδη πού μού παρέδιδαν βροχηδόν. Τα παρελάμβανα από την αποθήκη της ομάδος Μεταγωγικών της Πυρ/χίας, η οποία είχε ανατεθή στον Ανθ/γό Μαλτέζο Κυρ. Έτσι έπαυα ν' ανήκω πλέον και στον ουλαμό της Επιγείου. Κι αυτό με λυπούσε εξαιρετικά. Τα παιδιά του ουλαμού μου τα είχα συνηθίσει, τα αγαπούσα σαν αδέρφια.

Το απόγευμα πήγα στο χωριό. Τους ανεκοίνωσα τα συμβαίνοντα. Στενοχωρήθηκαν, αλλά η στεναχώρια αυτή των οικείων μου δεν είχε τόσο έντονη μορφή. Ούτε αυτοί ούτε κι εγώ περιμέναμε ότι τα πράγματα θα έφθαναν τόσο γρήγορα σε ρήξι. Η αδελφή μου σαν ήρθε να με σκεπάση το βράδυ πού έπεσα να κοιμηθώ με φίλησε στα δυο μου μάγουλα και αναλύθηκε σε λυγμούς. Με πείραξαν βαθειά τα δάκρυα αυτά της αδελφής μου. Με το σπίτι μου κανόνισα το βράδυ όλες τις δουλειές και έδωσα εντολή να μεταφέρουν από το δωμάτιο τα πράγματά μου. Το

πρωί έφυγα. Φθάνοντας στην Αθήνα δεν πήγα αμέσως στην Πυρ/χία. Έκανα μερικά ψώνια, πού μου χρειαζόντουσαν και πήγα το μεσημέρι. Η ίδια πάντα πυρετώδης κίνησις. Παντού προετοιμασίες, κιβώτια, υλικό και ατελείωτη σειρά από μουλάρια. Όλοι εκινούντο νευρικά και οι αξιωματικοί φώναζαν. Πότε ακριβώς θα φεύγαμε, δεν ήταν γνωστό. Άλλοι έλεγαν την Τετάρτη το βράδυ και άλλοι την Πέμπτη. Το βράδυ της Τρίτης μπόρεσα να πάγω για τελευταία φορά στην βιβλιοθήκη της Αρχαιολογικής Εταιρείας, για να κανονίσω μερικές εργασίες μου, το επόμενο βράδυ αν και ήθελα να ξαναπάω δεν το κατώρθωσα. Είχα όμως και μερικές άλλες μικροπεριπέτειες και δυσκολίες. Προ παντός φασαρία είχα με τα δέρματα (μπότες), πού, επειδή ήμουν έφιππος, μου έδωσαν. Ήσαν στενά και δεν περνούσαν στα πόδια μου με κανένα τρόπο. Τα άλλαξα στο Πεδινό, όπου μ' εξυπηρέτησε και με περιποιήθηκε όσο μπορούσε ο παλαιός μαθητής μου στην Εμπορική Σχολή του Πειραιώς Ευ. Φραγγελάκης, ο οποίος ήταν σιτιστής σε μια Πυρ/χία του Πεδινού. Και πάλι όμως μου ήσαν στενές και τις έδωσα να τις ανοίξουν στο ιππικό, παλεύοντας έτσι με τις μπότες αυτές μέχρι την τελευταία ημέρα που θα φεύγαμε. Αλλά και η σέλλα μου ήταν βρώμικη και γεμάτη λίπη και παιδεύθηκα 2-3 ώρες να την σαπουνίζω. Πάντα στα στρατιωτικά μου είδη από την θητεία μου ως νεοσύλλεκτος ήμουν άτυχος. Πάντα θα μου τύχαιναν παλιά ή ασουλούπωτα. Επήρα και άλογο, μια φοράδα άσπρη την υπ' αρ. 33. Την Τετάρτη το απόγευμα έγινε μια γενική δοκιμή. Όλα τα κιβώτια και το άλλο υλικό ήταν τοποθετημένο κατά ουλαμούς στο γήπεδο της Πυρ/χίας. Παραταχθήκανε δε και οι άνδρες και τα μουλάρια. Μας έκανε επιθεώρησι ένας ταγματάρχης του Πεδινού και έπειτα ο Συνταγματάρχης. Ο τελευταίος μας μίλησε. Αφού μας είπε ότι η Πατρίς μας έχει ανάγκη κατέληξε ότι η πεποίθησίς του είναι ότι δεν θα γίνη τίποτε και μας ευχήθηκε να γυρίσωμε γρήγορα στα σπίτια μας. Έπειτα φορτώσαμε για να κάνωμε γενική δοκιμή. Ηταν σωστό πανηγύρι. Τα μουλάρια ασυνήθιστα, όπως ήταν, χοροπηδούσαν και πετούσαν κάτω τα κιβώτια. Ο θόρυβος πού είχε δημιουργηθή ήταν απερίγραπτος και τελεία σύγχυσις επικρατούσε. Επί τέλους έγινε η εκκίνησις κατά ουλαμούς. Ο ουλαμός ο δικός μας των μεταγωγικών ήταν τελευταίος.

ΗΜΙΤΗΣ ΕΒΡΙΚΕΩΝ ΑΥΚΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Όλοι βαδίζαμε, όπως όταν θα εφεύγαμε και οι έφιπποι είμεθα καβάλα απάνω στ' άλογά μας. Επήγαμε ως το τέλος της μάνδρας του Πεδινού και γυρίσαμε πάλι στην Πυρ/χία. Η ώρα πέρασε αρκετά. Νύχτωσε. Εν τω μεταξύ μας είπαν ότι θα φεύγαμε το μεσημέρι της επομένης. Όλοι περίμεναν να τους δοθή άδεια για να πάνε ν' αποχαιρετίσουν τα σπίτια τους και να πάρουν διάφορα πράγματα ή ρούχα, που θα χρειαζόντουσαν. Η ανακοίνωσις όμως του Λοχαγού ότι υπήρχε γραπτή διαταγή του Συντάγματος να μην πάρη κανένας άδεια, εγέμισε όλων τις ψυχές από αγανάκτησι και απογοήτευσι. Αυτό ήταν αυτόχρημα εγκληματικό. Εις μάτην διεμαρτύροντο και παρακαλούσαν οι στρατιώτες. Η άρνησις ήταν άκαμπτη. Όταν έφυγε όμως ο Λοχαγός, κατάφεραν και φύγανε αρκετοί. Ξέφυγα κι εγώ. Πήγα στο δωμάτιό μου. Πήρα και τα τελευταία μου πράγματα πού είχα για να πάρω, τακτοποίησα τ' άλλα, επήγα τα κλειδιά του δωματίου μου στα ξαδέρφια μου, για να τα πάρη από εκεί ο πατέρας μου, τους αποχαιρέτισα και γύρισα το ίδιο βράδυ στην Πυρ/χία.

Προτού μιλήσω για την αναχώρηση και την έπειτα πορεία μας, θα γράψω δυό λέξεις για την σύνθεση της Πυρ/χίας μου και για την ενδεχομένη της απόδοσι, αν τύχόν το καλούσαν οι περιστάσεις. Λοχαγός της ήταν ο Καραγιώργος Σωτήριος, άνθρωπος όχι μεγάλης αντιλήψεως, εγωιστής, μικροφιλότιμος κι εκδικητικός, ο οποίος από την εργασία της Πυρ/χίας δεν είχε καμμιά απολύτως ιδέα. Στον ουλαμό της επισημάνσεως διά του ήχου διοικητής ήταν ο Υπ/γός Κωστολέττος, άνθρωπος πολύ καλός, αλλά του οποίου τον καταρτισμό στην εργασία του ουλαμού δεν μπορώ να υπολογήσω. Βοηθό του είχε τον Ανθ/στη Θωμά. Ο ουλαμός της Επιγείου Παρατηρήσεως είχε δυό έφεδρους ανθ/γούς τον Μαυρομμάτη και τον Παπαχατζή, ανθρώπους οι οποίοι ούτε τρόπους ούτε και καμμιά αρτία ειδίκευσι στην εργασία του ουλαμού είχαν. Διαρκώς φώναζαν, επειδή δεν είχαν καμμιά ικανότητα για να κάνουν ήσυχα και αποτελεσματικά την δουλειά τους. Ο ουλαμός του κανονισμού βολής είχε τον Ανθ/γό Βάο της Σχολής των Ευελπίδων, για τον καταρτισμό του οποίου δεν έχω καμμιά κρίση να εκφράσω, γιατί δεν τον πλησίασα για να τον γνωρίσω, μου μοιάζει όμως στην συμπε-

ριφορά του σαν υπερφίαλο παιδί ή μάλλον σαν άτακτη αρσακειάδα. Ο ουλαμός των Μεταγωγικών είχε τον Κυρ. Μαλτέζο, έφεδρο Ανθ/γό, άνθρωπο μετρίας αντιλήψεως, πάσχοντα από κάποια σχιζοφρένεια και αφηρημάδα και χυδαίο στους τρόπους, όπως και ο Μαυρομμάτης από τους άλλους. Μας παρηκολούθησε και ένας Ανθ/ατρος μετρίου, όπως φαίνεται, στην ειδικότητά του καταρτισμού και ο έφεδρος Ανθ/γός Κοσμοπολίτης, καλός και στους τρόπους και στην ψυχή, αλλά σε πολλά πράγματα αδαής. Αυτή ήταν η διοίκησις της Πυρ/χίας. Η σύνθεσή της δε η εξής: Καταρτισθήκανε 8, νομίζω σταθμοί της επισημάνσεως δια του ήχου και 8 παρατηρητήρια. Εκείνο όμως που έδινε τώρα ιδιαιτέρα χροιά στην Πυρ/χία ήταν τα άφθονα μουλάρια, που απόκτησε. Συνολικά ήσαν πάρα πάνω από 210, όσα δηλαδή δεν έχει ούτε ένα Συντ/μα Ορειβατ. Πυρ/κού. Για τόσα κτήνη φυσικά δεν επαρκούσαν οι υπάρχοντες ημιονηγοί και των δύο κλάσεων, του ’30 και του ’32, από τις οποίες αποτελέσθηκε η πολεμική σύνθεσις της Πυρ/χίας. Όπως περίσσευαν αντιθέτως παρατηρηταί, υπολογισταί, σχεδιασταί και τηλεφωνηταί. Ο Λοχαγός δεν εδίστασε να πάρη όλο το πλεόνασμα αυτό και να το μετατρέψη σε ημιονηγούς. Έτσι άνθρωποι πού είχαν τελειώσει το Γυμνάσιο, ακόμη δε και δεκανείς έγιναν ημιονηγοί. Ποιο ήταν το αποτέλεσμα αυτής της μετατροπής, φάνηκε αμέσως, όταν η Πυρ/χία απομακρύνθηκε και εκινήθηκε για την εκπλήρωσι του προορισμού της έξω και μακρυά από τον στρατώνα. Παρατηρήθηκε ακόμη ότι οι καλύτερες θέσεις δοθήκανε στις κλάσεις του ’38 και ’39 πού υπηρετούσαν. Γιατί και αυτές λάβανε μέρος στην πολεμική σύνθεση της Πυρ/χίας, πράγμα πού λησμόνησα πάρα πάνω να σημειώσω. Τους στρατιώτες των κλάσεων αυτών τους ήξεραν και τους προτίμησαν, παρ’ όλον ότι οι πιο παλιές κλάσεις της Επισημάνσεως είναι και οι καλύτερες, αφού είχαν εκπαιδευτάς αρίστους αξιωματικούς και μάλιστα τον περίφημο και ικανώτατο Λοχαγό Κετσέα και τους υπολοχαγούς, τότε εννοείται, Τζιμά και Πολιτάκο. Εδημιουργήθηκε λοιπόν ένα κακό συγκρότημα με διοικούντας χωρίς ικανότητα και ανίδεους της εργασίας Μονάδος στην οποίαν ανήκον και με τους στρατιώτες όχι στην θέσιν του τον καθένα.

Επρόκειτο να ξεκινήσωμε και κανείς δεν ήξερε το μέρος και τον σκο-

πό για τον οποίο φεύγαμε. Η κατάστασις ήταν βουβή κι αινιγματική σαν σφίγγα, αλλά μας φαινόταν μάλλον καλή. Εν τούτοις στην Αθήνα δεν έμεινε καθόλου στρατός, όλος είχε μετακινηθή τελευταία για την Β. Ελλάδα. Αυτό όμως το εξηγούσαμε ότι ίσως ωφείλετο σε αντικατάστασι τυχόν απολυομένων στρατιωτών από την Β. Ελλάδα. Την κλάσι του '32 μάλιστα μας βαυκάλιζε και η ελπίδα ότι γρήγορα θα απολυόμεθα, αφού κοντεύαμε να συμπληρώσωμε τους δύο μήνες από την ημέρα, που παρουσιασθήκαμε. Έτσι η περιπέτεια της προς τ' απάνω μετακινήσεώς μας δεν μας φαινόταν και πολύ δυσάρεστη. Ένα μόνο μ' έκανε κάπως απαισιόδοξο και μάραινε κάπως τις ελπίδες μου και αυτό ήταν η δραστηρία μεταφορά πυρ/μαχικών και άλλου πολεμικού υλικού, που είχα ιδή μέσα στην Θήβα και στα τραίνα. Πάντως φεύγαμε όλοι με την ελπίδα και σχεδόν με την βεβαιότητα ότι δεν επρόκειτο για τον ερχόμενο χειμώνα τουλάχιστον να έχωμε καμμιά πολεμική περιπέτεια.

Από τον στρατώνα εφύγαμε την 17η Οκτωβρίου ημέρα Πέμπτη. Ανεχωρήσαμε κατά τμήματα. Το πρώτο τμήμα έφυγε στις 2 το μεσημέρι. Τα υλικά όλα ήταν ξεφορτωμένα από το προηγούμενο βράδυ της γενικής δοκιμής στην αυλή του στρατώνος κατά ουλαμούς και έτσι φορτώθηκαν. Το τμήμα μας έφυγε κατά τας 3. Ήμουν απάνω στην φοράδα μου. Κατευθυνθήκαμε προς την οδό Κηφισίας παίρνοντας τον δρόμο, που ξεκινάει από το Νοσοκομείο των Παίδων. Έπειτα εγυρίσαμε προς την οδό Ηρώδου του Αττικού και κατευθυνθήκαμε από την οδό Διονυσίου Αρεοπαγίτου προς το Ρούφ. Όταν παιρνούσαμε κοντά στην Ακρόπολι ήμουν στα βασίλειά μου. Είδα πάρα κάτω τον υπάλληλο του Υπουργείου Γιαννόπουλο κοντά δε στο θέατρο του Ηρώδου εφώναξα τον φύλακα Παναγιωτόπουλο. Τον έστειλα και φώναξε τον αρχιφύλακα. Μου έφερε δυό γράμματα από την Κρήτη, που είχα. Ήσαν οι τελευταίοι που απεχαιρέτισα. Πολλά μουλάρια κατά την διαδρομή γλυστρούσαν και έπεφταν. Ο κόσμος μας κοίταζε με περιέργεια και με κάποια μελαγχολία. Άλλοι με κάποιον συγκρατημένον ενθουσιασμό εξεφράζοντο κατά των Ιταλών. Στον σταθμό του Ρούφ μέσα σε πολύ σύγχυσι και αφάνταστο θόρυβο επιβιβάσαμε τα κτήνη και τα υλικά. Για την Πυρ/χία μας διατέθηκε ολόκληρος συρμός. Σε μια στιγμή επήγα σε μερικά παντοπωλεία

πλησίον του σταθμού και επήρα ολίγο τυρί και σαλάμι για το ταξίδι. Όλοι οι άνδρες των μεταγωγικών και της ομάδος Διοικήσεως μπήκαμε σ' ένα βαγόνι. Ήμεθα πάρα πάνω από 40 στοιβαγμένοι οι μέν απάνω στους δε. Οι υπόλοιποι επήγαν στα βαγόνια των κτηνών ανά 3-4 ως σταυλοφύλακες. Εφύγαμε κατά τις 8 το βράδυ. Κανείς δεν ήξερε ούτε που πηγαίναμε ούτε για ποιο σκοπό. Εν τώ μεταξύ ο καιρός ήταν βροχερός και έκανε τσουχτερό κρύο. Πήρα λίγο τυρί και σαλάμι και έφαγα με την κουραμάνα μου. Δεν είχαμε τι άλλο να κάνωμε. Επέσαμε να κοιμηθούμε. Το επέσαμε είναι συμβατική έκφρασις, γιατί στην πραγματικότητα δεν επέσαμε, ήμαστε ημικεκλιμένοι και ήταν αδύνατο να κοιμηθούμε. Το πρωί δεν θυμάμαι πού μας βρήκε η μέρα, νομίζω όμως στο Λιανοκλάδι. Όταν φθάσαμε στην Λάρισσα καθίσαμε λίγη ώρα. Επήγα πάλι και ψώνισα κάτι σε μερικά άθλια και φτωχικά παντοπωλεία. Στην Λάρισσα ήρθε στο τραίνο και μας είδε ο Τζιμάς, ο ουλαμαγός μας, όταν υπηρετούσαμε ως νεοσύλλεκτοι. Μας θυμόταν όλους καλά και ανέφερε για τον καθένα χαρακτηριστικά περιστατικά. Έχει μνήμη απέραντη. Είναι πάντα ο ίδιος ψηλός, σπαθάτος και νευρικός. Τώρα έχει τον βαθμό του Λοχαγού. Ήταν τότε και θα εξακολουθή ασφαλώς να είναι ένας από τους πολύ καλούς αξιωματικούς. Μου έκανε ακόμη εντύπωσι ότι για πολλούς παρατηρητάς θυμόταν ακόμη και τα παρατηρητήρια στα οποία όταν υπηρετούσαν την θητεία τους, ήσαν τοποθετημένοι. Παραξενεύθηκε, όταν πολλοί από τους παρατηρητάς αυτούς του είπαν ότι τώρα ήσαν ημιονηγοί. Τους διαβεβαίωσε ότι σύντομα η κατάστασις αυτή θα διορθωνόταν και ότι και ο ίδιος θα ερχόταν απάνω να μας έβρισκε.

Τις πρώτες ώρες μετά το μεσημέρι εφύγαμε από την Λάρισσα. Στο άθλιο βαγόνι μας, που είχε δυό πόρτες στο μέσον των μακρών πλευρών εκατέρωθεν, αφήσαμε την μια πόρτα ανοιχτή για να βλέπωμε. Εκανε κρύο κι έρριχνε βροχή. Από την κακονυχτιά και τις άλλες περιπέτειες ήμουνα πολύ κουρασμένος και δεν μου έκανε και πολύ μεγάλη εντύπωση η διαδρομή. Έπειτα την είχα ξαναϊδή και το 1935 όταν μετά το κίνημα εταξίδεψα εις την Θράκη.

Και αυτά τα Τέμπη δεν μου φανήκανε τώρα τόσο όμορφα. Ίσως, ακόμη επειδή ήταν και φθινόπωρο, εκτός από την κακή υποκειμενική

κατάστασι, πού βρισκόμουνα. Το απόγευμα φθάσαμε στον Πλαταμώνα. Σταμάτησε λίγη ώρα το τραίνο εδώ. Κάποιος πουλούσε "κυδωνόμελα", όπως έλεγε, 2 δραχμές το ένα. Ήσαν μικρότερα, από τα συνήθη κυδώνια. Πήρα ένα από περιέργεια. Ήταν κάτι στην γεύσι μεταξύ μήλου και κυδωνιού, αλλά με επικράτησι της γεύσεως του κυδωνιού, ώστε να δικαιολογήται το όνομά του.

Από δώ και πέρα άρχισε να νυχτώνη. Το κρύο γίνηκε πολύ τσουχτερό. Το βαγόνι είχε βραχή και ήταν αδύνατον να κοιμηθή κανείς. Ο Ανθ/γός Μαλτέζος επέμεινε να μη φύγη κανείς από το βαγόνι Λοχίας, για να πάη σε άλλο βαγόνι να κοιμηθή. Προ παντός του άρεσε να τα έχη διαρκώς μαζί μου και μ' έναν άλλον συνάδελφό μου Μαζαράκη. Παρά την εντολή του, απεφάσισα σε μια στάση του τραίνου να πάω σ' ένα από τα βαγόνια με τα κτήνη του ουλαμού μου να κοιμηθώ. Κι' εκεί όμως παρ' όλα τα χνώτα των μουλαριών έκανε διαβολεμένο κρύο. Αυτό δε και η στενότης του χώρου δεν μ' άφησαν να κοιμηθώ.

ΗΜΙΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΠΟΥ ΠΗΓΑΙΝΑΜΕ ΚΑΝΕΙΣ ΑΚΟΜΗ ΔΕΝ ήξερε. Έλεγαν ότι ο εμπιστευτικός φάκελλος, πού περιείχε τον τόπο που θα κατευθυνόμεθα, θ' ανοιγόταν στο ΠΛΑΤΥ. Μερικοί ψιθύριζαν και το όνομα ΣΟΡΟΒΙΤΣ. Πάντως φθάσαμε νύχτα στις 2 ή 3 η ώρα στον τελικό σταθμό. Το τραίνο σταμάτησε. Οι φωνές των αξιωματικών και των άλλων στρατιωτικών και των βαθμοφόρων μας καλούσαν να κατεβούμε. Το βαγόνι από μέσα δεν άνοιγε, εδέησε να μας το ανοίξουν από έξω. Κατεβήκαμε. Μου μένει καλά η εικόνα. Κρύο διαβολεμένο σαν του Φεβρουαρίου των Αθηνών. Τα γύρω βουνά ήσαν χιονισμένα κι άσπριζαν μέσα στο σκοτάδι οι κορυφές τους. Στον σταθμό αρκετές σιδηροτροχιές και κατά διαστήματα ριγμένες μεγάλες θολωτές λαμαρίνες. Ρωτήσαμε το όνομα του τόπου, μας είπαν Σόροβιτς ή Αμύνταιον.

Αποβιβάσαμε τα κτήνη και όλα μας τα πράγματα. Τα κιβώτια τ' αφήσαμε στον σταθμό. Εμείς με τα κτήνη κατευθυνθήκαμε στο Σχολείο. Εδέσαμε σε πρόχειρους όρχους τα κτήνη. Επήγαμε έπειτα οι άνδρες για να ησυχάσωμε λίγο. Αλλά όλες οι καλές αίθουσες και οι διάδρομοι

είχαν καταληφθή από τους άλλους ουλαμούς της Πυρ/χίας, που είχαν πάει νωρίτερα. Επέσαμε σ' ένα διάδρομο. Έπειτ' από λίγο ξημέρωσε. Με τον Μαλτέζο πολλές φορές λογομαχήσαμε. Είναι ανισόρροπος άνθρωπος. Για να μ' εκδικηθή μ' έβαλε λοχία της Υπηρεσίας με δεκανέα τον Δεληγιάννη. Τον έψαλα όμως και εγώ ιδιαιτέρως για καλά.

Δεν θυμάμαι καλά πόσες μέρες μείναμε στο Σόροβιτς. Ο καιρός με την κόπωσι και τις κακουχίες περνούσε χωρίς να τον καταλαβαίνω ή μάλλον μου φαινόταν ότι δεν περνούσε καθόλου. Πάντως μείναμε περίπου 3 μέρες.

Ένα πρωί ξεκινήσαμε κατά ουλαμούς πάντοτε. Όλοι οι αξιωματικοί ήσαν επί κεφαλής στα τμήματά τους. Έλειπε μόνο ο Λοχαγός που είχε μείνει για υπηρεσία στην Λάρισσα. Ο καιρός ήταν καλός. Μάθαμε πως θα πηγαίναμε στην περιοχή της Καστοριάς. Ψιθυριζόταν μάλιστα ένα όνομα Μεσοποταμία. Βαδίσαμε όλη την ημέρα. Περάσαμε από διάφορα χωριά και καταλήξαμε το απόγευμα στο Λέχοβο. Ήμαστε μάλιστα ως την ώρα που φθάσαμε και νηστικοί. Τον περισσότερο δρόμο ήμουν έφιππος και εβάδιζα παραπλεύρως της φάλαγγος των ημιονηγών για να επιτηρώ. Για να ξεμουδιάσω έδωσα ωρισμένο διάστημα την φοράδα μου και στον λοχία Φλωρίδη να ιππεύση. Η διαδρομή ήταν ωραία, όπως βαδίζαμε στις υπώρρειες του Βοΐου. Οι κάμποι όλοι πλούσιοι σε χώμα, ελαφρά τελματώδεις και βαθειές χαράδρες και λόφοι ψηλότεροι ή χαμηλότεροι γεμάτοι από ένα είδος βελανιδιάς με βαθειά οδοντώματα. Τα δέντρα αυτά στους περισσότερους λόφους σχηματίζουν αδιαπέραστο λόγγο σαν χαμοκλάδια. Και τοπία ωραιότατα προβάλλουν πολύ συχνά στα μάτια μου, πού με κάνουν να θυμάμαι την φωτογραφική μου μηχανή!

Το Λέχοβο είναι ορεινό χωριό. Μιλάνε αρβανίτικα εκεί πέρα που διαφέρουν κάπως από τα δικά μας. Βολευθήκαμε μέσα στο Σχολείο. Δεν θυμάμαι αν μείναμε μιά ή δυό μέρες εκεί. Το μυαλό μας είναι πολύ βαρύ από τις κακουχίες της εκστρατείας, που έχουν πια αρχίσει. Βλαστημάμε όλοι και γρινιάζομε για την κατάστασι αυτή, ασυνήθιστοι όπως ήμαστε ως την στιγμή αυτή.

Φύγαμε κι' από δώ με την ίδια σύνθεσι. Πολλά μουλάρια αρχίζουν από τώρα να κουράζονται και πέφτουν. Ανεβαίνομε διαρκώς τις δειρά-

Ηλεκτρονική Βιβλιοθήκη Δήμου Σάρωνικού

δες του Βοϊου. Ο δρόμος είναι καλός. Έχει μάλιστα πλατύνει σε πολλά σημεία και κοντά σε γεφύρια ή και σε άλλα μέρη υπάρχουν υπόνομοι ανατινάξεως. Είναι σπουδαίος στρατιωτικός δρόμος, που φθάνει μέχρι τα σύνορα. Τον βλέπομε και διερωτώμεθα, αφού υπάρχουν τέτοιοι δρόμοι ποιος ο λόγος να γίνη τόσο ολοκληρωτικά ημιονοκίνητη η Πυρ/χία μας, ενώ θα μπορούσαμε με λίγα αυτοκίνητα να εξυπηρετηθούμε κάλλιστα και οικονομικώτερα μάλιστα; Σε πολλά επίκαιρα σημεία και πρό παντός κοντά στα μεγάλα γεφύρια υπάρχουν φρουρές.

Η φοράδα μου κουτσαίνει από ένα κτύπημα με κλωτσιά στο πισινό πόδι κι έτσι τον περισσότερο δρόμο την πηγαίνω πεζή. Από την πορεία όμως δεν μένω δυσαρεστημένος, μ' ευχαριστεί. Προχωρούμε βλέπομε απέναντι την Κλεισούρα περνάμε κάτω από μια καμάρα και αρχίζουμε να κατεβαίνωμε. Στο βάθος απέναντί μας φαίνεται η λίμνη της Καστοριάς. Φθάνομε σ' ένα χωριό την Κορισσό! Ο κόσμος εδώ είναι φοβερά αφιλόξενος. Είναι πολλοί οι βουλγαρόφωνοι, οι οποίοι φαίνεται ότι βλέπουν με πολύ άσχημο μάτι τους Έλληνες. Για να μη κοιμηθούμε στο Σχολείο έβρεξαν κάτω το πάτωμα, επίσης έκλεισαν και τις βρύσες για να μην πάρωμε νερό. Κάνω θλιβερές σκέψεις έπειτ' από όσα βλέπω και φοβάμαι μήπως καμμιά μέρα τα μέρη αυτά φύγουν από τα χέρια μας. Εν τω μεταξύ άρχισε να βρέχη. Είχε αρχίσει να βραδυάζη, οπότε επιδοθήκαμε στο στήσιμο των αντισκήνων. Το έδαφος κάτω ήταν υγρό. Κατασκηνώσαμε μέσα σ' ένα οργωμένο χωράφι. Στρώσαμε λίγο χόρτο μέσα. Αθλία κατάστασις, που να κοιμηθή κανείς; Και πού να ξέραμε τί μας περίμενε! Κοιμάμαι πάντοτε, όπως είμαι, με την χλαίνη και με όλο το άλλο μου ντύσιμο της ημέρας. Στενοχωρούμαι που δεν κατώρθωσα ακόμη να γράψω στο σπίτι μου, κι έτσι θα τους κάνω να στενοχωρούνται. Στο Αμύνταιον μας έδωσαν τα ταχυδρομικά στοιχεία της Πυρ/χίας μας Τ.Τ. 520, Μονάς 200. Όλοι έγραψαν στους δικούς των από το Αμύνταιον, εγώ δεν κατώρθωσα με τις άπειρες ασχολίες μου ως λοχίας της υπηρεσίας. Έγραψα εδώ, αλλά δεν έφευγε ταχυδρομείο κι έτσι δεν το έδωσα. Η επομένη μέρα ξημέρωσε με βαρειά συννεφιά. Το απόγευμα διαταχθήκαμε να φύγωμε. Εν τω μεταξύ ήρθε και ο Λοχαγός, ο οποίος και έφυγε με αυτοκίνητο πολυτελείας για τον τόπο του προορισμού. Θα

βαδίζαμε ως 32 χιλιόμετρα. Μετά την Καστοριά θα βαδίζαμε νύχτα, γιατί θα ήμαστε στο πεδίον ορατότητος του εχθρού. Θα πηγαίναμε λοιπόν απάνω στα σύνορα! Ένα τέτοιο πράγμα αρχίσαμε να καταλαβαίνωμε. Φύγαμε κατά στις 2-3 η ώρα το απόγευμα. Έβρεχε. Ρίξαμε από πάνω τ' αντίσκηνα. Ήταν κάπως περίεργη η συνοδεία μας με τα φορτωμένα ζώα και τους κουκουλωμένους συνοδούς των. Συμπεθεριό αλλόκοτο. Βαδίζαμε διαρκώς κάτω από βροχή, άλλοτε σιγανώτερη και άλλοτε δυνατή, αλλά πάντα ακατάπαυστη. Ο δρόμος ήταν ατέλειωτος. Τ' αντίσκηνα είχαν μουσκέψει. Ήμουνα φυσικά έφιππος. Άρχισε το νερό να εισδύη και μέσα στην χλαίνη μου και στην περισκελίδα μου από την σέλλα. Προχωρούμε προς την λίμνη της Καστοριάς. Άρχισε να νυχτώνη. Ο δρόμος γινόταν επικίνδυνος, αυτοκίνητα πήγαιναν και ερχόντουσαν και ο φόβος μου ήταν μεγάλος, πρό παντός όταν φθάσαμε κοντά στην Καστοριά από πάνω από την λίμνη! Όταν πλησιάσαμε τα φώτα της πόλεως ήταν πέρα πανοραματικά, όπως καθρεφτιζόντουσαν στα νερά της λίμνης. Ήταν θεοσκότεινα. Αξιωματικός δεν φαινόταν. Για τελευταία φορά είδαμε τον Υπ/γό Κωστολέττο, ο οποίος και μας είπε ποιόν δρόμο θα παίρναμε για τον τελικό μας προορισμό. Θα πηγαίναμε στο χωριό Μεσοποταμία. Βαδίζαμε διαρκώς μέσα στην βροχή και το σκοτάδι. Επειδή είχα βραχή και κουρασθή απάνω στην φοράδα μου κατέβηκα. Κάποιος μου εζήτησε να καβαλλήση. Του την έδωσα χωρίς να τον γνωρίσω μέσα στο σκοτάδι, ποιος ήταν. Ο δρόμος ατέλειωτος κι' εμείς προχωρούμε πάντα μέσα στις λάσπες. Κανένα φώς παρηγορίας δεν φαίνεται. Δεν διακρίνομε ούτε τους συντρόφους μας. Στο βάθος φαίνονται κάποτε – κάποτε ισχυρά φώτα αυτοκινήτων, πού τα περνάμε για προβολείς. Στάσι δεν κάναμε καμμιά εκτός από μια μόνον, προτού βραδυάση. Μαζί με όλα τ' άλλα και η κούρασις. Βλαστημάμε θεούς και δαίμονες και πρό παντός τους αιτίους πού μας ξεσήκωσαν να φύγωμε με τέτοιον καιρό. Περνάμε την μεγάλη γέφυρα του Αλιάκμονος στο λεγόμενον Μανιάκι. Εδώ είναι φρουρά. Μας είπαν ότι η Μεσοποταμία δεν ήταν πολύ μακρυά. Επί τέλους φθάσαμε. Κόλασις σωστή τα πάντα. Η βροχή έπεφτε ραγδαία. Δεν ξέραμε, πού να πάμε. Περάσαμε πρώτα στο Σχολείο δεν χωρούσε να ρίξη κανείς βελόνα. Όλο το πάτωμα ήταν υγρό

από τα πατήματα. Έπρεπε να αλλάξω αλλά πού θα έβρισκα την φοράδα με τα πράγματά μου, αφού είχα την απρονοησία να μη ρωτήσω το όνομα του στρατιώτου, πού του την παραχώρησα. Ποιόν να ζητούσα τώρα; Μου είπαν και πήγα κάτω, όπου είχαν συγκεντρωθεί όλα τα ζώα των Μεταγωγικών και ξεφόρτωναν. Ευτυχώς βρήκα την φοράδα μου με τα πράγματά μου. Το μεγαλύτερό μας μαρτύριο ήταν όταν γυρίσαμε μέσα στο χωριό για να βρούμε σταύλους να βάλωμε τα ζώα. Είχαμε βουτηχθεί ολόκληροι στις λάσπες. Όλοι οι σταύλοι ήταν πιασμένοι. Επί τέλους βρήκαμε έναν, όπου έβαλα και την φοράδα μου. Πήγα τα μεσάνυχτα για να κοιμηθώ στο Σχολείο, αφού άλλαξα προηγουμένως, γιατί ήμουνα βρεγμένος. Κοιμήθηκα απάνω σ' ένα στενό θρανίο, για μην πέσω στο υγρό πάτωμα. Σε τόσο στενό όμως μέρος ήταν αδύνατο να κοιμηθώ. Το πρωί είχα φοβερό συνάχι. Έγινε προσκλητήριο. Απουσίαζαν αρκετοί, πού είχαν καταφύγει στα σπίτια για να κοιμηθούν. Τιμώρησε πάλι ο Καραγιώργος με την συνηθισμένη του ανόητη σκληρότητα μερικούς λοχίες με φυλάκισι. Το ίδιο πρωί ήρθε κι έκανε επιθεώρηση και ο Αρχηγός του Πυρ/κού του τομέως Συντ/ρχης Παπαγεωργίου. Προσεφώνησε και τους στρατιώτας και τους υπαξ/κούς ιδιαιτέρως. Δεν ήμουνα να τον ακούσω, επειδή είχα μείνει έξω από την παράταξι, γιατί είχαν βραχή και οι αρβύλες μου και τα δέρματά μου.

Οι κακουχίες, πού τώρα περνούσαμε μάς φαινόντουσαν τρομερές, αβάσταχτες. Πού να ξέραμε, τι επρόκειτο να ακολουθήση! Περιμέναμε την απόλυσή μας ως λύτρωσι. Κυκλοφορούσαν μάλιστα και διάφορες διαδόσεις ότι η κλάση του '32 θ' απολυόμαστε στις 25 Οκτωβρίου κι' αυτό μας παρηγορούσε κάπως. Μείναμε 2-3 μέρες στην Μεσοποταμία. Το τελευταίο βράδυ κοιμήθηκα σ' ένα σπίτι. Μας περιποιήθηκαν εξαιρετικά με στρώματα και παχειά παπλώματα. Ήσαν πρόσφυγες από τον Πόντο με θερμά πατριωτικά αισθήματα. Την ίδια μέρα πού ξημερωθήκαμε στην Μεσοποταμία επήγα κατά το απόγευμα στην Αγ. Κυριακή, ένα χωριό πρός βορράν της Μεσοποταμίας, για νομή ως επί κεφαλής των ημιονηγών.

Μετά την Μεσοποταμία επήγαμε κι' εστρατοπεδεύσαμε απέναντι σ' ένα δάσος με λεύκες πυκνοφυτεμένες και πανύψηλες. Είναι δίπλα στο

ποτάμι πού περνάει κάτω από την Μεσοποταμία, του οποίου το όνομα δεν έμαθα. Τα φύλλα τους έχουν αρχίσει να κιτρινίζουν. Μαντεύει όμως κανείς εύκολα τί μαγεία θα είναι εδώ το καλοκαίρι. Κάτω από τις λεύκες αυτές κατασκηνώσαμε. Έμεινα εδώ με τον Ντρέκη, τον Χατζόπουλο και τον Εξηνταβελόνη, όλα καλά παιδιά από την Πελοπόννησο, έπειτα όμως τους άφησα και στήσαμε αντίσκηνο με τον λοχία Μαζαράκη, επειδή μας είπαν ότι όλη η ομάς Διοικήσεως έπρεπε να είναι κοντά στην σκηνή του Λοχαγού.

Είμαι εξαιρετικά πολυάσχολος όλες τις μέρες που μείναμ' εδώ. Καθημερινώς πήγαινα στην Αγ. Κυριακή για την προμήθεια νομής και κουραμάνας με ομάδα από ημιονηγούς. Ωρίσθηκα για την εργασία αυτή με ημερησία διαταγή. Κοπίαζα πολύ, εν αντιθέσει με όλους τους άλλους υπαξιωματικούς, οι οποίοι σχεδόν δεν έκαναν τίποτα. Επήγαινα κάθε μέρα ανεξαρτήτως, αν έκανε κρύο ή βροχή. Αλλά δεν ήταν μόνον αυτό, η υπηρεσία, η εξυπηρέτησις του εαυτού μου και οι απαραίτητες εξάψεις και φωνές του Μαλτέζου. Βαρύτατο φορτίο ήταν το άλογο. Ανεξαρτήτως του καιρού ή της ατομικής διαθέσεως έπρεπε να το ταγίζη κανείς, να το ποτίζη και να το περιποιήται. Να προσέχη δε να μη χάση κανένα από τα πολλά εξαρτήματα, σέλλα, χαλινός, περιδερίδα, μαρσίππιο, χλωτήρα, υπόσαγμα, δισάκκιο! Ήμουν αξιολύπητος. Αυτό κυρίως, πού με πείραζε περισσότερο ήταν η ακαθαρσία. Δεν αναγνώριζα τον εαυτό μου! Ίσως αυτό ήταν ένα μάθημα για την εξαιρετική μικροβιοφοβία μου, την υπερβολική μπορώ να ειπώ, πού μ' έκανε κάθε λίγο και λιγάκι να πλύνω τα χέρια μου στην πολιτική μου ζωή ή να τα απολυμαίνω με οινόπνευμα. Έχω σχεδόν αποκτηνωθή και στιγμή δεν έχω καμμιά ελεύθερη να διαθέσω για τον εαυτό μου. Με δυσκολία κατώρθωσα να γράψω 2-3 επιστολές. Από εδώ στις 23 ή 24 του μηνός έστειλα επιστολή και στο σπίτι μου. Έβρεξε αρκετά στο διάστημα αυτό και λάσπες υπήρχαν πολλές. Στ' αντίσκηνα είχαμε στρώσει κάτω χόρτο, που μετρίαζε κάπως την υγρασία του βρεγμένου εδάφους. Ο μεγαλύτερος φόβος που είχα εδώ, όταν έβρεχε, κάτω από τις πανύψηλες λεύκες, που βρισκόμαστε, ήταν ο φόβος των κεραυνών, γιατί πολλές νύχτες άστραφτε και βροντούσε τρομακτικά.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΙΜΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Ποιος όμως ήταν ο προορισμός μας εδώ, που ήρθαμε; Αυτό το ερώτημα προβάλλαμε συχνά μέσα στην αγανάκτησι όλων μας για τις κακουχίες μας. Πολλές φήμες κυκλοφορούσαν σχετικώς! Έλεγαν ότι ήρθαμε να επισημάνωμε διαφόρους στόχους των Ιταλών απάνω στα σύνορα, τα οποία, ας σημειωθή, απέχουν μόνον 3-4 ώρες από εδώ. Μια ελπίδα και αγωνία μας κατείχε, η αγωνία της απολύσεως. Οι της κλάσεως του '32 περιμέναμε γρήγορα την απολυτρωτική αυτή ημέρα. Μια διάδοσις μάλιστα υπήρχε ότι είχε σταλή εμπιστευτική διαταγή στις μονάδες για την απόλυσι της κλάσεως αυτής την 15 Νοεμβρίου. Ένας Λοχίας είδε την διαταγή αυτή στο γραφείο του Λοχαγού. Μας φαινότανε μακρυνή η ημέρα, αλλά κάναμε υπομονή. Εν τω μεταξύ οι μέρες περνούσαν, χωρίς να κάνωμε τίποτε. Καμμιά εργασία, καμμιά εγκατάστασις των ουλαμών της Πυρ/χίας. Υπήρχε μάλιστα η διάδοσις ότι ο Συντ/χης Παπαγεωργίου από την οργάνωσι της Πυρ/χίας μας δεν είχε μείνει ευχαριστημένος και έκρινε την Μονάδα μας ως λίαν αμφιβόλου αποδόσεως. Αν πράγματι συνέβαινε έτσι, είχε μαντεύσει καλά την πραγματικότητα. Όλη μας η σκέψις και η δραστηριότης ανδρών και αξιωματικών περιεστρέφετο γύρω από τα μουλάρια αποκλειστικά. Τεράστιο πρόβλημα η τροφοδοσία των. Ουδέποτε μπορούσαμε να πάρωμε την ποσότητα νομής, που χρειαζόταν και σχεδόν έμεναν τα ζώα κάθε μέρα νηστικά. Είχαν μεταβληθή σε τρωκτικά. Δεν άφησαν δέντρο, που να μη το ξεφλουδίζουν γύρω, ακόμη χάλαγαν και τα σαμάρια κι' έτρωγαν την περιεχομένη μέσα βρίζα. Έτσι υπέφεραν κι' αυτά, χωρίς να προσφέρουν, όπως κι' εμείς, καμμιά υπηρεσία.

Υποφέραμε από όλα τρομερά. Και το συσσίτιό μας ήταν ελάχιστο και λιτώτατο. Στα χωριά γύρω δεν βρίσκαμε τίποτε για να αγοράζωμε, παρά μόνον κατά διαστήματα κασέρι και βρασμένα κάστανα. Εκτός από την πείνα υποφέραμε πολύ και από τις βροχές και τις υγρασίες. Μουρμουρίζαμε διαρκώς και λέγαμε ότι δεν θα γύριζε κανείς μας υγιής πίσω. Και που να ξέραμε τι μας περίμενε! Από το κρύο προσπαθούσα να φυλάγωμαι, όσο μπορούσα, καλύτερα. Έπεφτα όπως ήμουνα με την χλαίνη και με τα παπούτσια. Κοιμόμουν άσχημα, αλλά προστάτευα έτσι την υγεία μου. Ας σημειωθή ότι είχαμε μια κουβέρτα μόνον. Πώς

ΗΜΕΡΙΔΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

να κοιμηθή κανείς μ' αυτήν κάτω στο βρεγμένο χώμα; Συχνά χρησιμοποιούμε τα υποσάγματα, πού είναι ρυπαρά, αλλά με αρκετή προφύλαξι, γιατί δεν επιτρεπόταν. Έπρεπε να προστατεύουμε μ' αυτά τα ζώα από το κρύο, που είναι πολλές φορές την νύχτα αρκετά δριμύ. Σπανίως στερώ την φοράδα μου του προφυλακτικού αυτού μέσου. Μπορεί να μου είναι δυσάρεστο βάρος, αλλά την λυπάμαι και δεν την αφήνω ποτέ νηστική ή διψασμένη. Πολλές φορές πηγαίνουμε και ποτίζουμε στο απέναντι χωριό Κ ο ρ ο μ η λ ι ά. Σημειώνω ακόμη εδώ ότι πλάι στις λεύκες περνάει ένα ποτάμι, παραπόταμος του Αλιάκμονος. Και αυτό έκανε πιο όμορφη την τοποθεσία.

Ακόμη κατά τις 25-26 Οκτωβρίου κυκλοφορούσε και άλλη ευχάριστη φήμη, ότι το επόμενο Σάββατο επρόκειτο να φύγωμε, γιατί ετελείωνε η πίστωσις, που μας είχαν εγκρίνει και άλλη δεν επρόκειτο να μας χορηγήσουν. Άλλωστε και νωρίτερα είχε κυκλοφορήσει η φήμη ότι είχαμε έρθει μόνο για 20 μέρες ή το πολύ ένα μήνα.

Στις 27 αργά το απόγευμα ένα αεροπλάνο θεάθηκε να πηγαίνη προς τις γραμμές μας σε χαμηλό μάλλον ύψος, έκανε μερικούς κύκλους και επέστρεψε προς νότον αφού πέρασε από πάνω μας. Βγαίναμε αμέριμνοι και το κοιτάζαμε ο ένας κατόπιν του άλλου μέσ' από τις λεύκες, χωρίς να υπολογίζωμε τους σχετικούς κινδύνους, καίτοι στο τέλος κατώρθωσαν να μας συμμαζέψουν μέσα στις λεύκες οι αξ/κοί. Συζητούσαμε, αν ήταν Ελληνικό ή Ιταλικό. Φαίνεται ότι ήταν Ελληνικό.

Η κατάστασις φαινόταν εξαιρετικά ήρεμη και τίποτα δεν έδειχνε εκείνο που επρόκειτο έπειτ' από λίγες μέρες να συμβή. Ένας Συντ/χης μάλιστα στην Μεσοποταμία, του Πεζικού, που είχε έρθει απάνω από τα σύνορα μας διαβεβαίωσε ότι πολύ γρήγορα θα γυρίζαμε στα σπίτια μας, γιατί οι Ιταλοί αντελήφθησαν την απόφασή μας ν' αντισταθούμε, είδαν τις ετοιμασίες μας και απέσυραν τα στρατεύματά τους 40 χιλιόμετρα μέσα από τα σύνορα και μας "έτειναν χείρα φιλίας", όπως επί λέξει είπε!! Η κλάσις του '32 περιμέναμε από μέρα σε μέρα ν' απολυθούμε και όλη η Πυρ/χία μαζί ήλπιζε, σύμφωνα με τις διαδόσεις, πολύ σύντομα ότι θα γύριζε πίσω, στην Αθήνα ή την Λάρισσα. Άλλωστε και όταν φεύγαμε από την Αθήνα υπήρχε η διάδοσις ότι φεύγουμε, επειδή άλλαξε έδρα η

Πυρ/χία. Ήδη μας είπαν ότι υπαγόμεθα στο Β' Σώμα Στρατού. Αυτό μας φόβιζε λίγο, γιατί έλεγαν ότι μπορούσε ν' απολυθή η κλάσις του '32 του Α' Σώματος μόνον και όχι των άλλων. Σημειώνω ακόμη ότι την έλευσή μας στην Μακεδονία, καθώς και την μετακίνησι προς τ' απάνω όλου του Στρατού από την Αθήνα, την αποδίδαμε και την δικαιολογούσαμε πλήρως ως λίαν λογική, ένεκα της απολύσεως ωρισμένων μεγάλων κλάσεων της Μακεδονίας, τα κενά των οποίων έπρεπε εμείς να αναπληρώσωμε. Όταν μάλιστα ερχόμεθα από το Αμύνταιον πρός τ' απάνω, βλέπαμε αυτοκίνητα, πού μετέφεραν απολυομένους.

Το απόγευμα της 27ης Οκτωβρίου, ημέρα Κυριακή, ο καιρός ήταν συννεφώδης και έκανε κρύο. Πέσαμε να κοιμηθούμε ήσυχοι, όπως συνήθως. Ποιος να μας το έλεγε, τι επρόκειτο την επομένη να συμβή;

28 Οκτωβρίου (Δευτέρα) 1940

Η κήρυξις του Ελληνο-ιταλικού πολέμου.

Σηκωθήκαμε κατά τις 6 και 30'. Δυτικά προς το βάθος ακουγόντουσαν συνεχείς βροντές. Οι λάμψεις μάλιστα αντανακλούσαν στα νέφη πού υπήρχαν εκεί. Εγώ στην αρχή νόμιζα ότι πρόκειται γι' αστραπές και βροντές. Έξω από την σκηνή του καθόταν ο Λοχαγός με τον Ανθ/γό Βάο και σχολίαζαν τις βροντές. Έλεγαν ότι κάποια ναυμαχία θα ήταν στην Αδριατική μεταξύ του αγγλικού και του ιταλικού στόλου! Επιβεβαίωσα κι' εγώ λέγοντας ότι η διεύθυνσις από την οποίαν ακούγονται είναι προς την Αδριατική. Ο Λοχαγός μάλιστα έλεγε ότι τα πυροβόλα ήσαν βαρέα. Οι βολές εξακολουθούσαν. Εμείς νιφθήκαμε και πήραμε τσάι. Οι στρατιώτες σχολίαζαν τους κανονιοβολισμούς. Συναντώ στο αντίσκηνο τον Δεκανέα Παυλάκη, τηλεφωνητή και τον ρώτησα, αν άκουσε τίποτα στο τηλέφωνο. Άκουσε, μου είπε, ότι γινόταν στα σύνορα βολή του ιταλικού πυρ/κού! Εν τω μεταξύ έφυγε ο Λοχαγός και πολλοί ανθυπολοχαγοί για αναγνώρισι. Εγώ εν τω μεταξύ ετοιμαζόμουν να φύγω με τους ημιονηγούς για την Αγ. Κυριακή, όπως και κάθε μέρα,

για νομή και για κουραμάννα. Εν τω μεταξύ ψιθυρίσθηκε ότι κηρύχθηκε πόλεμος μεταξύ Ελλάδος και Ιταλίας! Αυτό έπεσε σαν βόμβα. Κανείς δεν περίμενε την απροσδόκητη αυτή είδησι. Πάγωσε η καρδιά όλων μας. Αυτή την στιγμή δεν άρκεσε να μας δώση θάρρος ούτε το μίσος μας κατά των Ιταλών. Στα πρόσωπα όλων μας απλώθηκε η μελαγχολία. Το φάσμα του πολέμου ήταν μπροστά μας με όλα τα δεινά του. Θλιβερές σκέψεις μας ήρθαν στο μυαλό. Πάν' όλα τα όνειρα, οι σκοποί και οι ελπίδες της ειρηνικής μας ζωής! Ο πόλεμος πια ήταν πραγματικότης. Μου μένουν δε αξέχαστα και τούτα τα λόγια. Όταν σηκωθήκαμε και σχολίαζαν ο Λοχαγός τους κανονιοβολισμούς και μιλούσαν για ναυμαχία ένας στρατιώτης από την Πελοπόννησο, δεν θυμάμαι ακριβώς ποιος, ίσως ο Σταθόπουλος, είπε την χαρακτηριστική παροιμία.. «Ήρθε η αρκούδα στην γειτονιά, περίμενε και στην δική σου την γωνιά». Ο Λοχαγός απήντησε τότε.. «Αμ' τι περιμένεις, παιδί μου, για πανηγύρι ήρθαμε εδώ πάνω, για πόλεμο ήρθαμε...».

Προτού συναχθούν οι ημιονηγοί για να φύγωμε, σάλπισε προσκλητήριο, αφού δόθηκε εντολή να μη λείψη κανείς. Ήμεθα όλοι ανήσυχοι και νευρικοί, αλλ' αυτή την νευρικότητα την επρόδιδε μάλλον η νευρική σιωπή που ήταν χυμένη στα πρόσωπα όλων μας και όχι οιαδήποτε άλλη ορμητική κίνησις. Μας συνείχε όλους μια βουβή και πονεμένη ταραχή. Τέτοιο πράγμα δεν το περιμέναμε. Μαζευθήκαμε στο προσκλητήριο. Δεν μας είπαν συγκεκριμένα ότι έχουμε πόλεμο. Μας επέστησαν όμως την προσοχή να φυλαγόμαστε από τ' αεροπλάνα και να προσέχωμε. Να μην απομακρυνθούμε δε από κάτω από τα δένδρα, εάν τυχόν βομβάρδιζαν δοκιμαστικά το άλσος των δένδρων, που βρισκόμαστε, για να μας αναγκάσουν να βγούμε έξω.

Ο Μαλτέζος, προτού αναχωρήσω, μου συνέστησε, αν ιδώ αεροπλάνα, να σταματήσω στο χαντάκι του δρόμου την φάλαγγα ακίνητη. Πριν φύγω έκανα σχετική διδασκαλία στους ημιονηγούς. Αναχώρησα. Ακολούθησα προκεκαλυμμένη πορεία μέσ' από τα χωράφια. Μόλις φύγαμε από τον καταυλισμό ένας στρατιώτης του Πεζικού μας είπε ότι από την νύχτα ακόμη εκηρύχθη ο πόλεμος μεταξύ Ελλάδος και Ιταλίας. Τα άλλα τμήματα το ήξεραν από τις 4 η ώρα την νύχτα και οι δικοί μας αξιωμα-

τικοί δεν είχαν είδησι!! Απέναντι στα ριζοβούνια προς την Αγ. Κυριακή τμήματα εκινούντο προς τ' απάνω. Ο δρόμος είχε αρκετή κίνησι. Αυτοκίνητα ανέβαιναν και κατέβαιναν με μεγάλη ταχύτητα, άλλα με στρατιώτες, άλλα με διάφορα υλικά και άλλα κενά. Αεροπλάνα εμφανίσθηκαν σε μεγάλο ύψος και όταν πηγαίναμε και όταν γυρίζαμε. Θέλησα να εφαρμόσω τα οριζόμενα για την περίστασι, αλλά πού να σταθούν τα μουλάρια και να συμμορφωθούν οι ημιονηγοί! Έλεγαν ότι τ' αεροπλάνα ήσαν ελληνικά. Τα γνώρισαν κι' όλα! Έπειτα η φοράδα μου δεν εννοούσε επ' ουδενί λόγω να κατεβαίνη στο χαντάκι.

Στην Αγ. Κυριακή βρήκαμε και τον Λοχαγό. Μας είπε και αφήσαμε μέρος της κουραμάννας και της νομής στην Αγ. Κυριακή και με το υπόλοιπο γυρίσαμε στον καταυλισμό. Θα φεύγαμε από εκεί. Όταν γυρίσαμε κατά το μεσημέρι υπήρχε εξαιρετική κίνησις και προετοιμασία για την μετακίνησι. Είχαν χαλάσει τα αντίσκηνα και συσκευάσει τα υλικά. Μας έδωσαν φυσίγγια από 45 του καθενός. Κίνησις στο δρόμο φαινόταν εξαιρετική. Φάλαγγες στρατού εκινούντο εν σπουδή προς τα σύνορα. Ετοιμασθήκαμε κι' εμείς και κατά το προχωρημένο απόγευμα ανεχωρήσαμε κατά τμήματα, όπως πάντοτε. Εμείς εφύγαμε πάλι τελευταίοι. Επήραμε έναν παράδρομο, πού οδηγεί προς αριστερά πέρ' από το γεφύρι το μεγάλο της Μεσοποταμίας. Όταν βράδυασε καλά, φθάσαμε έξω από την Οινόη σε απόστασι περίπου ενός τετάρτου, εκεί κοντά που είναι μια ξυλίνη γέφυρα. Τα διάφορα τμήματα της Πυρ/χίας είχαν στρατοπεδεύσει σε διάφορα σημεία της πέριξ περιοχής. Εμάς μας ωδήγησαν σ' ένα ωργωμένο χωράφι. Το χωράφι ήταν κοντά στο ποτάμι και επικλινές. Εφτιάξαμε πλησίον όρχους για τα ζώα στα οποία αφήσαμε και τα σάγματα απάνω για να μην κρυώνουν. Μερικοί από τους άντρες έστησαν αντίσκηνα. Εγώ με τον συνάδελφό μου Μαζαράκη πλησιάσαμε μερικά κιβώτια στρώσαμε στο μεταξύ διάστημα κι' εκοιμηθήκαμε εκεί. Από πάνω ως στέγασμα απλώσαμε ένα αντίσκηνο! Ο Μαλτέζος έστησε την κωνική σκηνή του λίγο πάρα πέρα από το χείλος της κατωφερείας του χωραφιού κάτω από μια μεγάλη αχλαδιά, που είχε φύλλα, ένεκα του φθινοπώρου, μώβ. Προτού κοιμηθούμε εκόψαμε κλαδιά για να καλύψωμε τα κιβώτια και τις σκηνές, για ν' αποφύγωμε τους κινδύνους των

ΗΜΙΠΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

αεροπλάνων. Στον ουρανό έλαμπαν τα άστρα, αλλά μετά τα μεσάνυχτα άρχιζε να βρέχη. Σηκωθήκαμε και στήσαμε το αντίσκηνο. Έβρεξε πάρα πολύ. Το πρωί που σηκωθήκαμε είχε πολλές λάσπες. Το μέρος, που είχαμε το αντίσκηνο ήταν υγρό, επειδή είχε μπή η βροχή μέσα και έπρεπε ν' αλλάξωμε θέσι. Πήρα κι' έσκαψα στο απάνω από το χωράφι οφρυοειδές έξαρμα του εδάφους για να στήσωμε εκεί το αντίσκηνό μας, όπως κι' έγινε. Εξακολουθούσε να βρέχη. Επειτ' από αρκετή ώρα όμως ολόκληρο ρυάκι νερό άρχισε να βγαίνη από το κομμένο τοίχωμα του εδάφους και να περνάη από την μέση του αντίσκηνου. Παραμερίσαμε τα ρούχα μας. Το νερό σχημάτισε αυλάκι βαθύ κι' έτρεχε ορμητικά. Εγινε αφορμή να συγκεντρωθούν όλοι οι άνδρες και να γελούν. Έλεγα ότι θα ήθελα να είχα μια φωτογραφική μηχανή, για ν' αποθανατίσω την εύθυμη αυτή σε όλη την αναποδιά της σκηνή. Μεταφέραμε τα πράγματά μας σε άλλο γειτονικό αντίσκηνο. Λάσπες φρικτές.

Μετά το μεσημέρι ξεκινήσαμε με τους ημιονηγούς για νομή και κουραμάννα. Η Αγ. Κυριακή είναι από δώ πλησιέστερα. Όταν γυρίσαμε εδώ, είχε νυχτώσει. Έβρεχε για καλά. Είχαμε μουσκέψει! Ο Ανθ/γός Μαλτέζος με υποδέχθηκε με του κόσμου τις φωνές. Ήθελε να είχα κάνει την διανομή για τους Ουλαμούς της Πυρ/χίας από την Αγ. Κυριακή, για ν' απαλλαχθή ο ίδιος από τις φασαρίες. Εν τούτοις δεν μου είχε ειπή τίποτε σχετικό. Δεν θα το γράψω για πρώτη φορά ότι είναι τρελλός.

Η βροχή δυνάμωνε. Ξεφορτώσαμε υπό καταιγισμόν ύβρεων από τον Μαλτέζο. Να κοιμηθούμε εκεί ήταν αδύνατο. Οι άλλοι άνδρες είχαν πάει για να κοιμηθούν στο Σχολείο. Εκεί είχαν μεταφερθή και τα ζώα. Αφού ξεφορτώσαμε, ξεκινήσαμε να πάμε κι' εμείς. Έβρεχε ραγδαία παρά το σύνηθες, γιατί στην Μακεδονία μέχρι τώρα είδα όλες τις φορές, που έβρεχε, να βρέχη σιγανά. Ήταν θεοσκότεινα. Δεν φαινόταν τίποτε, ούτε μπορούσαμε να βγούμε από τις λάσπες! Ο Μαλτέζος προηγείτο με ένα ηλεκτρικό φαναράκι, για να εξακριβώνη τον δρόμο. Οι άλλοι ακολουθούσαμε απάνω στα ζώα μας. Δεν έβλεπε ο ένας τον παραπλεύρως του. Ο δρόμος μας φαινόταν ατελείωτος. Επί τέλους φθάσαμε. Δέσαμε τα ζώα σ' έναν πρόχειρο όρχο κοντά στο Σχολείο, έξω όμως στο ύπαιθρο! Η βροχή τα χτυπούσε αλύπητα κι' έσταζαν ολόκληρα.

Στην φοράδα μου δεν κατώρθωσα να της δώσω ούτε να φάη. Ανεβήκαμε στο Σχολείο. Ήταν γεμάτο και δεν υπήρχε πουθενά θέσις παρά μόνον σ' ένα διάδρομο, που ήταν γεμάτος στάχυα ατίναχτα καλαμποκιού. Τα πράγματά μου τα είχα χάσει. Τα ζήτησα και δεν μπορούσα να τα βρώ. Εν τω μεταξύ ήμουν βρεμένος και ήθελα ν' αλλάξω. Ευτυχώς που βρήκα την κουβέρτα μου. Έβγαλα τα παπούτσια, τις κάλτσες και την χλαίνη. Η κυλόττα μου ήταν βρεμένη ιδίως κοντά στα γόνατα από την σέλλα. Αφού δεν είχα ν' αλλάξω, πήρα μερικά καλαμπόκια και τα έβαλα εσωτερικώς, για να κρατούν την βρεγμένη κυλόττα μακρυά από το εσώβρακο. Κοιμήθηκα απάνω στα καλαμπόκια μαζί με μερικούς άλλους τυλιγμένος με την κουβέρτα μου.

Σηκώθηκα την επομένη το πρωί. Βιαζόμουνα να επιστρέψω στον τόπο του καταυλισμού. Ήταν επικίνδυνη πάντα η Οινόη. Βρίσκεται στην ακτίνα βολής του εχθρικού Πυρ/κού και μπορούσε να είναι επισημασμένη και να κτυπηθή. Με μεγάλο φόβο μάλιστα κοιμήθηκα εκεί την νύχτα. Μόλις σηκώθηκα βιάσθηκα να φύγω. Κοίταξα, αλλά δεν βρήκα τα υπόλοιπα πράγματά μου. Εν τω μεταξύ ένας Ανθ/γός του Πεζικού μας ειδοποίησε να φύγωμε το ταχύτερο και να προφυλαχθούμε, γιατί ένα φυλάκιο στον τομέα μας, το 33, το κατέλαβαν οι Ιταλοί και μπορούσαν από εκεί να βλέπουν τις κινήσεις μας. Ήταν το λευκό σπιτάκι, που φαινόταν στο βάθος απάνω σε μια κορυφογραμμή. Πήρα την φοράδα μου κι' έφυγα το ταχύτερο, χωρίς να περιμένω τους άλλους. Έπειτ' από λίγην ώρα ήρθαν και οι άλλοι. Έπρεπε να βρούμε νέον τόπο για κατασκήνωσι. Κοιτάξαμε γύρω. Μας είπαν για ένα μύλο (νερόμυλο), που βρισκόταν λίγο πάρα πέρα προς το μέρος της Οινόης. Αλλά τελικώς δεν αποφάσισαν εκεί επειδή είχε πράγματα μέσα ο Μυλωνάς, για τον οποίον έλεγαν πως είναι βουλγαρόφωνος. Τελικώς καταλήξαμε βορειοανατολικά του μέρους, πού θα ήταν στημένη η κωνική σκηνή του Ανθ/γού κοντά σε μια καρυδιά. Εγώ με τον Ντρέκη, τον Χατζόπουλο και τον δεκανέα ταχυδρόμο Τάγια στήσαμε το αντίσκηνο λίγο ανατολικότερα μέσα σ' ένα χωράφι.

Ευθύς με την κήρυξη του πολέμου κι' έπειτα διάφορες φήμες επικρατούσαν. Έλεγαν ότι ο πόλεμος εκηρύχθη από κοινού από την Ελλάδα,

την Σερβία, την Τουρκία και την Αλβανία εναντίον της Ιταλίας. Αυτό μας χαροποιούσε λίγο, γιατί ιλιγγιούσε το μυαλό και γκρεμιζόταν κάθε ελπίδα και τόλμη, όταν σκεφτόταν κανείς ότι η μικρή Ελλάς θα επρόκειτο να αναμετρηθή με τον ιταλικό κολοσσό, όπως άφηνε τουλάχιστον η ίδια η Ιταλία να φαίνεται το ανάστημά της. Και εκτός αυτού όμως ήταν γνωστόν ότι η Ιταλία διέθετε άφθονα πολεμικά μέσα και πρό παντός πολλή και δυνατή αεροπορία. Εννοείται ότι έπειτ' από λίγες μέρες μάθαμε την αλήθεια, ότι δηλαδή μόνοι επρόκειτο ν' αντιμετωπίσωμε την ιταλική βιαιότητα. Η Γιουγκοσλαβία έμενε ουδετέρα και η Τουρκία θα ήταν ετοίμη εν επιφυλακή. Παρακολουθούσαν όμως και τα δύο αυτά γειτονικά κράτη με πολλή συμπάθεια τον αγώνα μας. Η Τουρκία μάλιστα δήλωσε ότι ήταν έτοιμη να κινηθή κατά της Βουλγαρίας, αν η τελευταία αποφάσιζε να επιτεθή κατά της Ελλάδος.

Διψούσαμε για νέα, αλλά οι ειδήσεις, που παίρναμε ήσαν συγκεχυμένες. Εφημερίδες, έστω και οι μακεδονικές, δεν έφταναν μέχρι του σημείου, που βρισκόμαστε. Οι στρατιώτες διέδιδαν διάφορες φήμες. Έλεγαν ότι προχωρούσαμε και ότι το πυροβολικό μας «τους επέβαλε σιγή», για να μεταχειρισθώ την χαρακτηριστική φράσι τους. Ενθουσιασμός μεταξύ των στρατιωτών υπήρχε μεγάλος. Μεγάλη επίσης ήταν και η αγανάκτησις, πρό παντός όταν έγιναν γνωστές οι συνθήκες υπό τας οποίας επεδόθη εις τον Έλληνα πρωθυπουργό το άτιμο ιταλικό τελεσίγραφο. Βλέπαμε όλοι ότι ο πόλεμος μας επεβλήθη και ότι δεν μπορούσαμε να τον αρνηθούμε. Θα πολεμούσαμε. Το πήρ' απόφασι. Όλα τα όνειρα και οι σκοποί μου και οι επιστημονικές ενασχολήσεις μου επήγαιναν περίπατο. Πόσον καιρό θα διαρκέση αυτή η περιπέτεια κανείς δεν μπορεί να ξέρη. Ίσως αναλογιζόμουν, η εκδίωξις των Ιταλών από την Αλβανία να μην απαιτήση πολύ χρόνο, αλλά έβλεπα ότι η διένεξίς μας δεν είναι μεμονωμένη και άσχετη προς τα διεθνή γεγονότα, που συγκλονίζουν σήμερα τον κόσμο, και επομένως μπαίνοντας στον πόλεμο εναντίον της Ιταλίας, που μας προκάλεσε, μπαίνουμε συγχρόνως στο πλαίσιο του γενικού πολέμου. Δεν προσπαθώ να περιορίσω σε χρονικά όρια την λήξι της περιπετείας αυτής. Δίνω απεριόριστη προθεσμία στον εαυτό μου. Είχα την ιδέα μόνον ότι όλος ο καιρός αυτός θα πήγαινε χα-

ΗΜΙΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΓΥΙΑΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

μένος. Η ιδέα όμως αυτή δεν ήταν, όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων, ορθή. Εκλήθηκα κι' εγώ να προσφέρω την υπηρεσία μου στην μεγαλύτερη και ιερώτερη προσπάθεια του έθνους, στην δημιουργία ενός εξαισίου εθνικού μεγαλείου. Είναι κι' αυτό κάτι. Ο χρόνος από της απόψεως αυτής αν εξετασθή δεν πηγαίνει χαμένος. Ο πόλεμος άλλωστε είναι ένας νόμος αναπόφευκτος στην ιστορία των ανθρώπων και των λαών, που δημιουργεί νέες αντιλήψεις στην ζωή και νέες μορφές στον πολιτισμό.

Ας είναι, ο πόλεμος έχει αρχίσει. Συχνά ακούγονται κανονιοβολισμοί. Κοντά μας δεξιά και αριστερά είναι και δικές μας βαρείες πυροβολαρχίες, που βάλλουν. Σε μια στιγμή βλέπομε να σκάνε εχθρικές οβίδες πλησίον στην δεξιά μας πυροβολαρχία, που θα ήταν μακρυά μας 2-3 χιλιόμετρα. Ασυνήθιστοι, όπως ήμαστε, ταραχθήκαμε και αρχίσαμε να σκεπτώμαστε, πώς θα μπορούσαμε να διασκορπισθούμε, για να προφυλαχθούμε. Είδε κι' έπαθε να μας συμμαζέψη ο Μαλτέζος! Τώρα καταλάβαινα, πόσο ύπουλο όπλο είναι το πυροβολικό! Ευτυχώς στο σημείον αυτό, που το είχαν επισημάνη, φαίνεται, οι Ιταλοί δεν έπεσαν και πολλές οβίδες. Ούτε και η πυροβολαρχία έπαθε τίποτα.

Οι αμέσως επόμενες μέρες άνοιγαν μπροστά στα έκθαμβα μάτια μας και άλλες όψεις του πολέμου. Άρχιζε ο περίφημος αεροπορικός πόλεμος. Την Ιταλία κατά ξηράν δεν την φοβόμαστε. Αναλογιζόμαστε όμως πάντα με φόβο και υπελογίζαμε την αεροπορική της δύναμι. Οι επιδρομές στην περιοχή μας άρχισαν ευθύς από την δεύτερη, τρίτη, μέρα. Πολυάριθμα εχθρικά αεροπλάνα περνούσαν διαρκώς από πάνω μας σε μικρές ή και μεγάλες ομάδες και κατευθύνοντο προς τας πόλεις ή και τα χωριά της Μακεδονίας, όπου και άδειαζαν τις βόμβες τους. Την Καστοριά την εβομβάρδισαν αλύπητα, την έκαψαν κυριολεκτικά. Δεν περνούσε μέρα, που να μη την βομβαρδίζουν. Κι' έβλεπε κανείς στο βάθος τις πυκνές στήλες του καπνού κι' άκουγε τον εκκωφαντικό κρότο των εκρήξεων. Βομβαρδίσθηκαν όμως και πλησιέστερα προς εμάς μέρη, όπως η Μεσοποταμία, στην οποίαν κατέβηκαν τόσο χαμηλά τ' αεροπλάνα, ώστε έβαλαν και με τα μυδραλιοβόλα, το Νεστόριο, που ήταν κέντρο ανεφοδιασμού και το ρήμαξαν κυριολεκτικά. Εντατικά επίσης βομβαρδίσθηκαν και άλλοι στόχοι, όπως η γέφυρα του Αλιάκμονος στο Μανιάκη,

ΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

και η γέφυρα της Μεσοποταμίας, λυσσωδώς δε και διάφορα σημεία του μετώπου. Ιδιαιτέρως μας τρόμαξε μια βόμβα, που έπεσε έξω κι' ανατολικά της Αγ. Κυριακής και άλλη στον λόφο που είναι απάνω από τον μύλο, που είχαν εγκατασταθή τα μαγειρεία και όπου, όπως φαίνεται, οι Ιταλοί είχαν παρατηρήσει κίνησι. Ευτυχώς οι τελευταίες δεν είχαν θύματα, μας τρόμαξαν όμως φοβερά με το κόχλασμα, που έκαναν όταν έπεφταν και με τον καταχθόνιο κρότο της εκρήξεως. Από τον φόβο των αεροπλάνων τα είχαμε κυριολεκτικώς χαμένα. Δεν ξέραμε, πώς να προφυλαχθούμε. Τ' αντίσκηνα τα είχαμε καλύψει με κλαδιά. Όλη την ημέρα δε μέναμε κρυμμένοι στα διάφορα χαντάκια. Τα ζώα την ημέρα τα κρύβαμε μέσα στα δένδρα, που είναι στην όχθη του ποταμού. Την νύχτα τα δέναμε στον μόνιμο όρχο, που ήταν απέναντι από την σκηνή του Μαλτέζου σ' ένα βαθύ δρόμο, που οδηγεί προς το ξύλινο γεφύρι. Ήταν μεγάλο βάσανο κι' αυτά, τα οποία ήθελαν την περιποίησή τους και την εξασφάλισή τους, πράγμα, που γινότανε με κίνδυνο της ατομικής μας προφυλάξεως. Ακόμη με πολλούς φόβους και κινδύνους πηγαίναμε μέχρι τον μύλο, για να παίρνωμε συσσίτιο ή μέχρι το ποτάμι στην ξύλινη γέφυρα κοντά, για να πάρωμε στην εκεί βρυσούλα νερό. Συχνά το πέταγμα των αεροπλάνων από πάνω μας μάς έκανε να κρυβώμαστε μέσα στα χαντάκια ή κάτω από τα δένδρα με τον φόβο διαρκώς μέσα στην ψυχή.

Δυστυχώς εναντίον του αεροπλάνου δεν μπορεί με κανέναν άλλον τρόπο ν' αντιδράση κανείς ατομικά παρά μόνον με την προφύλαξι. Τα ευνοούσε δε εξαιρετικά τις πρώτες μέρες και ο καιρός. Ο ουρανός ήταν ολογάλανος, πολλές φορές δε τ' αεροπλάνα, ένεκα του χρωματισμού των, αόρατα. Άλλα πάλι κάποτε δεν έκαναν βόμβο. Τις δυό πρώτες μέρες πετούσαν σε μέσο ύψος, όταν όμως είδαν ότι εμείς δεν είχαμε αντιαεροπορική άμυνα, κατέβαιναν και μέχρι ύψους 200-100 μέτρων. Τα πολυβόλα μας από τις γύρω βουνοκορφές άρχιζαν επίμονη εναντίον τους βολή, χωρίς όμως κανένα αποτέλεσμα. Με αγωνία και με λαχτάρα περιμέναμε και παρακολουθούσαμε μέσ' από τα χαντάκια μας να πέση κανένα, αλλά του κάκου. Είχαν τόσο καλή θωράκισι, που δεν τα ενοχλούσαν οι σφαίρες των πολυβόλων.

Ήμαστε απογοητευμένοι. Γιατί σε ολόκληρο το μέτωπο να μην

υπήρχε ούτε ένα αντιεροπορικό; Γιατί να μη εμφανιζόταν, έστω και για τον τύπο, ούτε ένα δικό μας καταδιωκτικό; Γιατί να μη μας στέλνουν αεροπλάνα οι Αγγλοι; Αυτές τις ερωτήσεις απευθύναμε ο ένας στον άλλο διαρκώς με απελπισία, ενώ τ' αεροπλάνα του εχθρού στριφογύριζαν ανενόχλητα απάνω από τα κεφάλια μας. Και φαντάζεται κανείς ποια θα ήταν η θέσις του Πεζικού μας στην πρώτη γραμμή υπό τας συνθήκας αυτάς. Ένας στρατιώτης των χαρακωμάτων, που είδαμε έπειτ' από μέρες στην Ιεροπηγή, μας έλεγε ότι περνούσαν σύρριζα απάνω από τα χαρακώματα και τους πολυβολούσαν.

Τις πρώτες μέρες αρχίσαμε να τα πυροβολούμε κι' εμείς. Επυροβόλησα τρείς φορές με λύσσα εναντίον τους. Και τούτο ίσως θα είναι η μόνη μου πολεμική ενέργεια κατά την διάρκεια του πολέμου, αφού η Πυρ/χία μας δεν λαμβάνει ενεργόν μέρος στην μάχη. Έπειτα όμως μας απαγόρευσαν τους πυροβολισμούς. Και τα πολυβόλα στο τέλος δεν έβαλλαν εναντίον τους, αφού έβλεπαν ότι δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα. Ήταν η κατάστασις τραγική.

Εν τω μεταξύ έλεγαν ότι ο στρατός μας προχωρούσε προς το μέρος της Φλωρίνης, ενώ ο τομεύς ο δικός μας κρατούσε άμυνα, σύμφωνα με την διαταγή που είχε, όπως έλεγαν. Μάθαμε όμως ότι δεν πήγαιναν πολύ καλά στο μέτωπο της Ηπείρου. Όπως αποδείχθηκε κατόπιν ο στρατός μας εδώ συνεπτύχθη και οι Ιταλοί προχώρησαν μέχρι 40 χιλιομέτρων, πρό παντός προς το μέρος της Σαμαρίνας. Διέπραξαν μάλιστα και πολλά όργια εις βάρος του πληθυσμού. Έπαθαν όμως με δικαία ανταπόδοσι οι Αλπινισταί πανωλεθρία στην Πίνδο κι' από τότε άρχισε η σταθερή προέλασις του στρατού μας και στο σημείο αυτό.

Μπορεί να φαντασθή κανείς πόσο μεγάλο κίνδυνο διατρέχαμε τώρα τα μεταγωγικά για να πάμε στην Αγ. Κυριακή και να γυρίσωμε. Θα πηγαίναμε χαμένοι. Οι Ιταλοί αεροπόροι κατέβαιναν και πολυβολούσαν ακόμη και μεμονωμένα αυτοκίνητα. Ευτυχώς ότι αποφασίσθηκε να πηγαίναμε το βράδυ για την νομή και την κουραμάννα. Έτσι ήμαστε κάπως εξασφαλισμένοι, αν και υπήρχε ο φόβος του νυκτερινού βομβαρδισμού, γι' αυτό τα φώτα των σπιτιών ήταν καλυμμένα και τ' αυτοκίνητα προχωρούσαν με σβησμένα τα φώτα. Ήταν όμως μεγάλη φασαρία

ΗΥΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΚΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

το νυκτερινό αυτό πανηγύρι. Στο σκοτάδι της νύχτας έχανε κανείς τους ημιονηγούς, που εύρισκαν ευκαιρία ν' αποφεύγουν την αγγαρία κρυβόμενοι ή κινδύνευε να χάση τα σακκιά ή την χωριζομένη νομή από την πυκνή συγκέντρωσι τόσου κόσμου! Έπειτα συνέβαινε πολλές φορές και να βρέχη και να έχη φοβερές λάσπες. Ποτέ δεν κατωρθώσαμε να πάρωμε αρκετή τροφή για τα ζώα μας, παρ' όλο που προσπαθούσε να μ' εξυπηρετή ο Ανθ/γός της Επιμελητείας Παναγιώτης Τσαούσης, ένας καλός κι' έξυπνος μεσήλιξ από την Σιάτιστα. Τ' αυτοκίνητα πού μεταφέρουν χόρτο, άχυρο και κριθάρι ή βρώμη δεν προλαβαίνουν τα πολυάριθμα πεινασμένα στόματα των ζώων του τομέως μας. Τα δικά μας μένουν πάντοτε νηστικά. Τρώνε ακόμη κι' αυτούς τους βάτους και τ' άγριόκλαδα κι' έχουν ξεφλουδίσει σαν τρωκτικά όλα τα δένδρα στα οποία δέθηκαν. Και στην παραμεθοριακή Μακεδονία, καθώς και στην παραμεθοριακή επίσης Αλβανία ολόκληρες συστάδες από λεύκες ιδίως, έχουν γυμνούς από φλοιό σε αρκετή έκτασι τους κορμούς των και θα δείχνουν για πολλά χρόνια το πέρασμα των υπομονητικών και πολυτίμων αυτών συντρόφων μας.

Περνάει η ζωή μας έτσι με την αγωνία και τους κινδύνους των αεροπλάνων. Εν τω μεταξύ η Γυρ/χία μας έχει διασκορπισθή. Μακρυά είναι ο ουλαμός της επισημάνσεως δια του ήχου. Και ο επίγειος επίσης έχει εγκαταστήσει παρατηρητήρια. Η διοίκησις όμως του Ουλαμού μένει έξω από την Αγ. Κυριακή. Δεν κατώρθωσαν όμως να εργασθούν οι Ουλαμοί, ιδίως ο πρώτος. Και ο επίγειος αυτοτελής δεν δούλεψε. Τα παρατηρητήριά της προσκολληθήκανε σε διάφορες μονάδες Πεζικού, όπως ίσως έχω σημειώσει και πάρα πάνω. Η διάσπασις δε αυτή επιφέρει δυσκολία και στην Διοίκησι της πυροβολαρχίας. Εχει δημιουργηθή μια σύγχυσις και ένας κυκεών.

Καμμιά φορά πηγαίνω και μέσα στην Οινόη για δουλειά στον Λοχαγό ή και για να ψωνίσω τίποτε, τυρί ή χαλβά. Φοβάμαι όμως πάντα τ' αεροπλάνα και προσπαθώ να φύγω το ταχύτερο. Μια μέρα, πού πήγα, ο Ανθ/στής και υπασπιστής τού Λοχαγού Κοσμοπολίτης μού είπε ότι θα πήγαινα στο Γραφείο ως βοηθός του, μ' ερώτησε, αν ήθελα και με παρεκάλεσε να παρακαλέσω και ο ίδιος τον Μαλτέζο, για να με αφήση.

Τού απάντησα ότι δεν είχα αντίρρησι. Ενδομύχως όμως δεν ήθελα αυτή την τοποθέτησί μου για τον αυτό πάντοτε φόβο των αεροπλάνων. Μόλις βγήκα έξω είδα τον Μαλτέζο και τού το είπα. «Τώρα πού μάθαμε τα χούγια ο ένας του άλλου, μού απάντησε, αυτό δεν μπορεί να γίνη» και χωρίς πολύ να σκεφθή απεφάσισε να στείλη τον συνάδελφό μου Φλωρίδη, με τον οποίον, όπως και με όλους άλλωστε, δεν τα πήγαινε και πολύ καλά.

Βρισκόμαστε στο πρώτο δεκαήμερο τού Νοεμβρίου. Δεν μπορούμε να μάθωμε τίποτε θετικό. Εφημερίδες δεν μπορούμε να έχωμε, ούτε και μακεδονικές ακόμη. Μάς λένε ότι προχωρούμε πάντα. Λένε μάλιστα ότι και από μέρα σε μέρα θα πάρουμε την Κορυτσά, και άλλοι ακόμη διαδίδουν ότι την πήραμε! Ότι θέλη ο καθένας λέει. Πολλήν ανακούφισι και ελπίδα στάλαξε στην καρδιά μας η διάδοσις ότι ο Mussolini ζήτησε ανακωχή! Το πιστέψαμε γιατί πρός στιγμήν είχαν παύσει ν' ακούγονται τα πυροβόλα, ούτε δε και ιταλικά αεροπλάνα φαινόντουσαν. Την είδησι αυτή την μετέδιδαν ως βεβαία και αξιωματικοί. Απεδείχθει όμως ότι ήταν ψευδής διάδοσις κι' έλεγαν ότι θα παρεπέμποντο στο Στρατοδικείο οι διαδοσίαι.

Το όνειρο τής διαδοθείσης ανακωχής πέρασε και τ' αεροπλάνα άρχισαν να βουίζουν πάλι απάνω από τα κεφάλια μας κατά πυκνά σμήνη. Βομβαρδισμοί συνταρακτικοί παντού. Οι βόμβες σκάπτουν τη γή και σπάζουν τα βράχια. Είναι καταπληκτική η αστοχία των Ιταλών. Δεν επιτυγχάνουν. Νομίζει κανείς πώς ρίχνουν τις βόμβες τους όπου τύχη αγγαρικώς. Έχουν βομβαρδίσει όμως πολλές πόλεις τού εσωτερικού και έχουν κάνει καταστροφές.

Τις τελευταίες μέρες για την νομή και την κουραμάνα έρχεται και ο Μαλτέζος. Φαίνεται τον εξανάγκασε ο Λοχαγός. Έτσι παίρνει και αυτός τον περίπατό του ως την Αγ. Κυριακή. Αποφασίσθηκε όμως τις τελευταίες μέρες να μεταφερθώ κι' εγώ κοντά στον Λοχαγό, ως ανήκων στην ομάδα διοικήσεως. Διατάχθηκε μάλιστα μια- δυο φορές να 'ρθή μαζί μου ο συνάδελφός μου Μαζαράκης, για να κατατοπισθή για την παραλαβή τής νομής.

Μια είναι η μεγάλη μου στεναχώρια όλο αυτό το διάστημα. Δεν έλα-

ΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΣΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

βα ακόμη επιστολή από το σπίτι μου. Τον ταχυδρόμο Τάγια τον περίμενα κάθε βράδυ με ανυπομονησία, για ν' απογοητευθώ με το "όχι" με το οποίο απαντούσε στην σχετική ερώτησή μου. Έγραφα σχεδόν κάθε μέρα. Δεν με πείραζε πού δεν είχα ειδήσεις από το σπίτι μου. Περισσότερο με τρόμαζε η σκέψις, μη τυχόν δεν είχαν λάβει καμμιά επιστολή μου στο σπίτι μου, οπότε δεν θα μπορούσαν να ησυχάσουν από την στεναχώρια και μάλιστα η Μάννα μου, πρό παντός μετά την κήρυξι τού πολέμου. Το ίδιο παράπονο έχουν και πολλοί άλλοι.

Και τώρα δυο λέξεις για την Μακεδονία και τούς κατοίκους της. Γή εύφορος με αρκετά νερά. Καλλιέργεια μόνον σιτηρά και καλαμπόκι. Όργωμα με βώδια και αποκλειστική χρησιμοποίησις αραμπάδων στην μεταφορά. Ζωή άχαρις και πρωτόγονος τελείως ξένη με κάθε άνεσι τού πολιτισμού. Τα σπίτια κατά κανόνα σχεδόν πλινθόκτιστα με ξυλοδεσία. Συχνά έχουν κρηπίδωμα με πέτρες. Σπανίως είναι ολόλιθα, οπότε και πάλι έχουν την απαραίτητη ξυλοδεσία. Είναι σκεπασμένα με κεραμίδια, τα ευτελέστερα δε και με κλαδιά, ιδία υδροχαρή φυτά. Τέτοια ευτελέστερα οικήματα είναι κατά κανόνα οι αχυριώνες, πολύτιμα τώρα καταλύματα για μάς με την θερμότητα τού αχύρου. Τα σπίτια συνήθως είναι διόροφα. Τά διαμερίσματα είναι με κλαδιά και σοβαντισμένα. Στο κάτω διαμέρισμα μένουν τα ζώα, βώδια και πρόβατα. Τα άλογα, μουλάρια και τα γαιδουράκια είναι σπάνια. Κάθε οικογένεια έχει ορισμένον αριθμό προβάτων 15-20 ή και περισσότερα. Στο απάνω διαμέρισμα οδηγεί ξυλίνη κλίμαξ. Το σπίτι έχει και μικρή αυλή, η οποία χωρίζεται από το διπλανό σπίτι με φράκτη από πλέγμα κλαδιών. Τα περισσότερα σπίτια έχουν και εξωτερική πόρτα. Τα πρόβατα και τα βώδια είδα στον Πολυάνεμο να τα ενώνουν σε ικανά κοπάδια, τα οποία ωδηγούσε σε βοσκή ένας βοσκός.

Τα περισσότερα χωριά, προς την μεθόριο ιδίως κατοικούνται από μικτούς πληθυσμούς. Πολλοί είναι οι πρόσφυγες από τον Πόντο, πού μιλούν και τα ελληνικά. Οι άλλοι είναι βουλγαρόφωνοι, τουλάχιστον στα περισσότερα χωριά, πού περάσαμε. Μού κάνουν εντύπωσι τα δοχεία τού νερού, είναι χάλκινα γανωμένα πλατυπύθμενα στενούμενα απάνω σε στενόμακρο λαιμό με κάλυμμα (Σχ.1). Τα πήλινα είναι σπα-

ΗΜΕΠΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Σχ. 1.

νιώτατα. Ο λόγος είναι ότι τα τελευταία σπάζουν τον χειμώνα με τον πάγο. Οι εγχώριοι με τούς πρόσφυγας δεν φαίνεται να τα πηγαίνουν πολύ καλά! Υπάρχει κάποια λανθάνουσα αντίθεσις μεταξύ των, όπως και στ' άλλα μέρη της Ελλάδος. Αναφέρω συμπληρωματικά ότι μέσα στις αυλές των σπιτιών υπάρχουν και φούρνοι. Στον Πολυάνεμο κοντά στον φούρνο είδα και μια κρύπτη μέσα στο χώμα, πού ήσαν αποθηκευμένα μέσα κάστανα χωμένα μέσα σε άμμο. Εννοείται ότι η κρύπτη αυτή, καθώς και ο φούρνος ήταν στο δεξιό μέρος της αυλοθύρας, πού στεγαζόταν. Οι άνδρες φοράν χοντρά ρούχα. Το εξωτερικό είναι σαν μπατατούκα. Υφαντά όλα στον αργαλειό και αναξυρίδα πού κάτω στενεύει. Η υπόδυσίς των συχνά είναι γουρουνοτσάρουχα. Τα πόδια τους τα προστατεύουν και χοντρές κάλτσες. Οι γυναίκες φοράν κι' αυτές χοντρά μάλλινα υφαντά, μεσοφόρι και περικόρμιο σαν καμιζύγα, ιδίως οι εντόπιες. Στο κεφάλι μαντήλι μαύρο.

Η γη ούτε εντατικά, ούτε και συστηματικά καλλιεργείται. Τα λιπάσματα εδώ είναι άγνωστα. Ίσως όμως δεν είναι και απαραίτητα, γιατί τα χωράφια είναι φύσει λιπαρά και πλούσια σε χώμα. Έπειτα τα λιπαίνουν με ζωική κόπρο οι γεωργοί. Στα χωράφια υπάρχουν συχνά μικροί σωροί από κοπριά, πού μας κάνουν μάλιστα να αποφεύγωμε να σταθούμε ή να κατασκηνώσωμε κοντά τους, από φόβο μήπως τα πάρουν γιά στρατιωτική κατασκήνωσι οι Ιταλοί αεροπόροι και μάς φιλοδωρήσουν με καμμιά βόμβα.

Δένδρα καρποφόρα υπάρχουν μόνον καρυδιές και μερικές αχλαδιές πολύ κακής ποικιλίας. Είναι ημιάγριες με αγκαθωτά κλαδιά. Άφθονες είναι και οι κορυτσές. Νομίζω όμως ότι στην πεδιάδα τής Μεσοποταμίας και γενικώτερα στην πεδιάδα την πρός δυσμάς τού Βοΐου, θα είναι δυνατόν να επεκταθή η καλλιέργεια τής μηλιάς. Την καλλιέργειά της την ευνοούν και τα άφθονα νερά και το κατάλληλο υψόμετρο, μερικές πού είδα στην Λεύκη ήσαν θαυμάσιες, είναι ακόμη μικρές, αλλά δείχνουν όλη την ευρωστία τους. Πρέπει να στραφούν οι κάτοικοι τής περιοχής προς την κατεύθυνσι αυτή.

ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Μάλλον άθλια είναι τα χωριά τής Μακεδονίας, εννοώ πάντοτε αυτά, πού είδα, χωρίς καμμιά άνεσι. Τα μαγαζιά, πού υπάρχουν, είναι παντοπωλεία με την κυριολεκτική σημασία τής λέξεως. Πουλάν όλα τα είδη και είναι μαζί και καφενεία. Τέτοια υπάρχουν και στ' απόμερα χωριά τής Κρήτης. Φαγώσιμα πια δεν έχουν. Τ' αφάνισε όλα η ακρίδα τού στρατού.

Οι εγχώριοι Μακεδόνες έχουν μια βαρειά στον τόνο της προφορά και προφέρουν παχειά και συριστικώτατα το σ. Φωνάζουν πάρα πολύ. Είναι ενθουσιώδεις και γκρινιάρηδες. Κατά βάθος όμως δεν είναι κακοί άνθρωποι. Στην αρχή δεν τους έβλεπα με μεγάλη συμπάθεια. Έπειτα όμως τους γνώρισα καλύτερα και τούς συνήθισα. Είναι επίσης και πολύ καλοί πολεμισταί. Κατά μέγα μέρος από αυτούς αποτελείται η Μεραρχία μας. Είναι ευτυχείς πού πολεμούν στο έδαφός των. Έτσι αισθάνονται πολύ κοντά και ολοζώντανη την πνοή των δικών των και την τρεμούλα τής γής των. Πάντως ομολογώ ότι θα προτιμούσα να βρίσκωμαι στο ηπειρωτικό μέτωπο. Εκεί πού είναι το Σώμα μας, η Μεραρχία μας, τα δικά μας παιδιά! Και για λόγους επιστημονικούς επίσης θα προτιμούσα το μέτωπο αυτό. Δεν έχει όμως αυτό σημασία. Οπουδήποτε και αν υπηρετή κανείς, για τον ίδιο σκοπό εργάζεται.

Και μερικά περιστατικά πού μού κάνουν εντύπωσι. Η αταραξία πρώτα των ανθρώπων αυτών. Τα αεροπλάνα πετούν απάνω από τα κεφάλια, συνταρακτικοί βομβαρδισμοί ακούγονται γύρω και αυτοί απτόητοι σπέρνουν! Πραγματική αναισθησία απέναντι τού κινδύνου. Αναγκαζόμαστε να τούς φωνάζωμε πολλές φορές, για να μη μάς προδώσουν κι' εμάς και μάς πάρουν μαζί τους στο λαιμό τους.

Και κάτι χαρακτηριστικό πού δείχνει τα αισθήματα των ζώων, τον λεπτό πολλές φορές ψυχικό κόσμο τους. Γύριζα ένα απόγευμα από την Οινόη στον καταυλισμό! Σ' ένα σημείο τού δρόμου δυο βώδια είχαν κολλημένη την μούρη τους στο χώμα και μούγκριζαν θλιβερά, με τόσο πόνο, πού τρυπούσαν με συγκίνησι την ψυχή και γεννούσαν την περιέργεια. Φανερό ήταν ότι μοιρολογούσαν! Ρώτησα το παιδί πού τα συνώδευε, γιατί έκαναν έτσι. Μού απάντησε ότι χθες στο μέρος αυτό ψόφησε ένα βώδι πού είχε φάει πολύ τριφύλλι κι' έσκασε. Το θλιβερό

μούγκρισμα των βωδιών ήταν λοιπόν το θλιβερό μοιρολόγι για τον θάνατο τού συντρόφου. Έφθασαν έπειτ' απ' αυτά κι' άλλα βώδια κι' απέδωσαν κι' αυτά με το ίδιο θρηνητικό μούγκρισμα τον αποχαιρετισμό τους στον νεκρό σύντροφο. Θα μπορούσε να ονομάζει κανείς την έξοχη και συγκινητική αυτή σκηνή «ο θρήνος ή το μοιρολόγι των βωδιών» και να την κάνη όμορφους στίχους. Αλλά είναι τόσο στεγνό το μυαλό μου εδώ πάνω. Τού λείπει κάθε δημιουργική ικανότης.

Είναι συμπαθητικώτατα και όταν τα βλέπη κανείς να σέρνουν με μεγάλη αγαθότητα και υπομονή τούς βαρείς αραμπάδες. Είναι ακόμη και πολύ έξυπνα. Ιδού ένα άλλο περιστατικό. Περνούσε μια μέρα ένας αγρότης κοντά στον καταυλισμό μας με τον αραμπά του, πού το έσερναν δυο βώδια. Ο χώρος με δυσκολία τα έπαιρνε για να μην πέσουν απάνω στ' αντίσκηνα. Έπρεπε γι' αυτό να οδηγηθούν καταλλήλως, πράγμα πού το θεωρούσα αδύνατο. Και όμως ο γεωργός έβαλε την μακρυά βουκέντρα του στην μέση τού ζυγού σχηματίζοντας έτσι ένα μακρό δείκτη πρός τα εμπρός. Οδηγούμενα από τον δείκτην αυτό τα βώδια πέρασαν χωρίς να κάνουν καμμιά ζημιά.

Οι μέρες περνούσαν έτσι στην Οινόη με την αποκλειστική μου υπηρεσία στα μεταγωγικά και με τους φόβους των αεροπλάνων, πού τούς έκανε ακόμη μεγαλύτερους η απερισκεψία πολλών στρατιωτών, πού δεν ελάμβαναν κανένα μέτρο προφυλάξεως. Μερικά άλλα τμήματα μάλιστα, πού ήταν στρατοπεδευμένα κοντά μας είχαν να κάνουν για την απερισκεψία αυτή των στρατιωτών μας. Πλησιέστερα προς εμάς ήταν ένα τμήμα Βαρ. Πυρ/κού και ένα συνεργείο επισκευής κανονιών. Ήσαν όλα καμουφλαρισμένα. Τα δένδρα για τούτο ήταν πολύτιμα. Το καθένα φιλοξενεί από κάτω και από ένα αυτοκίνητο, πού χρησιμεύει ως μικρή αποθήκη πυρομαχικών, έτοιμη να μεταφερθή στον προορισμό της. Κάτω από δένδρα επίσης φωλιάζουν και όσα αυτοκίνητα υποχρεώνονται να κάνουν για οποιονδήποτε λόγο σταθμό. Και όλα τ' αυτοκίνητα είναι φορτωμένα απάνω με κλαδιά, για ν' απατήσουν με τον μιμητισμό τους αυτόν τα μάτια των εχθρικών αεροπλάνων, πού σαν όρνια λαίμαργα περιφέρονται διαρκώς στον ουρανό.

Ακόμη δεν έχω λάβει γράμμα από το σπίτι μου και είμαι τρομερά

στεναχωρημένος. Στις 10 Νοεμβρίου, ημέρα Δευτέρα μ' εκάλεσε ο Λοχαγός το πρωί από το τηλέφωνο να πάω στην Οινόη. Πήγα κατά το μεσημέρι. Μού είπε ότι θα πήγαινα ως σύνδεσμος στην Μεραρχία με την μονάδα μου. Η Μεραρχία έμεινε στην Λεύκη και ήταν η IX, από την οποίαν εξηρτώμεθα. Με κατετόπισε στον χάρτη ο Λοχαγός, πού θα πήγαινα. Θα απεσπώμην έτσι εκεί κι' όταν θα υπήρχε κανένα έγγραφο, θα το έφερνα στην Πυρ/χία. Δεν μ' ευχαρίστησε η είδησις αυτή. Θα έφευγα από την Μονάδα μου και θα πήγαινα σ' ένα ξένο και άγνωστο περιβάλλον. Γύρισα στον καταυλισμό, πήρα τα πράγματά μου και την φοράδα και ξεκίνησα μετά το μεσημέρι. Άφησα στον Ντρέκη εντολή να μού κρατήση τα γράμματα, αν είχα. Έκανα μιάμιση -δυο ώρες για να φθάσω. Πέρασα από τις λεύκες, πού είχαμε στρατοπεδεύσει κι' έπειτα μέσα από τα χωράφια, πού βούλιαζαν αρκετά από την βροχή, και αφού πέρασα με δυσκολία το ποτάμι, πού ήταν αρκετά ορμητικό, έφθασα. Πήγα στο γραφείο τού Υπασπιστού και έδωσα το σημείωμα, πού είχα από τον Λοχαγό. Terra incognita. Δεν ήξερα πού θ' άφηνα την φοράδα μου, από πού θα 'παιρνα διαταγές και πού θα έτρωγα και ο ίδιος. Από τον Άννα με έστελναν στον Καϊάφα και τέλος δεν εύρισκα. Τα πάντα μού ήσαν άγνωστα. Έπειτα δεν είχα πού να κοιμηθώ. Επί τέλους βρήκα μια αχυριώνα όπου κοιμηθήκαμε μαζί με έναν άλλον σύνδεσμο ενός Συντ/τος, πού ήταν και αυτός νέος. Ήταν ιδεώδης κοιτώνας η αχεριώνα. Διαταγές θα έπαιρνα από το III Γραφείο. Το πρωί πήγαινα και περίμενα εκεί. Εδώ γνώρισα και τον Ανθ/γό Λιάκο, πού ήταν καθηγητής Μαθηματικών στην Θεσσ/νίκη, ακόμη και τον σχεδόν πατριώτη μου Δημ. Γαβαθά από τα Καλύβια τής Χασιάς, πού ήταν υπηρέτης τού Στρατηγού.

Στενοχωριόμουν πολύ εδώ πέρα, άγνωστος όπως ήμουν. Έπειτα ετρόμαζα από τα αεροπλάνα. Περνούσαν συχνά και προφύλαξις δεν υπήρχε καμμιά εκ μέρους των στρατιωτών, πού έμεναν μέσα στην Λεύκη και ήταν όχι και λίγοι, ολόκληρος ο λόχος στρατηγείου και το προσωπικό των Γραφείων τής Μεραρχίας. Είπα ότι δεν θα την γλυτώναμε. Νοσταλγούσα τα χαντάκια τού καταυλισμού μας και τον ανοιχτόν ορίζοντα. Εδώ και να ερχόταν το αεροπλάνο δεν μπορούσε να το δή κανείς

εύκολα και να το ακούση. Όλη μέρα προσπαθούσα να είμαι έξω από το χωριό σε κανένα προφυλαγμένο μέρος. Πήγαινα και σε μια βρύση με άφθονο νερό, πού είναι σε μια βαθειά χαράδρα κάτω από το Σχολείο. Κοντά στο Σχολείο και μπροστά απ' αυτό σ' έναν χωμάτινο λόφο είναι ένα εκκλησάκι και ένα νεκροταφείο κοντά σ' αυτό. Μού έκαναν εντύπωσι μερικοί τάφοι, πού είχαν κατά μήκος εκατέρωθεν ο καθένας δυό ξύλα. Φαίνεται θα χρησιμοποιήθηκαν για την μεταφορά τού νεκρού πρό τού ενταφιασμού του.

Την Τετάρτη (13 Νοεμβρίου) μ' εκάλεσαν να πάω στην μονάδα μου ένα έγγραφο από το ΙΙ Γραφείο. Το άκουσα με χαρά. Είχα νοσταλγήσει το περιβάλλον μου και αδημονούσα, μήπως έχω επιστολή. Εν τω μεταξύ διεδίδετο ότι θα μετεκινείτο η Διοίκησις τής Μεραρχίας. Εζήτησα να μάθω πού θα τους εύρισκα. Μού είπαν να πάρη η Πυρ/χία μου την είδησι αυτή από το τηλέφωνο. Ετοιμάσθηκα να φύγω κατά τας 4 η ώρα. Με καθυστέρησε ένα σμήνος αεροπλάνων, πού πετούσε από πάνω μας. Έφυγα με καθυστέρησι μισής ώρας. Για ν' αποφύγω να ξαναπεράσω το ποτάμι πέρασα από την Κορομηλιά το γεφύρι, πού είναι στην άκρη τού χωριού. Συνέχισα προς την Αγ. Κυριακή. Προτού φθάσω ένα βαρύ βομβαρδιστικό ερχόταν εκ των όπισθεν κατ' επάνω μου. Κατέβηκα από την φοράδα και έπεσα σ' ένα χαντάκι, πού είχε αρκετή λάσπη. Σηκώθηκα λασπωμένος. Γι' αυτό ντρεπόμουνα να περάσω μέσα από την Αγ. Κυριακή και παρέκαμψα απ' έξω. Έφθασα βραδιάζοντας. Είδα μ' ευχαρίστησι τα παιδιά. Είχαν μετακινηθεί από το μέρος πού είμαστε πριν στρατοπεδευμένοι, και είχαν πάει εκεί πού ήταν το Βαρύ. Με μεγάλη χαρά έμαθα ότι είχα γράμμα και δέμα από το σπίτι μου.

Δεν έμεινα καθόλου ευχαριστημένος από την νέα εντολή, πού μού ανέθεσε ο Λοχαγός. Πολύ άχαρις η δουλειά αυτή με το να είναι υποχρεωμένος κανείς νύχτα πολλές φορές, με βροχή ή με χιόνι να ξεκινάη για να πάη ένα έγγραφο και εκτός από το βάσανο τού εαυτού του, να έχη βάρος και το άλογό του.

Τρεις μέρες μόνον έλειψα από την Πυρ/χία και άλλαξαν πολλά πράγματα. Πρώτα-πρώτα καταργήθηκαν για τον ανεφοδιασμό τα μουλάρια και η Πυρ/χία απέκτησε για την δουλειά αυτή αυτοκίνητα. Τα μουλά-

ρια μαζί με τους ημιονηγούς, όπως διεδίδετο, θα τα διέθεταν σε διάφορα Συντ/τα. Διάλυσις σχεδόν τής Πυρ/χίας. Γιατί και ο Ουλαμός τού Ήχου, επειδή δεν απέδιδε τίποτε, είχε συμπτυχθεί και πολλοί άνδρες του είχαν διατεθεί για την φύλαξη πυρομαχικών στην Οινόη.

Όλες αυτές τις μέρες παρατηρείται πυρετώδης κίνησις στις μεταφορές. Μεγάλες φάλαγγες από αμέτρητα αυτοκίνητα κινούνται στον δρόμο, μεταφέρουν κυρίως πυρομαχικά. Περνάν ακόμη ατέλειωτες φάλαγγες από βαρύ Πυρ/κό. Κινούνται κυρίως την νύχτα, αλλά πολλές φορές και την ημέρα. Ευτυχώς ότι ο καιρός είναι συννεφιασμένος και δεν είναι τόσο συχνή, όπως τις άλλες μέρες η εμφάνισις των αεροπλάνων. Τρέμει η ψυχή μας, όπως βλέπομε τις φάλαγγες αυτές έτσι εκτεθειμένες. Ο δρόμος έχει τόσο πολύ στρωθή, ώστε φαίνεται σαν ασφαλτοστρωμένος. Πουθενά λάσπες. Μετά την επιστράτευσι, πού κηρύχθηκε ευθύς με την πρώτη μέρα τού πολέμου, άρχισε και η κινητοποίησις των νέων δυνάμεων. Τώρα εξηγείται και γιατί τόσες μέρες δεν ενεφανίζοντο δικά μας αεροπλάνα στο μέτωπο, θα έπρεπε να προστατεύσουν την επιστράτευσι και τις μεταφορές κάτω, πού προσπαθούσε να τις πλήξη η αεροπορία του εχθρού. Τώρα άρχισαν να φθάνουν και αντιαεροπορικά πυροβόλα, στην Καστοριά, στην γέφυρα του Μανιάκη ακούγονται κάθε τόσο, πού βάλλουν κατά των αεροπλάνων τού εχθρού και φαίνονται τα βλήματα, πού σκάζουν στον ουρανό. Φαίνεται ότι αρχίζουν να μάς στέλνουν πολεμικά μέσα οι Άγγλοι, πυροβόλα και αεροπλάνα. Πολλά νησιά μας, και πρό παντός την Κρήτη, μαθαίνουμε ότι την έχουν κάνει βάσι, έχουν στείλει δε στην Ελλάδα και σμήνη αεροπλάνων.

Τις μέρες αυτές με τόσες προπαρασκευές, πού γίνονται, είναι φανερόν ότι ετοιμάζεται μεγάλη επίθεσις. Τί πραγματικά γίνεται στο μέτωπο, δεν ξέρουμε. Πάντως κρατάμε τις θέσεις μας καλά. Πολλοί λένε ότι προχωρούμε από τον τομέα τής Φλωρίνης. Πάντως δεν ξέραμε καλά για την βαθειά διείσδυσι των Ιταλών στον τομέα της Πίνδου, παρά συγκεχυμένα πράγματα.

ΙΔΡΥΜΑ ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΒΑΡΔΙΝΟΗΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

14 Νοεμβρίου (Πέμπτη)

Το πρωί τηλεφώνησαν από το γραφείο τού Λοχαγού να πάω αμέσως εκεί. Ρώτησα τον Επιλοχία, αν έπρεπε να πάω μόνος ή με το άλογο. Προτίμησα όμως να πάω μόνος οτιδήποτε και αν συνέβαινε. Η ημέρα σήμερα ήταν ολοκάθαρη και Κύριος οίδε πόσα αεροπλάνα θα είχαμε. Ξέρομε ότι από τούς δικούς μας γίνεται σήμερα στο μέτωπο γενική επίθεσι σε όλη την έκτασι τής γραμμής. Πηγαίνω στην σκηνή τού Λοχαγού. Ήταν εκεί ο Ανθ/στής Κοσμοπολίτης, ο οποίος και μού είπε ότι το Στρατηγείο τηλεφώνησε ότι έπρεπε να πάη στο 35ο φυλάκιο «ο Λοχίας πού ξέρει ιταλικά» για την εξέτασι αιχμαλώτων. Ούτε αυτός ήξερε να με καθοδηγήση πού ήταν το 35ο φυλάκιο. Πέρασα μέσα στην Οινόη, όπου μού είπαν ότι είναι απέναντι από τον Πολυάνεμο. Ένα παιδάκι με έβγαλε έξω από το χωριό και μού έδειξε το μονοπάτι. Πολυάριθμες χαράδρες χωματένιες βαθύτατες απλώνονται κάτω από τις πλαγιές, πού ανεβαίνω. Πυροβόλα βάλλουν ακατάπαυστα μέσα από τις χαράδρες αυτές. Αεροπλάνα πετούν απάνω από το κεφάλι μου. Γίνονται αερομαχίες στο βάθος. Τις προδίδει το μούγκρισμα των μηχανών, πού κάνουν ελιγμούς και ανεβαίνουν. Κάποτε-κάποτε διακρίνονται και τ' αεροπλάνα. Δεν πήρα το όπλο μου και είμαι πολύ μετανοημένος. Πλησιάζω προς την γραμμή της μάχης και δεν ξέρω τι μπορεί να μού συμβή. Στον δρόμο βρήκα και έναν άλλον λοχία του Πεζικού, πού είχε αφήσει πάρα κάτω το άλογό του, επειδή φοβόταν κι' αυτός τ' αεροπλάνα και συνεχίσαμε μαζί. Ο δρόμος πολύ ανηφορικός. Μουσκέψαμε, ώσπου να φθάσωμε στον Πολυάνεμο. Πλησίαζε μεσημέρι.

Την ώρα πού έφθασα αεροπλάνα γύριζαν απάνω από το χωριό. Η Μεραρχία είχε έρθει από την προηγουμένη νύχτα εδώ. Οι αξιωματικοί είχαν βγή έξω από τα κτίρια, πού είχαν εγκαταστήσει τα γραφεία και παρακολουθούσαν τις αερομαχίες. Βρήκα μπροστά μου τον Ανθ/γό Λωτσόπουλο και τού ανεκοίνωσα τον σκοπό τής ελεύσεώς μου. Ανεβήκαμε απάνω στο δωμάτιο των διαβιβάσεων κανείς δεν ήξερε, ποιός με ζήτησε. Πάντως μού είπαν να πάω στο 35ο φυλάκιο, πού φαινόταν

απέναντι σε απόστασι τριών τετάρτων ως μιας ώρας. Κατέβηκα από τον Πολυάνεμο προς τα κάτω. Πέρασα τα συρματοπλέγματά μας, τα οποία έβλεπα για πρώτη φορά στην ζωή μου. Πάσσαλοι πολλοί μπηγμένοι στην γή με σύρμα αγκαθωτό περιτυλιγμένο σε πολλές σειρές. Κάθε στιγμή αναγκαζόμουνα να κρύβωμαι κάτω από τα δένδρα ή κοντά σε φράκτες για να μη με ιδούν τ' αεροπλάνα. Τα πυροβόλα βροντούσαν ακατάπαυστα γύρω μου. Το πολυβόλο ακουγόταν στο βάθος, ντουφέκια έπεφταν, τ' αεροπλάνα πάνω από το κεφάλι μου βομβούσαν. Σωστό πανδαιμόνιο. Άρχισα να φοβάμαι άοπλος έτσι, όπως ήμουν. Δεν ήξερα ακόμη καλά και πού ήταν η γραμμή τής μάχης κι' έπειτα δεν ξέρω, γιατί μού κόλλησε η ιδέα ότι μπορούσαν να με εκλάβουν για Ιταλό οι δικοί μας, επειδή ήμουν άοπλος και να με κτυπήσουν ή να με εκλάβουν και ως ύποπτο. Πρώτη φορά βρισκόμουν κοντά στην πρώτη γραμμή. Κρυβόμουν μέσα στις δρύς τού λόφου, απάνω στο οποίο βρίσκεται το 35ο φυλάκιο. Πολλά μεγάλα πουλιά, μερικά από τα οποία έβλεπα για πρώτη φορά, τρύπωναν μέσα στα κλαδιά φοβισμένα. Έφθασα απάνω. Παρά δω από το φυλάκιο είναι ένα ερημοκλήσι, πού είχε μεταβληθή σε στρατηγείο. Παρακολουθούσαν από εδώ τις επιχειρήσεις ο διοικητής τής Μεραρχίας Υπ/γος Χρ. Ζυγούρης, ο Επιτελάρχης Σακελλαρόπουλος, ο Αρχηγός τού Πυρ/κού Συντ/χης Παπαγεωργίου, ο υπαρχηγός Ζαίμης, Αντ/ρχης, ο Αντ/ρχης επίσης τού Πυρ/κού Στερεός, διοικητής τού ΙΙΙ Γραφείου, ο Λοχαγός Νερούτσος Κων/νος, διοικητής τού ΙΙ Γραφείου και μερικοί άλλοι. Ζήτησα πληροφορίες για την εργασία μου, αφού παρουσιάσθηκα. Με παρέπεμψαν στον Νερούτσο, ο οποίος και μού είπε να περιμένω, επειδή δεν είχαν έλθει ακόμη οι αιχμάλωτοι. Πεινούσα εν τώ μεταξύ φοβερά. Βρέθηκαν μερικοί τού μηχανικού και με προσκάλεσαν κι' έφαγα μαζί τους. Είχαν κονσέρβες.

Η μάχη εμαίνετο. Τα στρατεύματά μας είχαν φθάσει στους πρόποδες τού Μοράβα και έπαιρναν το ένα μετά το άλλο τα χωριά. Δεν μπορούσε όμως κανείς με το γυμνό μάτι να διακρίνη τίποτε. Τ' αεροπλάνα πετούσαν ατέλειωτα από πάνω μας. Δυο αντιαεροπορικά πυροβόλα, πού ήσαν κοντά μας απάνω στον λόφο ξέσχιζαν τον αέρα με τον διαπεραστικό κρότο τους, οσάκις τα εχθρικά αεροπλάνα πετούσαν κάπως χα-

μηλά. Πολλές φορές τα βλήματα φαινόντουσαν γύρω από τ' αεροπλάνα ν' αναπηδούν, όπως τα ψάρια, πού ανασύρονται με το δίχτυ. Βόμβες πέφτουν τριγύρω και το σύμπαν σείεται. Ένα χωριό απέναντι αρκετά μεγάλο, νομίζω, η Μπίγλισια, είναι τυλιγμένο στους καπνούς, πού είχαν αφήσει οι βόμβες των Ιταλών, πού αφού την εγκατέλειψαν την βομβάρδισαν. Σε μια στιγμή μια πεισματική αερομαχία γίνεται απάνω από τα κεφάλια μας σε χαμηλό ύψος μεταξύ δύο καταδιωκτικών. Έπειτ' από λίγην ώρα το ένα έπεσε κατάμουτρα. Δεν ξέραμε αν ήταν το εχθρικό ή το δικό μας. Πάντως αυτό πού νίκησε, εξαφανίστικε θριαμβευτικά πίσω πρός τις δικές μας γραμμές. Ακούστηκαν μερικά πολυβόλα μας να τού βάλλουν και αυτό έσπειρε στην ψυχή μας την αμφιβολία. Εν τώ μεταξύ είχαν τρέξει μερικοί στρατιώτες, προτού ακόμη πάν' όμως, γύρισαν και μάς είπαν ότι ο αεροπόρος έβαλλε με το πολυβόλο και δεν άφηνε κανένα να πλησιάση. Πήραν μερικοί ένα οπλοπολυβόλο και όπλα και πήγαν να τον πιάσουν. Έπειτα από ώρα ήρθαν και μάς είπαν ότι ήταν πολτοποιημένος μέσα στο αεροπλάνο του, πού είχε επίσης γίνει συντρίμματα. Ιταλικά αεροπλάνα έπειτ' απόλίγην ώρα πήγαν και το βομβάρδισαν.

Έτσι συνεχίσθηκε η ημέρα μέχρι το απόγευμα, οπότε ζήτησα από τον Νερούτσο να μού επιτρέψη να γυρίσω τουλάχιστον στον Πολυάνεμο. Μου είπε ότι θα έμενα εκεί το βράδυ για να εξετάσω τούς αιχμαλώτους, αν τα κατάφερνα δε, θα με κρατούσε ως διερμηνέα τού ΙΙ Γραφείου τής Μεραρχίας.

Την νύχτα αργά γύρισαν και οι αξιωματικοί. Μάς έφεραν και τούς αιχμαλώτους. Τούς εξέτασα. Τα κατάφερνα, παρ' όλες τις αμφιβολίες, πού είχα και ο ίδιος στον εαυτό μου. Μάς έδωσαν διάφορες πληροφορίες. Κατόπιν τούτου είπε ο Λοχαγός ότι θα με κρατούσε στο Γραφείο. Δεν μού ήταν δυσάρεστο τούτο. Θ' απέφευγα όλες τις φασαρίες τής πυροβολαρχίας, θα περνούσα πιο ανθρωπινά και με λιγώτερες κακουχίες κι' έτσι θα μπορούσα επίσης ν' απαλλαχθώ και από το άλογο.

Το πρωί ο Λοχαγός μού έδωσε μια διαταγή προς την Μονάδα μου δυνάμει τής οποίας απεσπώμην εις το ΙΙ Γραφείον τής Μεραρχίας ως διερμηνεύς. Ξεκίνησα για την Οινόη. Η ημέρα ήταν καλή, τ' αεροπλάνα πάλι πλημμύριζαν τον ουρανό. Τώρα ήταν κατήφορος και κατέβαινα

χωρίς κόπο. Μόλις έφθασα στην Οινόη δυο βαρειά τρικινητήρια βομβαρδιστικά πετούσαν από πάνω μας σε χαμηλό ύψος. Τα χρειασθήκαμε. Τρύπωσα σ' ένα δρομάκι κοντά σ' ένα φράκτη. Ήρθαν και μερικοί άλλοι στρατιώτες. Μια γυναικούλα με 2-3 παιδάκια σταυροκοπιώταν συνεχώς και ψιθύριζε προσευχές και κατάρες κατά των Ιταλών. Έκαναν γύρω μας βομβαρδισμούς, σειόταν όλη η γή. Είπα ότι θα είχαν μυρισθή ότι η Οινόη ήταν κέντρο πυρομαχικών και περίμενα από στιγμής σε στιγμή και την σειρά μας. Το ένα από τ' αεροπλάνα απομακρύνθηκε. Το άλλο γύριζε ακόμη από πάνω μας. Σε μια στιγμή φάνηκαν στο βάθος τού ορίζοντος προς ανατολάς 5 δικά μας καταδιωκτικά. Τρία ιταλικά καταδιωκτικά, πού συνώδευαν τα βομβαρδιστικά, μόλις τ' αντιληφθήκανε, εξαφανίσθηκαν. Τα δικά μας πλησίαζαν ολοταχώς. Το εχθρικό βομβαρδιστικό γύρισε για να φύγη. Ένα από τα καταδιωκτικά μας αποσυνάχθηκε από το σμήνος, πλησίασε το εχθρικό έκανε μερικούς ελιγμούς γύρω του και ακούσθηκαν ριπές πολυβόλου. Μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα είδαμε το εχθρικό βομβαρδιστικό να κλονίζεται και να ξεφεύγουν συγχρόνως έξω απ' αυτό μερικά μικρά λευκά αντικείμενα πού μοιάζανε σαν χαρτάκια. Καπνοί έπειτα άρχισαν ν' αναδίδωνται και λάμψις και το αεροπλάνο έπεφτε ορμητικά προς την γή με ένα ύστατο μούγκρισμα θανάτου. Μια στήλη πυκνού μαύρου καπνού ανέβηκε προς τον ουρανό από το σημείο,πού έπεσε. Είναι αδύνατο να περιγράψω τα συναισθήματα πού δοκιμάσαμε όλοι μας, όταν το είδαμε ν' αρχίζη να κλονίζεται και να πέφτη. Χειροκροτήματα, φωνές, αναστάτωσις. Ποτέ μου δεν αισθάνθηκα τόσο αγρία ικανοποίησι και χαρά, όση την στιγμή αυτή. Ποτέ μου δεν φώναξα τόσο άγρια. Εν τώ μεταξύ τα λευκά αντικείμενα, πού πετάχθηκαν έξω από το αεροπλάνο άρχισαν ν' ανοίγουν και αντιληφθήκαμε όλοι ότι ήσαν οι αεροπόροι πού έπεσαν με τ' αλεξίπτωτα, 3-4 συνολικά. Κατέβαιναν με τις ανοιγμένες τους ομπρέλλες σιγά-σιγά. Ανέβηκα, όπως και οι άλλοι, απάνω στον απέναντι λόφο, για να ιδώ, πού έπεσε, αλλά δεν φαινόταν, γιατί το έδαφος ήταν μιά ατέλειωτη σειρά υψωμάτων.

Έφυγ' από δώ και πήγα στον καταυλισμό! Όλοι μ' ερωτούσαν για να μάθουν νέα, τα οποία νόμιζαν ότι θα ξέρω, αφού ερχόμουν από την

Μεραρχία. Πήγα και πήρα συσσίτιο στον μύλο, άλλη δραματική κατάρριψις αεροπλάνου. Από την γραμμή τού μετώπου ερχόντουσαν δυο βαρειά τρικινητήρια βομβαρδιστικά. Άρχισε να τα χτυπάη το βαρύ αντιεροπορικό, πού ήταν στα κοντινά προς την Αγ. Κυριακή υψώματα. Το ένα με μια στροφή κατώρθωσε να φύγη, το άλλο έπειτα από 4-5 βολές κτυπήθηκε κι' άρχισε αμέσως να γίνεται πυροτέχνημα και να κατρακυλάη φλεγόμενο προς το έδαφος πίσω από τα υψώματα προς την Αγ. Κυριακή. Ένας από τούς αεροπόρους πήδησε έξω με το αλεξίπτωτο. Η ίδια έξαλλη χαρά, οι αυτές άγριες εκδηλώσεις, πού μεταβληθήκανε όμως σε απέραντη θλίψι αργότερα, όταν μάθαμε ότι το αεροπλάνο αυτό ήταν ελληνικό. Ο ένας από τούς αεροπόρους, σμηναγός, σκοτώθηκε, και τον άλλον, όταν κατέβαινε με το αλεξίπτωτο τον χτυπούσαν οι δικοί μας στρατιώτες από κάτω με τα όπλα. Είδε και έπαθε να τούς δώση να καταλάβουν ότι είναι Ελλην. Ολέθριο και πολύ θλιβερό αυτό το σφάλμα. Και φαίνεται ότι δεν είναι το πρώτο. Πολλές φορές τα δικά μας αντιαεροπορικά, ιδίως τα πολυβόλα, χτυπούν τα δικά μας αεροπλάνα. Δεν τους βοηθούν τα οπτικά τους μηχανήματα για την αλάνθαστη αναγνώρισι.

Το βράδυ έφυγα πάλι για τον Πολυάνεμο, γιατί θα είχαμε αιχμαλώτους. Ο Λοχαγός απουσίαζε, κι' έτσι δεν ήταν δυνατόν να τού δώσω την διαταγή της αποσπάσεώς μου. Έφυγα με την φοράδα μου, για να μην πάρω πάλι με τα πόδια τον φοβερό ανήφορο προς τον Πολυάνεμο. Εξέτασα και πάλι το βράδυ Ιταλούς αιχμαλώτους. Ύπνος σε αχεριώνα την νύχτα. Την επομένη μέρα το πρωί τής 16ης Νοεμβρίου. Έκανα κατάστασι των ονομάτων των ιταλών αιχμαλώτων. Το προηγούμενο βράδυ εξετάσαμε και τον ένα από τούς Ιταλούς αεροπόρους πού έπεσαν με τα αλεξίπτωτα. Οι άλλοι είχαν τραυματισθεί και τούς μετέφεραν στο Νοσοκομείο. Ήταν νέος και ωραιότατος, βλοσυρός όμως και πολύ αντιπαθητικός. Ελάχιστα πράγματα μας είπε.

Η Μεραρχία μας, η IX Μεραρχία της Κοζάνης, έχει Στρατηγό τον Χρ. Ζυγούρη, Επιτελάρχη τον Σακελλαρόπουλο και έπειτα τον Αλκιβ. Μπουρδάρα. Του Ι Γραφείου διευθυντής είναι ο Ταγμ/χης Οικονόμου, τού ΙΙ ο Κων. Νερούτσος με βοηθό τον έφεδρο Ανθ/γό Θωμά Λωτσό-

ΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΚΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

πουλο, τού ΙΙΙ ο Αντ/ρχης τού Πυρ/κού Στερεός και βοηθός ο Λοχαγός τού Πεζικού Παπαδόπουλος, ο οποίος έπειτα έμεινε και διευθυντής τού Γραφείου προαχθείς εν τώ μεταξύ σε Ταγματάρχη. Επίσης της Επιμελητείας είναι ο Ταγμ/χης Μπίσιλας, κτηνίατρος ο Σταυρόπουλος, διοικητής τού Λόχου Στρατηγείου ο Ταγματάρχης Κατσαβός Ευθύμιος, αστείος τύπος από την Ρούμελη. Υπάρχουν ως βοηθοί και πολλοί υπολοχαγοί, ανθ/γοί και ανθ/σταί, ως επί το πλείστον έφεδροι. Κοντά μας είναι πάντοτε καί ο αρχηγός τού Πυρ/κού Συντ/χης Παπαγεωργίου με υπαρχηγό τον Αντ/ρχην Ζαίμην. Ο αρχηγός του Πεζικού Συντ/χης Μπεγιέκης είναι προωθημένος πάντα κοντά στις πρώτες γραμμές. Στο Γραφείο μας (το ΙΙ) υπηρετούν ο Λοχίας Κοντόσης Ελευθέριος από την Αθήνα ως πρωτοκολλητής και διεκπεραιωτής των εγγράφων, ο Τιτέλης Χριστόδουλος (δεκανεύς) από την Κοζάνη ως δακτυλογράφος, ο Στρατιώτης Παναγιώτης Σταυρόπουλος από το Νεράντι, της Κορινθίας ως αγγελιοφόρος και ως υπηρέται του Λοχαγού ο Κων. Ροζοκάς από το Αίγιο και ο Φιλιππάκης από το Καμάρι της Κορινθίας.

Ο Πολυάνεμος είναι κοντά στα σύνορα κτισμένος σ' ένα ψήλωμα μιας σειράς ράχεων. Θα πήρε νομίζω το όνομα, επειδή, ένεκα της θέσεώς του θα το πιάνη ο άνεμος. Λίγο πάρα πέρα από αυτόν είναι τα συρματοπλέγματα και απέναντι σε όχι μεγάλη απόστασι τα φυλάκιά μας.

Ο πληθυσμός αγροτικός, βουλγαρόφωνος, αλλά φαίνεται με ελληνικά αισθήματα. Ενδυμασία και οικήσεις όπως και στ' άλλα χωριά τής Μακεδονίας τής πέραν τού Βοϊου. Και σκεύη τα ίδια. Οι γυναίκες έχουν τον βόρειο τύπο, ελαφρώς ξανθές, εύρωστες με αδρά και φυσικά χαρακτηριστικά.

17 Νοεμβρίου (Κυριακή)

Από την προηγουμένη το βράδυ ζήτησα τού Λοχαγού μου άδεια για να πάω στην Μονάδα μου να παραδώσω το άλογο και τα άλλα σχετικά είδη. Σήμερα σηκώθηκα πρωί και αφού πήρα το σχετικό συσσίτιο σε

ξηρά τροφή (ένα πακετάκι σύκα, ένα κουτί κρέας κονσέρβα και ένα κομμάτι τυρί με την ανάλογη κουραμάννα) για όλη την ημέρα, καβάλησα το άλογό μου και ξεκίνησα για την Οινόη. Ξυπνώντας το πρωί δεν είχα καιρό να νιφθώ κι' έτσι σταμάτησα στον δρόμο κοντά σε μια βρύση κι' έφαγα τα σύκα με λίγο ψωμί. Ο δρόμος ήταν πολύ κατηφορικός και η σέλλα κατέβαινε στης φοράδας τον σβέρκο, γι' αυτό συχνά κατέβαινα για να την ξαναφτιάχνω ή για να περπατάω πεζός στους μεγαλύτερους κατηφόρους. Τό πέταγμα των αεροπλάνων δεν έλειψε και την μέρα αυτή κι' έτσι συχνό ήταν και το ξεπέζευμα εξ' αιτίας των και η απόκρυψις μέσα στα χαντάκια. Επήγα πρώτα φθάνοντας, στην σκηνή τού Λοχαγού τής Μονάδος μου προς βορράν τού Σχολείου τής Οινόης και του ανεκοίνωσα τον σκοπό τής αφίξεώς μου. Ο Λοχαγός θέλησε να μού πουλήση εκδουλεύσεις κολακείας λέγοντας ότι με έστειλε εμένα επειδή ήμουν «καλό παιδί» αν καί είχε και άλλους ιταλομαθείς και ανέφερε μάλιστα το όνομα τού Λοχίου Στάθη και τού Δεκανέως Κονδύλη. Ευχαρίστησα τυπικά, αν και η ψυχή μου ήταν γεμάτη βδελυγμία από την κουτοπόνηρη αυτή κολακεία. Από τον Λοχαγό μου επίσης έμαθα ότι η Πυρ/χία μου έπαυσε να ανήκη στην Μεραρχία, εξαρτωμένη απ' ευθείας από το Σώμα. Έπειτα επήγα στην κατασκήνωσι της ομάδας μεταγωγικών της Πυρ/χίας όπου και παρέδωσα το άλογο και όλα τα σχετιζόμενα με αυτό στον πυρ/τή Καμπόλη και αντάλλαξα το δισάκκιό μου με τον γυλιό του. Ο ταχυδρόμος το βράδυ μού έφερε γράμμα από το σπίτι μου, το δεύτερο κατά σειράν πού ελάβαινα καθώς και 1000 δραχμές πού μού έστελναν, ποσόν αρκετά μεγάλο και άχρηστο για τον τόπο, πού βρισκόμαστε, όπου δεν υπάρχει τίποτε για να αγοράση κανείς. Οι στρατιώτες με υποδεχθήκανε, όπως πάντα με χαρά και ζητούσαν να μάθουν νέα από την ανάκρισι των αιχμαλώτων. Την ίδια περιέργεια είχε και ο βλαμμένος στο μυαλό ανθυπολοχαγός Μαλτέζος, ο οποίος μη έχοντας τι άλλο να κάνη ή να σκεφθή, κρυμμένος κάτω από μια καρυδιά για τον φόβο των αεροπλάνων σκόπευε με το περίστροφό του πουλιά. Στον Καμπόλη παρέδωσα την φοράδα μου με κάποια λύπη. Με είχε παρακολουθήσει στο πρώτο διάστημα τής εκστρατευτικής μου περιόδου και είχε συνδεθεί μαζί μου. Τον παρεκάλεσα να την περιποιεί-

ΗΜΙΣΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΥΓΙΣΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ται. Όταν τού την παρέδιδα από κάποια μικρή απόστασι έντονη ήταν η επιθυμία μου να την χαιδέψω αποχαιρετιστικά, αλλά το βιάσιμο να φύγω άφησε ανεκπλήρωτη αυτή μου την επιθυμία. Το βράδυ κατά τις 4 η ώρα αποχαιρέτισα τούς άλλους στρατιώτες φορτώθηκα τον γυλιό, στον οποίο είχα μεταφέρει όλα τα πράγματα από το δισάκκιο, και ξεκίνησα συνοδευόμενος από τον Ασλάνογλου, ο οποίος επέμεινε να μού κρατήση το όπλο και την χλαίνη, πού την είχα βγάλει, μέχρι την Οινόη όπου με άλλους εχρησίμευε ως φρουρός πυρομαχικών. Μαζί ήταν και ο Σιδέρης από το Λιόπεσι, ο οποίος θα πήγαινε μέχρι την Φτεριά, όπου ήταν το κέντρο τού ουλαμού του. Ο γυλιός ήταν βαρύς για την ασυνήθιστη πλάτη μου. Καλύτερα θα ήταν να έβρισκα κανένα αυτοκίνητο, αφού μάλιστα ο δρόμος προς τον Πολυάνεμο ήταν πολύ ανηφορικός και θα ήθελα το ολιγώτερο περισσότερο από 2 ώρες για να φθάσω, φορτωμένος, όπως ήμουν. Στην πλατεία τής Οινόης περίμενα λίγο, μήπως περάσει κανένα αυτοκίνητο. Στο διάστημα αυτό αγόρασα τα τετράδια τού ημερολογίου μου από κάποιο παντοπωλείο, καθώς και μερικές (παραμάννες) πόρπες. Η ώρα όμως περνούσε και κανένα αυτοκίνητο δεν φαινότανε. Αποφάσισα να ξεκινήσω βαδίζοντας τον δημόσιο δρόμο μέχρι την διακλάδωσι τού μονοπατιού, πού οδηγεί προς την Οινόη, για να μη χάνω περισσότερο χρόνο και μήπως εν τώ μεταξύ με φθάση κανένα αυτοκίνητο. Στο πρώτο ξύλινο γεφύρι έξω από το χωριό βρήκα έναν οδηγό στρατιώτη αυτοκινήτου ο οποίος και μ' εκράτησε βεβαιώνοντας ότι θα περάσουν οπωσδήποτε αυτοκίνητα, για να μην πάω πεζός. Όταν έμαθε την ιδιότητά μου ως διερμηνεύς δεν έπαυε να με ρωτάη σχετικά με τούς ιταλούς αιχμαλώτους και η προθυμία του να μ' εξυπηρετήση ήταν μεγάλη. Σε λίγο πέρασε ένα επιταγμένο ταξί. Είχε μόνον μία θέσι. Ο συνομιλητής μου επέμεινε στον οδηγό, πού ήταν γνωστός του να με πάρη, άφησε μάλιστα την θέσι για μένα και αυτός κρεμάσθηκε από έξω από το αυτοκίνητο. Ξεκινώντας είδα μια προμετωπίδα πού είχαν γράψει στο ταξί αυτό οι στρατιώται μας. «Θεσσ/νίκη-Κορυτσά-Ρώμη»! Προχωρώντας άρχισε εν τω μεταξύ να σκοτεινιάζη. Εφθάσαμε ως ένα σημείο τού δρόμου πού ήταν σταθμευμένη η Μοίρα των αυτοκινήτων και σταματήσαμε. Το αυτοκίνητο δεν θα προχωρούσε περισσότερο. Ο φίλος

σωφφέρ μέ παρακινούσε να περιμένω και θα περνούσε άλλο αυτοκίνητο για απάνω. Προσεφέρθη μάλιστα να μού προμηθεύση και συσσίτιο για να φάγω. Απάντησα ότι δεν θέλω. Με συνέστησε και στους άλλους ως διερμηνέα και οι στρατιώτες συγκεντρώθηκαν γύρω για να μάθουν νέα. Ένας μάλιστα έλεγε ότι άκουσε, πώς η Ρωσία έστειλε τελεσίγραφο στην Ιταλία για ν' αποσύρη τα στρατεύματά της εντός 24 ωρών από την Αλβανία. Αλλ' αυτό μού φάνηκε από την αρχή ευσεβής πόθος όλων μας, πού δεν μού φαινόταν καθόλου πιστευτός. Παρά την διαβεβαίωσι των στρατιωτών των αυτοκινήτων ότι θα περνούσαν προς τ' απάνω αυτοκίνητα απεφάσισα να προχωρήσω, γιατί είχε πια νυχτώσει καλά. Τον Πολυάνεμο δεν τον ήξερε κανείς τους, πού βρισκόταν. Έπρεπε να φθάσω ως την Φτεριά και από 'κει θα μού έλεγαν τον δρόμο. Προχωρούσα και διαρκώς ρωτούσα στρατιώτες πού συχνά έβρισκα στον δρόμο, γιατί γύρω ήταν αρκετοί συνοικισμοί. Το σκοτάδι τής νύχτας ήταν απλωμένο παντού. Έπειτα από μισή ώρα περίπου έφθασα στην Φτεριά. Ρώτησα για τον δρόμο προς τον Πολυάνεμο. Ένας στρατιώτης προθυμοποιήθηκε και μ' έβγαλε έξω από το χωριό και μού τον έδειξε λέγοντας ότι έπρεπε να βαδίζω συνεχώς τον δημόσιο δρόμο. Συνέχισα. Διαρκής ανήφορος, πού φαινόταν σαν Γολγοθάς, όπως ήμουνα βαρειά φορτωμένος με τον γυλιό μου, το όπλο και τα φυσίγγια. Το σκοτάδι ήταν αδιαπέραστο. Φεγγάρι δεν υπήρχε. Ο δρόμος μόλις διακρινόταν, μαντευόταν μάλλον μέσα στο λιγοστό φώς των άστρων, πού λάμπανε στον ολοκάθαρο ουρανό. Διαρκής ανήφορος. Όλο ανέβαινα. Ο γυλιός γινόταν αβάσταχτος. Πόσες φορές δεν θυμήθηκα την καλή φοράδα μου!

Είχα ιδρώσει ολόκληρος παρά την ψύχρα τής νύχτας, πού ήταν αρκετά τσουχτερή. Σ' ένα σημείο στάθηκα να ξεκουρασθώ λίγο. Πήρα λίγο τυρί από το σακκίδιό μου και κουραμάννα και έφαγα. Συνέχισα. Παντού επικρατούσε απόλυτη σιγή. Και αυτά τα πυροβόλα δεν έβαζαν απόψε. Τα δένδρα και οι μεγάλες πέτρες μοιάζανε σαν ξωτικές σκιές. Προσπαθούσα να υποβάλω στον εαυτό μου την ιδέα να μη φοβάμαι. Κάποτε-κάποτε για να παίρνω περισσότερο θάρρος μουρμούριζα και κανένα σκοπό, ξεψυχισμένα όμως, από τον φόβο κι' από την κούρασι. Κάπου-κάπου φαινόντουσαν μακρυά στις βουνοκορφές φώτα μεμονω-

μένα, πού προδίδανε την ύπαρξι καταυλισμού. Ολομόναχος όπως ήμουν φοβόμουνα περισσότερο και κάτι άλλο, καμμιά επίθεσι από καμμιά συμμορία βουλγαροφώνων ή άλλων στοιχείων, πού είναι γνωστόν ότι δεν βλέπουν με καλό μάτι τον ελληνικό στρατό. Κι' έπειτα πρώτη φορά περπατούσα εδώ πάνω μόνος. Δεξιά κι' αριστερά τού δρόμου πολλές φορές μαύριζαν απότομες χαράδρες, πού μού έκαναν να ιλιγγιά το μυαλό. Επί τέλους διέκρινα σε μια στιγμή τα φώτα τού Πολυάνεμου. Επί τέλους σ' ένα σημείο έφθασα σε γνώριμο τμήμα τού δρόμου. Τα φώτα σε μια στροφή άρχισαν να φωτίζουν περισσότερο, ακουγόταν μάλιστα καθαρά και η μηχανή τής πληρώσεως των ηλεκτρικών συσσωρευτών. Όσο πλησίαζα προς το χωριό τόσο πιο έμμονη μού γινόταν η ιδέα επιθέσεως από κανένα άτακτο στοιχείο. Επί τέλους έφθασα κατάκοπος στις 8 και 15'. Ανέβηκα απάνω στο Γραφείο, όπου βρήκα τα παιδιά. Επειδή ήμουν ιδρωμένος έβγαλα την φανέλλα μου σε μια γωνιά του σπιτιού. Κάτι τσίμπησα πάλι. Έμαθα ότι ολοκληρώθηκε η κατάληψις του Μοράβα και ότι έπίκειται η πτώσις της Κορυτσάς, της οποίας βομβαρδίζεται από το πυρ/κό το αεροδρόμιο. Για την φήμη περί τελεσιγράφου της Ρωσίας προς την Ιταλία δεν ήξεραν τίποτε. Αιχμαλώτους να εξετάσω δεν είχα και στις 9 και 30' περίπου πήγα να κοιμηθώ στην αχεριώνα μου.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

18 Νοεμβρίου (Δευτέρα)

Σηκώθηκα πρωί. Όταν ανέβηκα στο Γραφείο μού είπαν ότι τα μεσάνυχτα με ζητούσε ο Λοχαγός για ανάκρισι Αλβανών αιχμαλώτων. Έψαξαν και δεν με βρήκαν μέσα στην αχεριώνα μου. Εξητάσαμε ένα ανθυπασπιστή τής Χωροφυλακής. Είχε σταλεί, όπως μας είπε, με την ομάδα του, πού απαρτιζόταν από 40 άνδρες, στην πρώτη γραμμή να πολεμήσουν και αυτοί αυτομόλησαν προς τούς Έλληνας. Ήταν η πρώτη φορά πού δοκίμαζα την αλβανική γλώσσα. Κατώρθωνα να συνεννοούμαι, αλλά με κάποια δυσκολία. Η γλώσσα των καθ' αυτών Αλβανών λεξικολογικά τουλάχιστον διαφέρει πολύ από την αλβανική, πού ομιλείται στην

Ελλάδα. Πήγα στην εκκλησία τού χωριού και είδα και τούς υπολοίπους. Όλοι στεγνοί, με χρώμα μάλλον μελαμψό διακρίνονται αμέσως από τούς Ιταλούς, οι οποίοι είναι ευτραφέστεροι. Ήσαν οι περισσότεροι Μουσουλμάνοι και 3-4 μόνον Χριστιανοί. Ήταν όμως αισχρά η συμπεριφορά τής δικής μας Χωροφυλακής απέναντί των. Τούς είχαν αφαιρέσει ότι έφεραν μαζί τους, ωρολόγια, ξυράφια, καθρεφτάκια, στυλογράφους, χρήματα. Το πληροφορήθηκα αυτό και ανέφερα στον Λοχαγό Νερούτσο τα συμβάντα, ο οποίος και διέταξε να επιστραφούν αμέσως τα πράγματα. Τους επεστράφησαν, αλλά έλειπαν αρκετά, 2 στυλογράφοι, 3 ωρολόγια, δυο ξυράφια και αρκετά χρυσά και χάρτινα νομίσματα. Οι δυστυχείς οι Αλβανοί ήσαν σαστισμένοι και περισσότερο από όλους ο ανθυπασπιστής. Είχαν παραδοθή θεληματικά και με όλη τους την εμπιστοσύνη στον ελληνικό Στρατό με μόνη την επιθυμία να χρησιμοποιηθούν και να πολεμήσουν μαζί του εναντίον τού κοινού εχθρού, κι' εδώ τούς γινόταν αυτή η υποδοχή από τούς Έλληνας συναδέλφους των! Αυτή η συμπεριφορά των χωροφυλάκων, πού είναι πάντα οι ίδιοι και αδιόρθωτοι, βάναυσοι, άξεστοι, κακοί χωρίς τίποτε το ανώτερο στην σκέψι και στο αίσθημα και χωρίς τρόπο, γέμισε την ψυχή μου από απέραντη αγανάκτησι, απογοήτευσι και ντροπή. Τον ίδιο τον Μοίραρχο Τσάμη και τον Ενωματάρχη τούς ωνόμαζαν και τους ενοχοποιούσαν οι Αλβανοί ότι τούς είδαν να παίρνουν με τα ίδια τους τα χέρια πράγματα. Και τον καπνό τους και τα τσιγάρα τους τα πήραν και τα κάπνιζαν επιδεικτικά μπροστά τους οι δικοί μας χωροφύλακες και το χειρότερο από όλα ο ίδιος ο Μοίραρχος τούς είπε ότι θα τούς ...κρεμάση. Τέτοια αίσχη γίνονται στην Χωροφυλακή! Έτσι σκέπτονται οι άξεστοι αυτοί άνθρωποι! Ευτυχώς ότι διαφορετικά όλως διόλου από τον Μοίραρχο είχε φερθή απάνω στην γραμμή της μάχης ο Έλλην αξιωματικός, στον οποίον είχαν παραδοθή οι Αλβανοί. Φίλησε, όπως μού ωμολόγησαν οι ίδιοι, τον επί κεφαλής, και τούς περιποιήθηκε όσο μπορούσε. Γι' αυτό ήταν εύλογη τώρα η απορία τους και η απογοήτευσις από αυτή την συμπεριφορά. Ο Λοχαγός Νερούτσος είχε φύγει εν τώ μεταξύ, αφού είχε καταστήσει προηγουμένως προσωπικώς υπεύθυνο τον Μοίραρχο και είχε διατάξει να μη φύγουν οι αιχμάλωτοι, προτού βρεθούν και επι-

στραφούν όλα τα πράγματα, πού τούς είχαν κατακρατήσει. Εγώ εν τώ μεταξύ εκαυτηρίασα με τούς πιο μελανούς χαρακτηρισμούς την στάσι τής Αστυνομίας σε όσους αξιωματικούς τής Μεραρχίας συνάντησα. Εν τώ μεταξύ θέλοντας να μετριάσω κάπως την κακή τους από την συμπεριφορά τής Αστυνομίας μας εντύπωσι εφρόντισα να τούς στείλουν να φάνε κάπως καλύτερα, ηύρα δ' εξαιρετικά πρόθυμο προς τούτο τον επί τού ανεφοδιασμού αξιωματικό. Τούς έδωσαν ψωμί, τυρί, ελιές και λίγα σύκα. Επίσης εφρόντισα να τούς δοθή και το βράδυ να φάνε. Εν τώ μεταξύ ο Νερούτσος είχε αναφέρει απάνω στο παρατηρητήριο όλα τα διατρέξαντα στον Στρατηγό, ο οποίος και επήρε αμέσως στο τηλέφωνο τον Μοίραρχο και τού έκανε δριμυτάτας παρατηρήσεις. Το βράδυ όταν γύρισε ο Νερούτσος πήραμε και ανεκρίναμε τον Ανθ/στή για να εξακριβώσωμε, αν βρεθήκανε τα πράγματα. Μάς εβεβαίωσε ότι βρεθήκανε σχεδόν όλα. Όλοι οι Αλβανοί ήσαν κατευχαριστημένοι από την στάσι τού Λοχαγού Νερούτσου και από το ενδιαφέρον μου. Είναι περιττό να σημειώσω ότι τούς είδα με μεγάλη χαρά και εφρόντισα να τούς εξυπηρετήσω στο ζήτημα, πού δημιουργήθηκε, όσο μπορούσα. Το μεσημέρι τούς έδωσα και ένα κουτί κονσέρβες και ένα πακεττάκι τσιγάρα ως ελάχιστο δείγμα τής μεγάλης αγάπης, πού αισθάνομαι προς την υπερήφανη και ηρωική φυλή τους.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Θα ήθελα και από άλλης πλευράς να στιγματίσω την απολίτιστη και αστόχαστη συμπεριφορά τής Χωροφυλακής μας. Δεν σκέφθηκαν οι άνθρωποι αυτοί ότι στην τεραστία προσπάθεια, πού έχει αναλάβει η Ελλάς κατά τής Ιταλίας εξαρτά κάπως την επιτυχία της και από τα φιλικά απέναντί μας αισθήματα των Αλβανών. Κι' έπειτα ποιά θα είναι η στάσις των ανθρώπων αυτών τώρα πού βρισκόμαστε στο δικό τους έδαφος, όταν μάθουν ότι τούς φερόμεθα με αυτόν τον τρόπο;

Κατά το μεσημέρι, αφού πήρα συσσίτιο και είχα τελειώσει από όλη την άλλη φασαρία βγήκα έξω από το χωριό και έμεινα μέχρι το βράδυ προφυλαγμένος μέσα σ' ένα χαντάκι. Τα εχθρικά αεροπλάνα πετάνε συχνά και σήμερα και βομβαρδίζουν κυρίως τις γραμμές μας. Τα αντιαεροπορικά μας τούς χτυπάνε χωρίς αποτέλεσμα. Οι κανονιοβολισμοί δεν έπαυσαν όλη την ημέρα. Πάντα οι επιχειρήσεις μας πηγαίνουν καλά

και υπολογίζουν να μπούνε την επομένη στην Κορυτσά. Στο χαντάκι έγραψα κι' ένα γράμμα στο σπίτι μου. Το βράδυ το συσσίτιο ήταν κάπως πλούσιο, πατάτες γιαχνί, τυρί και λίγα σύκα. Ανάκρισις αιχμαλώτων δεν υπήρχε και πήγα να κοιμηθώ κατά τις 9. Πού να περάσω όμως μέσα στην γνώριμή μου αχεριώνα για να πάω στην θέση μου! Ήταν γεμάτη από στρατιώτες και φοβόμουνα μήπως πατήσω κανένα. Έφυγα κι' εκοιμήθηκα σε άλλη απέναντι από το Γραφείο μας.

19 Νοεμβρίου (Τρίτη)

Το πρωί μετά την έγερσι από τον ύπνο έφτειαξα ένα κατάλογο των Αλβανών. Ελησμόνησα να γράψω ότι μαζί με αυτούς είχαμε και δυο Ιταλούς αιχμαλώτους. Οι Αλβανοί τους έβλεπαν με λοξό μάτι. Μού ζήτησαν μάλιστα να μη τους συμπεριλάβω στην ίδια κατάστασι. Και οι Ιταλοί όμως δεν φαίνεται να συμπαθούσαν τους Αλβανούς. Κατά το μεσημέρι ή μάλλον λίγο νωρίτερα τους διώξαμε όλους για την Φτεριά. Με απεχαιρέτισαν, οι Αλβανοί ιδία (sic), με εγκαρδιότητα. Φεύγοντας άφησαν στο δίσκο της Εκκλησίας αρκετά νομίσματα ανεξαρτήτως δόγματος ακόμη και οι Μουσουλμάνοι «per kljishene» όπως είπαν, όταν τους ρώτησα. Μέχρις ότου έλθη η ώρα του συσσιτίου επήγα στο γνώριμό μου χαντάκι όπου συνέχισα το ημερολόγιό μου και άρχισα να γράφω τις εντυπώσεις των προηγουμένων ημερών, πού δεν κρατούσα ημερολόγιο. Ο καιρός συνεχίζεται εδώ και λίγες μέρες καλός. Αυτό επιτρέπει στην εχθρική αεροπορία να συνεχίζη την βομβαρδιστική δράσι της. Ευτυχώς ότι τ' αποτελέσματά της είναι πολύ περιωρισμένα και σχεδόν μηδαμινά. Ο Πολυάνεμος ακόμη δεν βομβαρδίσθηκε. Δεν μας έχουν, φαίνεται, μυρισθή. Βράδυασε. Το συσσίτιο ήταν λιτό και μπορώ να ειπώ απαίσιο. Ένα κουτί κρέας κονσέρβα για δυό άτομα. Η γεύσις του ήταν πολύ κακή. Ασφαλώς ήταν αλογίσιο. Η κρίσις αυτή στην οποία ωδηγούσε η όσφρησις, ενισχυόταν και από την ουγγρική προέλευσι του κουτιού. Και άλλο ένα βράδυ έφαγα από το ίδιο κρέας, για τρίτη όμως φορά

δεν θα μπορέσω να το βάλω στο στόμα. Το βράδυ γύρισε και ο Λοχαγός Νερούτσος. Η Κορυτσά δεν μπόρεσε να καταληφθή σήμερα όπως περιμέναμε. Τις επιχειρήσεις μας τις ενόχλησε σοβαρά η εχθρική αεροπορία, παρ' όλον ότι 7 αεροπλάνα της καταρριφθήκανε. Ο Λοχαγός μού έδωσε και μια προκήρυξι σε γλώσσα αλβανική, την οποία είχαν ρίξει για τον αλβανικό Στρατό οι Έλληνες. Την έστειλαν στο Γραφείο μας με την σημείωσι ότι ήταν ιταλική. Την ερμήνευσα και είδα την πραγματική της σημασία και την προέλευσι. Οι δικοί μας καλούσαν σ' αυτήν τον αλβανικό στρατό να στραφή εναντίον του κοινού εχθρού, τον οποίον αποκαλούσαν αδελφικό. Το βράδυ νωρίς αποσύρθηκα στην αχυριώνα μου.

~

20 Νοεμβρίου (Τετάρτη)

Η σημερινή ημέρα ξημέρωσε συννεφιασμένη. Ωραίο ήταν το θέαμα των βουνών των πέρα προς τον Μόροβα, τα οποία με την ανατολή του ηλίου πήραν ένα φώς θαμπό κι' ολόλευκο σαν να ήταν χιονισμένα. Στο Γραφείο μού είπαν ότι είχαν και άλλους αιχμαλώτους Ιταλούς φέρει την νύχτα. Αυτούς τους ανέκρινε ένας κτηνίατρος αξιωματικός, πού είχε σπουδάσει στην Ιταλία. Ήμουν παρών και εγώ. Και αυτοί ωμιλούσαν κατά του Μουσσολίνι, κατά του πολέμου και εκαυτηρίαζαν την δειλία των αξιωματικών των, οι οποίοι τους εγκατέλειπαν και έφευγαν. Μεταξύ αυτών ήταν και ένας Αλβανός στρατιώτης. Οι Ιταλοί δεν τον χώνευαν. Μετά το μεσημέρι τους εδιώξαμε όλους για την Φτεριά. Ο καιρός κατά το υπόλοιπο της ημέρας διωρθώθηκε κάπως. Εις το μέτωπο ακούγονται αραιοί κανονιοβολισμοί. Δράσις της εχθρικής αεροπορίας δεν σημειούται. Το πρωί ακούσθηκαν μερικά αεροπλάνα απάνω από τα σύννεφα, καθώς και το μεσημέρι και το απόγευμα. Αλλά δεν έγινε κανένας βομβαρδισμός. Το απόγευμα μας έφεραν από τον Μόροβα ένα δέμα από επιτελικούς χάρτες της Αλβανίας κλίμακος 1:50.000. Πρόκειται περί πολύ σημαντικού αποκτήματος. Μεταξύ αυτών υπήρχαν και διάφορα πολυγραφημένα φύλλα περιέχοντα ερωτήσεις και αποκρίσεις εις

ιταλικήν γλώσσαν για διάφορα ζητήματα στρατιωτικά, καθώς και από την στρατιωτική Ιστορία. Από τα φύλλα αυτά σπουδαία είναι μία ομάς η οποία περιγράφει όλην την οργάνωσι και την διαίρεσι του ιταλικού στρατού.

Το βράδυ ο Λοχαγός Νερούτσος, όταν επέστρεψε από το μέτωπο, μας έφερε την ευχάριστη είδησι ότι στο μέτωπο της Ηπείρου οι Ιταλοί φεύγουν ατάκτως και ότι συνελήφθησαν 200 αυτοκίνητα με υλικό!

Η Κορυτσά διαρκώς περισφύγγεται και περισσότερο. Αντίστασις παρουσιάζεται εις το δεξιόν άκρον του Μοράβα. Δεν πολέμησε δε καλά στο σημείο αυτό και ένα συν/γμα από Χιώτες. Το βράδυ χωρίσαμε τους χάρτες. Ήσαν όλοι ενδιαφέροντες διαφόρων τμημάτων της Αλβανίας. Μεταξύ αυτών ήσαν και αρκετοί χάρτες τμημάτων της Μακεδονίας ανάτυπα χαρτών του ελλην. Επιτελείου κλίμακος 1:100.000.

21 Νοεμβρίου 1940 (Πέμπτη)

Εσηκώθηκα περίπου στις 7 και όμως δεν έχει ξημερώσει καλά. Τόσο πολύ έχει μικρύνει η μέρα! Πήρα την πετσέττα μου και πήγα στην βρύση να νιφθώ. Έπλυνα το κεφάλι μου για πρώτη φορά αφ' ότου φύγαμε από την Αθήνα. Τόσες φορές ήθελα να το κάνω αυτό και δεν ευκαίρησα! Ο Λοχαγός έφυγε πάλι το πρωί για το μέτωπο, όπως και κάθε μέρα. Μετά το τσάι διαβάσαμε μερικές αθηναικές εφημερίδες παλαιών ημερομηνιών. Οι στρατιώτες μας ωμιλούσαν περί πλήθους λαφύρων τα οποία άφησαν οι Ιταλοί στο μέτωπο. Την νύχτα είχαν φέρει άλλους 14 Ιταλούς αιχμαλώτους. Τους εξήτασε και αυτούς ο κτηνίατρος. Ήμουν και εγώ παρών. Μεταξύ αυτών αρκετοί ήσαν αλπινισταί. Ανήκαν στην Μεραρχία Tzidentina, της οποίας ένα Συντ/μα έφθασε την περασμένη εβδομάδα από το Πρίντεζι στα Τίρανα αεροπορικώς. Η πληροφορία ήταν σημαντική, γιατί για πρώτη φορά μαθαίναμε ότι και αεροπορικώς φθάνουν δυνάμεις στην Αλβανία από την Ιταλία. Τους δώσαμε τυρί και ψωμί να φάνε, γιατί είχαν 3 μέρες νηστικοί και τους διώξαμε για κάτω.

Μεταξύ των επιστολών των πού είδαμε ιδιαιτέρα εντύπωσι μού έκαναν μερικές κάρτες, τις οποίες τις είχε στείλει η γυναίκα του σε έναν από αυτούς. Του έγραφε λακωνικά και με τρυφερώτατες λέξεις. Τις διάβαζα και σκεπτόμουνα πόση δυστυχία έχει σπείρει στις τρυφερές και γεμάτες αγάπη αυτές ψυχές η κτηνώδης και απάνθρωπη φιλοδοξία του Mussolini. Κράτησα μερικές από τις κάρτες αυτές γι' ανάμνησι, όπως έκαναν και μερικοί άλλοι από τα παιδιά του Γραφείου.

Εντύπωσι ακόμη μού έκανε και ένα ταχυδρομικό δελτάριο ενός άλλου αιχμαλώτου. Παρακαλούσε να ειδοποιήσουν το σπίτι του, αν πέθαινε και να τον θάψουν κάποτε, ξεχώνοντάς τον, στην πατρίδα του. Πόσες σκέψεις δεν κάνει κανείς στον πόλεμο. Σκέψεις πού είναι τελείως φυσικές. Ο πειρασμός δεν μ' αφήνει. Επανέρχομαι, στην ιταλίδα πού γράφει τόσο τρυφερά και λακωνικά στον στρατιώτη σύζυγό της. Ιδού μερικά δείγματα: «tanti pansieri cari = πολλές αγαπημένες σκέψεις», «Ti voglio tanto bene, tua mogliettina = Σε ποθώ πάρα πολύ, η γυναικούλα σου», «Ti amo ogni giorno di piu, tua mogliettina = Σε αγαπώ κάθε μέρα πιο πολύ, η γυναικούλα σου». Κακόμοιρη γυναίκα, θ' αργήσης τώρα να λάβης ειδήσεις από τον άνδρα σου, πού τόσο αγαπάς! Θα κλάψης θα στεναχωρηθής και τον πόνο σου πώς είναι δυνατόν η ανόητη και παράφορη φιλοδοξία του Mussolini να την θεραπεύση; Είσαι όμως κι' ευτυχισμένη, αφού τον άνδρα σου δεν τον έφαγε το βόλι μέσα στην φωτιά του πολέμου. Τώρα πού πιάστηκε αιχμάλωτος υπάρχουν πολλές ελπίδες να γυρίση μια μέρα πάλι κοντά σου. Σού το εύχομαι αυτό μ' όλη μου την καρδιά, αφού είναι βέβαιο, πώς κι' εσύ με την λεπτή και τρυφερή καρδιά, πού έχεις,δεν θα θέλησες ούτε μια στιγμή να γίνη ο άνδρας σου απάνω στο μέτωπο εχθρός μας. Πόσα δράματα φανερά και αφανή δεν δημιουργεί ο πόλεμος!

Το βράδυ υπήρχε η περίπτωσις να μετακινηθούμε προς άλλο χωριό, αλλ' αυτό δεν έγινε.Έπεσα μέσα στην αχεριώνα μου να κοιμηθώ νωρίς. Ξυπνάω από νωρίς το πρωί. Η νύχτα είναι πολύ μεγάλη και παραχορταίνω ύπνο. Το πρωί παίρνω μαζί και την κουβέρτα μου και το αντίσκηνο, που στρώνω κάτω, γιατί φοβάμαι, μήπως μού τα κλέψουν, επειδή όλοι μού είναι άγνωστοι.

22 Νοεμβρίου (Παρασκευή)

Το πρωί είχαμε άλλους 6 αιχμαλώτους. Δυο-τρεις από αυτούς είναι μόλις είκοσι ετών, παιδιά ακόμη και κάνουν εντύπωση στους στρατιώτες μας, οι οποίοι με καλή καρδιά τους χαιρετούν πάντα. Οι Ιταλοί απαντούν στον ίδιο τόνο και μένουν ευχαριστημένοι. Τους ανέκρινα ο ίδιος. Ήσαν και οι έξ του Πεζικού. Δεν μας ανεκοίνωσαν σπουδαία πράγματα. Όλοι τους καταρώνται τον Mussolini και πρό παντός οι νεαροί, οι οποίοι για πρώτη φορά ήρθαν στον πόλεμο να πολεμήσουν πρό τριών ημερών και αμέσως σήκωσαν τα χέρια ψηλά και παραδοθήκανε, μόλις τους γίνηκε η επίθεσις των δικών μας. Οι δικοί μας προχωρούν διαρκώς. Πάλι γίνεται λόγος ότι κυριευθήκανε κανόνια πολυβόλα, όλμοι και άλλα υλικά. Η Κορυτσά κατελήφθη από τα ελληνικά στρατεύματα. Ο καιρός είναι συννεφιασμένος και ψυχρός. Εν τούτοις έχει μερικές ημέρες να βρέξη. Πολλά σμήνη αεροπλάνων πέρασαν στον ουρανό, αλλά είναι άγνωστον αν είναι δικά μας ή ξένα. Το πρώτο φαίνεται πιθανώτερο. Πέρασαν και δυο καταδιωκτικά σε πολύ χαμηλό ύψος, ασφαλώς ελληνικά. Όλα φαίνεται θα είχαν σχέση με την κατάληψι από τον στρατό μας της Κορυτσάς.

Και κάτι πού μας έκανε θλιβερή εντύπωσι. Ένας τραυματίας από αεροπλάνο καταγόμενος από το χωριό πέθανε εξ αιτίας του τραύματός του στην Αγ. Κυριακή. Και οι γυναίκες έκλαιγαν απαρηγόρητα. Όλοι οι στρατιώτες είχαν μελαγχολήσει και έβριζαν τον Mussolini. Αυτά έχει ο πόλεμος!

23 Νοεμβρίου (Σάββατο)

Ξημερώσαμε με καιρό βροχερό. Δουλειά δεν είχαμε στο Γραφείο. Κατά τις 10 μας ειδοποίησαν ότι θ' αναχωρούσαμε για την Χότσιστε. Ετοιμασθήκαμε και περιμέναμε. Περιττό να σημειώσω ότι όλοι ήμαστε ενθουσιασμένοι από την κατάληψι της Κορυτσάς, την πτώσι της οποίας

περιμέναμε ως βεβαία εδώ και μερικές μέρες. Και στην Αθήνα κατά τα γραφόμενα των εφημερίδων πανηγυρίσθηκε με ενθουσιασμό το γεγονός.

Φάγαμε και περιμέναμε από στιγμή σε στιγμή ν' αναχωρήσουμε. Και όμως έφθασε το βράδυ χωρίς ακόμη να έχωμε φύγει. Επήραμε για συσσίτιο ξηρά τροφή, ένα κομμάτι κασέρι. Σχεδόν νύχτωσε και μόλις έφθασαν τά μουλάρια για να φορτώσωμε τα πράγματα. Μας διέθεσαν τρία μόνον για το Γραφείο μας. Φορτώσαμε σ' αυτά όλα τα πράγματα του Γραφείου. Φορτωθήκαμε κι' εμείς τους γυλιούς μας και τ' άλλα μας πράγματα, τα σακκίδια και τα όπλα. Ξεκινήσαμε περίπου στις 6 και 30'. Ήταν θεοσκότεινα με την πυκνή συννεφιά, πού υπήρχε στον ουρανό. Μόνο που δεν έβρεχε. Η κατεύθυνσίς μας ήταν προς την Ιεροπηγή. Εκεί θα φορτώναμε τα πράγματα σε αυτοκίνητο, για να συνεχίσωμε για το Χότσιστε. Ο δρόμος ήταν απαίσιος από τις λάσπες, πατούσαμε και δεν μπορούσαμε να ξεκολλήσωμε. Ευτυχώς πού είχαμε και τρία πετρελαιοφάναρα εκστρατείας, αλλοιώς θα ήταν αδύνατο με τόσο σκοτάδι και τις λάσπες να φθάσωμε. Σε πολλά σημεία του δρόμου είχαν κολλήσει διάφορα αυτοκίνητα, τρακτέρ και πυροβόλα. Με είχε πεθάνει και το βάρος του γυλιού απάνω στην πλάτη μου. Μού κακοφαινότανε τώρα, ασυνήθιστος όπως ήμουνα. Εμείς του πυρ/κού από της απόψεως αυτής είμαστε αριστοκράτες.

ΗΜΕΤΕΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΑΥΛΙΑΣ ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Φθάσαμε περίπου, έπειτα από πολλή κούρασι, στις 9 το βράδυ. Αυτοκίνητο όμως για να μας πάρη δεν υπήρχε. Άδικα περιμέναμε καμμιά ώρα μέσα στην εκκλησία, στην οποία είχαμε καταφύγει εν τώ μεταξύ, επειδή κρυώναμε. Η εκκλησία ήταν σε κακό χάλι. Στον νάρθηκα και στον κυρίως ναό υπήρχαν πλήθος σακκιά από τσιμέντο. Κάτω δε σκορπισμένα φύλλα τετραδίων και βιβλίων του παραπλεύρως Σχολείου, που είχε γκρεμισθή κατά το ήμισυ από βόμβα εχθρικού αεροπλάνου. Οπωσδήποτε θα διανυκτερεύαμε εδώ. Ανεβήκαμε απάνω στον γυναικωνίτη, όπου κι' υπήρχαν μερικά σανίδια στρωμένα, απάνω στα οποία έπεσα να κοιμηθώ, αφού έστρωσα κάτω διπλό το αντίσκηνο και τυλίχθηκα με την κουβέρτα. Με τις φωνές των άλλων ξυπνήσαμε το πρωί νωρίς, κατά τις 5 η ώρα.

24 Νοεμβρίου (Κυριακή)

Αυτοκίνητο ακόμη δεν είχε έρθει για να φορτώσουμε, ούτε και ξέραμε, πότε θα ερχόταν. Πεινούσα φοβερά. Ευτυχώς πού παρεκάλεσα και μού έδωσαν λίγο τσάι από άλλο τμήμα. Είδα καλύτερα το χωριό. Είναι ωραίο και διαφέρει κατά πολύ από τα άλλα μακεδονικά χωριά. Τα σπίτια του είναι λιθόκτιστα και περιποιημένα. Δείχνουν κάποια αρχοντιά. Και η εκκλησία τους μεγάλη, όμορφη και στερεά κτισμένη. Πληροφορήθηκα ότι πολλοί από το χωριό αυτό είχαν ξενιτευθεί στην Αμερική και οι οικονομίες τους από το ξενίτευμα αυτό έδωσαν την ανθηρότητα και την ακμή στο χωριό τους. Η Ιεροπηγή είναι το πρώτο θύμα του πολέμου, γιατί αυτό βομβάρδισαν με το πυροβολικό τους την πρώτη μέρα οι Ιταλοί, με τον σκοπό ν' ανοίξουν στο σημείο αυτό ρήγμα. Ενόμιζαν ότι θα μπορούσαν να περάσουν από εδώ για να εισβάλουν στον κάμπο της Μεσοποταμίας. Πόσο απατήθηκαν όμως! Στους λόφους του χωριού τούτου υπήρχαν αρκετές οχυρώσεις. Το χωριό εκτός από το Πυρ/κό είχε ανηλεώς βομβαρδισθή και από την αεροπορία. Πολλά σπίτια είχαν πέσει. Στη μέση του χωριού δε μια βόμβα είχε ανοίξει ένα λάκκο 10-12 μέτρων περίπου διαμέτρου και 3 βάθους. Ένα σπίτι, το απέναντι έπαθε από την έκρηξι τέτοια ρήγματα, πού έχει γίνει ετοιμόρροπο. Έχουν σπάσει δε τα κεραμίδια των γύρω σπιτιών και έχουν γεμίσει χώματα. Το όνομα το χωριό το οφείλει στην πηγή με άφθονο νερό, πού τρέχει από το ιερό της εκκλησίας, πού τιμάται επ' ονόματι της Αγ. Παρασκευής. Εντύπωσι μού έκανε και το νεκροταφείο του χωριού, πού βρίσκεται σε μια άκρη του. Απεριτείχιστο έχει μερικούς απλούς σταυρούς από μαλακή σκοτεινή εγχώρια πέτρα. Πολλοί από τους τάφους έχουν πλαίσιο στο αυτό επίπεδο με την επιφάνεια του εδάφους από πελεκητούς λίθους σχήματος παραλληλογράμμου (σχ. 2).

Σχ. 2.

Έπειτα από πολλή αδημονία ξεκινήσαμε στις 12 η ώρα το μεσημέρι

για το Χότσιστε, φορτωμένοι πάντοτε με τους γυλιούς και τ' άλλα μας πράγματα. Στην Ιεροπηγή έμειναν λίγοι μόνον για να φόρτωναν στο αυτοκίνητο τα πράγματα.

Κατευθυνθήκαμε προς βορράν. Περάσαμε από ένα μικρό χωριουδάκι τον Αγ. Δημήτριο, το τελευταίο ελληνικό χωριό. Σε λίγο μπαίναμε σε αλβανικό έδαφος. Ο δρόμος επίσης αδιάβατος από τις πολλές λάσπες. Αυτοκίνητα, κανόνια, κοινά αμάξια και άλλα μεταφορικά μέσα είχαν κολλήσει σε πολλά σημεία. Απογοητεύθηκα. Αν όλος ο δρόμος, σκέφθηκα, από εδώ και απάνω είναι έτσι, πώς θα προωθήσωμε το πυροβολικό μας; Και αν εμφανισθή κανένα εχθρικό αεροπλάνο τί θα γίνουν τα τμήματα αυτά; Προχωρούσαμε πάντοτε, αφού κάθε λίγο καθόμαστε για να ξεκουραστούμε. Οι λόφοι, που περνάμε, είναι ελαφρώς πετρώδεις. Παντού σημεία της ιταλικής διελεύσεως, κουτιά από ιταλικές κονσέρβες, ριγμένα φυσίγγια από ιταλικά όπλα, κομμάτια χαρτιά με ιταλικά γράμματα. Στο βάθος φαίνεται ο θρυλικός πια Μόροβας, ο Μοράβας, όπως τον λέμε συνήθως οι στρατιώτες, ψηλός, σκοτεινός και με πλήθος από δειράδες. Πώς τον κατέλαβαν οι στρατιώται μας; Όταν τον αντικρύζη κανείς καταλαβαίνει αμέσως πόσο ηρωικό ήταν το κατόρθωμά τους. Στο βάθος δεξιά, εκεί πού πελειώνει ο Μόροβας υψώνεται απότομα με δυο ογκώδεις κορυφές η οροσειρά της Γκουαγκόρας. Μεταξύ των δύο αυτών βουνών είναι το στενό, πού περνάει ο δρόμος προς την Κορυτσά. Το διασχίζει ο Δέβολης ποταμός. Εδώ συνήντησαν τα στρατεύματα αρκετή αντίστασι. Φτερουγίζει η καρδιά μου όταν αντικρύζω τα γύρω βουνά. Το χώμα, πού τώρα πατάω, μού φαίνεται γνώριμο και γλυκό, όπως της πατρίδος μου. Ποιος ξέρει ίσως κάπου από δώ ή και από πάρα πέρα, από την Νότιο Αλβανία πάντως, θα ξεκίνησαν οι μακρυνοί μου πρόγονοι για να φθάσουν στην Ν. Ελλάδα. Από δώ ωρμήθηκαν όλοι οι πρόγονοι των σημερινών αλβανοφώνων της Ελλάδος. Χαιρετίζω με ενδόμυχη προσκυνητική συγκίνησι το ιερό τούτο χώμα.

Γύρω στους πρόποδας του Μόροβα φαίνονται σπαρμένα αρκετά χωριά. Στο καθένα προβάλλει σουβλερός κι' ολόλευκος ένας μιναρές. Προχωρώντας πάντα φθάνομε στην Καπέστιτσα. Προτού φθάσωμε στο χωριό συναντήσαμε ένα μωαμεθανό Αλβανό. Επέστρεφε με τα βώ-

δια του από το χωράφι. Του έδωσα το χέρι και τον χαιρέτισα. Μιλήσαμε αλβανικά. Το χωριό αποτελείται κατά μέγα μέρος από μωαμεθανούς αλβανούς. Φορούν όλοι ένα άσπρο μάλλινο σκούφο. Πριν φθάσωμε στο χωριό μέσα στα χωράφια υπάρχουν πυκνοί λάκκοι από βλήματα του πυροβολικού, πολλά δε σπίτια μέσα στο χωριό έχουν πέσει. Βγαίνομε από το χωριό για να πάρωμε τον δρόμο της Μπίλιστας. Είναι θαυμάσιος, πλατύς και χαλικοστρωμένος. Περπατάμε και ειρωνευόμαστε τον Mussolini για την πρόνοια, πού είχε να τον φτιάξη. Το σκωπτικό πνεύμα του λαού και των στρατιωτών μας έχει ήδη φτιάξει ένα σωρό σκωπτικά τραγούδια. Ένα είναι παρωδία του λαικού τραγουδιού «ο βαρκάρης ο Σερέτης». Αρχίζει «Ο Μπενίτο, ο φρατέλλο ο Σερέτης / ήθελε να γίνη ηγέτης, / μα τώρα εδώ στην Αλβανία / του πηγαίνει τρεις και μία κ.λπ.»

Εδώ είναι πυκνότερα τα σημεία της μάχης. Βαθειά ορύγματα από τις βόμβες μέσα στα χωράφια και κοντά στον δρόμο, κάλυκες από φυσίγγια, κιβώτια από χειροβομβίδες του εχθρού, τεμάχια από βλήματα, ατομικά ορύγματα μέσα στα χαντάκια και άλλα παρόμοια. Παντού από δώ έφυγαν φοβισμένοι σαν λαγοί οι Ιταλοί και καταδιωκόμενοι από τα φτερωτά ποδάρια των δικών μας. Ο δρόμος έχει μεγάλη κίνησι πηγαίνουν κι' έρχονται αυτοκίνητα μοτοσυκλέττες και τμήματα ημιονηγών. Συχνά επίσης είναι τα καραβάνια των εγχωρίων Αλβανών πού γυρίζουν στα χωριά των έπειτα από την σύγχυσι και τους κινδύνους της μάχης. Είναι μαζί με τις οικογένειές των απάνω σε αραμπάδες, σε υποζύγια ή πεζοί. Μού αρέσει να παρακολουθώ τον ανθρωπολογικό τους τύπο. Είναι στεγνοί, ψηλοί και ωραίοι με την μάλλινη περισκελίδα τους, πού φθάνει μέχρι κάτω στα πόδια. Όμορφες επίσης είναι οι Αλβανίδες με τα φλογερά μαύρα μάτια τους και τα λεπτά χαρακτηριστικά του προσώπου. Φαίνεται καθαρά, πώς έχουν ανάμιξι ελληνικής ράτσας.

Περπατάμε περισσότερο από 4 ώρες. Ο γυλιός μού έχει κόψει τις πλάτες και έχει αρχίσει να γίνεται ανυπόφορος. Προχωρούμε προς την Μπίλιστα. Σ' ένα χαμηλό ύψωμα έξω από την πόλι φαίνεται μεμονωμένος ένας τάφος. Ανεβαίνω να τον επισκεφθώ. Είναι με πολλήν επιμέλεια κατασκευασμένος από εγχώρια πελεκητή πέτρα. Στην μια άκρη υπάρ-

ΗΜΙΤΗΣ ΕΒΡΑΙΚΗ ΑΥΧΗΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

χει χονδρή επίπεδη πλάκα στημένη ορθή απάνω στην οποία αναγράφεται σε αλβανική γλώσσα ότι το χωριό της Μπιλίστας αφιερώνει τον τάφον εις επιφανή Αλβανόν, του οποίου το όνομα δεν είχα την ευκαιρία να κρατήσω, πού πέθανε σε μια μάχη το έτος 1911.

Σε λίγο μπαίνομε στην Μπίλιστα. Στην αρχή του χωριού υπάρχουν αποθήκες του ιταλικού στρατού ειδικά καμουφλαρισμένες για τις αεροπορικές επιδρομές. Είχαν υλικό ιματισμού, τα οποία περιήλθον όλα στα χέρια μας. Αριστερά του δρόμου υπάρχουν μεγάλες εκτάσεις με κραμβολάχανα και πράσσα. Ήσαν σαν εγκαταλελειμμένα. Μπήκαμε μέσα και κόψαμε. Έκοψα δυο τέτοια λάχανα και ένα πράσσο. Το ένα με το πράσσο το έβαλα στο σακκίδιό μου, το άλλο το έφαγα, γιατί πεινούσα φοβερά. Ήταν εξαιρετικό, γλυκό και σφικτό πού δεν το περνούσε ούτε το μαχαίρι. Ποτέ ως τώρα δεν είχα φάει τέτοιο λάχανο. Μπήκαμε μέσα στο χωριό. Είναι ωραιότατο με ψηλά και καλοκτισμένα σπίτια, ωραιοτάτη κωμόπολις. Την έχει ρημάξει όμως η συμφορά του πολέμου. Πολλά σπίτια έχουν μεταβληθή σε σωρούς ερειπίων και τα τζάμια των παραθύρων είναι όλα σπασμένα, όπως και στην Ιεροπηγή. Υπάρχουν αρκετά καταστήματα με αλβανικές επιγραφές.

Αφήνομε την Μπίλιστα και παίρνομε τον δρόμο προς την Χότσιστα έξω από το χωριό αριστερά (προς δυσμάς). Λίγο πάρα πέρα από την διακλάδωσι είναι τα συντρίμματα ενός ιταλικού αεροπλάνου πού έχει πέσει από αερομαχία μέσα στα χωράφια. Έχει γίνει παρανάλωμα του πυρός. Έχουν καεί όλα μηχανές και φτερά. Μόνον η ουρά του έχει σωθή. Ακόμη στην θέσι του ήταν και ο αεροπόρος. Ήταν σχεδόν ψημένος και σε αθλία κατάστασι. Τον είχαν μάλιστα συλήσει και του είχαν βγάλει ή σχίσει μάλλον τα ρούχα. Το όλο θέαμα ήταν φρικτό. Η αλήθεια ήταν ότι έπρεπε να τον είχαν πια θάψει, αφού είχε πέσει προ μιας εβδομάδος. Απομακρύνθηκα και, παρά το φυσικό συναίσθημα της συμπαθείας, πού αισθάνθηκα για την τόσο τραγική μοίρα ενός συνανθρώπου, ανεφώνησα τον ομηρικό στίχο: «Ως απόλοιτο και άλλος όστις τοιαύτα γε ρέζοι». Φεύγομε κι' από δώ. Το θέαμα πού παρουσιάζεται γύρω είναι πρωτοφανές. Τα γύρω χωράφια κι' αυτός ακόμη ο δρόμος είναι κυριολεκτικά ωργωμένα από τις οβίδες και από τις βόμβες. Κάθε δυο-

τρία ως πέντε το πολύ μέτρα συναντά κανείς ορύγματα και χονδρούς συμπαγείς όγκους από το ανεσκαμμένο και συμπιεσθέν χώμα. Τέτοια βλέπει κανείς άφθονα γύρω-γύρω από την Μπίλισια. Όπως βαδίζομε η Χότσιστα φαίνεται στο βάθος ανάμεσα σε κάτι χαμηλές βουνοκορφές των προπόδων του Μόροβα. Είμαι όμως τρομερά κουρασμένος, όπως και οι άλλοι και ο γυλιός αρχίζει να γίνεται ανυπόφορος. Περνάμε από μια ξύλινη γέφυρα τον Δέβολη ποταμό. Εδώ κοντά στα δένδρα είναι κατασκηνωμένο ένα τμήμα δικού μας στρατού. Έπειτα φθάνομε σ' ένα νεότευκτο κτίριο πού είναι δεξιά του δρόμου. Κι' εδώ είναι έντονα τα ίχνη της πολεμικής δράσεως. Το σπίτι φαίνεται διάτρητο από σφαίρες και γύρω πάλι άφθονα ορύγματα από οβίδες. Κοντά στο σπίτι υπάρχει κι' ένας τάφος στρατιώτου με ένα λιτό ξύλινο σταυρό. Διαρκώς σταματάμε, για να ξεκουραστούμε. Μας πέθανε ο γυλιός και τα σπίτια του χωριού μας φαίνονται ότι διαρκώς απομακρύνονται από μας. Σφίγγω τον εαυτό μου όσο μπορώ, για να φθάσω. Είμαι βαρειά φορτωμένος. Περνάει και μια πυρ/χία αντιαρματικού με αυτοκίνητα. Φθάνομε επί τέλους στο χωριό κατά τις 6. Έχει νυχτώσει. Κάναμε 6 περίπου ώρες να φθάσωμε και όμως, όταν φεύγαμε από την Ιεροπηγή μας είχαν ειπεί ότι δεν θα κάναμε περισσότερο από 2-3 ώρες. Εννοείται ότι κατά την πορεία διαρκώς μεμψιμοιρούσαμε για την κατάστασι αυτή, πού μας είχαν φορτωμένους, ενώ θα μπορούσαν να μας μεταφέρουν κάπως διαφορετικά ή να μας αφήσουν να πάρωμε άλλο δρομολόγιο. Πάντως, παρά την κούρασι, η πορεία αυτή δεν ήταν δυσάρεστη. Μπορέσαμε έτσι να αντιληφθούμε ότι η έκτασις πού πήραμε δεν είναι και τόσο μικρή, όσο φαίνεται στον χάρτη. Έπειτα ο τόπος μού φαινόταν τόσο ειδυλλιακός και γλυκός, όπως σημείωσα και πάρα πάνω. Είναι δε και ευφορώτατος, πρό παντός ο γύρω από την Μπίλιστα. Στην Μπίλιστα είδα σ' ένα χωράφι ρίζες καπνού πολύ μεγάλες και με διακλαδώσεις σαν θάμνους.

Όταν φθάσαμε στην Χότσιστα (Hociste). Δεν μπορούσαμε να βρούμε το Γραφείο μας ή μάλλον τον Λοχαγό Νερούτσο, πού είχε εγκατασταθή. Όλοι ήσαν νευριασμένοι, πού είχαμε αργήσει να έρθωμε τόσο και φώναζαν. Επί τέλους βρήκαμε το οίκημα το προωρισμένο για το ΙΙ Γραφείο. Είναι ένα νέο σπίτι καινούριο δεξιά μόλις μπαίνομε στο χω-

ΗΜΕΤΗΣΙΟ ΒΙΒΛΙΟΘΕΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ριό απάνω στο ύψωμα. Ολόκληρο το σπίτι είναι διάτρητο από σφαίρες. Στον λόφο τούτο είχαν αντίστασι οι Ιταλοί. Στο χωριό τούτο έπαθαν μεγάλη συμφορά οι δικοί μας. Ένας ανόητος Συντ/ρχης ήθελε να μπή επιδεικτικά μέσα στο χωριό με συντεταγμένο το τμήμα του κατά τριάδας, οι Ιταλοί όμως, πού ήσαν κρυμμένοι μέσα στο εγκαταλελειμμένο χωριό, τους άρχισαν με το πολυβόλο και σκότωσαν αρκετούς. Μαθαίνω ότι θα περάσουν από στρατοδικείο οι ...προνοητικοί και στρατηγικώτατοι αυτοί αξιωματικοί μας.

Κι' εδώ είχαμε αιχμαλώτους, 42 Αλβανούς και 4-5 Ιταλούς. Οι πρώτοι αυτομόλησαν προς τους Έλληνας. Είναι Μουσουλμάνοι και Χριστιανοί. Πολλοί από τους τελευταίους ξέρουν καλά ελληνικά. Οι Ιταλοί είναι τρομαγμένοι. Φοβώνται μήπως τους σκοτώσωμε, γιατί έτσι τους έλεγαν οι αξιωματικοί τους. Μεταξύ αυτών ήταν και ένας τραυματίας, τον οποίον είχε περιποιηθή η δική μας υγειονομική υπηρεσία.

Κατά στας 10 πέσαμε κατάκοποι να κοιμηθούμε. Ευτυχώς στο σπίτι του Γραφείου υπήρχε μια αχυριώνα, όπου βρήκαμε ιδεώδη τόπο διανυκτερεύσεως.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

25 Νοεμβρίου (Δευτέρα)

Σηκώνομαι ελαφρά κρυωμένος. Ο κάματος καλά-καλά δεν μ' έχει αφήσει. Το πρωί έκανα κατάλογο των αιχμαλώτων, οι οποίοι και ανεχώρησαν. Σήμερα μού δόθηκε η ευκαιρία να ιδώ καλύτερα την Χότσιστα. Είναι ωραία κωμόπολις. Θ' αριθμή περίπου 450-500 οικογένειες. Έχει κτισθή απάνω σε υψώματα. Τα σπίτια είναι λιθόκτιστα, λευκά και ολοκάθαρα. Έχουν πολύ καλή εμφάνισι, πολλά δε είναι κτισμένα με νεώτερο ρυθμό. Οι κάτοικοι είναι καλοί, ορθόδοξοι κατά το πλείστον και μωαμεθανοί. Συνεννοούμαι μαζί των καλά. Μερικές λέξεις μόνον διαφέρουν. Είχαν σχεδόν όλοι φύγει. Δεν έμειναν, όπως λένε, καθόλου ευχαριστημένοι από τους Ιταλούς, οι οποίοι τους εγύμνωσαν από πολλά πράγματα. Με τους Έλληνας δείχνουν ότι είναι ευχαριστημένοι. Πολλοί

ξέρουν και ελληνικά ή τουλάχιστον μερικές ελληνικές λέξεις. Ρώτησα μερικές μικρούλες του Σχολείου, αν ξέρουν ελληνικά. «Όχι», μού απάντησαν με θάρρος, «αλλά θα μάθωμε τώρα».

Το σπουδαιότερο κτίσμα της Χότσιστα είναι η εκκλησία τιμωμένη επ' ονόματι του Αγ. Νικολάου. Είναι μεγάλη, ρυθμού μικτού αναγεννήσεως και βυζαντινού. Χαρακτηριστικό έχει τον στενό της τρούλο, πού φαίνεται δυσανάλογος με τον όγκο της εκκλησίας. Τέτοια είναι και της Ιεροπηγής. Της Χότσιστας χαρακτηριστικά είναι και τα κωδωνοστάσια, πού είναι βραχέα και τετραγωνικά. Δυτική επίδρασι και μάλιστα ιταλική, δείχνει μία ανάγλυφος μορφή από εγχώρια πωρολιθική πέτρα του τιμωμένου αγίου, πού είναι ψηλά στο μέτωπο της εκκλησίας.

Έξω από την πόλη προς νότον υπάρχουν ακόμη τα συρματοπλέγματα των Ιταλών. Είναι ολιγώτερο πολύπλοκα και κατώτερα από τα δικά μας. Μέσα στο χωριό υπάρχουν 5 αυτοκίνητα, ιταλικά λάφυρα. Τα 4 είναι είδος βληματοφόρων γεμάτα με χειροβομβίδες και άλλα πυρομαχικά. Όλα τα σπίτια φέρουν αρίθμησι, σε πολλούς δε τοίχους υπάρχουν με μεγάλα γράμματα οι επιφωνήσεις «Viva il Re, viva Duce, viva Ciano». Περασμένα μεγαλεία! Τις περισσότερες ώρες τις διέθεσα σήμερα για το ημερολόγιο.

Το βράδυ είδα μερικούς στρατιώτες της Πυρ/χίας. Τους είδα με μεγάλη χαρά σαν αδελφούς. Είχε έρθει ολόκληρη η Πυρ/χία. Ο καιρός και σήμερα συννεφώδης και βροχερός. Κάνει και αρκετό κρύο. Άλλωστε το υψόμετρο της Χότσιστας θα είναι περί τα 1000 μέτρα. Την νύχτα από ένα φοβερό συνάχι δεν μπόρεσα να κοιμηθώ.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΜΝΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

26 Νοεμβρίου (Τρίτη)

Και σήμερα φοβερά κρυωμένος. Το πρωί ζήτησα άδεια από τον Λοχαγό κι' επήγα κι' επισκέφθηκα τον ουλαμό μου της επιγείου παρατηρήσεως, πού είχε στρατοπεδεύσει κοντά στο νεκροταφείο του χωριού. Τους έκανα και μού έκαναν μεγάλη χαρά. Μού φαινόταν ότι είχα να τούς ιδώ

ολόκληρα χρόνια. Ήσαν όλοι αγανακτισμένοι. Υποφέρουν πολύ. Με όλη αυτή την βροχή κοιμήθηκαν στο χώμα, χωρίς να έχουν να στρώσουν κάτω κάτι ξερό. Εδώ πήρα και τρία γράμματα, δύο από το σπίτι μου και ένα από τον Καθηγητή μου κ. Άμαντο. Ζήτησα και κάναμε μια επίσκεψι στο πλησίον νεκροταφείο. Υπήρχαν και 5 νεόσκαφτοι τάφοι με μαύρους ξυλίνους σταυρούς. Ήσαν Ιταλών πού έπεσαν στην μάχη. Εν τώ μεταξύ αποφασίσθηκε να αναχωρήσωμε για την Κορυτσά στη 1 η ώρα. Επήραμε συσσίτιο και ετοιμάσαμε τα πράγματα. Προτού φύγωμε είδα στην αυλή του σπιτιού μερικά πράγματα φονευθέντων στρατιωτών δικών μας και Ιταλών. Τα περισσότερα ήσαν δικών μας. Ήθελα κυρίως να πάρω κανένα κράνος, πού δεν έχω. Η κατάστασις των πραγμάτων αυτών ήταν θλιβερά. Πολλά όπλα ήσαν σπασμένα, τα κράνη δε ματωμένα, ένα-δυο δε και τρυπημένα από σφαίρες ή θραύσματα οβίδων. Μεταξύ αυτών ήταν και πράγματα και επιστολές Ιταλών στρατιωτών. Λυπήθηκε τόσο πολύ η καρδιά μου πού δεν μπόρεσα να πάρω κανένα κράνος στην κατάστασι πού βρισκόντουσαν. Μόνον μι' ασφυξιογόνο προσωπίδα με κάποια ενδόμυχη πάντοτε δυσκολία πήρα. Έγραφε απάνω το όνομα Χρ. Ρούσσος. Το κακόμοιρο το παιδί! Πόσους δικούς του δεν θα βυθίση στο πένθος! Φύγαμε στις 1 και 5'. Ευτυχώς την φορά αυτή έδωσα τον γυλιό μου στο αυτοκίνητο και φορούσα μόνον τον οπλισμό μου, το σακκίδιο και την ασφυξιογόνο προσωπίδα, αλλά και αυτά μού φαινόντουσαν βαρειά. Οι πλάτες μου δεν είχαν ακόμη ξεμουδιάσει από το κόψιμο του γυλιού της προχθεσινής πορείας ούτε και τα πόδια μου είχαν ξεκουρασθή. Πήραμε ένα δρόμο. Προχωρήσαμε προς το χωριό Μπαμπάν. Στο δρόμο άφθονα πυρομαχικά, χειροβομβίδες, φυσίγγια και όλμοι. Τους τελευταίους πρώτη φορά τους βλέπω. Με τα πτερύγιά τους μοιάζουν με μικροσκοπικές βόμβες. Περνάμε από φυτείες με δρύς ολοκάστανες με τα ξεραμένα φύλλα τους. Πέρ' από το Μπαμπάν το εγκαταλελειμμένο υλικό πολλαπλασιάζεται. Παντού σκορπισμένα φυσίγγια, δεσμίδες ολόκληρες αυτομάτων όπλων και πολυβόλων, χειροβομβίδες με το χαρακτηριστικό κόκκινο χρώμα, πού έχουν οι ιταλικές, κιβώτια αλλού, γεμάτα από τα ίδια υλικά και πολυβόλα ακόμη ολόκληρα.

ΗΜΕΡΙΔΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Όλα δείχνουν την σύγχυσι, τον πανικό και την επαίσχυντη φυγή των Ιταλών. Αυτά πού εκπλήσσουν είναι τα πολυβολεία των μάλλον και τα χαρακώματα και τα εν γένει οχυρωματικά έργα. Είναι όλα υπόγεια και πυκνότατα. Υπάρχουν σε κάθε βήμα μπορεί να ειπή κανείς. Πώς τ' άφησαν όλα αυτά και έφυγαν; Ιδού το ερώτημα πού προβάλλει μόνο του στον θεατή της σειράς αυτής των οχυρωμάτων. Μόνον στρατός άψυχος και δειλός, όπως είναι ο Ιταλικός, θα μπορούσε να εκτοπισθή από αυτά και μόνον στρατός ατρόμητος και ηρωικός, σαν τον Ελληνικό, θα μπορούσε να διώξη τον εχθρό από τέτοια οχυρά. Η ψυχή μου είναι γεμάτη ενθουσιασμό και θαυμασμό μαζί. Μέσα σ' ένα ιταλικό καταφύγιο βρήκα ένα κράνος ελληνικό. Το πήρα. Δεν ξέρω αν το είχαν πάρει ως λάφυρο οι Ιταλοί ή το είχαν αφήσει εκεί οι δικοί μας. Έτσι απόκτησα κράνος.

Οι πρόσφυγες επιστρέφουν κατά καραβάνια στα χωριά τους. Είναι κατά το πλείστον Αλβανοί Μουσουλμάνοι. Πολλές από τις Μουσουλμανίδες κρύβουν με διακριτικότητα τα πρόσωπά τους πίσω από τα γιασμάκια τους. Περπατάμε περίπου δυο ώρες, ίσως και πάρα πάνω. Έχω αρχίσει να κουράζωμαι υπερβολικά. Ευτυχώς όταν φθάσαμε στον δημόσιο δρόμο Μπίλισιας-Κορυτσάς σκαρφαλώσαμε απάνω σ' ένα από τα πολλά αυτοκίνητα πού πήγαιναν για την Κορυτσά, κι' έτσι απέφυγα μεγαλύτερη κούρασι. Ο δρόμος είναι γεμάτος κίνησι. Αυτοκίνητα παντός είδους, μοτοσυκλέττες, πεζοί στρατιώτες και φάλαγγες ημιονικαί. Επίσης ανάλογη κίνησις υπήρχε, αλλά φυσικά περισσότερο περιωρισμένη, στο τμήμα του δρόμου, πού περάσαμε πεζοί. Επίσης παντού υπήρχαν κατασκηνώσεις στρατού, πεδινό, βαρύ και αντιαεροπορικό πυρ/κό.

Προχωρούμε με τ' αυτοκίνητο. Το κρύο, όπως τρέχει με ορμή το αυτοκίνητο, είναι διαβολεμένο. Έχομε μπή στο στενό του Τσαγκόν. Δεξιά μας υψώνεται το κωνικό ύψωμα του Ιβάν, ψηλό και δυσπρόσιτο, γύρω κι' επάνω στο οποίο αγωνίσθηκε με πείσμα και ηρωικά ο στρατός μας. Το ύψωμα τούτο με τον βορειοδυτικώτερα κείμενο δίδυμον ορεινό όγκο σχηματίζει μαζί με την απέναντι και αριστερά του δρόμου απόληξι του Μόροβα στρατηγικώτατη στενή διάβασι, πού οδηγεί προς την Κορυτσά. Κι' εδώ οχυρώματα, εγκαταλελειμμένο υλικό και ορύγματα άφθο-

να από τις οβίδες του πυρ/κού μας. Αξίζει να σημειωθή ότι πολλές έχουν πέσει μέσα στα οχυρά του εχθρού. Σ' ένα σημείο δε μεταξύ Χότσιστε και Μπαμπάν η οβίδα είχε πέσει απάνω στα πυρομαχικά, τα οποία και είχε αναφλέξει. Στην δίοδο αυτή ο Μόροβας δεν απολήγει σε οξύ, αλλά σχηματίζει παρατεταμένη και συνεχή βουνοσειρά με δειράδες και βαθειές κοκκινωπές χαράδρες. Περάσαμε από το Τσαγκόν και μερικά άλλα χωριουδάκια, επί τέλους βλέπομε στο βάθος, μέσα σε πεδιάδα την Κορυτσά. Πλησιάζομε προς το αεροδρόμιο, πού είναι ευθύς έξω από την πόλι. Εδώ κατεβαίνομε, επειδή μας είπαν ότι στην πόλι είχε διαταχθή συναγερμός. Πήγαμε στο αεροδρόμιο. Μερικά αεροπλάνα του εχθρού ήσαν σπασμένα κάτω στο έδαφος από επιδρομές των δικών μας, ένα μεγάλο τρικινητήριο βομβαρδιστικό, ένα άλλο πάρα κάτω, πού είχε καεί, ένα μεγάλο τρικινητήριο επιβατικό και δυό καταδιωκτικά. Είναι σημαντικό έργο το αεροδρόμιο με πολλές εγκαταστάσεις. Μερικά οικήματά του έχουν βλαβή από τις οβίδες του ορειβατικού μας και μάλιστα του περιφήμου Κουτσικάρη.

Μπαίνομε στην πόλι νωρίς κατά τας 4 και 30'. Είναι ωραιοτάτη με πλατείς δρόμους ωραία κτήρια και καταστήματα. Ακούγονται αλβανικά και ελληνικά μαζί, αφού μεταξύ των κατοίκων υπάρχουν πολλοί Έλληνες. Στο Δημαρχείο κυματίζει μαζί η ελληνική και η αλβανική σημαία. Ρωτώντας βρήκαμε το οίκημα πού είχε εγκατασταθή η Μεραρχία. Είναι σωστό μέγαρο. Ένα τεράστιο κτίριο από μπετόν με διάζωμα εξωτερικώς και πρόπυλα από κοκκινωπή πέτρα. Έχει απλές κλασικές γραμμές, παρ' όλον ότι εμφανίζεται με μονότονο μήκος. Εσωτερικώς έχει πλήθος δωματίων με πλήρη εγκατάστασι ηλεκτρικού, νερού και θερμάνσεως. Είναι δημόσιο κτισμένο από τον Αχμέτ Ζώγου. Το είχαν χρησιμοποιήσει ως Στρατηγείο και οι Ιταλοί. Και τί δεν υπήρχαν μέσα, τραπέζια και καθίσματα πολυτελείας, κιβώτια παντός είδους, δεσμίδες χαρτιά και πολυάριθμες φιάλες κρασιού και μπύρας! Οι Ιταλοί αξιωματικοί καλοπερνούσαν εξαιρετικά, ενώ οι δικοί μας είναι λιτώτεροι, όπως και οι στρατιώται μας.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΓΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

27 Νοεμβρίου (Τετάρτη)

ΚΟΡΥΤΣΑ. Ο καιρός σήμερα είναι καλός. Ο ήλιος ροδίζει τις προς δυσμάς χιονισμένες κορυφές πού προβάλλουν πίσω από την εγγύτερη οροσειρά. Έμεινα τις περισσότερες ώρες μέσα στο Γραφείο. Εξέτασι αιχμαλώτων δεν είχαμε. Μας έφεραν μόνον έναν Αλβανό από την Καλαβρία, πού τον είχαν μεταχειρισθεί για εργάτη δρόμων οι Ιταλοί. Όταν έφευγαν κρύφθηκε και γλύτωσε. Δεν ήταν σε θέσι να μας δώση σπουδαίες πληροφορίες. Επίσης μ' εκάλεσαν και στο ΙΙ Γραφείο του Σώματος, πού έχει φθάσει εδώ και στεγάζεται στο ίδιο με μας οίκημα. Εξήτασα έναν Χριστιανό Αλβανό. Έγραψα και σήμερα ημερολόγιο και πολλές επιστολές. Το απόγευμα βγήκα να ψωνίσω. Επήρα ένα βαλιτσάκι 130 δραχμές, ένα μικρό επίτομο λεξικό Ιταλο-Αλβανικό και μερικά άλλα πράγματα.

Επιδρομές αεροπορικές, παρ' όλον ότι ο καιρός ήταν καθαρός, δεν είχαμε. Πληροφορίες για τις επιχειρήσεις επίσης δεν έχομε.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

28 Νοεμβρίου (Πέμπτη)

Και σήμερα ο καιρός ξάστερος. Κάνει διαπεραστική ψύχρα, επειδή έχει πέσει πάχνη. Δουλειά στο Γραφείο δεν είχα κι' έτσι έκανα μια επίσκεψι στην πόλι. Η Κορυτσά γενικώς είναι ωραία πόλις. Έχει καλούς δρόμους και σ' αυτές ακόμη τις παλιές συνοικίες της. Επίσης και πολλά ιδιωτικά σπίτια είναι ωραία. Από τα δημόσια αξίζει να ξεχωρήση κανείς το Διοικητήριο, πού μένομε, την Εθνική Τράπεζα της Αλβανίας, το Δημαρχείον, ίσως και άλλα πού δεν κατώρθωσα να ιδώ. Γραφικό με τον ψηλό ολόλευκο μιναρέ του είναι και το μωαμεθανικό τζαμί, πού βρίσκεται στο κέντρον σχεδόν της πόλεως. Ο πληθυσμός είναι μικτός. Ακούει δε κανείς συχνά στον δρόμο την ελληνική γλώσσα. Πρό παντός την ξέρουν όλοι σχεδόν οι εμπορευόμενοι, επειδή ασφαλώς είναι υποχρεωμένοι να έχουν συναλλαγάς με Έλληνας. Εκείνο όμως πού κάνει εντύπωσι είναι η

μεγάλη ακρίβεια, πού υπάρχει εδώ πέρα. Ένα ψωμί, πού είναι ή δεν είναι της οκάς έχει 14 δραχμές και τα άλλα πράγματα επίσης είναι πανάκριβα. Ένα φλυτζάνι π.χ. γάλα στο γαλακτοπωλείο και ένα κομμάτι ψωμί το πλήρωσα 7 δραχμές. Και το Λέκ έναντι της δραχμής είναι πολύ υψωμένο. Στην αρχή είχε 8 δραχμές, έπειτα κατέβηκε στις 7, έπειτα στις 5 και σήμερα διά νεωτέρας διαταγής της Αστυνομίας κατέβηκε στις 4.

Οι Αλβανοί επιδίδονται ήσυχοι στις εργασίες των. Το βράδυ μόνον τα καταστήματα κλείνουν νωρίς, μόλις νυχτώση, και όλα τα φώτα επίσης είναι καλυμμένα για το φόβο των αεροπορικών επιδρομών. Γυναίκες ελάχιστες βλέπει κανείς στον δρόμο. Οι άνδρες, ιδία οι νεαρώτεροι, φοράν συνήθως παντελόνι γκολφ. Κυκλοφορούν επίσης και πολλοί χωρικοί.

Σήμερα οι Αλβανοί έχουν την εθνική τους εορτή. Όλη η πόλις είναι στολισμένη με την εθνική σημαία των Αλβανών. Η νεολαία κατέθεσε στέφανο στο μνημείο του αγνώστου στρατιώτου, πού είναι στην μέση του μεγάλου δρόμου πάρα πέρα από το Δημαρχείο. Είναι ένας πολεμιστής ντυμένος με φουστανέλλα, πού κρατάει στο δεξιό χέρι το όπλο. Πολλοί Αλβανοί έκαναν παρέλασι στους κεντρικώτερους δρόμους της πόλεως ψάλλοντας πατριωτικά άσματα. Επί κεφαλής της διαδηλώσεως αυτής ήτο μια ομάς κοριτσιών, πού βάσταζε την αλβανική σημαία.

Τα περισσότερα καταστήματα και ιδία τα παντοπωλεία εξ αιτίας της εορτής είναι κλειστά. Πήρα όμως σ' ένα περίπτερο αρκετές κάρτες με τύπους αλβανών χωρικών και αλβανικά τοπία. Το απόγευμα εβγήκα να κάνω έναν περίπατο στην πόλι. Δοκίμασα μεγάλο φόβο. Πυκνά σμήνη αεροπλάνων πετούσαν στον ουρανό. Ο κόσμος έτρεχε πανικόβλητος. Ευτυχώς δεν έγινε κανένας βομβαρδισμός. Επισκέψεις αεροπλάνων έγιναν επίσης και το πρωί. Ετρέξαμε επανειλημμένως στα υπόγεια του κτιρίου, πού μέναμε.

Την νύχτα θα φεύγαμε. Ετοιμάσαμε τα πράγματα. Όπως και στην προηγούμενη μετακίνησι, έτσι και τώρα επικρατεί μεγάλη σύγχυσις. Την δημιουργεί η έλλειψις μέσου μεταφοράς. Η Μεραρχία δεν διαθέτει δικά της αυτοκίνητα και περιμένει με ελάχιστα τα οποία με δυσκολία κατορθώνει να εξοικονομή, να μεταφέρη τα πράγματά της. Δυσανασχετούμε όλοι και βλαστημάμε για την έλλειψι αυτή, πού μας κάνει να πε-

ριμένωμε και να πηγαίνωμε τις περισσότερες φορές, όταν μετακινούμεθα, πεζοί και φορτωμένοι. Αυτή την φορά είχαμε ένα μεγάλο φορτηγό αυτοκίνητο, πού έκανε δυο δρόμους. Εμείς περιμέναμε και ήρθαμε με τον δεύτερο δρόμο. Φθάσαμε στην τοποθεσία Μαλίκ περί τα 13 χιλιόμετρα βορείως της Κορυτσάς. Στον δρόμο μεγάλη κίνησις από ημιονοκινήτους φάλαγγας.

Στο Μαλίκ υπάρχουν πολύ λίγες οικοδομές δημόσιες. Η μια εχρησιμοποιείτο από τους Ιταλούς ως κατάλυμα της αστυνομικής αρχής. Εδώ χωρίζει ο δρόμος προς τα Τίρανα. Πλησίον περνάει ο Δέβολης ποταμός, ο οποίος έχει εδώ την αφετηρίαν του από μίαν μικράν λίμνην. Ο δρόμος είναι ατελείωτος με στρωμένο κατά το σημείον τούτο τουλάχιστον το χαλίκι. Την μεγάλη γέφυρα του ποταμού, πού ήταν ήδη κατασκευασμένη, την ανατίναξαν φεύγοντας οι Ιταλοί. Το μηχανικό μας όμως την αντικατέστησε αμέσως με ξύλινη.

Φθάσαμε στις 12 περίπου στο Μαλίκ. Πέσαμε να κοιμηθούμε στον διάδρομο του κτιρίου. Ο χώρος όμως ήταν πολύ στενός και τα πράγματα, πού είχαμε συσσωρεύσει τον έκαναν στενώτερο. Στοιβαχθήκαμε ο ένας κοντά στον άλλο και κοιμηθήκαμε καταπατούμενοι διαρκώς από αυτούς πού κάθε λίγο έβγαίναν από το Γραφείο.

Σήμερα συμπληρώνεται ένας μήνας από την ημέρα της κηρύξεως του πολέμου. Ο υπερφίαλος εχθρός εκεί πού φοβέριζε ότι σε λίγες μέρες θα έκανε τον περίπατό του στην Θεσ/νίκη και στην Αθήνα απωθήθηκε στο διάστημα ενός μηνός πέρα από τις οροσειρές της Κορυτσάς. Έχασε κάθε πρωτοβουλία και αυτό πού του μένει τώρα είναι να υποχωρή μόνον και να αμύνεται. Η προέλασις του στρατού μας συνεχίζεται. Θα ευχαριστηθώ, αν σπάσωμε την αντίστασι και προχωρήσωμε προς το Ελμπασάν. Θα είναι τούτο μια εξαιρετική επιτυχία, αποφασιστική για την τελική νίκη του αγώνος μας.

ΗΜΙΓΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΑΣΚΗΣΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

29 Νοεμβρίου (Παρασκευή)

Ο καιρός σήμερα μάλλον διαυγής ή ελαφρά συννεφώδης. Πυκνά σμήνη αεροπλάνων πετούσαν από πάνω μας όλη την ημέρα. Τις περισσότερες φορές τρέχω για να προστατευθώ μέσα στο χαράκωμα. Φοράω για καλύτερη προστασία και το κράνος. Δεν έκαναν κανένα βομβαρδισμό. Πλησίον μας, ιδία κοντά στο ποτάμι και στην γύρω περιοχή είναι αρκετά αντιαεροπορικά πυροβόλα. Δεν έβαλαν όμως, ίσως πετούσαν σε ψηλό ύψος. Άλλωστε αρκετά θα ήσαν και δικά μας. Τα στρατεύματά μας όπως μαθαίνομε μάχονται και προχωρούν. Δεν ακούγονται όμως καθόλου πυροβόλα. Τίποτε δεν προδίδει ότι γίνεται μάχη. Χωρικοί Αλβανοί φαίνονται κάθε τόσο στον δρόμο. Μετακινούνται σε διάφορα μέρη για τον φόβο των βομβαρδισμών επιζητούντες μεγαλυτέρα ασφάλεια. Πολλούς τους σταματούμε τους ρωτάμε και τους κάνομε έρευνα. Χρησιμεύω ως διερμηνεύς. Όπως μας είπαν στο γειτονικό χωριό Πίργκ έγινε βομβαρδισμός από τους Ιταλούς και κτυπηθήκανε δυο οικογένειες από τις βόμβες.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΚΑΣ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

30 Νοεμβρίου (Σάββατο)

Κρύο διαβολεμένο. Ρίχνει νερόχιονο. Τα γύρω βουνά είναι ολόλευκα από το χιόνι. Ο Χειμώνας πια ήρθε. Έως τώρα ο καιρός μας ευνοούσε σκανδαλωδώς. Δεν είχε χιονίσει ακόμη παρ' όλον ότι ήταν Νοέμβριος, μήνας, πού όπως λένε οι χωρικοί, χιονίζει εδώ απάνω συνήθως. Τα πόδια παγώνουν ανυπόφορα. Για να ζεσταθώ λίγο ανεβαίνω σ' ένα ύψωμα χαμηλό πού είναι όχι σε μεγάλη απόστασι προς δυσμάς του μέρους, πού έχουμε σταθεί. Μέσα σε κάτι δένδρα πού υπάρχουν εκεί πάνω φαινόταν και άσπριζε ένα εκκλησάκι πού μού κίνησε την περιέργεια. Επήγα. Δεν μπήκα μέσα γιατί ήταν γεμάτο από καταυλισμένο στρατό. Και γύρω υπάρχουν κατασκηνώσεις μέσα σε αντίσκηνα. Μπορεί κανείς να φα-

ντασθή πώς περνάνε τώρα με το χιόνι εκεί μέσα. Κοντά στο εκκλησάκι στην κορυφή του λόφου υπάρχουν πολλοί παλιοί τάφοι. Έχουν επάνω σταυρούς χονδρούς βραχυσκελείς. Από την επίδρασι του καιρού έχουν το χρώμα των βράχων.

Το βράδυ, όταν σχεδόν νύχτωσε, επήγα με τον Υπομοίραρχο Ηλ. Παπαδόδημα στο χωριό Μπουλγκαρέτς, πού είναι λίγο δεξιώτερα από τον δρόμο πού φεύγει από την Κορυτσά κατά το 4ο περίπου χιλιόμετρο. Εφόρεσα για πρώτη φορά τα γάντια μου και το κασκόλ, πού μού έστειλαν από το σπίτι. Ήσαν σωτήρια. Γάντια φοράω για πρώτη φορά στην ζωή μου. Με την ορμή της μοτοσυκλέττας, με την οποία πήγαμε, το κρύο πάγωνε το αίμα. Ευτυχώς, πού ήμουνα ντυμένος καλά. Φθάσαμε μισοβρεγμένοι γιατί έρριχνε πυκνό νερόχιονο. Η δουλειά μας ήταν να κάνωμε ανακρίσεις για τρείς Αλβανούς καταγομένους από το χωριό, μέσα στις αχυριώνες των οποίων βρήκαν χειροβομβίδες και φυσίγγια και άλλα είδη στρατιωτικά του ιταλικού στρατού. Μαζί μας στην μοτοσυκλέττα είχαμε πάρει και τον ένα από τους Αλβανούς. Ψόφησε ο μαύρος στο κρύο, όπως ήταν ελαφρά ντυμένος!

Πήραμε καταθέσεις από ωρισμένους στρατιώτες, εγώ εχρησίμευα ως γραφεύς και ως διερμηνεύς. Το βράδυ μας κράτησαν και φάγαμε. Είχαν τραπέζι στο σπίτι, πού μείναμε, στους αξιωματικούς, πού φιλοξενούσαν εκεί κι' έτσι φάγαμε κι' εμείς. Περάσαμε καλά. Είχαν κόττες ψητές, τυρί και τυρόπιττα, πού ήταν πολύ καλή. Έπειτα από τόσον καιρό έτρωγα μέσα σε σπίτι σε κάπως οικογενειακό περιβάλλον και τόσο καλά. Πολύ σημαντική για την περίστασι ήταν και η θαλπωρή του τζακιού με τα ξύλα πού καίγανε. Σημειώνω εδώ κι' ένα έθιμο. Ο σπιτονοικοκύρης δεν κάθισε στο τραπέζι. Έτσι το συνηθίζουν μας είπαν, δεν κάθεται για να μπορή έτσι να υπηρετή τους προσκεκλημένους του. Ανάλογο με το έθιμο το δικό μας, πού δεν κάθονται για τον ίδιο λόγο στο τραπέζι οι γυναίκες. Κι' έπειτα υποστηρίζουν μερικοί ότι οι αλβανόφωνοι πληθυσμοί της Ελλάδος δεν έχουν καμμιά σχέσι με τους Αλβανούς! Στην θέσι του σπιτονοικοκύρη κάθισε ο Πρόεδρος της Κοινότητος, πού ήταν κουμπάρος του. Μού εξήγησε δε ότι τον κουμπάρο τον θεωρούν κάτι πάρα πάνω και από τον εαυτό τους οι Αλβανοί. Θυμάμαι κι' εδώ την μάννα μου, πού

πολλές φορές μού έλεγε «πρώτα ο νουνός και έπειτα οι γονείς», όταν εγώ πολλές φορές συνήθιζα να ειρωνεύομαι την σχέσι πού όλοι είχαμε με τους αναδόχους μας.

Μετά το φαγητό φύγαμε. Φθάσαμε στο Μαλίκ κατά τις 11 την νύχτα. Στον δρόμο χιόνιζε.

1 Δεκεμβρίου (Κυριακή)

Το πρωί ξαναπήγαμε στο Μπουλγκάρετς. Επρεπε να συνεχίσωμε τις ανακρίσεις. Αλλά δεν είχαμε μέσο συγκοινωνίας, επειδή την μοτοσυκλέττα του Υπομοιράρχου την είχαν πάρει για την Κορυτσά. Μας πήγε ένα αυτοκίνητο πού πήγαινε τον Αντ/ρχη του Πυρ/κού Ζαίμη στις νέες αποθήκες των πυρ/μαχικών πού άφησαν οι Ιταλοί και οι οποίες ανακαλυφθήκανε τελευταία. Περιέχουν τεράστιες ποσότητες πυρομαχικών. Και τί δεν μας άφησαν οι Ιταλοί!

Στο χωριό μείναμε όλη την ημέρα. Είναι μικτό, έχει χριστιανούς και μωαμεθανούς. Έχει δε και δύο προέδρους, ένα των χριστιανών και τον άλλο των μωαμεθανών, πού τον λένε Μουχτέρη. Και οι δύο ονομάζονται αλβανιστί krieplјeq. Ο πρόεδρος των χριστιανών ξέρει καλά ελληνικά. Οι χριστιανοί συμπαθούν τους Έλληνας, επίσης και οι μωαμεθανοί, επειδή τώρα τελευταία συνδέεται στενά η Ελλάς με την Τουρκία. Εν τούτοις όμως αφήνουν συχνά, αν και συγκεκαλυμμένα, να φαίνεται η ενδόμυχος επιθυμία τους ν' αποκτήσουν από οιονδήποτε ξένο λαό την ανεξαρτησία τους. Είναι εν τούτοις φιλήσυχοι. Και αυτοί πού είχαν τα όπλα δεν τα είχαν με κακό σκοπό, παρά μόνον τα είχαν κρύψει είτε από περιέργεια είτε με τον σκοπό να τα παραδώσουν, όχι όμως να τα χρησιμοποιήσουν με σκοπό στρατιωτικό, για να επιτεθούν εναντίον των Ελλήνων ή οποιουδήποτε άλλου. Οι δικοί μας όμως αξιωματικοί ως επί το πλείστον δεν μπορούν να καταλάβουν την νοοτροπία τους και συνάγουν συμπεράσματα εσφαλμένα και διαρκώς υποψιάζονται και συλλαμβάνουν δήθεν υπόπτους, πράγμα πού νομίζω πώς μάλλον κακό κάνει,

γιατί προκαλεί την αγανάκτησι του εγχωρίου πληθυσμού. Χρειάζεται μεγαλυτέρα προσοχή στην συμπεριφορά μας απέναντι των Αλβανών, αν θέλωμε να τους έχωμε πάντοτε με το μέρος μας, πράγμα πού νομίζω πώς πολύ σύντομα θα μας προυσιασθή σαν ανάγκη, όταν προ παντός διώξωμε τους Ιταλούς από την Αλβανία κι αποφασισθή τελικά η τύχη της χώρας αυτής. Ότι οι Αλβανοί τις περισσότερες φορές δεν έχουν ιδέαν από τα νεώτερα όπλα, τα οποία πολλοί ισχυρίζονται ότι τα κρατούν για να τα χρησιμοποιήσουν, αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι αρκετοί σκοτώθηκαν ή τραυματίσθηκαν από τα γύρω χωριά ανοίγοντας χειροβομβίδες, πού τις νόμιζαν ότι ήσαν κουτιά πού θα περιείχαν κρέας ή γλυκά. Τους λυπάμαι πάντα τους Αλβανούς για μερικές υπερβολές πού δημιουργούν εις βάρος τους οι δικοί μας. Και το χόρτο πολλές φορές τους παίρνουν και τις κόττες τους σκοτώνουν, εκτός από τις άλλες υπερβολές της καχυποψίας πού ανωτέρω ανέφερα. Ευτυχώς πού η ανωτέρα Διοίκησις του Στρατού μεριμνά πάντοτε για την πρόληψιν οιασδήποτε υπερβασίας εκ μέρους των στρατιωτών εις βάρος της ιδιοκτησίας των Αλβανών και επανορθώνει τις ζημιές.

Το χωριό τούτο είναι μάλλον αραιοκατωκημένο, αν και τα σπίτια συνέχονται μεταξύ τους. Είναι πολύπλοκα και έχουν εσωτερικώς την ίδια διαρρύθμισι με τα παραμεθόρια σπίτια της Μακεδονίας. Εκτός από τις αχεριώνες, οι οποίες είναι απλά κτισμένες είτε με τούβλα είτε με κλαδιά ή πλέγματα από κλάδους ιτιάς, σωροί χορτάρι υπάρχουν και μπροστά σε κάθε σπίτι είτε σαν τις θημωνιές τις δικές μας ή καλύτερα αψιδωτής κατασκευής, είτε κωνικοί. Από πάνω σκεπάζονται με στρώμα από βούρλα, για να γλυστράνε τα νερά. Πολλές φορές με τέτοια σκεπάζονται και οι στέγες των σπιτιών.

Το βράδυ γυρίσαμε με την μοτοσυκλέττα, πού εν τω μεταξύ ήρθε να μας πάρη, στον καταυλισμό. Συνεχίσαμε και αρκετή ώρα έπειτα στο Γραφείο του Υπ/ρχου την εξέτασι των κατηγορουμένων, οπότε και έγραφα κάτω από το άθλιο φώς ενός σπαρματσέτου.

Την προηγουμένη βραδυά την νύχτα είχαν αρκετούς αιχμαλώτους Ιταλούς μεταξύ των οποίων και 10 αξιωματικούς. Τους περιποιήθηκαν πολύ οι δικοί μας. Έμειναν ευχαριστημένοι. Είχαν θαυμάσει την τακτι-

κή του ελληνικού πεζικού και την τρομερή ευστοχία του Πυρ/κού μας. Ενόμιζαν μάλιστα ότι έχομε κάποιο μυστικό μηχάνημα σκόπευσης ή ότι τουλάχιστον είχαμε πολύ καλές πληροφορίες για τις θέσεις τους. Ο ένας από τους 3 Λοχαγούς πού υπήρχαν είπε χαρακτηριστικώς ότι θα ήθελε να ιδή τους πυροβολητάς μας κοντά στα κανόνια μας πώς εργάζονται για να τους φιλήση.

Και σήμερα διαβολεμένο κρύο. Όλα τα γύρω βουνά είναι χιονισμένα. Λευκός όγκος τεράστιος έχει γίνει ο Μόροβας αντικρύ. Και όμως παρ' όλο το χιόνι οι επιχειρήσεις συνεχίζονται μπροστά στις γραμμές μας. Οι στρατιώτες μας προχωρούν. Οι εχθροί αλλού αντιτάσσουν ματαία αντίστασι και αλλού υποχωρούν. Τι θα τραβάνε όμως οι καημένοι! Πολύτιμοι συντελεσταί της επιτυχίας μας είναι τα μουλάρια. Τα κακόμοιρα τα ζώα τι τραβάνε και πόσο στην περίστασι αυτή μας βοηθούν σκαρφαλώνοντας απάνω στα δυσπρόσιτα υψώματα των αλβανικών βουνών, για τον ανεφοδιασμό των ακρατήτων στην ορμή τους μαχητών μας. Μπορεί κανείς να καταλάβη και ν' αναμετρήση και να εκτιμήση σ' όλη της την έκτασι το μέγεθος των επιχειρήσεων στην εποχή αυτή του χειμώνος, πού άρχισε τώρα τόσο πεισματικά να χιονίζη, αν αναλογισθή τα υψόμετρα των καταλαμβανομένων κορυφών, πού κυμαίνονται από 1500-2000 μέτρα.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

2 Δεκεμβρίου (Δευτέρα)

Ο καιρός πάλι συννεφιασμένος, αλλά καλύτερος. Το πρωί τελειώσαμε με τον Υπ/ρχο την προανάκρισι. Κατέληξε και αυτός στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρχε δολία προαίρεσις στην πράξη των κατηγορουμένων και διετύπωσε ανάλογο πόρισμα. Ευχαριστήθηκα γι' αυτό κι' ελπίζω οι δυστυχισμένοι Αλβανοί τελικά να γλυτώσουν. Σημειώνω για τον Παπαδόδημα ότι, όπως τον εγνώρισα τις μέρες αυτές, είναι έξυπνος αξιωματικός, καλά καταρτισμένος στην ειδικότητά του, ευγενής και ανθρωπιστής.

Το απόγευμα μας έφεραν και δύο Αλβανούς αυτομόλους. Απάνω από τα ιταλικά στρατιωτικά ρούχα είχαν φορέσει πολιτικά αλβανικά. Αυτό συνήθως γίνεται και από τους άλλους Αλβανούς στρατιώτες του ιταλικού Στρατού, κι' έτσι σχεδόν όλα τα Αλβανικά τάγματα έχουν διαλυθή. Μας έφεραν έπειτα και 5 Ιταλούς αιχμαλώτους. Τους έφεραν στις 24 του μηνός από την Ιταλία. Ένας από αυτούς δεν πολέμησε ούτε μια ώρα και παραδόθηκε. Μένουν ευχαριστημένοι, πού πιάσθηκαν αιχμάλωτοι και τραγουδάνε. Δεν είναι για πόλεμο τα παιδιά! Οι δικοί μας στρατιώτες έχουν μια μεγάλη αυτοσυγκέντρωσι, νομίζει κανείς ότι εκτελούν κάθε τους πράξι σαν να την είχαν προηγουμένως μελετήσει οι ίδιοι. Αφού με αυτοπεποίθησι, με σύνεσι, με αποφασιστικότητα βιάζονται, θέλουν να τελειώση γρήγορα ο πόλεμος, είναι έτοιμοι για κάθε θυσία. Βρίζουν, βλαστημούν και καταριώνται ακατάπαυστα τον Mussolini. Το βράδυ μας έφεραν και ένα Δερβίση. Τον είχαν πιάσει πάρα κάτω οι στρατιώτες, επειδή τον είδαν να στρίβη τσιγάρο και νόμισαν ότι ... κάτι έγραψε. Αλλά και αυτό, αν έκανε, τι αδίκημα διέπραξε ο άνθρωπος; Τον περεξήγησαν. Είναι επιβλητικός με γενειάδα με διάφορα εξαρτήματα στο γιλέκι του και με μια μανδύα από πάνω. Τον εξετάσαμε και τον αφήσαμε κι' έφυγε.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΜΝΟΥ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

~

3 Δεκεμβρίου (Τρίτη)

Το κρύο συνεχίζεται. Τίποτε αξιόλογο σήμερα. Πάντα δεν λείπουν οι Αλβανοί, πού πρέπει να εξετάζω. Εγώ εξετάζω συνήθως τους Αλβανούς. Για τους Ιταλούς έχουμε άλλους δύο στρατιώτες ιταλομαθείς, πού μας ήρθαν από την Θεσσαλονίκη. Το απόγευμα ήρθε στο Γραφείο μια διαταγή, για να προταθούν από κάθε Μονάδα ή Γραφείο εγγράμματοι οπλίται, για να εκπαιδευτούν έως τρίμηνον σε ειδική Σχολή, πού θα ιδρυθή ως Ανθυπολοχαγοί. Ο Λοχαγός Νερούτσος με ρώτησε εκ των πρώτων, αν ήθελα να πάω. Χωρίς να σκεφθώ πολύ, είπα όχι. Τι μού χρειάζεται τώρα ο στρατιωτικός βαθμός! Το όνειρό μου είναι να

τελειώση το ταχύτερο ο πόλεμος και να γυρίσω στις δουλειές μου, στην επιστήμη μου. Να ξαναρχίζω τώρα πάλι την φοίτησί μου σε Σχολές. Βέβαια, αν απεφάσιζα, θα είχα αρκετά πλεονεκτήματα. Έως ένα τρίμηνο θα περνούσα καλύτερα στην Σχολή και από απόψεως κρύου και από απόψεως φαγητού και καθαριότητος. Έπειτα και ως Ανθ/γός στο στράτευμα θα είχα κάπως ανθρωπινώτερη ζωή. Αλλά ποιος μπορεί να με εξασφαλίση ότι δεν θα μας κρατήση αργότερα και αφού απολυθή η κλάσις μας; Εκτός αυτού υπολογίζω και στο μέλλον. Τις οίδε τι μπορεί να γίνη, οπότε θα μας τραβάνε πάλι και θα μας απομακρύνουν από τις δουλειές μας. Βλέπω τώρα πολλούς ανθ/γούς μεσήλικας, πού υπηρετούν στο μέτωπο, ενώ οι κλάσεις τους δεν έχουν στρατευθή. Για όλ' αυτά απέκρουσα εξ αρχής την πρότασι αυτή. Δεν ξέρω, τι θα έκανα, αν είχα μείνει στην Πυρ/χία μου. Ίσως και να πήγαινα, αν εξακολουθούσαν οι κακουχίες, πού συχνά τραβούσα εκεί.

Σήμερα έφυγε και ο Επιτελάρχης Σπ. Σακελλαρόπουλος. Ήρθε στο Γραφείο και μας απεχαιρέτισε όλους με χειραψία. Μετατέθηκε στην XIII Μεραρχία για να την διοργανώση. Ήταν καλός άνθρωπος, καλός αξιωματικός και αγαπούσε τούς στρατιώτες. Έφυγε επίσης μετατεθείς και ο Αντισ/ρχης του Πυρ/κού Στερεός. Επιτελάρχης ανέλαβε ο Ταγματάρχης Μπουρδάρας. Ήταν από τους αποτάκτους του κινήματος του 1935. Λένε ότι είναι από τους καλυτέρους αξιωματικούς.

Από το κρύο παγώνουν κυρίως τα πόδια μου. Δεν μπορώ να τα υποφέρω. Είναι διαρκώς ξυλιασμένα. Το Γραφείο μας είναι σχετικώς ζεστό, γιατί συχνά φέρνουν κάρβουνα αναμμένα. Ο στρατός μας προχωρεί πάντα. Συναντά όμως τώρα αντιστάσεις. Οι Ιταλοί προσπαθούν να συγκρατήσουν την κατάστασι με κάθε θυσία. Για να εμποδίσουν την φυγή των στρατιωτών τους οι Ιταλοί αξιωματικοί στέκουν πίσω με το περίστροφο και τους σκοτώνουν ή τους πολυβολούν. Όλα όμως είναι μάταια. Τα παιδιά της... γενναίας Ρώμης... οσάκις δεν μπορούν να φύγουν, παραδίδονται. Είναι αυτοί πού στους τοίχους ενός οικήματος, πού μένομε έχουν γράψει: «Di aquila penne, unge di lionessa ritorneremo = με φτερό αετού, με νύχια λεαίνης θα γυρίσωμε»! Να γελάση κανείς με δαύτους ή να τους λυπηθή;

ΗΜΕΡΙΔΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΙΜΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Την νύχτα κοιμόμαστε καλά. Κοιμόμαστε σ' ένα σπίτι, πού έχει και τζάκι, πού το ανάβομε την νύχτα και σε κρεββάτια, πού έχουν φτιάξει οι Ιταλοί, πού είχαν προηγουμένως εδώ στρατοπεδεύσει. Φοβάμαι όμως μη τυχόν πιάσω καμμιά ψείρα. Το ίδιο είχα φοβηθή και στην Κορυτσά, όταν κοιμηθήκαμε απάνω σε ιταλικά στρώματα. Το χειρότερο είναι ότι μάθαμε, πώς οι Ιταλοί είχαν και κρούσματα εξανθηματικού τύφου και αυτό με φοβίζει πολύ. Το σισσίτιό μας είναι μάλλον λίγο. Τι να κάνωμε όμως; Ας μείνωμε και ευχαριστημένοι. Οι Ιταλοί τρώνε μόνον μία γαλέττα την ημέρα. Ένας αιχμάλωτος μάλιστα μας είπε ότι είχαν 5 μέρες νηστικοί. Τα λίγα τρόφιμα, πού τους έφθαναν, τα έτρωγαν οι αξιωματικοί και οι στρατιώτες έμεναν νηστικοί. Σ' ένα Σύνταγμα περικυκλωμένο έρριξαν τρόφιμα τ' αεροπλάνα των.

ΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΓΡΙΝΙΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

4 Δεκεμβρίου (Τετάρτη)

Είναι ημέρα θρησκευτικής αυτοσύγκεντρώσεως η σημερινή. Εορτή της Αγ. Βαρβάρας, της προστάτισσας του Πυρ/κού μας. Για μένα είναι και κάτι πάρα πάνω, η Αγία, πού μ' έσωσε μικρό από μια επικίνδυνη επιδημία οστρακιάς. Είχα κάποια υπερηφάνεια σήμερα και χαρά, πού εορτάζει το όπλο μου. Ασφαλώς το πυροβολικό μας σήμερα θα πανηγυρίση μ' εξαιρετική δράσι. Το πρωί έγινε αγιασμός από τον Παπά-λοχαγό της Μεραρχίας έξω στο ύπαιθρο. Έκανε διαβολεμένο κρύο. Τα πόδια μου είχαν ξυλιάσει. Παρευρεθήκανε όλοι οι αξιωματικοί και οι στρατιώτες. Μόνον ο Στρατηγός και ο Νερούτσος λείπανε στις επιχειρήσεις. Απάνω από τα σύννεφα ακούσθηκαν αεροπλάνα και αναγκασθήκαμε να τελειώσωμε γρήγορα. Στο τέλος του αγιασμού ο Επιτελάρχης Μπουρδάρας προσεφώνησε εξ ονόματος του Στρατηγού τον Αρχηγόν του Πυρ/κού της Μεραρχίας για την εξαιρετική δράσι και βοήθεια, πού προσέφερε στην κοινή προσπάθεια για την νίκη.

Η προώθησις των στρατευμάτων μας πάντοτε προχωρεί. Από μέρες τώρα έχει καταληφθή το Μπόγκραντετς στις όχθες της Αχρίδος λίμνης

και σημαντικά υψώματα προς δυσμάς, πρό παντός η οροσειρά της Κάμνιας. Στο νότιο μέτωπο μαθαίνουμε ότι περισφίγγονται οι Αγ. Σαράντα και το Αργυρόκαστρο. Καταλαβαίνει κανείς ότι είναι πολύ δύσκολες οι επιχειρήσεις απάνω στα δυσπρόσιτα αλβανικά βουνά, πού είναι τώρα γεμάτα χιόνι. Και όμως μένει πάντα αδάμαστη η ελληνική ορμή. Πάλι σήμερα έχομε αρκετούς αιχμαλώτους περί τους 500 περίπου. Τους πέρασαν και τους πήγαν κατ' ευθείαν στο Σώμα, στην Κορυτσά κατά τα μεσάνυχτα. Σήμερα είχα αρκετά γράμματα από την Αθήνα. Τα δέχεται κανείς, όταν είναι στρατιώτης, με λαχτάρα και με απληστία τα γράμματα. Ο καιρός συνεχίζεται πάντα κρύος και συννεφιασμένος. Το χιόνι έχει λιώσει κάπως στα βουνά όχι όμως καθ' ολοκληρίαν.

5 Δεκεμβρίου (Πέμπτη)

Ο καιρός ίδιος. Αεροπλάνα δεν έχομε. Κάπου-κάπου μόνον ακούγεται βόμβος απάνω από τα σύννεφα. Δεν έχομε τίποτα σπουδαίο. Φήμες πολλές πάντα επικρατούν. Μεταξύ των άλλων διαδίδεται ότι τον Σοντού εις την αρχιστρατηγίαν των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία αντικατέστησε ο Μπαντόλιο. Διάβασα σήμερα και μερικές εφημερίδες, πού χθές έλαβα από το χωριό. Γράφουν με μεγάλο ενθουσιασμό για την νίκη της Κορυτσάς. Όλου του κόσμου υμνούν τον θαυμασμό τα ελληνικά κατορθώματα. Οι ειρωνείες δίνουν και παίρνουν εις βάρος του Mussolini και των Ιταλών. Με την ειρωνεία ικανοποιούν όλοι το μίσος τους εναντίον του εχθρού καλύτερα και από τις νίκες πού επιτυγχάνονται στο πεδίο της μάχης. Έγραψα και σήμερα αρκετές επιστολές, όπως και χθες.

ΗΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΥΛΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

6 Δεκεμβρίου (Παρασκευή)

Θυμάμαι σήμερα τον πατέρα μου, πού εορτάζει. Το πρωί ο Λοχαγός, εγώ και ο συνάδελφός μου Κοντόσης ξεκινήσαμε για ένα γειτονικό χωριό με τον σκοπό να εξακριβώσωμε τους δρόμους για το Elbasan. Ακολούθησα ως διερμηνεύς. Πήγαμε πρώτα στο χωριό Μαλίκ, ένα περίπου χιλιόμετρο δυτικώς από το σημείον, πού στεκόμεθα. Στο χωριό ζούν αποκλειστικά κολίγοι ενός πλουσίου μωαμεθανού Αλβανού του Σείτ Μπέη. Επήγαμε στο σπίτι του. Φαίνεται ότι είναι αρχοντικό. Ο ίδιος έχει σπουδάσει στην Κωνσταντινούπολι και μιλάει καλά τα Γαλλικά και τα Τουρκικά. Είναι άψογα ντυμένος μ' ευρωπαικά και ομιλητικός. Ευχαριστείται εξαιρετικά, πού ξέρω αλβανικά. Μας έδωσε αρκετές πληροφορίες σχετικές με τον σκοπό της επισκέψεώς μας. Θέλαμε να πληροφορηθούμε κυρίως, αν μπορούσαμε να πάμε στο Elbasan και από άλλο δρόμο, εκτός του κυρίου, πού περνάει από το Μπόγκραντετς, ο οποίος οδηγεί στο Γράμσι και είναι μισοτελειωμένος. Στο σπίτι του Μπέη μένει ένας Αντ/ρχης του Πεζικού. Κατά το μεσημέρι φύγαμε και πήγαμε στις προς δυσμάς ράχες, όπου είχε στρατοπεδεύσει το 530 Πεζικό Συντ/μα. Εώρταζαν μερικοί αξιωματικοί τους οποίους ήθελε να χαιρετίση ο Νερούτσος. Καθίσαμε αρκετή ώρα εκεί. Ο Λοχαγός έφαγε, αλλά δεν έδειξε καμμιά φροντίδα για μας κι' έτσι ψοφήσαμε της πείνας.

Φύγαμε κι' από δώ έπειτα για να πάμε σε κανένα γειτονικό χωριό να συμπληρώσωμε τις πληροφορίες μας. Βγαίνοντας στον δρόμο βρήκαμε ένα φορτηγό αυτοκίνητο. Τέτοια κυκλοφορούν πάντα στους δρόμους πολλά. Μεταφέρουν κάθε είδος υλικά εκ παραλλήλου με τα μουλάρια. Ανεβήκαμε απάνω. Με την ορμή του αυτοκινήτου κάνει πολύ κρύο. Άλλωστε είχε ρίξει το πρωί πολλή πάχνη, σαν να είχε χιονίσει. Τραβάμε τον δρόμο πού είχαν υπό κατασκευήν οι Ιταλοί. Σ' όλο το διάστημα συναντάμε οδοποιητικά υλικά, βαγονάκια, σιδηροτροχιές, τρακτέρ, τσιμέντα, ξύλινα παραπήγματα και άλλα παρόμοια. Είναι σπουδαίο έργο ο δρόμος αυτός, ο οποίος πρόκειται να εξυπηρετήση και το εσωτερικόν της χώρας. Περνάει εξ ολοκλήρου μέσα από βουνά, πού φυτρώνουν το

ένα παραπλεύρως στο άλλο. Δεν αποτελούν συνεχή οροσειρά. Πολλά είναι απότομα με βαθειές χαράδρες. Η μόνη βλάστησις, πού έχουν, είναι το είδος της μακεδονικής, ας την ονομάσω έτσι, δρυός. Τα πετρώματα είναι σχιστολιθικά και κατά στρώματα. Περνώντας κανείς αυτά παίρνει μια ιδέα της τραχείας και δυσβάτου ορεινής φύσεως του εδάφους της Αλβανίας. Τα κλαδιά των αγριοδρυών αυτών είναι κατά το πλείστον κομμένα. Τα κόβουν το καλοκαίρι οι χωρικοί για να τα χρησιμοποιήσουν για τροφή των ζώων των τον χειμώνα. Είναι οι υψηλοί κωνικοί σωροί, πού φαίνονται γύρω σε μερικά χωριά πού διακρίνονται απάνω στις κορυφές των υψηλών αυτών βουνών ή και σε κανένα πλάγι. Η φύσις τώρα είναι νεκρά και μονότονη με το ομοιόμορφο καφέ χρώμα των ξεροφύλλων των δρυών, πού μένουν εν τούτοις επάνω στα κλαδιά και δεν πέφτουν. Κάποια ζωή στην νέκρα αυτή δίνει ο Δέβολης ποταμός, πού κυλάει με ορμή τα γαλανόλευκα νερά του. Ο δρόμος βαδίζει διαρκώς παραπλεύρως του ποταμού. Αλλού δεν υπήρχε τρόπος να περάση. Ο Δέβολης χύνεται επάνω από το Μπεράτι στον Σεμένη ποταμό, πού εκβάλλει στην Αδριατική θάλασσα. Στο διάστημα πού διανύσαμε μόνον μερικές, γυμνές κι' αυτές από φύλλα, ιτιές, υπάρχουν κάθε τόσο στις όχθες του.

Φθάσαμε εις ένα σημείο του δρόμου. Από κεί και πέρα το αυτοκίνητο δεν μπορούσε να συνεχίση. Χωρίς να πάμε σε κανένα χωριό, γυρίσαμε με το ίδιο αυτοκίνητο πάλι. Στην διαδρομή βλέπει κανείς συχνά στρατιώτες με μουλάρια ή μεμονωμένους πεζούς ή και αραιότατα Αλβανούς χωρικούς, οι οποίοι και δίνουν κάποια ζωή με την ύπαρξί τους στην νεκρική αγριότητα του τοπίου. Στον δρόμο είδαμε κι' ένα εχθρικό αεροπλάνο κοντά στο 5ο χιλιόμετρο. Είχε πέσει κοντά στην δεξιά, όπως πηγαίνομε, όχθη του ποταμού. Ήταν μονοπλάνο καταδιωκτικό. Στον γυρισμό σταματήσαμε για να πάμε κοντά, αλλά δεν υπήρχε εκεί κοντά διάβασις του ποταμού.

Γυρίσαμε το απόγευμα. Περάσαμε πάλι στου Σείτ Μπέη, γιατί έπρεπε να εξετάσωμε ένα χωρικό του, πού έλειπε στο χωράφι. Καθίσαμε αρκετήν ώρα πάλι στο σπίτι του. Μας προσέφερε καφέ. Μιλήσαμε αρκετά γύρω από τον πόλεμο. Μας μιλούσε και αυτός για το απόλεμο των

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΜΝΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Ιταλών. Άρχισε να βραδυάζη όταν ήρθε ο χωριάτης. Επειδή βιαζόταν ο Νερούτσος τον πήραμε και τον εξετάσαμε στο Γραφείο. Μας είπε μερικά πράγματα. Ήταν καλοκάγαθος χωρικός. Πεινούσα φοβερά. Έφαγα μ' ευχαρίστησι τα φασόλια πού μού είχαν κρατήσει, μολονότι ήταν κρύα. Για συμπλήρωμα έφαγα και λιγάκι τυρί. Είχα παραγγείλει πρό ημερών σ' ένα στρατιώτη και μού πήρε στην Κορυτσά. Είναι εξαιρετικό. Ξεπερνάει και τον ανθότυρο της Κρήτης. Είναι όμως πολύ ακριβό, 90 δραχμές το χιλιόγραμμο. Επειδή εδώ δεν είναι εν χρήσει η οκά. Είχα και μερικές επιστολές και ένα δέμα από το σπίτι.

Το πυροβολικό ακουγόταν να έχη εξαιρετική δράσι, ιδία το πρωί προς το μέρος του Μπόγκραντετς. Κατελήφθησαν και οι Αγ. Σαράντα, πού ήταν σπουδαίο κέντρο του εχθρού. Τώρα μας έρχονται συχνά εφημερίδες αθηναικές σχετικώς νωπές, ακούμε δε και ειδήσεις από το ραδιόφωνον, πού έχει το κέντρον διαβιβάσεων.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

7 Δεκεμβρίου (Σάββατο)

Σήμερα βρέχει, ο καιρός όμως είναι μάλλον γλυκός. Φυσάει μόνον ένας δυνατός άνεμος, όχι και πολύ συνηθισμένος για το ύψος πού βρισκόμαστε. Πήρα το δέμα σήμερα. Μού είχαν μερικά πράγματα στείλει και ρούχα. Ο Λοχαγός έλειψε όλη την ημέρα στην Κορυτσά, όπου ήταν μέλος του στρατοδικείου. Μετά το μεσημέρι πήγα απάνω στο προς νότον μας χωριό. Παραπονέθηκε ένας χωρικός ότι του έκλεψαν οι στρατιώτες άχυρο και πήγα να εξετάσω. Διαπράττουν πολλές αυθαιρεσίες οι στρατιώτες μας. Ο κυριώτερος στόχος είναι το άχυρο και οι κόττες, το πρώτο για τα ζώα μας, πού ψοφάν από την πείνα και είναι κάτισχνα και οι δεύτερες για τους ίδιους, πού δεν υποφέρουν λιγώτερο από την πείνα. Το σισσίτιο της εκστρατείας, όπως είναι επόμενο, ούτε στην ποσότητα ούτε στην ποιότητα είναι ικανοποιητικό. Αλλά δεν είναι τόσο η πείνα, η «γαστήρ κακοεργός», πού οδηγεί σε τέτοιες πράξεις. Είναι μάλλον η ιδιόρρυθμη ψυχολογία, πού χαρακτηρίζει στις περιπτώσεις αυτές την

μάζα, πού ξεχνάει τελείως τον εαυτό της, τον σεβόμενο και διστακτικό, ξεχνάει κάθε ανθρωπισμό κι' αφήνει τον κατώτερο άνθρωπο, πού φωλιάζει μέσα σε όλους μας ανεξαιρέτως, να ενεργή. Τέτοιες πράξεις όμως αποβαίνουν μάλλον εις βάρος του ελληνικού στρατού και της προσπαθείας μας εν γένει, γιατί διαθέτουν δυσμενώς εναντίον του ελληνικού στοιχείου το αλβανικό. Προσπαθεί δε με κάθε θυσία να τις αποτρέπη η ανωτέρα στρατιωτική Διοίκησις, χωρίς όμως σπουδαία αποτελέσματα, γιατί δεν βοηθούν τα άλλα στελέχη, και πρό παντός οι κατώτεροι αξιωματικοί. Πολλοί μάλιστα, δεν ξέρω γιατί, βλέπουν με ύποπτο βλέμμα και με μίσος τους Αλβανούς. Τελείως αδίκως όμως. Οι άνθρωποι είναι η αλήθεια ότι υποφέρουν. Πέρασε μια μάστιξ, οι Ιταλοί, περνάμε τώρα δευτέρα, εμείς. Με το χόρτο περιμένουν να σώσουν τα ζώα τους, όταν θα τους κλείση το χιόνι και δεν έχουν τίποτε άλλο να τους δώσουν. Και τα ζώα, ιδία τα βώδια τους, είναι η ζωή τους.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

8 Δεκεμβρίου (Κυριακή)

Την ημέρα μας την υπενθυμίζει η φωνή του παπά της Μεραρχίας μας, ο οποίος έψαλε δοξολογίαν στον διάδρομο των Γραφείων μας. Για αγία Τράπεζα χρησιμεύει ένα κενό κιβώτιο πυρομαχικών μ' επικάλυμμα απάνω μια σχισμένη εφημερίδα. Στο τέλος μας μίλησε αρκετά καλά.

Οι διάφορες Μονάδες της Μεραρχίας ζητούν διαρκώς χάρτες της περιοχής των επιχειρήσεων και ο Λοχαγός μ' έστειλε στο Σώμα στην Κορυτσά για να παραλάβω. Έφυγα με μια μοτοσυκλέττα αστυνομική κατά το μεσημέρι. Στο δρόμο μας έρριξε μέσα στο χαντάκι και τρύπησα στ' αγκάθια, πού ήσαν εκεί το χέρι μου στην παλάμη. Ήθελα να πάω στην Κορυτσά και με τον σκοπό να αγοράσω μερικά πράγματα, αλλά δυστυχώς, ένεκα της Κυριακής ήσαν όλα κλειστά. Η Κορυτσά μού φάνηκε ακόμη ωραιότερη τώρα. Η κίνησις είναι πιο ζωηρά παρά τις πρώτες μέρες της καταλήψεως, πού ο κόσμος ήταν φοβισμένος ακόμη από τον πόλεμο. Στρατός κυκλοφορεί πάντα πολύς μέσα στην πόλι. Το

Σώμα είναι εγκατεστημένο στο ίδιο οίκημα, πού είχαμε κι' εμείς εγκατασταθή. Μού φάνηκε πιο όμορφη ακόμη σήμερα η Κορυτσά, όπως την έβλεπα πηγαίνοντας από μακρυά. Η ακρίβεια όμως μέσα στην πόλι συνεχίζεται. Μερικά άθλια κάστανα είχαν 24 δραχμές η οκά. Άβραστα εννοείται.

Αφού τελείωσα τις εργασίες μου έφυγα το απόγευμα επιστρέφοντας μ' ένα αυτοκίνητο. Για λίγες στιγμές, ενώ περίμενα για να φύγω, περιεργάσθηκα το χριστιανικό νεκροταφείο της πόλεως, πού είναι προς την έξοδο κοντά στο δρόμο προς το Elbasan. Σπουδαία έργα τέχνης δεν είδα.

Σήμερα το μεσημέρι έπεσε και το Αργυρόκαστρο. Από το ραδιόφωνο πληροφορηθήκαμε τον μεγάλο ενθουσιασμό, πού προκάλεσε η νέα αυτή νίκη του Στρατού μας στην Αθήνα. Έτσι οι επιχειρήσεις μας πηγαίνουν πάρα πολύ καλά. Στην Ιταλία οι αλλεπάλληλες ήττες στην Αλβανία του ιταλικού στρατού έχουν προκαλέσει νευρικότητα και ανησυχία. Ο Μπαντόλιο παρητήθη και αντεκατεστάθη στην αρχηγία του Γεν. Επιτελείου από τον Καβαλλιέρο. Επίσης αντικατεστάθησαν και ο αρχηγός του Ναυτικού Επιτελείου της Ιταλίας και ο αρχηγός των δυνάμεων της Δωδεκαννήσου. Έχει δημιουργηθή δε μεγάλο χάσμα μεταξύ του φασιστικού κόμματος και του στρατού. Οι νίκες μας έτσι θα οδηγήσουν σιγά-σιγά την κατάσταση και σε άλλες λύσεις.

ΗΜΕΡΙΔΑ ΙΕΡΙΣΣΟΥ ΑΧΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

9 Δεκεμβρίου (Δευτέρα)

Βρέχει όλη την ημέρα κι' έχει ελεεινές λάσπες. Η μεγαλύτερη περιπέτεια σήμερα ήταν η μετάβασίς μου σ' ένα χωριό δυτικώς του Μαλίκ, στην Γότζα. Πήγαμε μαζί μ' ένα χωροφύλακα για να εξακριβώσωμε σχετικά μ' έναν νεαρό Αλβανό δημοδιδάσκαλο τον οποίον μας έφεραν δυό στρατιώτες ενός Συντ/τος. Τον έπιασαν να πηγαίνη σ' ένα χωριό, χωρίς να έχη άδεια μετακινήσεως. Τον εξητάσαμε στο Γραφείο κι' έπειτα πήγαμε στην Γκότζα να εξετάσωμε κατά πόσο έλεγε την αλήθεια. Βαδίσαμε περίπου 1 και 30'. Έβρεχε όλο το διάστημα σιγανά. Ανήφορος φοβερός.

Ο Αλβανός σκαρφάλωνε σαν κατσίκι. Είναι εξοικειωμένοι σε τέτοιες πορείες οι Αλβανοί στην ορεινή χώρα τους. Κλαδιά στους λόφους πάντα τα ίδια, οι γνωστές μας αγριο-αχλαδιές.

Όταν φθάσαμε πήγαμε στο σπίτι του θείου τού νεαρού. Μού έκαναν εντύπωσι μερικά έθιμα της υποδοχής. Μας ωδήγησαν σ' ένα δωμάτιο πλούσια στρωμένο κάτω με ψάθες και χονδρές βελέντζες. Στο βάθος είναι το τζάκι. Δεν ανάβει, αλλά το δωμάτιο, όπως είναι στρωμένο είναι θερμότατο. Έτσι είναι στρωμένα τα σπίτια και σε άλλα χωριά. Σημειώνω ότι το τζάκι, πού είναι κάτω στρωμένο με τούβλα, εξέχει αρκετά προς τα έξω. Είναι αρκετά περιποιημένα τα σπίτια. Μόλις μπήκαμε μέσα 2-3 άρρενα μέλη της οικογενείας μας χαιρέτισαν με χειραψία και μας ευχήθηκαν το «καλώς ήλθατε». Μας έβαλαν και καθίσαμε. Δίστασα κάπως να πατήσω στα ολοκάθαρα στρώματα, με τις πολλές λάσπες, πού είχαν απάνω οι αρβύλες μου. Οι Αλβανοί, όταν μπαίνουν μέσα στα σπίτια τους αφήνουν στον προθάλαμο τα παπούτσια, για να μη λασπώνουν το δωμάτιο. Μας προσέφεραν ρακί. Η συνήθειά τους είναι να προσφέρουν τρία ποτηράκια σε κάθε φιλοξενούμενο. Με δυσκολία κατώρθωσα ν' αποποιηθώ τ' άλλα δύο, πού ακολούθησαν έπειτ' από το πρώτο. Ας σημειωθή ότι τις γυναίκες δεν τις βλέπει κανείς συχνά μέσα στο σπίτι. Μόνον τους άνδρες και τα παιδιά. Τους ξένους περιποιούνται οι άνδρες. Εδώ ζητήσαμε και είδαμε και την μητέρα του Δασκάλου. Αυτό πού μού κάνει εντύπωσι είναι ότι εδώ στην Αλβανία καπνίζουν και οι γυναίκες και τα παιδιά. Ίσως επειδή είναι το κλίμα πολύ ψυχρό. Η μητέρα του Δασκάλου είχε στην τσέπη και την ταμπακιέρα της. Συνήθως καπνίζουν ντόπιο καπνό με φυλλαδάκια. Ήθελαν να μας κρατήσουν το βράδυ να μας περιποιηθούν και να φύγωμε το πρωί. Έχουν πάντα στην φιλοξενία τους οι Αλβανοί έναν σπάνιο αυθορμητισμό.

Η Γότζα είναι μικρό χωριουδάκι αποτελούμενο από λίγες οικογένειες μωαμεθανών. Έως εδώ πού έχομε φθάσει τα σπίτια είναι εξ ολοκλήρου λιθόκτιστα, μερικά δε και πλινθόκτιστα ή μικτά. Ως στέγη έχουν ή κεραμίδια ή δέματα από βούρλα ή τα περισσότερα σχιστολιθικές πλάκες. Και θυμάμαι εδώ την εκκλησία του Αγ. Παντελεήμονος κοντά στην Ανάβυσσο της Αττικής (στον Όλυμπο), πού είναι με τον ίδιο τρόπο

σκεπασμένη. Δεν αποκλείεται να εργάσθηκαν τεχνίτες από την Ν. Αλβανία.

Όταν φύγαμε από το χωριό άρχισε να χιονίζη. Το έδαφος ήταν εξαιρετικά γλυστερό. Μέχρι τέλος δεν απέφυγα το πέσιμο. Βράχηκα αρκετά καλά.

Πηγαίνοντας είχα αρκετή συζήτησι με τον Αλβανό Δημοδιδάσκαλο. Είχε σπουδάσει στο Elbasan επί 8 έτη μετά το 5τάξιο δημοτικό Σχολείο. Μιλάει και γαλλικά αρκετά καλά. Απεχθάνεται τους Ιταλούς. Αφήνει όμως να φαίνεται η επιθυμία του για την ανεξαρτησίαν της Αλβανίας. Ο πληθυσμός της χώρας αυτής υποφέρει τρομερά τώρα. Δεν έχει αλάτι, πετρέλαιο, ζάχαρι και άλλα ακόμη είδη. Εφέτος θα έχει επίσης και έλλειψι από ψωμί. Τα χωράφια, ένεκα του πολέμου δεν καλλιεργήθηκαν όλα. Θα κινδυνέψουν ακόμη και τα ζώα τους τώρα τον χειμώνα, πού δεν έχουν τροφή να φάνε. Τα πρόβατά τους δε, ένεκα του πολέμου και ιδίως των μαχών πού διεξάγονται στα χαμηλότερα μέρη, δεν μπορούν να τα μεταφέρουν στα χειμαδιά και υπάρχει φόβος να ψοφήσουν με τα χιόνια απάνω στα ψηλά βουνά, πού είναι τα χωριά τους.

Και μια εξακρίβωσις τοπωνυμική, πού μ' ενδιαφέρει: Συχνά ακούω κι' εδώ το τοπωνύμιο Liopesi. Ρώτησα τον δάσκαλο και μου εξήγησε ότι ονομάζονται έτσι οι τόποι πού για το άφθονο χόρτο τους είναι πρόσφοροι για την ευδοκίμησι των αγελάδων. Έτσι ερμηνεύεται και το όνομα του ομωνύμου χωριού της Αττικής, η προέλευσις του οποίου τόσο πολύ είχε αμφισβητηθή από τους ασχοληθέντας με αυτό.

ΗΜΕΤΗΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΑΥΛΙΑΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

10 Δεκεμβρίου (Τρίτη)

Σήμερα ξυπνήσαμε με χιόνια. Όλα τα γύρω βουνά είναι κάτασπρα και ο κάμπος έχει ελαφρότατο στρώμα. Έλιωσε όμως σύντομα. Μού κάνει εν τούτοις εντύπωσι ότι παρ' όλα τα χιόνια το κρύο δεν είναι τόσο δριμύ. Έχω υπ' όψη το δριμύτατο και διαπεραστικό κρύο των Αθηνών.

Στην όχθη του Δέβολη στην δεξιά, 150~200 μέτρα από το γεφύρι

προς Βορράν, είχα ιδή πρό ημερών ένα κτίσμα. Πήγα μετά το μεσημέρι και το επισκέφθηκα. Ήταν ένας όγκος με πέτρες κτισμένες με ασβέστι. Όστρακο κανένα δεν παρετήρησα. Ίσως ήταν παλιό γεφύρι. Βορειοανατολικά σ' ένα ελαφρό έξαρμα του εδάφους είδα ένα λάξευμα τετράγωνο εν είδει γούρνας, αλλά αβαθές απάνω σ' ένα βράχο. Στα γύρω χωράφια υπάρχουν αραιά αβαφή όστρακα υστεροβυζαντινά ή μεταβυζαντινά.

Και μια ευχάριστη έκπληξις το βράδυ. Είδα έναν πατριώτη μου τον Σπύρο τον Παππά. Του έκανα εξαιρετική χαρά. Ήταν ο πρώτος πατριώτης πού βλέπω εδώ πάνω. Είχε έρθει με επιταχθέντα μουλάρια μέσω Αμυνταίου. Τον ώρισαν με το μουλάρι του στο 27ο Συντ/μα Πεζικού. Ανεχώρησε για το Πίργκον.

~

11 Δεκεμβρίου (Τετάρτη)

Το σπουδαιότερο γεγονός ήταν ότι το βράδυ ήρθε ο Μπέης Σείτ Φράσερης ταραγμένος και μας ανέφερε ότι τρεις στρατιώται του έσπασαν την πόρτα και ζητούσαν χρήματα και κόττες, επίσης και να κοιμηθούν απάνω στα κρεββάτια του. Επήγαμε αμέσως εγώ, ο Υπομοίραρχος Παπαδόδημας και ο ίδιος ο Σείτ στο χωριό, για να βρούμε και να συλλάβομε τους στρατιώτες. Τους ηύραμε εύκολα και ο Μπέης τους ανεγνώρισε. Τους μεταφέραμε στον καταυλισμό. Απεδείχθη ότι ένοχος ήταν μόνον ο ένας εξ αυτών, ο οποίος και θα παραπεμφθή στο Στρατοδικείο. Ο Μπέης ήταν καταγανακτησμένος. Με στενοχωρεί εξαιρετικά η συμπεριφορά αυτή των δικών μας. Και όμως είναι τόσο πρόθυμοι οι Αλβανοί. Προβαίνουν σε κάθε θυσία. Φαίνονται φοβισμένοι. Στον φόβο τους περισσότερο παρά στον γνωστό φιλικό αυθορμητισμό τους οφείλεται και το γεγονός ότι χαιρετούν πάντοτε τους Έλληνας αξιωματικούς και τους στρατιώτες ακόμη, πού συναντούν στον δρόμο.

Αυτές τις μέρες φοράω και τα διακριτικά απάνω στην χλαίνη μου. Παράγγειλα και μου τα έστειλαν από την Αθήνα. Μού ήταν απαραίτητα. Κρατείται με αυτά σε κάποια απόστασι ο συρφετός των στρα-

τιωτών, πού καμμιά φορά συμπεριφέρεται και μιλάει, όπως θέλει. Είχα και δυο δέματα από το σπίτι μου τις μέρες αυτές. Μού έστειλαν μερικά βιβλία πού είχα ζητήσει (ιταλικό και αλβανικό λεξικό), και μερικά άλλα πράγματα, φαγώσιμα ως επί το πλείστον, πού είναι τόσο περιζήτητα και αναγκαία εδώ.

12 Δεκεμβρίου (Πέμπτη)

Το πρωί με τον Υπομοίραρχο τελειώσαμε την προανακριτική εργασία σχετικώς με τον στρατιώτη, πού έσπασε την πόρτα του Μπέη. Ο καιρός είναι πολύ ακατάστατος. Ο ουρανός καλύπτεται με πυκνά σύννεφα χιονιού. Μετά το μεσημέρι άρχισε να χιονίζη. Μεγάλα ολόλευκα κομμάτια στροβιλίζονται σε τρελλό συναγωνισμό. Σε λίγο όλα ήσαν κάτασπρα, τα βουνά, οι ράχες, ο κάμπος. Όλα είναι χάρμα.

Το βράδυ ο Ανθ/γός Λωτσόπουλος δεν επήγε να κοιμηθή στο σπίτι του Μπέη, όπως κατά την προηγουμένη βραδυά, επειδή ο Μπέης είχε φοβηθή από το επεισόδιο και είχε παρακαλέσει προς τούτο. Ο Λοχαγός έστειλε εμένα. Ήρθε και ο Τιτέλης. Επήγαμε περίπου στις 9 το βράδυ. Το σπίτι του είναι στο Μαλίκ, όπως και πάρα πάνω έχω γράψει. Το έδαφος είναι σφιγμένο από την παγωνιά. Είναι πανσέληνος. Λίγα, πολύ αραιά σύννεφα αιωρούνται στον ουρανό. Η θέα στις γύρω χιονισμένες εκτάσεις είναι εξαιρετική, όπως πέφτει το φως του φεγγαριού απάνω στο χιόνι. Ο Μπέης μας υποδέχθηκε με χαρά. Ολόθερμο δωμάτιο μας διετέθη με χαλιά, σόμπα, μαγγάλι και καναπέδες. Κοιμηθήκαμε απάνω στους καναπέδες καλά.

Οι επιχειρήσεις στον τομέα μας έχουν σταματήσει σχεδόν. Τις εμποδίζει το πολύ χιόνι, πού έχει πέσει απάνω στα βουνά και οι χιονοθύελλες. Ψοφούν ακόμη και τα ζώα από την πείνα και από το κρύο. Και στους δρόμους βλέπει κανείς πτώματα μουλαριών και αλόγων. Προχωρούν όμως καλά στο μέτωπο της Ηπείρου και πρό παντός κοντά στην παραλία, όπου το κλίμα είναι ηπιώτερο.

ΗΜΙΠΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

13 Δεκεμβρίου (Παρασκευή)

Σήμερα έχει ήλιο. Τα χιόνια λάμπουν κάτω από το φώς του, χωρίς όμως και να λιώσουν. Το πρωί το χώμα ήταν ολόξερο από τον πάγο και την πάχνη, πού είχε ρίξει την νύχτα, όταν όμως άρχισε να λιώνη κάπως το χιόνι και ο πάγος, δημιουργήθηκαν ανυπόφορες λάσπες, πού όπως μούσκευαν τις αρβύλες, ξέραιναν τα πόδια.

Κατά το μεσημέρι μίλησα αρκετά με ένα νεαρό τελειόφοιτο του Λυκείου της Κορυτσάς τον Skender Goca (Qruga Kaljase n.2, Korce). Ξέρει καλά γαλλικά. Είναι ανεψιός του Μπέη. Το βράδυ δεν πήγαμε στου Μπέη, γιατί δεν θέλησε ο Λοχαγός. Κοιμήθηκα στην παλιά μου θέσι.

Από χθες έχομε μεταφέρει και το Γραφείο κοντά στο σπίτι, πού κοιμόμαστε. Το δωμάτιο, πού είμαστε πριν έγινε εστιατόριο των ανωτέρων αξιωματικών. Το νέο μας γραφείο είναι σκοτεινότερο. Έχει όμως τζάκι, όπου όλη την ημέρα καίει ωραία φωτιά. Ξεχνάμε προς στιγμή ότι είμαστε στο μέτωπο. Φέρνω συχνά στο μυαλό μου την αντίθεσι των συναδέλφων μας της πρώτης γραμμής πού βρίσκονται απάνω σε 1500~2000 μ. μέσα στο χιόνι. Πώς να πολεμήσουν οι δυστυχείς; Και όμως συνεχώς προχωρούν. Ίσως ακόμη μεγαλύτερος ηρωισμός είναι αυτός, της πάλης κατά του ψύχους και της χιόνος.

14 Δεκεμβρίου (Σάββατον)

Το χιόνι ακόμη δεν είχε λιώσει. Το πρωί πάλι η γή είναι ξερή σαν πέτρα. Και σήμερα έχει συννεφιά και κάνει δυνατό κρύο. Το πρωί μ' επήρε πάλι ο Υπομοίραρχος Παπαδόδημας κι' επήγαμε στο χωριό Βλοτσίστι, λίγα χιλιόμετρα ανατολικά από το σημείον, πού στεκόμαστε. Ντύθηκα καλά, αλλά έκανε διαβολεμένο κρύο, τα πόδια μου είχαν γίνει σίδερο. Θέλαμε να εξακριβώσωμε για μερικά φυσίγγια, πού είχαν βρεθή μέσα σε μια αχυριώνα. Στο χωριό εδρεύει το κτηνιατρικόν απόσπασμα. Τους

έχουν περιποιηθή εξαιρετικά οι χωρικοί. Είναι καλός όμως ο υποκτηνίατρος και δεν επιτρέπει αυθαιρεσίες στους άνδρες του. Άλλοι όμως του Μηχανικού, που είχαν περάσει την νύχτα, τους λεηλάτησαν. Ανέτρεψαν μερικές κυψέλες, για να πάρουν μέλι, και έκλεψαν κόττες.

Κατά το μεσημέρι φύγαμε για την Κορυτσά. Ο Υπομοίραρχος ήθελε να πάη στο Σώμα και στον ταχυδρομικό τομέα. Έπειτα πήγαμε να ψωνίσωμε. Η αγορά ήταν γεμάτη από κόσμο. Γινόταν παζάρι. Ήθελα να ψωνίσω κυρίως ένα μαντήλι μεταξωτό για την αδελφή μου. Ήταν ωραίο με τουρκικά μοτίβα απάνω, αλλά δεν το πήρα και μετεννόησα κατόπιν. Δεν ήταν ακριβό, είχε 100 δραχμές μόνον. Εν τω μεταξύ ο Υπομοίραρχος με την μοτοσυκλέττα είχε πάει στην Διοίκησι Χωροφυλακής, όπου θα με περίμενε. Εγώ άργησα λίγο περιεργαζόμενος την αγορά. Όταν πήγα, δεν τον ηύρα τον Υπομοίραρχο. Μού είπαν ότι έφυγε προς τ' απάνω για να πάρη ένα μπαούλο. Περίμενα ολόκληρες ώρες. Έκανε διαβολεμένο κρύο και ήμουν και νηστικός. Κρατούσα στο χέρι μου ένα λάχανο, πού με είχε καταπαγώσει. Δυστυχώς δεν περνούσαν και αυτοκίνητα για να φύγω. Δεν μπορούσα ν' ανθέξω περισσότερο από το κρύο και αποφάσισα να ξεκινήσω πεζός. Ευτυχώς προτού βγω έξω από την Κορυτσά πέρασε ένα ταξί με τον κτηνίατρο της Μεραρχίας Σταυρόπουλο και τον Ταγματάρχη της Επιμελητείας Μάσιλα, οι οποίοι και σταμάτησαν και με πήραν. Ο Υπομοίραρχος ήρθε έπειτα από λίγη ώρα.

Το σισσίτιο είναι τυπικό και με μαθηματική ακρίβεια μονότονο. Ρεβίθια, μακαρόνια, φασόλια, φακή. Καμμιά φορά και ρύζι και μια φορά την εβδομάδα κρέας. Ας μένομ' ευχαριστημένοι όμως, πού υπάρχουν και αυτά.

15 Δεκεμβρίου (Κυριακή)

Ο καιρός εξακολουθεί κρύος. Το χιόνι δεν έχει λιώσει, περιμένει ασφαλώς άλλο, όπως λέμε συνήθως. Είμαστε κλεισμένοι μέσα στο Γραφείο. Η φωτιά καίει στο τζάκι με άφθονα ξύλα. Σχεδόν περνάμε καλά εδώ.

Μόνον το νερό δεν είναι πολύ καλό. Το βράδυ κοιμάμαι με την χλαίνη. Μόνον τα παπούτσια βγάζω. Πέφτουμε στο πάτωμα. Κάτω στρώνω το αντίσκηνο διπλό. Έπειτα τυλίγομαι με την μοναδική κουβέρτα, ώστε η μισή να είναι κάτω από τα πλευρά μου. Εννοείται ότι πολύ άσχημα σκεπάζομαι έτσι και πολύ όχι ολιγώτερο άσχημα κοιμάμαι, όπως πέφτω έτσι βαρειά ντυμένος.

Το απόγευμα μας έκανε επίσκεψη ο Μπέης με τον ανεψιό του. Επίσης μας έστειλαν εδώ από πάνω δυο Αλβανούς από την Ντουνίτσα. Παρουσιάσθηκαν στις ελληνικές στρατιωτικές αρχές για να τους δώσουν πληροφορίες, επειδή το ήμισυ του χωριού των κατέχεται από τους Ιταλούς και το άλλο ήμισυ από τους δικούς μας. Είναι χαρακτηριστικοί αλβανικοί τύποι, από ανθρωπολογικής απόψεως. Εκφράζονται μ' ενθουσιασμό για τους Έλληνας και μένουν ευχαριστημένοι από το ελληνικό στοιχείο. Τέτοιες ομολογίες από τους Αλβανούς έχομε πολλές και φαίνεται να είναι ειλικρινείς.

Έλαβα επιστολή από τον πατέρα μου. Μού γνωστοποιεί την λήψι ενός ιταλικού βιβλίου, λαφύρου, και μιας ιταλικής κάρτας. Δεν αρκείται σ' αυτά, ζητάει για λάφυρο τον ίδιο τον Mussolini!

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΨΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

16 Δεκεμβρίου (Δευτέρα)

Ξυπνάμε σήμερα το πρωί μ' εξαιρετική ευτυχία χιονιού. Όλα είναι κάτασπρα. Στον κάμπο έχει ρίξει περί τα 0,05μ. Εξακολουθεί να χιονίζη όλη την ημέρα, αλλά ελαφρά. Κρύο δεν κάνει πολύ. Το συνηθισμένο κρύωμα των ποδιών. Κατά το μεσημέρι πήγαμε με τον Υπομοίραρχο στο πλησίον χωριό Σόβιανη, πού είναι στις όχθες της λίμνης Μαλίκ. Επήγαμε πάλι γι' ανακρίσεις. Από την προηγουμένη είχαν φέρει μερικούς Αλβανούς υπόπτους, εκ των οποίων ο ένας κατηγορείτο ότι είχε χρηματίσει στην αρχή του πολέμου ως αντάρτης. Επήγαμε μ' ένα αυτοκίνητο φορτηγό. Εφάγαμε εκεί. Ο Παπαδόδημας φροντίζει εξαιρετικά για μένα, όσο και για τον εαυτό του. Εξητάσαμε τον Πρόεδρο του

χωριού, πού είναι οθωμανός. Μας έδωσε πολλές πληροφορίες για ότι ζητούσαμε. Εκφράζεται και τούτος με μίσος κατά των Ιταλών. Δείχνει προτίμησι για τους Έλληνας, στους οποίους λέγει ότι οι Αλβανοί έχουν εμπιστοσύνη και τους θεωρούν ως αδελφούς, γι' αυτό δεν διστάζουν και να τους βάζουν μέσα στα σπίτια των. Αντιθέτως οι Ιταλοί ήσαν έκφυλοι, πείραζαν ακόμη και τις γυναίκες, οι οποίες δεν τολμούσαν να βγαίνουν έξω. Από μερικά χωριά μάλιστα είχαν πάρει μαζί τους και κορίτσια. Αυτό πειράζει πολύ τους Αλβανούς, οι οποίοι είναι στο ζήτημα της τιμής αυστηρότατοι. Ευτυχώς οι στρατιώται μας είναι στο σημείον αυτό συγκρατημένοι και αρκετά αξιοπρεπείς. Από οπουδήποτε και αν περάσαμε και στην Μακεδονία κι' εδώ στην Αλβανία δεν παρουσιάσθηκε τέτοια περίπτωσις. Το πλείστον μέρος άλλως τε είναι ώριμοι άνδρες, με γυναίκες και με παιδιά οι περισσότεροι, κι' αυτό τους κάνει αρκετά σοβαρούς. Και στην Αθήνα ακόμη όταν ήμαστε ως έφεδροι η στάσις των στρατιωτών και η συμπεριφορά προς τις γυναίκες ήταν πολύ σοβαρή. Έλειπαν τ' ανόητα και παιδαριώδη πειράγματα, πού παρατηρούνται στους κληρωτούς.

Φύγαμε από την Σόβιανη μετά το μεσημέρι, αφού κατασχέσαμε ένα δίκαννο όπλο στο σπίτι ενός υποδίκου ως αντάρτου. Ήρθαμε μ' ένα αυτοκίνητο του υγειονομικού. Μέσα είχε τέσσερα κρεββάτια σε δύο αλλεπάλληλες σειρές. Τα βλέπω και ο νους μου κάνει θλιβερές σκέψεις. Πόσοι τραυματίαι δεν θα έχουν ξαπλωθή εδώ!

Το χιόνι δεν φεύγει από τον δρόμο συμπιέζεται μόνον και ξεραίνεται. Τ' αυτοκίνητα γλυστρούν. Κοπάδια από κοράκια πέφτουν στο δρόμο για να βρούν κάτι να φάνε. Το ποτάμι στο Μαλίκ προς το ανατολικό μέρος, πού τελματώνεται κάπως, έχει άφθονα πουλιά. Το βράδυ άρχισε να φυσάη και το κρύο εισδύει μέχρι το κόκκαλο. Ο Λοχαγός έλαβε διαταγή κατά τις 7 και 30' η ώρα το βράδυ να πάη μέχρι την Ποπτσίστα. Ζήτησε να πάρη και ένα από τους Λοχίας. Ευτυχώς ότι ήθελε να πάη ο συνάδελφος Κοντόσης κι' έτσι γλύτωσα μια όχι πολύ ευχάριστη περιπέτεια την νύχτα μέσα στα χιόνια, μολονότι θα πήγαιναν με αυτοκίνητο, αφού θα περπατούσαν και λίγο, γιατί το αυτοκίνητο δεν πάει έως μέσα στο χωριό, πού απέχει από εδώ περίπου 20 χιλιόμετρα.

ΗΜΟΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Την νύχτα κατά τέχνασμα του Υπομοιράρχου σκηνοθετήσαμε ότι δήθεν θα εκτελέσωμε τον υπόδικο ως αντάρτη Αλβανό. Τον ξυπνήσαμε με δυο χωροφύλακας και τον ωδηγήσαμε έξω σ' ένα χωράφι, για να τον αναγκάσωμε να ομολογήση την αλήθεια, γιατί επέμενε ότι δεν είχε καμμιά ανάμιξι. Έτρεμε ολόκληρος, όπως ήταν τυλιγμένος μ' ένα χοντρό χράμι. Ήταν και άρρωστος ο δυστυχής. Επέμεινε ότι μας είχε ειπή την αλήθεια και όταν τον ετοποθετήσαμε εις την θέσιν της δήθεν εκτελέσεως επανελάμβανε: «me marene nde qafe, rrofte Greqia! = με παίρνουν στον λαιμό, ζήτω η Ελλάς!».

Τον απεσύραμε έπειτα, όταν ο κρυμμένος ενωματάρχης ήρθε εν σπουδή και μας είπε ότι ανεστάλη δήθεν η εκτέλεσις για την επομένη, οπότε θα απεστέλλετο στην Κορυτσά.

17 Δεκεμβρίου (Τρίτη)

Ο καιρός ίδιος. Χιονίζει αραιά. Το χιόνι, πού έπεσε, δεν έχει λιώσει ακόμη. Στον δρόμο, όπως πατιέται από τ' αυτοκίνητα και τ' άλλα μεταφορικά μέσα και τις αρβύλες τρίβεται και γίνεται σαν σκόνη, αλλά δεν λιώνει. Ο δρόμος φαίνεται σαν να είναι στρωμένος με μαρμαρόσκονη. Κάνει πολύ κρύο. Όλων το παράπονο είναι τα πόδια, πού γίνονται σίδερο μέσα στην αρβύλα. Νέα δεν έχομε σπουδαία. Απασχολούμαι διαρκώς με διαφόρους Αλβανούς, πού έρχονται. Είναι ιδία πρόεδροι κοινοτήτων με καταλόγους ζώων εκάστου χωριού. Τους έχει ειδοποιήσει η Μεραρχία να τους καταρτίσουν, για να καλέση τους κατόχους καμμιά φορά, αν χρειασθή, και να τους χρησιμοποιήση με τα ζώα τους επί πληρωμή για την μεταφορά τροφίμων ή πυρομαχικών. Τα μουλάρια μας ψοφούν από το πολύ κρύο σε μεγάλη κλίμακα ή γλυστρούν στο χιόνι και σκοτώνονται μέσα στις χαράδρες. Μου κάνει εντύπωσι ότι έχουν ως επί το πλείστον φοράδες και ολιγώτερα άλογα. Τα μουλάρια (mushke-te, όπως τα λένε) είναι σπάνια. Τα άλογά τους είναι βραχύσωμα και σκληρά, όπως φαίνονται.

Οι επιχειρήσεις μας δυσκολεύονται πάντοτε από το χιόνι, αλλά προχωρούμε. Καταλαμβάνομε διαρκώς νέα σημαντικά υψώματα. Θραύσι κάνουν και οι Άγγλοι εναντίον των Ιταλών κάτω στην Λιβύη. Τους έχουν πιάσει ως τώρα 20000 αιχμαλώτους και 5 στρατηγούς και τους έχουν τρελάνει κυριολεκτικά με την αεροπορία. Τους βομβαρδίζουν κι' εκεί κάτω και στην Αλβανία. Πρό παντός ανηλεώς εβομβάρδισαν οι Άγγλοι και βομβαρδίζουν κάθε μέρα την Αυλώνα και το Δυρράχιον. Κι' έτσι η ορμή και οι νίκες μας έδωσαν θάρρος και στους Άγγλους, ώστε να επιτύχουν το λαμπρό κατόρθωμα στην Αφρική. Αυτό το ομολογούν και οι ίδιοι.

Είχαν και άλλη όμως επιτυχία οι Άγγλοι τις μέρες αυτές. Με τ' αεροπλάνα τους εβομβάρδισαν στον λιμένα της Νεαπόλεως τον ιταλικό στόλο. Κι' έτσι υπολογίζουν ότι μετά την πανωλεθρία του Τάραντος, όπου προ καιρού αγγλικά τορπιλλοπλάνα ετορπίλλισαν την νύχτα τον αγκυροβολημένο ιταλικό στόλο, το εν τρίτον του ιταλικού στόλου έχει καταστραφή ή έχει τεθεί εκτός μάχης. Και αεροπλάνα πολλά τους καταστρέφουν καθημερινά οι Άγγλοι. Πολλά καθημερινώς λέγονται και για το ογκούμενον διαρκώς ρεύμα εναντίον του πολέμου και του φασισμού στην Ιταλία. Ακόμη ψιθυρίζεται και η αντικατάστασις του Τσιάνο. Αντιφασιστικός δε σταθμός ραδιοφωνικός στην Ιταλία και άλλοι δύο στην άλλη Ευρώπη προπαγανδίζουν κατά του Mussolini.

ΗΜΕΤΕΡΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

18 Δεκεμβρίου (Τετάρτη)

Ο καιρός ίδιος. Την νύχτα έχει χιονίσει ακόμη. Είναι όμως ηπιώτερος ο καιρός και φωτεινότερος. Το χιόνι αντανακλά ισχυρά την λάμψη της ημέρας. Όλα είναι παγωμένα. Η θερμοκρασία θα είναι αρκετούς βαθμούς υπό το μηδέν. Το πρωί, αλλά και κατά την υπόλοιπη μέρα, το νερό παγώνει αμέσως μετά την έκθεσί του στην ατμόσφαιρα. Εύκολα απαλλάσσεται η καραβάνα από τα λάδια με το χιόνι. Περνάμε καλά με το τζάκι. Έχομε άφθονα ξύλα, πού τα μεταφέρομε κάθε τόσο με αυτο-

κίνητο. Τα έχουν κόψει οι Ιταλοί. Είχαν φροντίσει σαν καλοί φίλοι και στο σημείο τούτο για μας! Αφού μας άφησαν τόσα άφθονα λάφυρα και υλικά φρόντισαν και για τον χειμώνα να μη κρυώνωμε. Μόλις βγαίνω έξω το χιόνι κολλάει στα παπούτσια. Άμεση συνέπεια είναι το ξύλιασμα των ποδιών, πού θεραπεύεται γρήγορα με την στενή έκθεσι και επαφή των αρβυλών στα κάρβουνα. Υπό τους όρους αυτούς το κρύο δεν είναι και πολύ αισθητό. Ακόμη ούτε το ηλεκτρικό φώς δεν μας λείπει στα γραφεία. Η Μεραρχία έχει ηλεκτροπαραγωγική μηχανή και καλώδια κι' έτσι έχομε άφθονο φώς.

Την περασμένη νύχτα κοιμήθηκα καλύτερα. Χθες είπα ενός γέρου Προέδρου του γειτονικού χωριού και μου γέμισε ένα στρώμα άχυρο. Το κάλυμμα του στρώματος το είχα πάρει από το Διοικητήριο της Κορυτσάς. Κι' έτσι έβγαλα και την χλαίνη, αφού ήμουν εξασφαλισμένος από κάτω.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

19 Δεκεμβρίου (Πέμπτη)

Ο καιρός ίδιος. Κάθε πρωί πού σηκωνόμαστε ο δρόμος είναι σκεπασμένος με νέο χιόνι. Με το διαρκές στοίβασμα θα έχει βάλει συνολικώς 8~10 εκατοστά. Είναι ηπιώτερο όμως σήμερα το κρύο. Τα ζώα γλυστράνε φοβερά. Δεν μπορούν να στηρίξουν τα πόδια τους στο πατημένο πρό παντός χιόνι του δρόμου. Τίποτε το αξιόλογο. Ασχοληθήκαμε σχεδόν όλη την ημέρα με ταξινόμησι επιτελικών χαρτών. Το βράδυ στο σισσίτιο μας διένειμαν κι' εφημερίδες και την σατυρική εφημερίδα της Νεολαίας «Εξόρμησι». Η Νέα Ελλάς της 13ης Δεκεμβρίου δημοσίευσε και μία φωτογραφία του κτιρίου με τις ιταλικές επιγραφές στο Μαλίκ. Είμαι κι' εγώ κάπου στην σκάλα αλλά δεν γνωρίζομαι.

20 Δεκεμβρίου (Παρασκευή)

Την νύχτα δεν χιόνισε πια, όπως και τ' άλλα βράδυα. Ο καιρός είναι ηπιώτερος, όπως φαίνεται νότιος. Το χιόνι αρχίζει και λιώνει. Το βράδυ ο ήλιος έλουσε αραιά με το φώς του τα μακρυνά βουνά.

Τίποτε το σπουδαίο. Ο ραδιοφωνικός σταθμός του Λονδίνου ανήγγειλε ότι τα ελληνικά στρατεύματα κατέλαβαν το Τεπελένι και την Κλεισούρα. Τις μέρες αυτές ο αγγλικός στόλος μπήκε στην Αδριατική και εβομβάρδισε την Αυλώνα. Το γεγονός αυτό είναι σπουδαιότατο, γιατί δείχνει την διείσδησι και επικράτησι του αγγλικού στόλου και στην Αδριατική.

Περνάνε μερικά ζώα μας ισχνά και πληγωμένα. Τα πηγαίνουν ασφαλώς σε κανένα νοσοκομείο κτηνών. Τα είχαν κρατήσει για μια στιγμή στην άκρη του δρόμου. Το ένα τρώει χιόνι και άλλα μερικές ψάθες, πού ήσαν ριγμένες εκεί. Βλέπω το κατάντημά τους και λυπάμαι κατάκαρδα.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

21-22 Δεκεμβρίου (Σάββατο-Κυριακή)

Περνάει μάλλον ήρεμος η ζωή μας στο Μαλίκ. Η Μεραρχία μας, ένεκα του χιονιού, δεν έχει επιχειρήσεις. Αρχίζουμε ν' ανιούμε. Θέλουμε δράσι, αλλαγή του περιβάλλοντος. Την Κυριακή ασχολούμαι όλη την ημέρα μέχρι βαθειά την νύχτα στην ταξινόμησι επιτελικών χαρτών και στην διανομή τους κατά μονάδας. Ήταν εξαιρετικά ανιαρή εργασία. Ο καιρός γλυκύτερος.

23 Δεκεμβρίου (Δευτέρα)

Το έχει στρώσει πάλι με νέο χιόνι που φθάνει το πάχος των 20 εκατοστών. Κρύο δεν κάνει καθόλου. Χάρμα είναι γύρω η χιονισμένη φύσις και τα δένδρα. Έχει κατά διαστήματα και ήλιο σήμερα, πού κάνει την αντανάκλασι του χιονιού εκτυφλωτική. Ολόλευκοι όγκοι προβάλλουν προς ανατολάς ο Μοράβας, προς βορράν το Μάλιθάτι με το Ιβάν και δυτικά στο βάθος η οροσειρά της Λένιας. Ο Δέβολης γυαλίζει με το ρεύμα του και τα τέλματά του στον χιονισμένο κάμπο και πυκνά σμήνη από αγριόπαπιες και αγριόχηνες πετούν από πάνω και βουτούν μέσα στα νερά του.

Η ψυχή μου βρήκε τον εαυτό της σήμερα. Με το χθεσινό ταχυδρομείο έλαβα ένα φύλλο των Νεοελληνικών Γραμμάτων, πού μού έστειλε φίλος μου από την Αθήνα, ο Σκληρής. Έχει μερικά εξαιρετικά άρθρα διανοουμένων σχετικά με τον πόλεμο. Αναλαμβάνει κανείς ψυχικά με την ανάγνωσί του. Εδώ μας μαραζώνει η νέκρα και η έλλειψις δράσεως. Δεν έχομε τον ενθουσιασμό των μαχητών της πρώτης γραμμής, πού τους μεθάει η φωτιά της μάχης και πού είναι τρόπον τινά η εκτελεστική δύναμις της ορμής και της αποφάσεως του Έθνους ούτε και των άλλων, πού έχουν μείνει πίσω, τον ενθουσιασμό, τους οποίους παρασύρει στο παραλήρημα των εκδηλώσεών τους η χαρά της Νίκης. Χαίρεται κανείς, όταν βρίσκεται κοντά στην φωτιά, ευφραίνεται, αισθάνεται, πώς έτσι εκπληρώνει τον προορισμό του.

Νέες υπέροχες νίκες μας μάς αναγγέλλονται. Κατελήφθη η Χειμάρρα. Ένα ολόκληρο Τάγμα, ιταλικό αιχμαλωτίσθηκε, 18 εχθρικά αεροπλάνα καταρριφθήκανε. Η θέσις των καλών μας φίλων είναι αξιοθρήνητη! Υποφέρουν από την πείνα τρομερά, όπως μαθαίνομε. Αλβανός μας είπε ότι στην Ντουνίτσα έδιναν υποκάμισα και άλλα είδη, για να πάρουν ένα κομμάτι ψωμί. Μετά τις επιτυχίες αυτές και την επικειμένη πτώσι του Τεπελενιού και της Κλεισούρας η προσπάθειά μας θα είναι για την Αυλώνα, για να τους συντρίψωμε από κεί προς τα βουνά της Βορείου Αλβανίας ή να τους πνίξωμε μέσα στην θάλασσα.

24 Δεκεμβρίου (Τρίτη)

Βρέχει όλη την ημέρα και κάποτε-κάποτε χιονίζει. Το χιόνι έχει γίνει λάσπη. Οι αρβύλες γίνονται μούσκεμα. Καταγίνομαι και σήμερα στο κόλλημα χαρτών για το Γραφείο μας και για τον Επιτελάρχη. Το απόγευμα πήγα στην Κορυτσά για να πάω ένα εμπιστευτικό έγγραφο. Ψώνισα μερικά πράγματα, πρό παντός κάρτες, μερικά μεταξωτά μαντιλάκια και δυο δαχτυλίδια. Έχουν όλα το σήμα της Αλβανίας απάνω. Θέλω να τα στείλω στο σπίτι μου. Τίποτα δεν βρίσκει κανείς για ν' αγοράση στην Κορυτσά. Τυρί δεν υπάρχει. Τα καταστήματα κλείνουν πάλι μόλις βραδυάζει. Έλλειψις παρατηρείται σε πολλά είδη τα οποία έχουν εξαντληθεί και μπορούν ακόμη ν' αντικατασταθούν από άλλα.

Το χιόνι έχει εμποδίσει την επικοινωνία με την Βόρειο Ελλάδα και το ταχυδρομείο καθυστερεί, ιδία τα δέματα. Χθές την νύχτα είχαμε την πληροφορία ότι οι Ιταλοί θα ανελάμβαναν γενική αντεπίθεσι με άρματα μάχης και πολλές δυνάμεις στον τομέα του Πόγραντετς. Είχαμε συλλάβει μάλιστα και σχετικό τηλεγράφημα του εχθρού. Κατόπιν της πληροφορίας αυτής τα Γραφεία μας χθές την νύχτα είχαν εξαιρετική κίνησι. Διαταγές δοθήκανε σε διάφορα τμήματα να σπεύσουν να ενισχύσουν την γραμμή και στ' αυτοκίνητα για την μεταφορά πυρομαχικών. Η επίθεσις ήταν να γίνη σήμερα το πρωί στις 7 και 45'. Περιμέναμε, αλλά δεν έγινε τίποτε. Μας απάτησαν άρα γε; Καθόλου απίθανον.

Είναι παραμονή Χριστουγέννων, αλλά πού να το σκεφθή κανείς εδώ πάνω.

25 Δεκεμβρίου (Τετάρτη)

Σημαντική μέρα για την ζωή μου η σημερινή, όχι γιατί εορτάζω την ονομαστική μου εορτή, αλλά γιατί εορτάζω τα γενέθλιά μου. Κάθε χρόνο πού έρχεται χύνει στην ψυχή μου ένα ελαφρό φαρμάκι μελαγχολίας,

αντί να σκορπίζη την χαρά. Γεράζω κατά ένα χρόνο. Ανασκοπώ με ίλιγγο τα χρόνια πού περνάνε, την εργασία μου, την δράσι μου. Δεν μένω ικανοποιημένος. Είμαι τρομερά φιλόδοξος και βρίσκω τις ικανότητές μου δυσανάλογες με την φιλοδοξία μου, πολύ κατώτερες. Τ' άλλα χρόνια εώρταζα, σύμφωνα με την συνήθεια, στο σπίτι μου. Φέτος αντικρύζω τα χιόνια του Μαλίκ και τα βουνά της Αλβανίας και τους συντρόφους και την κίνησι και τα πάντα, πού έχουν όλα ζωγραφισμένα απάνω τους την εικόνα του πολέμου. Δεν με πειράζει γι' αυτό. Δεν με πειράζει για τις κακουχίες, για τους κινδύνους της ζωής. Αντιθέτως όλ' αυτά σαν περιπέτειες μ' ευχαριστούν και ιδιαιτέρως με κάνει να χαίρωμαι η γνωριμία μου με την Αλβανία. Μισώ τον πόλεμο ως απώλεια χρόνου. Είναι περίεργο, πώς έχω έντονα αυτή την ιδέα, ότι σπαταλάται άδικα ο καιρός, τον οποίον θα μπορούσα ν' αφιερώσω στην επιστήμη μου. Αυτή η επιστήμη μου έχει καταντήσει ψύχωσις! Κι' εντούτοις συνέρχομαι στον εαυτό μου κι' η σκέψις μου λογικεύεται. Γιατί δεν είναι πιο σημαντική και πιο πολύτιμη η υπηρεσία μου εδώ πάνω; Θα μπορούσα ποτέ να ζήσω δούλος των Ιταλών; Θα ήταν δυνατόν έτσι να καλλιεργηθή μέσα στο σκοτάδι της δουλείας η επιστήμη, αυτή πού έχει ανάγκη από ήρεμη σκέψι και ψυχή και από ελεύθερον αέρα για ν' αναπτυχθή και να ζήση;

Αυτά τα ερωτήματα, πού προβάλλουν αυτόματα μέσα μου, με παρηγορούν και με πείθουν ότι η κατάστασις αυτή, πού περνάμε, ήταν απαραίτητος. Έπειτα να μια ευκαιρία να δράσωμε, να μεγαλουργήσωμε, να τονώσωμε τις ψυχές μας, να φρονηματίσωμε το πνεύμα μας, να μεγαλώσωμε το Κράτος μας, να ζήσωμε καλύτερα, να δημιουργήσωμε γενικά μια νέα ιστορική βάσι!

Λυπήθηκε η ψυχή μου πρωί-πρωί. Έν' άλογο, πού το είχε αφήσει, φαίνεται, κάποιος της ίλης ιππικού, πού πέρασε την νύχτα έπαθε ψυχοπληξία. Έπεσε στην μέση του δρόμου. Προσπαθήσαμε να το σηκώσωμε, αλλά ήταν αδύνατο να σταθή στα πόδια του. Αναγκασθήκαμε να το μεταφέρωμε απάνω σε μια σκάλα, παρ' όλο το βάρος του, μέχρι την αυλή του σταύλου. Του κάναμε εντριβές, του δώσαμε κονιάκ για να το κάνωμε να συνέλθη. Ήταν ολόκληρο παγωμένο σαν το χιόνι. Με τις

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

περιποιήσεις μας αυτές χλιμίντρησε μερικές φορές. Κατωρθώσαμε να το στήσωμε στα πόδια και έπειτα σκεφθήκαμε να το μεταφέρωμε σε παρακείμενη αχεριώνα, πού είχαν ανάψει μέσα οι στρατιώτες φωτιά, για να συνέλθη καλύτερα. Μας έπεσε πάλι στην μέση του δρόμου. Αγωνισθήκαμε πάλι κι' είδαμε και πάθαμε να το βάλωμε μέσα με την βοήθεια της σκάλας, απάνω στην οποία το βάλαμε. Άδικα όμως οι κόποι μας! Μόλις ο κτηνίατρος του έκανε μια ένεσι, ψόφησε. Πόση ασυνειδησία είχε ο κάτοχός του, πού το άφησε να παγώση; Αλλά ποιος ξέρει σε ποια κατάστασι θα βρίσκεται κι' αυτός;

Στον πόλεμο σβήνει μέσα στην ψυχή το αίσθημα της φιλανθρωπίας και της ευσπλαχνίας. Το εξαφανίζει το αίσθημα του γενικού ολέθρου, του θανάτου πού θερίζει με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο αχόρταγα.

Περάσαμε την υπόλοιπη μέρα ήρεμα. Εορτάζομε στο Γραφείο μας δύο, εγώ και ο συνάδελφός μου Τιτέλης. Πρόσφερα στα παιδιά μερικές καραμέλλες, πού είχα πάρει την προηγουμένη στην Κορυτσά. Δεν έβρισκα άλλα γλυκά για ν' αγοράσω, εκτός απ' αυτές, παρά μόνον κομπόστα κονσέρβας. Πήρα ένα κουτί αχλάδια 30 δραχμές. Είναι ιταλικής κατασκευής, αλλά άθλιο στην γεύσι. Εορτάζει σήμερα και ο Στρατηγός μας και άλλοι αξιωματικοί. Εδώ πάνω είναι πολλοί οι Χρίστηδες. Συνηθίζεται το όνομα πολύ μεταξύ των Μακεδόνων.

Πολλές φορές σκέπτομαι το σπίτι μου. Περιμένω και κανένα δέμα τις μέρες αυτές. Η καθυστέρησις όμως του ταχυδρομείου μας στερεί την χαρά αυτή και μας αφήνει με την αγωνία της προσδοκίας. Έχομε κάποτε- κάποτε ευθυμία όλα τα παιδιά του Γραφείου και τραγουδάμε. Μού έρχονται κι' εμένα συχνά επίκαιρα γερμανικά τραγούδια χριστουγεννιάτικα στην γλώσσα μου και τα ψιθυρίζω το «stille nacht», το «O Tannebaum» κλπ.

Το σισσίτιό μας σήμερα ήταν πλούσιο, κρέας το μεσημέρι και το βράδυ. Κανένα όμως γλυκό πού να θυμίζη την σημασία της ημέρας.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΛΑΥΚΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

26 Δεκεμβρίου (Πέμπτη)

Ο Λοχαγός μας σκέφθηκε να πάρωμε μια σόμπα πού ήταν στο Σχολείο της Σόβιανης. Τα ξύλα μας είναι πολύ λίγα και το τζάκι αχόρταγο. Ήθελα να πάω, γιατί θα έβλεπα και τα παιδιά της Μεραρχίας μου, πού μένει από μερικές ημέρες εκεί. Πήγα με την μοτοσυκλέττα, πού μας διέθεσε η αστυνομία. Η διαδρομή φρικτή παρ' όλο πού φορούσα το κασκόλ και τα γάντια μου. Το πρώτο μόνον στις περιπτώσεις αυτές το χρησιμοποιώ. Κρύο φοβερό. Χιονίζει ψιλό χιόνι, πού όπως πηγαίνει με ορμή η μοτοσυκλέττα το αισθάνεται κανείς να καίη μέσα στα μάτια. Πήγαμε, την σόμπα δεν την ηύραμε. Την είχε πάρει ένας Υπ/γός Ρήγας της αντιαρματικής. Στο χωριό νέκρα από το κρύο. Κάπου-κάπου κυκλοφορεί κανένας στρατιώτης. Είδα και τα παιδιά μας. Είναι διασκορπισμένα σε διάφορα σπίτια. Περνούν αυτοί καλά, αλλά οι άλλοι πού είναι στα παρατηρητήρια υποφέρουν τρομερά από το κρύο. Τους αντικαθιστούν κάθε 5~6 μέρες. Έχουν ανάγκη από παρατηρητάς και εκπαιδεύουν τώρα. Αυτά είναι τα χάλια. Όταν είχαν τους παρατηρητάς, τους έκαναν ημιονηγούς και τους έδιωξαν με τα κτήνη ως απεσπασμένους.

Τα παρατηρητήρια εργάζονται τώρα καλά. Έχουν καταλάβει θέσεις προς τον τομέα του Πόγκραντετς. Περισσότερο προωθημένοι είναι του ουλαμού του ήχου. Περίμεναν αγωνιωδώς πληροφορίες από μένα, ένεκα της θέσεώς μου, σχετικά με τις επιχειρήσεις. Αυτοί ζουν απομονωμένοι από κάθε είδησι.

Γυρίσαμε άπρακτοι στο Μαλίκ. Ο Λοχαγός μ' έστειλε πάλι για να πάρωμε την σόμπα του Ρήγα, τον οποίον πήρε εν τω μεταξύ στο τηλέφωνο. Πήγαμε πάλι στην Σόβιανη. Άδικα όμως γιατί ο Ρήγας είχε μετακινηθή σ' ένα σπιτάκι πού βρίσκεται κοντά στον δρόμο στο ήμισυ περίπου της αποστάσεως μεταξύ Σόβιανης και Μαλίκ. Πήγαμε ως εκεί. Ο Ρήγας δεν μας έδινε την δική του. Μας είπε να πάμε πάλι στην Σόβιανη για να πάρωμε μια σόμπα πού ήταν στο Σχολείο. Εκεί όμως οι στρατιώτες δεν μας την έδιναν και δικαίως αφού δεν είχαν τζάκι. Ξαναγυρίσαμε στο Μαλίκ. Έφαγα αρπαχτά, όπως και το μεσημέρι.

Ο Λοχαγός εν τω μεταξύ είχε συνεννοηθή με τον Διευθυντή του ΙΧ ορεινού χειρουργείου της Σόβιανης, ο οποίος του υποσχέθηκε ότι θα του έδινε Σόμπα. Διατάχθηκα να πάω με τον Τιτέλη. Βράδυαζε εν τω μεταξύ. Ανεβήκαμε σ' ένα αυτοκίνητο και φθάσαμε. Περιμέναμε αρκετά, μας έδωσαν μια σπασμένη σόμπα. Αυτοκίνητο εν τω μεταξύ τέτοια ώρα δεν υπήρχε. Απεφασίσαμε να γυρίσωμε με τα πόδια μια και η σόμπα δεν ήταν βαρειά. Την πιάσαμε ο καθένας από το ένα άκρον. Τα χιόνια ήσαν παγωμένα και σπάγανε με κρότο κάτω από τις αρβύλες μας. Φθάσαμε στις 9 και 30'. Η σόμπα ήταν άχρηστη και ο Λοχαγός θύμωσε με τον εμπαιγμό, πού του έκαναν.

Ήταν μεγάλη περιπέτεια αυτή με την ταλαιπωρία του κρύου. Μόλις κατώρθωνα να συγκεντρώνω τον τουρτουρίζοντα εαυτό μου για να απολαμβάνω κάπως την λευκή ομορφιά του κάμπου με την λίμνη πέρα και τα τέλματα και το ρεύμα του Δέβολη, κοντά στον δρόμο, μέσα στο οποίο βόσκουν αμέριμνα πυκνά κοπάδια από αγριόπαπιες, πού βουτούν μέσα στα νερά και φωνάζουν. Τις βλέπω με κυνηγετική βουλιμία, οσονδήποτε κι αν δεν είμαι κυνηγός.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

27 Δεκεμβρίου (Παρασκευή)

Σήμερα κάνει διαβολεμένο κρύο. Το δριμύτερο πού συναντήσαμε ως τα σήμερα εδώ πάνω. Φυσάει δυνατός βοριάς, πού τρυπάει τα κόκκαλα. Αισθάνεται κανείς να του ξεραίνεται, να του στείβεται το μυαλό. Το χειρότερο είναι ότι έχομε ελαχίστη φωτιά στο τζάκι, γιατί σπανίζουν τα ξύλα. Το χιόνι έχει ξεραθή κι' αυτό από το κρύο και σπάζει με τριγμό, όταν το πατάς. Αποκτάει ένα σκληρό επίστρωμα (επίπαγο), ενώ το εσωτερικό είναι μαλακό.

Όλη την ημέρα γράφω επιστολές και κάρτες με ενδυμασίες αλβανικές για να στείλω στους συγγενείς μου, στους Καθηγητάς μου και σε άλλους γνωστούς επί τη ευκαιρία του νέου έτους. Σήμερα έχουμε ταχυδρομείο, πού τόσες μέρες είχε καθυστερήσει. Είχα αρκετές επιστολές.

Καθυστερεί το ταχυδρομείο όχι τόσο εξ αιτίας του χιονιού. Στον δρόμο Φλωρίνης – Κορυτσάς, πού είναι η κυριωτέρα αρτηρία του ανεφοδιασμού μας, χιλιάδες άνθρωποι και ειδικές μηχανές ασχολούνται με την απομάκρυνσι του χιονιού. Ασχολούνται ακόμη και οι γυναίκες και τα παιδιά. Όλοι σε μια ομόρρυθμη προσπάθεια, μ' επιμονή, μ' ενθουσιασμό, χωρίς να υπολογίζουν τους κόπους και το κρύο. Κόβουν ακόμη κλαδιά και ρίχνουν στον δρόμο για να πιάνουν οι τροχοί των αυτοκινήτων, πού γλιστρούν απάνω στο χιόνι. Τ' αυτοκίνητα ξεκινάνε κατά μεγάλες ομάδες από 500 ή και περισσότερα. Ωρισμένες ώρες ανεβαίνουν και ωρισμένες κατεβαίνουν ιδία προς Πισωδέρι, πού είναι στενός ο δρόμος. Και τα τραίνα μαθαίνομε πως εργάζονται ακατάπαυστα. Είναι κατά κανόνα φορτηγά και μεταφέρουν στρατιωτικά είδη. Οι επιβατικοί συρμοί είναι ελάχιστοι. Αυτοί παίρνουν και το ταχυδρομείο και γι' αυτό αργεί.

ΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΣΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

28 Δεκεμβρίου (Σάββατο)

Την νύχτα έχει ρίξει νέο χιόνι. Ο καιρός όμως είναι ηπιώτερος. Δεν κάνει πολύ κρύο. Είναι το συνηθισμένο αποτέλεσμα της προηγηθείσης εντάσεως του ψύχους, το χιόνι και το γλύκασμα του καιρού. Μένομε μέσα. Δεν λείπουν οι μικροδουλειές με τους Αλβανούς. Το απόγευμα πήγαμε συντεταγμένοι στο χωριό Λιμπόνικ, πού είναι ενάμισο περίπου χιλιόμετρο ανατολικά από εδώ. Μένει εκεί ο Λόχος Στρατηγείου. Μας διάβασαν δυο διαταγές. Στην μια εξεφράζετο η ευαρέσκεια του Αρχιστρατήγου Πανάγου για τα επιτευχθέντα έως τώρα αποτελέσματα και τον ηρωισμό του Στρατού μας και η άλλη εφιστούσε την προσοχή μας στο ζήτημα της κατασκοπείας. Την τελευταία μας την ανέπτυξε ο Ταγματάρχης Κατσαβός, Διοικητής του Λόχου Στρατηγείου, με τον συνηθισμένο του ευτράπελο τρόπο. Στον βόρειο τομέα εξακολουθούμε να μένωμε καθηλωμένοι στις θέσεις μας. Το χιόνι δεν μας αφήνει να κάνωμε βήμα και οι Ιταλοί έχουν καλά οχυρωθή.

Σήμερα τυχαία περνούσαν απάνω στ' αυτοκίνητο και πήγαιναν

προς την Κορυτσά ο Λοχαγός Καραγιώργος και ο Ανθ/γός Μαλτέζος. Σταμάτησαν και τους είδα.

29 Δεκεμβρίου (Κυριακή)

Είμαστε ένα μήνα ακριβώς στο Μαλίκ και μόλις σήμερα βλέπομε ήλιο. Ο ουρανός είναι καθαρός και λάμπουν απ' άκρου εις άκρον τα χιόνια. Μετά το ρόφημα πήγα μέχρι στον Λόχο Στρατηγείου στο Λιμπονίκ για να πάρω αρβύλες. Δεν μού έδωσε όμως ο Ταγματάρχης, γιατί έπρεπε να πάρουν πρώτα μερικοί ημιονηγοί, πού είναι ξυπόλυτοι.

Σήμερα έχομε αρκετά αεροπλάνα. Ήδη την ώρα του προσκλητηρίου ένα εχθρικό αναγνωριστικό πέρασε από πάνω απ' τα κεφάλια μας σε μεγάλο ύψος πρωί-πρωί. Έπειτ' από ώρα φάνηκαν και άλλα πολλά ολόλευκα, πού πετούσαν σε μεγάλο επίσης ύψος. Ερχόντουσαν από κάτω. Ήσαν 24 την πρώτη φορά εκ των οποίων πέντε μόνον ήσαν βομβαρδιστικά. Τα υπόλοιπα ήσαν καταδιωκτικά. Με τόση μεγάλη συνοδεία ταξιδεύουν τώρα τα βομβαρδιστικά τους! Και ύστερα ήρθαν άλλα. Ευτυχώς δεν μας βομβάρδισαν. Έρριξαν όμως πάρα πάνω χωρίς αποτέλεσμα. Πάντως είχαμε με την εμφάνισί τους κάποια ποικιλία, γιατί τόσες μέρες είχαμε ξεχάσει ότι είμαστε στον πόλεμο. Καθημερινώς περνάει κι' ένα δικό μας ελαφρό βομβαρδιστικό πρωί-πρωί και το βράδυ. Περνάει σε χαμηλό ύψος και βγαίνομε έξω και το χαιρετάμε το χαλύβδινο πουλί μας. Είναι φορτωμένο με βόμβες, που φαίνονται κιτρινωπές από κάτω του. Πάει τις αδειάζει στις εχθρικές γραμμές και γυρίζει.

Έμαθα θλιβερές ειδήσεις σήμερα. Ο φίλος μου Μιχαλάκης από τα Σπάτα, συμμαθητής μου στο Γυμνάσιο και ήδη Λοχαγός του πεζικού σκοτώθηκε στο μέτωπο της Ηπείρου. Λυπήθηκα κατάκαρδα για τον θάνατό του. Πόσες παλιές μαθητικές αναμνήσεις δεν μας συνδέουν όλα τα μέλη της γλυκειάς εκείνης και αγαπημένης οικογένειάς μας! Ο χοντρός και τόσο καλός στην ψυχή Μιχαλάκης, ο Μπάρμπος, όπως υβριστικά τον αποκαλούσαμε δεν υπάρχει πια, πέρασε στον κόσμο της

ΗΜΕΤΗΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΥΛΩΝΑ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

αιωνιότητος, όπως και οι άλλοι ήρωες των ιερών μας αγώνων. Η θλίψις μου η βαθειά, πού αισθάνομαι, ας είναι το μνημόσυνο για τον θάνατο του αγαπητού μου συμμαθητού και φίλου. Σχετικά μού συνέβη και κάποια τηλεπάθεια. Εδώ και αρκετές μέρες διαρκώς τον σκεπτόμουνα.

Και άλλο πολύ καλό παιδί σκοτώθηκε από το Κορωπί, Υπολοχαγός μόνιμος και αυτός, ο Τάσος Λάμπρου, ένα-δυό χρόνια νεώτερός μου στο Γυμνάσιο. Σκοτώθηκε στον τομέα μας, στο Ιβάν, όπως μού είπαν. Το όνομά του το είδα πρό ημερών μεταξύ των νεκρών των μαχών μας στην εφημερίδα, αλλά δεν έβαλε καθόλου το μυαλό μου ότι ήταν αυτός. Μαθαίνω ότι είναι ελαφρώς τραυματισμένος στην Αθήνα και ο Νίκος ο άνδρας της εξαδέλφης μου της Αγαθούλας (Νικόλαος Δημ. Σταύρου)* από το Μαρκόπουλο.

Απόψε είχα και ένα δέμα με γλυκά από τον φίλο μου Π. Σαχπέρογλου, γαμβρό της μαθητρίας μου Καφούρου.

Με την καλυτέρευσι τού καιρού σήμερα οι γειτονικές μας μονάδες είχαν επιτυχείς επιχειρήσεις. Κατέλαβαν μερικά υψώματα και χωριά.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

30 Δεκεμβρίου (Δευτέρα)

Όλα κρυσταλλωμένα σήμερα το πρωί και ψύχρα διαβολεμένη. Παγώνει κανείς μέσα στο δευτερόλεπτο. Πρό παντός δεν μπορεί να ορίση τα πόδια και τα αυτιά. Τα κρύσταλλα δεν σπαν με κανένα τρόπο και η γή είναι κοκκαλωμένη. Τα κρύσταλλα έχουν ακόμη και... ανθίσει. Έχουν απάνω μια άχνη κρυσταλλωμένη. Και τα μουστάκια των ανδρών και τα μουστάκια των ζώων έχουν κρυσταλλώσει και είναι άσπρα.

Ξαναπήγα στον Λόχο Στρατηγείου γι' αρβύλες. Ευτυχώς μού έδωσε ο Ταγματάρχης Κατσαβός. Είναι καλές, 45 νούμερο. Είναι κάπως μεγάλες κι' ενδεδειγμένες για την εποχή, γιατί θα μπορώ να φοράω κανένα ζευγάρι κάλτσες πάρα πάνω, για ν' αποφεύγω το πάγωμα των ποδιών.

Αεροπλάνα εμφανισθήκανε και σήμερα σε μεγάλο πάντοτε ύψος. Δεν έκαναν κανένα βομβαρδισμό. Τα προστατευτικά χαρακώμα-

τα, πού είχαμε από τις πρώτες μέρες, πού ήρθαμε στο Μαλίκ ανοίξει, έβαλαν τους στρατιώτες και τα καθάρισαν από το χιόνι χθές. Σήμερα ήταν η σειρά μας. Διέταξε ο Επιτελάρχης να κατασκευάσουν ορύγματα προφυλάξεως όλα τα οικήματα και Γραφεία. Αρχίσαμε κι' εμείς να σκάβωμε πλάι στο Γραφείο μας ένα χαράκωμα σχήματος Γ. Κοπιάσαμε αρκετά μολονότι η γή σκαβόταν. Εξαιρετική η σημερινή μέρα. Το πρωί είχε λίγη συννεφιά, αλλά έπειτα διορθώθηκε. Ούτε ένα συννεφάκι δεν υπήρχε στον ουρανό. Γύρω λεύκαζαν οι όγκοι των χιονισμένων βουνών, πού η δυνατή τους ανταύγεια δημιουργούσε μια θαμπάδα.

Σήμερα θα έχωμε επιχειρήσεις, γιατί από το πρωί ακούγονται κανονιοβολισμοί δεξιά και αριστερά μας.

Και κάποια αλλαγή σισσιτίου σήμερα. Δεν είχαμε μαγειρευτό φαγητό, αλλά ξηρά τροφή. Το μεσημέρι τυρί φέτα και το βράδυ χαλβά κι' ελιές. Έτσι διακόπηκε κάπως η μονοτονία του φαγητού των άλλων ημερών. Ας σημειωθή ότι έχομε και άλλες ποικιλίες. Το πρωί μας δίνουν και κονιάκ μαζί με το τσάι, το οποίο όμως δεν παίρνω. Δεν μού αρέσει. Άλλωστε ανέκαθεν δεν συνηθίζω τα ποτά. Το μεσημέρι έχομε και μαύρη σταφίδα ή και σύκα καμμιά φορά. Επίσης καθημερινώς μας δίνουν κι' ένα πακεττάκι σιγαρέττα (περιέχει 11 σιγάρα το καθένα). Εγώ δεν καπνίζω. Τα χαρίζω στ' άλλα παιδιά του Γραφείου, καμμιά φορά κρατάω κανένα πακεττάκι και δίνω σε κανένα Αλβανό, πού μας έρχεται.

Τρώγω ταχύτατα, άλλωστε είμαι φύσει λαίμαργος. Ποτέ προ παντός τώρα τον χειμώνα, δεν κάθομαι, για να φάγω. Τρώγω ορθός. Την καραβάνα την πλένω τις περισσότερες φορές με το χιόνι. Την καθαρίζει μια χαρά. Αλλά τα χέρια παγώνουν. Το κρύο μας βγάνει ξινό το φαγητό και όταν καθώμαστε για να φάμε και οσάκις συντασσόμεθα για να πάρωμε τσάι ή φαγητό. Το πρωί στις 8 έχομε και το προσκλητήριο.

Πάντως είναι ανυπόφορη η ζωή με το φοβερό κρύο και τις παγωνιές, πού έχομε. Το χειρότερο δε είναι πού μας λένε οι Αλβανοί ότι το χιόνι αυτό δεν πρόκειται να λειώση πρό του Μαρτίου. Χαθήκαμε!

ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

31 Δεκεμβρίου (Τρίτη)

Εδώ και τρεις-τέσσερεις μέρες έχομε βάλει σόμπα στο Γραφείο μας, την οποία μας εξοικονόμησε ο Υπομοίραρχος Παπαδόδημας. Τα ξύλα μας σώθηκαν σήμερα κι' έπρεπε να πάμε να κόψωμε. Επήγαμε το πρωί όλα τα παιδιά του Γραφείου, αφού πήραμε δύο κτήνη, για να φορτώσωμε, από τον Λόχο Στρατηγείου. Δεν πήγαμε μακρυά, αλλά στα υψώματα, πού βρίσκονται νοτίως του χωριού Μαλίκ, 15 περίπου λεπτά μακρυά από δώ. Είναι κι' αυτά κατάφυτα από τις συνήθεις βελανιδιές, όπως και τ' άλλα βουνά της Αλβανίας. Πολλές από τις βελανιδιές αυτές έχουν αποτελέσει αραιό δάσος, γιατί φαίνεται ότι θα ήταν η ξύλευσις στα υψώματα αυτά απαγορευμένη. Τις έχουν καθαρίσει όμως σχεδόν τώρα οι στρατιώτες. Έπειτα επωφελήθηκαν και οι Αλβανοί χωρικοί, οι οποίοι κόβουν αλύπητα και τις πουλούν για καυσόξυλα στην Κορυτσά. Ο αντίκτυπος του πολέμου φθάνει έτσι και μέχρι αυτά τα δένδρα. Τα λυπάμαι τα δενδράκια αυτά, πού θα μπορούσαν, όταν μεγαλώσουν, να χρησιμοποιηθούν διαφορετικά. Έχουν τόσο ωραίο και συμπαγές ξύλο. Τι να γίνη όμως! Είναι αδύνατον να μείνη κανείς με τόσα χιόνια χωρίς φωτιά.

Το βουνό το χαιρόταν κανείς, όπως ήταν γεμάτο καθαρό και απαλό χιόνι. Γυρίσαμε το μεσημέρι. Μετά το σισσίτιο τ' άλλα παιδιά ασχολήθηκαν με το να κόψουν σε μικρά κομμάτια τα ξύλα, πού φέραμε, ώστε να είναι κατάλληλα για την σόμπα. Είχα μια μικρή αδιαθεσία μετά το μεσημέρι, πού προήρχετο ίσως από την κούρασι του χθεσινού ανοίγματος του χαρακώματος και από το σημερινό κόψιμο των ξύλων.

Είναι παραμονή πρωτοχρονιάς σήμερα. Δεν την θυμίζει τίποτε, παρά μόνον η ξερή ημερολογιακή δήλωσις και τα κάλαντα πού μας τραγούδησαν το βράδυ μια ομάς από τα παιδιά των Γραφείων της Μεραρχίας. Ξυρίσθηκα πάντως, πράγμα πού κάνω πολύ αραιά εδώ πάνω. Ο καιρός παρ' όλο πού δεν είχε ήλιο ήταν ήπιος και καλός.

Τελειώνει το 1940, πού ήταν ένα έτος μεγάλης αγωνίας και πού ξέσπασε τέλος στον πόλεμο της Πατρίδος μας. Δεν μπορούμε να καταρασθούμε το έτος πού φεύγει. Μας ωδήγησε σ' ένα τόσο μεγαλειώδες

ξέσπασμα της εθνικής μας δυναμικότητος! Ας είναι ευλογημένο. Θα συνεχισθή η υπέροχος προσπάθειά μας και στο επόμενο πού θα έρθη και πού θα μας φέρη την τελική, την μεγάλη μας Νίκη.

Βρέθηκε κι' ένας αιχμάλωτος σήμερα Ιταλός. Καιρό είχαμε να ιδούμε την μούρη τους. Είναι ελεεινός, ψειριασμένος. Σκουριασμένα τα χέρια του, σαν να είχε ένα εξάμηνο να πλυθή. Αιχμαλωτίσθηκε σε μια ανίχνευσι, πού επεχείρησαν να κάνουν. Τους έπιασαν μαζί με αυτόν και έναν ασύρματο, μερικά οπλοπολυβόλα, δυο όλμους, αν δεν απατώμαι, ένα ζευγάρι μεγάλα παγοπέδιλα από καουτσούκ, μια ράβδο με ρόδα κάτω και ένα ζευγάρι ζακέττες.

Τ' άλλα παιδιά πήγαν να παίξουν σ' ένα γειτονικό δωμάτιο χαρτιά. Εγώ επειδή είμουν κουρασμένος, πήγα κι' έπεσα. Επειδή δεν συνηθίζω να παίζω. Οι ανώτεροι αξιωματικοί είχαν και πίττα, την οποίαν έκοψαν σε μια τους συγκέντρωσι. Έπειτα έπαιξαν χαρτιά. Δεν έμειναν στην δευτέραν αυτή πράξι της συνόδου ο Στρατηγός και ο Επιτελάρχης.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΕΤΟΣ 1941

1 Ιανουαρίου (Τετάρτη)

Τίποτε δεν μας θυμίζει την σημερινή ημέρα. Εργασία άφθονη στο Γραφείο από το πρωί μέχρι το βράδυ, όση δεν είχαμε ούτε τις άλλες μέρες. Το μοναδικό γλυκό μας ήταν ένα φοντανάκι, πού μας έδωσαν το πρωί στο τσάι. Το μεσημέρι πέρασε στο συσσίτιο και ο Στρατηγός πού μας ευχήθηκε «Χρόνια Πολλά».

Το βράδυ μας έφεραν 10 Αλβανούς κοντά από την Ντουνίτσα. Τα περισσότερα ήσαν παιδιά μεταξύ 15-17 ετών. Επήγαιναν πάρα κάτω από τις καλύβες των για να πάρουν χόρτο για τα πρόβατά τους και τους έπιασαν οι δικοί μας από φόβο, μήπως προδώσουν τις στρατιωτικές θέσεις πού είδαν, στους Ιταλούς και μας τους έστειλαν. Είχαν ακόμη ζωσμένα στην μέση τους τα σχοινιά, με τα οποία θα φορτωνόντουσαν το άχυρο. Τους έπιασε το τμήμα του Μπεγιέτη. Τα πρόβατά τους έμειναν

εγκαταλελειμμένα. Επαναλαμβάνω και πάλι ότι ο πόλεμος αυτός δεν στοιχίζει λίγο για τους φτωχούς αυτούς ανθρώπους. Πολλά είδη τους επιτάσσονται ακόμη και τα πρόβατά τους και τα βώδια τους, τα οποία χρησιμεύουν για τροφή των στρατιωτών. Οι ίδιοι ταλαιπωρούνται μεταφερόμενοι για στρατιωτικούς λόγους πότε εδώ και πότε εκεί. Τους εξητάσαμε το βράδυ για ωρισμένες πληροφορίες. Οι περισσότεροι είναι κουρελήδες ή με πολύ μπαλωμένα ρούχα, όπως συνήθως οι περισσότεροι Αλβανοί, οι οποίοι κατά κανόνα υποφέρουν από την φτώχεια. Είναι οι περισσότεροι από αυτούς πού έχομε μπροστά μας χαρακτηριστικοί τύποι και πολύ συμπαθητικοί!

Είναι περισσότερο από μια μέρα νηστικοί! Στο μαγειρείο μας, πού πήγα, δεν έχουν να τους δώσουν για να φάνε. Πρέπει να πάν στο Λόχο Στρατηγείου. Έμειναν. Συνεχίσθηκε η εξέτασις έως τας 10 η ώρα την νύχτα. Έπειτα ξεκίνησαν με τους στρατιώτες, πού τους συνώδευαν για τον πάρα πάνω Λόχο. Μ' έστειλε κι' εμένα ο Λοχαγός, για να ενδιαφερθώ περισσότερο. Πήγα. Βαθύ σκοτάδι και λάσπες πολλές. Βρήκαμε τον σκοπό. Ήσαν και 2-3 άλλοι αποθηκάριοι ξύπνιοι. Τους παρέδωσα και τους συνέστησα να ενδιαφερθούν και να ενεργήσουν για το φαγητό τους και για τον ύπνο τους. Άρχισαν ήδη να γίνωνται σχετικές ενέργειες. Όταν βεβαιώθηκα ότι δεν επρόκειτο οι άνθρωποι να μείνουν νηστικοί και χωρίς στέγη για ύπνο έφυγα. Απόλυτη ησυχία βασιλεύει. Κελάριζαν μόνο τα ποταμάκια. Περπατούσα με κάποιο φόβο και μετανοιωμένος, πού δεν πήρα τ' όπλο μου. Σε ξένο έδαφος βρισκόμαστε. Έπειτα μπορούσε να εμφανισθή ένας λύκος.

Η σημερινή μέρα είναι καλή. Ο καιρός νότιος χωρίς κρύο. Προς το βράδυ φυσάει ελαφρός άνεμος, ο οποίος δυνάμωσε την νύχτα. Το χιόνι λειώνει ραγδαία. Ήδη τα γύρω βουνά έχουν αρχίσει να ελευθερώνονται από το λευκό τους κάλυμμα. Δόξα τω Θεώ. Αν συνεχίση έτσι ο καιρός και λειώση το χιόνι, έστω και κατά το ήμισυ, υπάρχει η ελπίς να συνεχισθούν οι επιχειρήσεις μας και να λάβουν κάπως γοργότερο ρυθμό. Γιατί τώρα πηγαίνομε πολύ αργά. Τα χιόνια από το ένα μέρος και η δυνατή αντίστασις των Ιταλών από τ' άλλο μας καθυστερούν, τουλάχιστον στο δεξιό του μετώπου μας. Ακόμη δεν έπεσε και το Τεπελένι και η Κλεισού-

Ηλεκτρονική Βιβλιοθήκη Σαρωνικού

ρα, αν και από μέρες τώρα έχουν περικυκλωθή από τον Στρατό μας και βάλλονται από το δικό μας πυροβολικό.

Δεν μας πειράζει, και δεν αισθανόμεθα την επίσημη τούτη μέρα. Μας ενδιαφέρει μόνον ο αγών μας και η επιτυχία του. Τίποτε άλλο δεν μας απασχολεί διαρκώς ζούμε με την σκέψι του, ζούμε ολοκληρωτικά τον παλμό του. Όλες οι μονάδες σήμερα, όπως τουλάχιστον έγραψαν οι εφημερίδες, έπρεπε να είχαν ένα δέμα για τον κάθε στρατιώτη, πού φρόντισε κι' ετοίμασε η ΕΟΝ. Εμείς δεν πήραμε τίποτε. Γιατί; Από μέρες τώρα περνούν συχνά μέλη της νεολαίας, πηγαίνουν σε διάφορα σημεία του μετώπου και διανέμουν μάλλινα είδη στους στρατιώτες μας. Εμείς δεν είχαμε ακόμη τέτοια τύχη. Δεν παραπονούμεθα όμως. Είναι δικαιότερο τέτοιες χάρες να τις έχουν περισσότερο αυτοί πού μάχονται στην πρώτη γραμμή.

Εδώ και αρκετές μέρες είναι μουδιασμένα τα δάχτυλα των ποδιών μου, και προ παντός τα μεγάλα. Δεν είχα δώσει προσοχή. Είχα την ιδέα ότι αυτό θα ωφείλετο στο κρύο. Δεν τα αισθάνομαι καθόλου. Τελευταία άρχισα να σκέπτωμαι σοβαρότερα την κατάστασι αυτή και ανησυχώ. Πήγα στον γιατρό, αλλά δεν ήταν στο γραφείο του. Το βράδυ τους έκανα ένα λουτρό με ζεστό νερό και με την ευκαιρία αυτή τα έπλυνα κι' όλα έπειτ' από τόσον καιρό! Με τέτοιο φοβερό κρύο και όπως δεν έχει κανείς τα μέσα είναι καταδικασμένος να σκουριάση...

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΠΡΩΙΝΗ ΑΥΧΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

2 Ιανουαρίου (Πέμπτη)

Ευχάριστη έκπληξις σήμερα το πρωί πού σηκωθήκαμε. Όλο το χιόνι είχε λειώσει. Είχε κάνει καλά την δουλειά του ο δυνατός νότιος άνεμος, πού ακουγόταν την νύχτα να σφυρίζη στα παράθυρα. Επί τέλους! Απόκτησαν πάλι τα γύρω βουνά το φυσικό σκούρο τους χρώμα. Το χιόνι έχει το θέλγητρό του την πρώτη μέρα. Έπειτα γίνεται μονότονο και ανιαρό. Εννοείται ότι ψηλότερα στα βουνά δεν έχει λειώσει καθ' ολοκληρίαν. Έχει όμως φύγει κι' απ' αυτά αρκετό.

Πήγα στον γιατρό το πρωί πάλι για τα πόδια μου. Έβγαλα την μια αρβύλα μου και είδε. Τα βρήκε φυσιολογικά. Δεν επρόκειτο περί κρυοπαγήματος. Απέδωσε το μούδιασμα μάλλον σε κυκλοφοριακή ανωμαλία. Φαίνεται ότι όλη αυτή η φασαρία προήλθε από τις παλιές αρβύλες, πού ήσαν πολύ στενές, κι' εγώ είχα φορέσει δυο ζευγάρια κάλτσες, κι' έτσι τις είχα κάνει ακόμη στενότερες. Μού συνέστησε να βγάλω το ένα ζευγάρι κάλτσες και θερμά λουτρά. Με το χθεσινό λουτρό, πού έκανα, είδα κάποια βελτίωσι. Τα πόδια μου άρχισαν να συνέρχονται.

Ξανακάναμε εξέτασι στους χθεσινούς Αλβανούς ή μάλλον συνεχίσαμε την χθεσινή. Τους στείλαμε πάλι στον Λόχο Στρατηγείου. Τελικά απεφασίσαμε να τους στείλωμε στο χωριό έπειτ' από μερικές μέρες, οπότε θα έχη καταληφθή η περιοχή, πού είναι η κατοικία τους, ολόκληρη. Υποφέρουν κι' αυτοί οι δυστυχισμένοι. Τι να γίνη;

Και άλλα παράπονα Αλβανών σήμερα. Ήρθε ο Πρόεδρος της Κρουσόβας. Τα τμήματα της Νίτσας στο χωριο σχεδόν δεν έχουν αφήσει πρόβατο. Τον ίδιο τον Πρόεδρο μάλιστα τον έδεσαν και τον έδειραν δύο ανθυπολοχαγοί, επειδή τόλμησε να διαμαρτυρηθή. Διαπράττουν τρομερές αυθαιρεσίες πολλές φορές οι στρατιώτες και τα κατώτερα στελέχη μας. Διαμαρτύρονται οι Αλβανοί κυρίως όταν πρόκειται για τα πρόβατά των ή τ' άλλα οικόσιτα ζώα των. Οι αξιωματικοί μας δεν μπορούν να εισδύσουν στην ζωή τους και να καταλάβουν την φτώχεια τους. Τους βλέπουν εχθρικά με τελείαν έλλειψι και της ελαχίστης πολιτικής διαισθήσεως. Οι Αλβανοί κυρίως στα λίγα των πρόβατα πού έχει κάθε οικογένεια στηρίζονται για να ζήσουν. Νεκρώνονται, όταν τους τα αφαιρούν. Οι ανώτερες διοικήσεις βλέπουν με ορθοκρισία πάντοτε την κατάστασι αυτή και λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα. Δεν βοηθάνε όμως τα στελέχη των Μονάδων.

Προτού τελειώση η υπόθεσις των προηγουμένων, ήρθε και ο Πρόεδρος του χωριού Νοβοσέλι για να κάνη παρόμοια παράπονα.

Με τους πρώτους μ' έστειλε ο Λοχαγός μου στην Επιμελητεία, για να κανονίση το ζήτημα. Ο Ταγματάρχης όμως βρήκε όλως διόλου φυσική την αυθαιρεσία των στρατιωτών μας, τόλμησε μάλιστα να εναντιωθή και μαζί μου, πού τους πήγα μπροστά του, και να μού ειπή ότι παίρνω το

μέρος των! Είναι περιττό να προσθέσω οτιδήποτε άλλο. Το πρωί άνοιξα ένα δέμα, πού είχα από τους Πλάτωνα-Κανάκη συνεργάτας μου στο Μουσείο του Ηρακλείου. Ήταν ένας τενεκές γεμάτος αρωματικές ξανθές σταφίδες του Ηρακλείου. Το βράδυ έλαβα από τους ίδιους και άλλο δέμα με άλλον μεγάλο τενεκέ με σπασμένα μύγδαλα και ένα κουτάκι φοντάν. Τα δέχθηκα με μεγάλη χαρά. Ένα δέμα στο μέτωπο έχει πάντα μεγάλη σημασία.

3 Ιανουαρίου (Παρασκευή)

Το πρωί με την μοτοσυκλέττα εγώ, ο Υπομοίραρχος Παπαδόδημας και ο οδηγός χωροφύλακας Ζήκος πήγαμε στο Νοβοσέλι, για να κάνωμε ανακρίσεις σχετικά με όσα μας κατήγγειλε χθές ο Μουχτάρης του χωριού.

Το Νοβοσέλι είναι ένα μικρό χωριουδάκι μισή ώρα περίπου δυτικά από την Σόβιανη. Ο καρρόδρομος πού οδηγεί έως αυτό ήταν γεμάτος λάσπες και σ' ένα σημείο ανγκασθήκαμε ν' αφήσωμε την μοτοσυκλέττα και να πάμε με τα πόδια οι δυό μας με τον Υπομοίραρχο. Το Νοβοσέλι είναι γραφικώτατο χωριουδάκι στο βάθος μιας στενής κοιλάδος, πού την δαρρέει ένα ποταμάκι. Γύρω υπάρχουν βουνά. Δέντρα υπάρχουν αρκετά γύρω από το χωριό και πρό παντός κοντά στο ποτάμι. Ωραιότατο είναι και το από βελανιδιές πυκνό αλσύλλιο, πού βρίσκεται στην αμέσως προς βορράν κλιτύν. Είναι απείραχτο. Τα σπίτια λίγα, αραιά και λιτά. Το καλοκαίρι το χωριό αυτό πρέπει να είναι θαύμα.

Πήγαμε στο σπίτι του Μουχτάρη. Ήρθαν και δυο-τρεις αδελφοί του. Μας έβαλαν στην σάλλα να καθήσωμε. Κάτω στρωμένες ψάθες κι' απάνω σ' αυτές φλοκάτες βελέντζες και μερικές προβιές. Το δωμάτιο εσωτερικώς σουβαντισμένο. Στο βάθος το τζάκι. Όταν καθίσαμε, ένας-ένας πέρασαν και μας χαιρέτισαν πιάνοντας με τα δυο τους χέρια πολύ εγκάρδια το χέρι μας και μας καλωσώρισαν. Η γνωστή συνηθισμένη άδολη και αυθόρμητη φιλοξενική εκδήλωσις των Αλβανών. Μας προσέφεραν τυρί, ρακί και καρύδια. Τα τελευταία ήσαν εξαιρετικά με λευ-

ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

κό φλοιό και ολόλευκο καθαρό περιεχόμενο. Είναι νοστιμώτατα. Μού είπαν ότι, όταν η χρονιά είναι καλή, είναι τόσο πυκνό το περιεχόμενο, ώστε το κέλυφος σκάζει. Με τους ξηρούς αυτούς καρπούς, τα αιγοπρόβατά τους και την λίγη γεωργία τους ζουν.

Εξητάσαμε τον Μουχτάρη. Πήγαιναν συχνά στρατιώτες από την Σόβιανη και έπαιρναν γίδες, πρόβατα, κόττες και αυγά. Για τα πρώτα έδιναν κανένα πενηντάδραχμο για το καθένα. Για τις κόττες έδωσαν από ένα λαχείο κληρωμένο του στόλου! Μια νύχτα πήγαν και έκλεψαν και 5 μελίσσια. Από αυθαιρεσίες άλλο τίποτε. Πυροβολούσαν μάλιστα και χάριν διασκεδάσεως. Βρήκαμε 4 κάλυκες. Οι Αλβανοί θέλησαν να μας κρατήσουν να φάμε, αλλά εμείς φύγαμε. Πήγαμε στην Σόβιανη για την συνέχισι της ανακρίσεως. Είδα και εδώ πάλι τα παιδιά της επισημάνσεως. Επιστρέψαμε στο Μαλίκ στις 4 η ώρα.

ΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΣΙΩΝ ΧΡΟΝΙΚΟΥ

4 Ιανουαρίου (Σάββατο)

Το πρωί δύο ανταποκριταί της «Μακεδονίας» της Θεσ/νίκης ήθελαν να φωτογραφήσουν τα χιονοδρομικά σύνεργα των Ιταλών, πού πιάσαμε προ ημερών. Τα κράτησα κι' έτσι βγήκα με αυτά φωτογραφία. Έστρεψα όμως λίγο πλαγίως το πρόσωπο. Δεν ήθελα να γνωρίζωμαι.

Σήμερα έγινε συζήτησις στο Γραφείο για φωτογραφική μηχανή. Ο Λοχαγός μού επέτρεψε να έχω. Δοκίμασα εξαιρετική χαρά. Είναι μοναδική ευκαιρία ν' αποκτήση κανείς ωραιότατες φωτογραφίες από εδώ όχι μόνο τοπίων, αλλά και των τύπων των σπιτιών, των ασχολιών και των συνηθειών των κατοίκων, πού τόση μεγάλη έχουν όλα λαογραφική σημασία. Δεν παραλείπω ακόμη και την αποτύπωσι με τον φακό της στρατιωτικής μας αυτής, της πολεμικής μάλλον και εκστρατευτικής ζωής, πού τόση μεγάλη και βαθυτάτη απήχησι έχει στην ψυχή μας. Μόνον στους αξιωματικούς επιτρέπεται, σύμφωνα με διαταγή του Γεν. Στρατηγείου, η κατοχή φωτογραφικής μηχανής. Και ομολογώ ότι μόνον γι' αυτή την περίπτωσι θα ήθελα να ήμουν αξιωματικός. Τώρα με

την άδεια αυτή πού μού δίνεται είμαι ενθουσιασμένος. Άλλωστε έχω με τις φωτογραφίες μανία.

Το απόγευμα ο Υπομοίραρχος πήγε στην Κορυτσά. Με την ευκαιρία αυτή ζήτησα κι' επήγα κι' εγώ για ν' αγοράσω μηχανή, αν εύρισκα καλή. Ήμουν διατεθειμένος να διαθέσω μέχρι 1500 δραχμές. Δεν βρήκα όμως μηχανή της αρεσκείας μου. Είχαν με φακό 1:6 ή και λιγώτερο φωτεινό με 1500~1600 δραχμές. Κατόπιν τούτου, μόλις γύρισα στο Μαλίκ έγραψα στον ξάδελφό μου να μού στείλη μια από την Αθήνα. Το βράδυ από τον ίδιο είχα ένα δέμα με 4 στήλες για το ηλεκτρικό φαναράκι μου και μερικά γλυκά και σταφίδες.

Σήμερα η Μεραρχία μας είχε επιχειρήσεις. Κατελήφθη το ύψωμα της Κοζίτσας. Είχαμε όμως μερικές απώλειες, 4 νεκρούς και 52 τραυματίας. Μεταξύ των νεκρών ήταν και ο Ταγματάρχης Παλαιοδημόπουλος, ο πρώτος φρούραρχος της Κορυτσάς. Σκοτώθηκε από θραύσμα οβίδος στο παρατηρητήριο. Εξακριβώθηκε ότι σχεδόν όλες μας οι απώλειες ήταν από το δικό μας βαρύ πυροβολικό, πού έβαλε στην γραμμή εξορμήσεως του πεζικού, ποιος ξέρει από ποιόν κακό υπολογισμό.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΚΙΑΣ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

5 Ιανουαρίου (Κυριακή)

Ο καιρός όλες αυτές τις μέρες καλός. Ελαφρά μόνον συννεφιά σκεπάζει τον ουρανό, αλλά δεν κάνει κρύο. Τίποτε νεώτερο δεν έχομε. Αεροπλάνα περνούν όλες αυτές τις μέρες, αλλά σε μεγάλο ύψος. Βομβαρδισμούς δεν έκαναν ακόμη κοντά στην περιοχή μας. Μόνον προχθές όταν είμαστε στο Νοβοσέλι μερικά βομβαρδιστικά βομβάρδισαν την Μοσχόπολι χωρίς όμως καταστροφές, ως πληροφορηθήκαμε. Αυτές τις μέρες βρίσκονται και πολλά δικά μας καταδιωκτικά στην Κορυτσά. Χθες ακόμη όταν μπαίναμε στην πόλι απεγειώνοντο από το αεροδρόμιο 7-8 συνολικά. Αισθανόταν κανείς αίσθημα υπερηφανείας και ασφαλείας να τα βλέπη.

Απόψε περιμένομε τους Ιταλούς αιχμαλώτους. Τους περιμένομε με ανυπομονησία. Ήρθαν αργά την νύχτα στις 9 περίπου η ώρα. Ήσαν

καμμιά σαρανταριά. Μεταξύ αυτών ήσαν τρεις ανθυπολοχαγοί. Από αυτούς ο ένας ήταν φοιτητής Φιλολογίας. Η κατάστασίς τους αξιοθρήνητη. Σιχαίνεται κανείς να τους βλέπη. Σπανίως στρατός έχει το χάλι τους. Αξιωματικοί και στρατιώτες είναι λιγδιασμένοι, άπλυτοι, νηστικοί. Τα ρούχα πολλών ξεσχισμένα. Δυο-τρεις δεν έχουν ακόμη ούτε άρβυλα. Οι ψείρες τους δεν ξέρω, αν μπορούν να μετρηθούν. Ξύνονται διαρκώς. Τους ρωτήσαμε για διάφορες πληροφορίες. Είναι αγανακτισμένοι, όπως τουλάχιστον δείχνουν. Σε ιδιαίτερη συνομιλία, πού είχα με τους Ιταλούς ανθυπολοχαγούς μού εξεφράσθησαν με θαυμασμό για την εξαιρετική επιτυχία του πυροβολικού μας. Όπου πέφτουν οι οβίδες του είναι κόλασις, μού είπαν. Καταφέρονται όλοι κατά του Mussolini. Μένουν πολλοί ευχαριστημένοι από την ελληνική συμπεριφορά και ευγένεια.

Τελειώσαμε αργά με δαύτους, στας 1 η ώρα περίπου την νύχτα.

Στην Κορίζα είχαμε και μερικά λάφυρα, ένα πολυβόλο, έναν ασύρματο, δυό όλμους μερικά οπλοπολυβόλα και άλλα επίσης υλικά.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

6 Ιανουαρίου (Δευτέρα)

Το πρωί πήγαμε στο απέναντι και βορειοδυτικά από το Μαλίκ ύψωμα για ξύλα. Δεν πήραμε ζώα. Θα κόβαμε από ένα δένδρο και σέρνοντας θα τα κατεβάζαμε στο Γραφείο. Ήταν θαυμασία από εκεί πάνω η θέα προς τα τέλματα του Δέβολη. Βρήκα ανεβαίνοντας προς την κορυφή μερικά θραύσματα οβίδος. Κόψαμε ο καθένας από μια βελανιδούλα. Κι' αρχίσαμε να κατεβαίνωμε. Τραβήξαμε τον διάβολό μας. Ήσαν βαρύτατα. Κόπηκε η πλάτη μου. Τέλείως χαμάλικη δουλειά. Βλαστήμησα και ξαναβλαστήμησα. Στο τέλος έκοψα το ξύλο μου στην μέση και μετέφερα στο Γραφείο μόνον το μισό.

Το μεσημέρι ακούσθηκε κατά την Κορυτσά βόμβος αεροπλάνων και συγχρόνως βομβαρδισμός της πόλεως. Δεν δώσαμε μεγάλη σημασία στον βομβαρδισμόν αυτόν δεδομένου ότι οι Ιταλοί σπανίως επιτυγχάνουν τον στόχο τους. Κρυφθήκαμε μόνον στο χαράκωμα. Τα αντιαερο-

πορικά της Κορυτσάς άρχισαν εν τω μεταξύ να τα κτυπούν, ενώ είχαν κρυφθή ήδη μέσα στα σύννεφα. Και όμως είχε καταστροφικά αποτελέσματα ο βομβαρδισμός αυτός. Τα θύματα ήσαν πολλά, 109 συνολικώς νεκροί και τραυματίαι. Μεταξύ αυτών ήταν στρατιώται, πολίται, χωροφύλακες και ένα μέλος της νεολαίας από την Κοζάνη, πού είχε έρθει για την διανομή δεμάτων στους στρατιώτες.

Το απόγευμα με τον Υπομοίραρχο πήγαμε με την μοτοσυκλέττα μέχρι το Μπουλγκαρέτς για ανακρίσεις σχετικά με ένα ανταρτικό σώμα, πού είχε ιδρύσει ένας παλιός αξιωματικός Αλβανός του Ζώγου ο Πάσιο Αμπάς. Το σώμα αυτό περιλάμβανε περί τους 15 Αλβανούς, οι οποίοι όμως δεν πρόλαβαν να δράσουν. Έχομε πιάσει τους περισσοτέρους. Αυτοί δεν τιμωρούνται. Στέλλονται μόνον στην Κορυτσά και από κεί στην Ελλάδα. Ενώ οι Αλβανοί αυτόμολοι αφήνονται μετά σύντομον εξέτασιν εις την Μεραρχίαν και το Σώμα, προς παροχήν στρατιωτικών πληροφοριών, ελεύθεροι και επανέρχονται στα χωριά τους.

Στο χωριό εξητάσαμε τον Πρόεδρο της Κοινότητος Διονύσιο Μπέτσικα. Μας υποδέχθηκε με μεγάλη φιλοξενία και με τον γνωστό τρόπο με τον οποίον υποδέχονται οι Αλβανοί. Οι περισσότεροι από το σπίτι του ξέρουν κι' ελληνικά. Έπειτα πήγαμε στην Κορυτσά. Εδώ πήρα λίγο ιώδιο και οινόπνευμα για εντριβή των ποδιών μου, πού εξακολουθούν να είναι μουδιασμένα. Τι θα γίνη μ' αυτή την κατάστασι δεν ξέρω. Περιμέναμε έπειτα αρκετήν ώρα στο ταχυδρομείο. Εδώ μάθαμε και νεώτερα για τον βομβαρδισμό της Κορυτσάς. Ακόμη μας ανήγγειλαν και την καταστροφή ενός ηρωικού αεροπλάνου μας. Είχε ονομασθή «αεροπλάνο φάντασμα» και ήταν πραγματικά τέτοιο. Περνούσε σε χαμηλό ύψος και ξαφνικά, χωρίς να το περιμένη και να τ' ακούη κανείς από μακριά ξεπρόβαλλε πίσω από τα βουνά ή τις χαράδρες, έρριχνε τις βόμβες του (ήταν ελαφρό βομβαρδιστικό) κι' εξαφανιζόταν, χωρίς να προλάβη ο εχθρός να του βάλη. Το ωδηγούσε ένας ατρόμητος σμηναγός ο Παλιατσέας. Αυτό λοιπόν το απόγευμα, ενώ πετούσε προς τις εχθρικές γραμμές, αυτοανεφλέγη. Ο αεροπόρος πήδησε με το αλεξίπτωτο, αλλά η τύχη του αγνοείται. Πιθανώτατα θα πιάστηκε αιχμάλωτος. Το είδαν ν' αναφλέγεται από τις δικές μας γραμμές.

Στο ταχυδρομείο του τομέως μας (520), πού στεγάζεται στο 1ο Δημοτικό Σχολείο αρρένων, υπάρχουν πλήθος γραμμάτων. Τσουβάλια πολυάριθμα με δέματα στο διάδρομο. Άλλα ξεφορτώνουν μερικά μέλη της ΕΟΝ. Πόση στοργή, πόσα αισθήματα δεν κρύβουν όλα αυτά! Σ' όλο όμως το διάστημα, πού μένομε στο ταχυδρομείο, είμαι τρομερά αδιάθετος. Έχω πάθει μια τοπική ψύξι στον σβέρκο μου και είμαι τελείως ζαλισμένος. Έχω τάσι να κοιμηθώ.

Είναι των Φώτων σήμερα. Πέρασαν έτσι και οι μεγάλες εορτές, χωρίς να τις καταλάβωμε. Αισθητή ήταν και η έλλειψις Παπά για ν' ακούσωμε μια λειτουργία. Ο παπάς μας λείπει στα Συντάγματα. Αλλά μήπως θα εώρτασαν στα σπίτια μας; Είναι δυνατόν να τους αφήση να σκεφθούν τίποτε άλλο η συλλογή μας;

Δεν μας πειράζει όμως. Τα μάτια μας διαρκώς προσηλωμένα στον σκοπό μας και η ψυχή μας μαζί!

Το βράδυ γυρίσαμε στην Κορυτσά μ' ένα υγειονομικό αυτοκίνητο. Δεν μπήκα στην μοτοσυκλέττα, για να μη γίνω χειρότερα. Ατέλειωτος μού φάνηκε ο δρόμος. Φθάσαμε επί τέλους, αφού μας κούνησε φοβερά το αυτοκίνητο. Επήγα στον ανθυπίατρο και του ζήτησα δυο κινίνα και μια ασπιρίνη. Δεν μού έδωσε. Έπρεπε, λέει, να γραφτώ ασθενής, να μ' εξετάση και αν εύρισκε ότι έχω τίποτε, τότε θα μού έδινε! Δεν πρέπει να ξοδεύωνται ασκόπως τα φάρμακα. Αλλά ποιος παίρνει ασκόπως φάρμακα, αν είναι καλά; Ευτυχώς από το σπίτι μέσα σ' ένα δέμα μού είχαν στείλει και κινίνο. Πήρα δύο κουφέττα κι' έπεσα να κοιμηθώ στις 9, χωρίς καθόλου να φάγω, γιατί δεν είχα καμμιά όρεξι.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΚΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

7 Ιανουαρίου (Τρίτη)

Ξύπνησα ευδιάθετος. Μέγα μέρος της σημερινής μέρας καταναλώθηκε εις το να γράφω μαρτυρικές καταθέσεις μαζί με τον Υπομοίραρχο. Για μια στιγμή έκλεψα καιρό κι' επήγα και ξυρίσθηκα, πού είχα αξύριστος αρκετές μέρες. Δεν μού πηγαίνουν και πολύ τα γένια. Είναι αραιά. Κι'

έπειτα τα κατηραμένα έχουν τόσο πολύ ασπρίσει και φέρνουν με τούτο λυπηρές σκέψεις στο μυαλό! Έχω κι' αρκετές μέρες ν' αλλάξω. Πού να βρω καιρό! Όλες τις μέρες αυτές είμαι πολυάσχολος. Μού φαίνεται ότι κάτι με τρώει τις μέρες αυτές. Να έχω άρα γε ψειριάσει; Ανέβηκα απάνω στο δωμάτιο, πού κοιμώμαστε, κι' έβγαλα τα ρούχα μου. Ευτυχώς είμαι μόνος κι' έτσι μπόρεσα να τα ερευνήσω. Τρομερή έκπληξις. Ψείρες, ψείρες, ψείρες! Και κάτι μεγάλες! Φοβόμουνα να τις βλέπω. Ήσαν κολλημένες παντού στην εσωτερική φανέλλα, στην εξωτερική μάλλινη πού φορούσα. Βρήκα έτσι πρόχειρα 4-5. Πώς τις έπιασα; Ούτε εγώ ήξερα. Είναι αλήθεια ότι είχα μερικές μέρες ν' αλλάξω. Έπειτα την μάλλινη φανέλλα την φορούσα διαρκώς από δύο μήνες τώρα την ίδια. Επίσης και ένα γιλέκο, πού είχα μαζί μου. Έφριξα, απογοητεύθηκα. Είναι σιχαμερό πράγμα η ψείρα, αν και έχω πάρει την απόφασι ότι τώρα στον πόλεμο θα τις δοκιμάσωμε κι' αυτές. Πέρασα πρόχειρα το χιτώνιο και την χλαίνη μου και ήρθα στο γραφείο. Πήρα από το βαλιτσάκι μου ένα πουλόβερ, πού είχα φέρει από τη Αθήνα, αφόρετο ακόμη. Πήρα ακόμη και ένα χαρτί ναφθαλίνη,πού είχα πάρει προ ημερών από την Κορυτσά, για να την χρησιμοποιήσω ενδεχομένως ως φάρμακο αντιψειρικό έδεσα λίγη μέσα σε ένα κομμάτι επίδεσμο και ξαναγύρισα στον κοιτώνα μας. Άλλαξα κι' έδεσα στο φυλαχτό το σακκουλάκι με την ναφθαλίνη. Το βράδυ όταν βρήκα λίγο καιρό για να συνεχίσω το ημερολόγιό μου, πού με τις πολλές ασχολίες μου το έχω παραμελήσει λίγο αυτές τις ημέρες, μια μικρή ανέβαινε κατά τον σβέρκο μου. Την έπιασα και την έσπασα με... διακριτικότητα. Μόλις έπεσα αισθάνθηκα άλλη στο λαιμό πάλι. Την έπιασα άναψα το φαναράκι και την έσπασα. Δηλητηριάσθηκε όμως το αίμα μου και το μυαλό μου. Πού βρέθηκαν αυτές μετά το άλλαγμα; Θα είχαν κολλήσει φαίνεται στο σώμα μου. Πάντως δεν μπόρεσα αυτό το βράδυ να κοιμηθώ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΜΥΓΔΑΛΕΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

8 Ιανουαρίου (Τετάρτη)

Το πρωί καταναλώθηκε σχεδόν όλο πάλι στις καταθέσεις για τους αντάρτες. Σμήνη εχθρικών αεροπλάνων βομβαρδιστικών πετάν διαρκώς απάνω απ' τα κεφάλια μας. Περιμένομε από στιγμή σε στιγμή βομβαρδισμό. Καμμιά φορά όμως απομακρύνονται. Το μεσημέρι κατέβηκα στον Δέβολη κι' έπλυνα την πετσέττα μου, μερικά ζευγάρια κάλτσες και μαντηλάκια. Ήταν παγωμένο τελείως το νερό. Το πρωί επίσης βγάλαμε με τον Παπαδόδημα δυο φωτογραφίες απάνω στο γεφύρι του Δέβολη με την μοτοσυκλέττα.

Το βράδυ πέρασε άλλο αεροπλάνο μας ελαφρό βομβαρδιστικό με βόμβες δεμένες από κάτω. Περνούσε σε χαμηλό ύψος. Αντικατέστησε φαίνεται το «αεροπλάνο φάντασμα», πού κάηκε. Έπειτ' από λίγην ώρα γύρισε αδειανό. Είχε κάνει την δουλειά του.

Επιχειρήσεις δεν έχουμε. Απελπιστικό το καθήλωμά μας. Παίρνομε και πολλά κρυπτογραφήματα του εχθρού από υποκλοπάς ραδιοτηλεφωνημάτων. Τα μεταβιβάζομε στο Σώμα.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΜΝΟΥ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

9 Ιανουαρίου (Πέμπτη)

Ο καιρός σήμερα βαρειά συννεφιασμένος. Φαίνεται ότι πάει να καταλήξη σε χιόνι, αν και δεν κάνει ακόμη κρύο. Δεν έχομε σπουδαίες δουλειές σήμερα. Ξανάλλαξα. Νέα επιθεώρησις των ρούχων. Πόσες δεν βρήκα πάλι. Ήσαν προ παντός τρυπωμένες στον γιακά του χιτωνίου. Υπήρχαν και άφθονες κόνιδες. Έχει δηλητηριασθή ολόκληρο το σώμα μου και το μυαλό μου μαζί. Πώς θα τις εξαλείψω;

10 Ιανουαρίου (Παρασκευή)

Όλο το πρωί είχαμε ανακρίσεις ανταρτών. Είναι πολύ ανιαρή εργασία. Δεν κάνω μόνον τον διερμηνέα, αλλά γράφω συγχρόνως και τις καταθέσεις των εξεταζομένων. Είναι παμπόνηροι οι Αλβανοί. Ψεύδονται και αποκρύπτουν μ' επιμέλεια ό,τι μπορεί, κατά την κρίσι τους, να τους βλάψη. Αυτό εξερεθίζει τον Υπομοίραρχο και γίνεται αιτία να παρατείνεται η διαδικασία της ανακρίσεως. Αυτό το πανηγύρι συνεχίσθηκε και το βράδυ ως την νύχτα. Το πρωί βρέχει, έπειτα άρχισε να χιονίζη. Πέφτουν πυκνές νιφάδες. Δεν κάνει όμως καθόλου κρύο. Μέχρι το βράδυ άσπρισε όλος ο κάμπος. Έχουν ασπρίσει επίσης και τα γύρω βουνά. Το απόγευμα ανεβήκαμε με τον Κοντόση μέχρι το Μαλίκ, το χωριό, όπου δώσαμε να μας πλύνουν τα ρούχα. Είχε πολλές λάσπες, προ παντός ανεβαίνοντας τον λόφο προς το χωριό. Χιόνιζε ακατάπαυστα, ώσπου να γυρίσωμε στο Γραφείο ασπρίσαμε.

Χαρμόσυνο άγγελμα σήμερα η πτώσις της Κλεισούρας. Επί τέλους μας βασάνισε τόσο πολύ! Έπιασαν και αρκετούς αιχμαλώτους.

Αυτές τις μέρες περνάω καλά. Έχω αρκετά γλυκά και τρόφιμα, πού έχω λάβει με τα δέματα, πού μου έχουν στείλει. Χθες ακόμη είχα ένα από τον Μπάρμπα μου τον Κωστή, προ ημερών άλλο από το σπίτι μου.

Σήμερα μας έδωσαν από ένα πακέττο σιγάρα του καθενός είναι δώρο του Βασιλέως. Μέσα υπάρχει ένα χαρτάκι με την εικόνα του και την υπογραφή του και την ευχή του «Χρόνια Πολλά». Τα σιγάρα έχουν απάνω το στέμμα. Κάπνισα ένα. Τα άλλα τα έδωσα στον Λοχαγό. Κυκλοφόρησαν και διάφορες φήμες ότι σε μερικά πακέττα υπήρχαν άδειες, υπογεγραμμένες από τον Βασιλιά. Του την έφτιαξαν μάλιστα ενός. Άνοιξαν με τρόπο το πακέττο και έβαλαν μέσα μια 10ήμερο άδεια. Αυτό ήταν! Τράβηξαν έπειτα τον διάβολό τους όλοι οι αξιωματικοί από τον Υπασπιστή μέχρι τον Επιτελάρχη! Πού να πεισθή ότι η άδεια ήταν εικονική! Ήθελε να πάη μέχρι το σώμα παραπονούμενος!

11 Ιανουαρίου (Σάββατο)

Την νύχτα δεν χιόνισε περισσότερο. Το χιόνι αρχίζει σήμερα και λειώνει κι έχει λάσπες. Το πρωί είχαμε λίγη εργασία γραφική με τον Υπομοίραρχο. Ο Λοχαγός λείπει στην Κορυτσά.

Ένα ωραίο ζευγάρι κάλτσες μας έδωσαν σήμερα φτειαγμένες με μαλακό μαλλί. Ίσως είναι αγγλικές. Μας έφεραν τα ρούχα πού δώσαμε για πλύσιμο, άστεγνα όμως. Τα έστειψα καλά κι' επήγα απάνω στο κοιτώνα μας και τ' άπλωσα.

Το βράδυ μας έφεραν δυο Αλβανούς από το Οσνάκ να τους εξετάσωμε. Ο ένας είναι μικρός 13 ετών. Κατάγεται από την Ντουνίτσα και ονομάζεται, Ρουστέμ Νούχου. Είναι ευφυέστατο παιδάκι, με πολύ θάρρος κι' εξαιρετική κρίσι και αντίληψι. Έκανε σ' όλους μας στο Γραφείο εξαιρετική εντύπωσι. Μας έδωσε πολύ καλές πληροφορίες. Το περιποιηθήκαμε και του στρώσαμε στον διάδρομο του Γραφείου και κοιμήθηκε.

Ο ραδιοφωνικός μας Σταθμός το πρωί μετέδωσε μ' ενθουσιασμό σχόλια σχετικά με την κατάληψι της Κλεισούρας. Μαθαίνομε, πώς σήμερα οι Ιταλοί επεχείρησαν στο σημείο αυτό αντεπίθεσι με μια Μεραρχία. Δεν ξέρομε ακόμη τ' αποτελέσματα της αντεπιθέσεως αυτής. Είναι βέβαιον όμως ότι θα τσακισθούν και την φορά αυτή. Αργά την νύχτα μάθαμε από το Σώμα ότι αποκρούσθηκαν, χωρίς να μπορέσουν να κάνουν τίποτε.

12 Ιανουαρίου (Κυριακή)

Συνέχεια της ανακριτικής εργασίας με τον Παπαδόδημα. Έπιασαν και άλλον αντάρτη του σώματος του Πάσιο Αμπάς. Στην αρχή με μασημένα λόγια προσπάθησε ν' αρνηθή την ενοχή του. Τον έκαναν όμως να συνέλθη μερικά ηχηρά χαστούκια του Παπαδόδημα. Αναγκάσθηκε ακόμη να ομολογήση την αλήθεια και από την κατ' αντιπαράστα-

σιν εξέτασι με άλλον κατηγορούμενον. Σε μια κατάλληλη ψυχολογική στιγμή τον αναγκάσαμε να μας ειπή πού είχε και το όπλο του, το είχε αφήσει σ' ένα φίλο του, πού είχε χάνι, στην Κορυτσά. Το απόγευμα πήραμε ένα ταξί και μαζί με τον ίδιο πήγαμε για να βρούμε το όπλο στην Κορυτσά. Περάσαμε πρώτα από τον Λόχο Στρατηγείου στο Λιμπονίκ. Εδώ είδα και έναν χωροφύλακα από την Ανάβυσσο, πού υπηρετούσε στο χωριό μου. Είναι τώρα στο τμήμα χωροφυλακής του Μαλίκ.

Συνεχίσαμε για την Κορυτσά. Βρήκαμε στο χάνι κρυμμένο το όπλο. Περάσαμε έπειτα στο ταχυδρομείο, κοιτάξαμε τα γράμματα, πού είχαν έρθει από την Αθήνα. Είχα δύο. Γυρίσαμε αργά στο Μαλίκ την νύχτα.

Κοντεύω να γίνω ανακριτικός υπάλληλος κοντά στον Παπαδόδημα. Έπειτα με την δουλειά αυτή μπαίνει κανείς μέσα και στην νοοτροπία των Αλβανών. Είναι πολύ πονηροί και προσπαθούν με το ψεύδος να καλύψουν την ενοχή τους. Υποκρίνονται θαυμάσια κι' έχουν στην συμπεριφορά τους κάποια δόσι δουλοπρεπείας. Τα χαρακτηριστικά λαού, πού έζησε πολλά χρόνια υπόδουλος και δεν είχε έτσι ποτέ την ευκαιρία να καλλιεργήση το φρόνημά του, να το κάνη ανεξάρτητο και υψηλό.

Συσσίτιο το βράδυ ελιές και σταφίδες. Ήρθαμε αργά όμως και δεν πήγα να πάρω. Ο Παπαδόδημας, λεπτός όπως είναι στα αισθήματά του, μού έδωσε το μισό από το δικό του, μακαρόνια με κιμά. Είχα και εγώ λίγο φρέσκο βούτυρο από πακεττάκι πού μού έστειλαν από το σπίτι κι' έτσι έφαγα. Ψείρες κι' αυτές τις μέρες αρκετές. Ανεβαίνουν οι αφιλότιμες από τον σβέρκο προς τ' απάνω. Πάω να χάσω το μυαλό μου! Τι να κάνω; Και παρά το άλλαγμα πάλι υπάρχουν. Φαίνεται ότι έχει πιάσει το στρώμα. Κάθε πρωί πηγαίνω πέρα σε μερικούς βάτους και βγάζω το χιτώνιό μου και κυττάζομαι. Πάντα κάτι βρίσκω γύρω στο περιλαίμιο.

ΗΜΕΤΗΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΙΚΗΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

13 Ιανουαρίου (Δευτέρα)

Διαβολεμένο κρύο σήμερα. Χιόνι νέο δεν έχει ρίξει, αλλά είναι κρυσταλλωμένο και το χώμα ακόμη και ολόξερο. Το πρωί λίγη γραφική δουλειά

με τον Παπαδόδημα. Μετά το συσσίτιο πήγαμε πάλι στο απέναντι βουνό για ξύλα. Το κρύο με την ανάβασι δεν το καταλάβαμε. Ζεσταθήκαμε καλά. Πήρα ένα κορμό βελανιδιάς και κατέβηκα. Εφήρμοσα άλλο σύστημα. Το έπιασα από το λεπτότερο άκρο και το έσερνα. Κατέβηκα μια χαρά γλυστρώντας απάνω στο χιόνι. Μέχρι το Γραφείο όμως κοπίασα λίγο φέρνοντάς το απάνω στην πλάτη. Ίδρωσα μάλιστα, παρ' όλο το κρύο, για καλά.

Το βράδυ περιμένουμε πάντα το ταχυδρομείο με ανυπομονησία. Ο Κοντόσης πηγαίνει στον Επιλοχία και μας φέρνει τα γράμματα. Μας έχουν καταντήσει μια ψυχική ανάγκη. Θέλομε να λαβαίνωμε, να μαθαίνωμε νέα από κάτω. Είχα και απόψε αρκετά, μεταξύ αυτών και μια ωραία κάρτα με απεικόνισι της Ακαδημίας από τον Καθηγητή μου Οικονόμο. Είχα παραγγείλει του ταχυδρόμου και μού έφερε από την Κορυτσά μερικά κομμάτια καμφορά. Θέλω να τα χρησιμοποιήσω ως αντιφθειρικά κρεμώντας τα απάνω στο σώμα. Λένε ότι είναι αποτελεσματικά. Τι να κάνωμε; Είναι τόσο συχαμέρες και τόσο ανυπόφορες οι ψείρες!

Και πάλι καθηλωμένοι στις θέσεις μας από τον καιρό. Δεν μπορούμε να προχωρήσωμε. Μόνον στο Ηπειρωτικό μέτωπο έχομε εντόνους επιχειρήσεις.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΜΝΟΥ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

14 Ιανουαρίου (Τρίτη)

Ήρεμη η ημέρα σήμερα. Το πρωί πέρασαν τρία τρικινητήρια βαρειά βομβαρδιστικά με κατεύθυνσι προς δυσμάς. Ήσαν ιταλικά. Πετούσαν σε ύψος 2.500 μέτρα περίπου. Κατέγινα κι' ετοίμασα τα κομμάτια τής καμφοράς για να τα κρεμάσω. Τα έρραψα μέσα σε κομματάκια επίδεσμο. Σήμερα καλέσαμε τούς Αλβανούς από την περιοχή της Ντουνίτσας και τούς ανεκοινώσαμε ότι θα τούς αφήναμε να περάσουν στις καλύβες τους. Σκίρτησαν από την χαρά τους. Έφυγαν μετά το μεσημέρι παρ' όλο το πυκνό χιόνι. Η άπειρη χαρά τους ήταν ζωγραφισμένη στα πρόσωπα. Έφυγε μαζί και ο μικρός Ρουστέμ. Θα γυρίσουν οι δυστυχι-

σμένοι στα σπίτια τους και στα πρόβατά τους, γιατί πριν ήσαν αξιολύπητοι. Τους είχε φάει η έννοια, κι' έπειτα μερικοί ήσαν πολύ ελαφρά ντυμένοι, χωρίς πανωφόρι, πού τους λυπόταν κανείς μέσα στο κρύο το δυνατό να τους βλέπη έτσι. Αυτά τα δεινά έχει ο πόλεμος!

Το πρωί πολύ κρύο. Και την νύχτα δεν μπορούσα να κοιμηθώ. Μετά το μεσημέρι άρχισε να ρίχνη πυκνό χιόνι. Είναι ψιλό και από εκείνο πού δεν λειώνει. Μέχρι την νύχτα σχημάτισε παχύ στρώμα. Ο καιρός ολόκλειστος παντού.

15 Ιανουαρίου (Τετάρτη)

Σηκωνόμαστε με 30 εκατοστά χιόνι. Όλα πάλι κάτασπρα. Ο καιρός όμως είναι γλυκός δεν κάνει κρύο. Χαίρομαι τον σκύλο μας, άλλο τόσο όσο χαίρεται και αυτός το χιόνι. Είναι ένα πελώριο μαντρόσκυλο με λευκές και γκρίζες κηλίδες, παρδαλό. Έχει μακρό τρίχωμα, με το οποίο το εφοδίασε η φύσις κατά του χειμώνος. Τα πέλματα των ποδιών του είναι σκληρά και κοκκινωπά σαν αγριμιού. Ήταν του 35ου φυλακίου και τώρα μάς ακολουθεί κι' αυτό στην εκστρατεία. Τρέφεται με τ' αποφάγια των στρατιωτών. Κουνάει φιλικώτατα την ουρά και τρέχει με προθυμία σ' όλους τους στρατιώτες, πού το καλούν. Άσπονδο μίσος όμως έχει εναντίον των Αλβανών, πού περνάνε στον δρόμο. Επιτίθεται σαν λυσσασμένος για να τους σπαράξη. Κοιμάται έξω και όταν χιονίζη ακόμη και κυλιέται απάνω στο χιόνι με περισσή ευχαρίστησι. Μαζί του είναι και ένας άλλος μικρότερος με μαυρωπό χρώμα, αχώριστος φίλος. Φαίνεται ότι είναι από δώ από την περιφέρεια, αυτό όμως δεν τον εμποδίζει να βοηθάη τον φίλο του στις επιθέσεις του κατά των Αλβανών. Θυμάμαι ότι άλλο παρόμοιο σκυλί μαλλιαρό και παχουλό μας είχε έρθει και όταν ήμαστε κατασκηνωμένοι έξω από την Οινόη. Ήταν και αυτός ασφαλώς από κάποιο φυλάκιο κι' έτρεχε φιλικά στους στρατιώτες. Μας ακολούθησε, όταν πήγαμε ένα βράδυ για νομή από την Αγ. Κυριακή. Τον πήραμε στ' αντίσκηνά μας για φύλακα, αλλά την νύχτα μας έφυγε.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΛΑΥΚΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Όλη η ημέρα σήμερα θαυμασία. Έχει και ήλιο, αλλά η αντανάκλασις απάνω στο χιόνι είναι εκτυφλωτική. Συσσίτιο και σήμερα πολύ καλό. Το μεσημέρι κρέας με ρύζι και το βράδυ φασόλια με σύκα. Το πρωί πέρασε και ο Σωματάρχης κατευθυνόμενος προς τ' απάνω. Για επιχειρήσεις ούτε σκέψις μπορεί να γίνη με το χιόνι.

Το πρωί πήγα στον γιατρό για τα πόδια μου, πού δεν εννοούν να ξεμουδιάσουν. Τα φοβάμαι πολύ για τίποτε κρυοπαγήματα. Έπειτα δεν εννοούν να ζεσταθούν. Διαρκώς είναι ξυλιασμένα. Μου έδωσαν μια αλοιφή, για να βάζω κάθε βράδυ. Τίποτε άλλο οι μέρες κυλάνε πάντα ίδιες, στερεότυπα μπορεί να ειπή κανείς ίδιες.

16 Ιανουαρίου (Πέμπτη)

Καλή μέρα και σήμερα, γλυκιά χωρίς κρύο. Το χιόνι λειώνει ραγδαία και προ παντός λασπώνει. Το πρωί πήγαμε στο απέναντι πάλι ύψωμα για ξύλα. Είναι ωραία η εκδρομή αυτή μέσα στο χιόνι. Φτερώνει κάπως η ψυχή από το διαρκές κλείσιμο μέσα στο Γραφείο και την ανία της καθηλώσεώς μας στο Μαλίκ. Παίξαμε και χιονοπόλεμο ανεβαίνοντας. Η μόνη φορά πού γίνεται ένα τέτοιο πράγμα εδώ. Οι στρατιώτες μας δεν ευκαιρούν να κάνουν ψευτοπόλεμο με το χιόνι, κάνουν πραγματικό εναντίον του εχθρού. Εμείς αφού δεν αντικρύζομε εκ του πλησίον τον εχθρό, παίζομε εικονικό πόλεμο μεταξύ μας! Είναι ωραίο το θέαμα από πάνω απ' το βουνό προς τον χιονισμένο κάμπο και τ' άλλα λευκά βουνά, παρ' όλη την μονοτονία του λευκού. Κόψαμε από ένα κορμό. Τον κατέβασα πάλι σέρνοντάς τον απάνω στο χιόνι. Όταν έφθασα κάτω από το βουνό τον έβαλα στην πλάτη. Έστρωσα όμως προηγουμένως την χλαίνη μου, πού την είχα βγάλει εν τω μεταξύ, κι' έτσι δεν σκοτώθηκε την φορά αυτή η πλάτη. Πάντως ίδρωσα ως που να 'ρθω στο Γραφείο. Και οι αρβύλες είχαν μουσκέψει μέσα στα λειώνοντα χιόνια. Πάγωναν κάπως τα πόδια μου. Αναγκάσθηκα ν' ανεβώ στον κοιτώνα μας, όπου τα έβγαλα για λίγην ώρα. Έπειτα άρχισαν να ζεσταίνονται. Το βράδυ

έλαβα ένα δεματάκι με κάλτσες και γάντια από τον φίλο μου Σταυρινούδη από το Ηράκλειο. Όλοι μ' έχουν θυμηθεί, ας είναι καλά. Δίνει μεγάλη χαρά ένα δέμα ή κι' ένα γράμμα ακόμη απάνω στο μέτωπο.

Επιχειρήσεις γίνονται μόνον στην περιοχή της Κλεισούρας, όπου εκκαθαρίζεται το έδαφος από τους υποχωρούντες Ιταλούς. Διαρκώς κυριεύονται και νέα πολεμικά υλικά και πιάνονται και άλλοι αιχμάλωτοι. Στον τομέα μας το εχθρικό πυροβολικό έβαλε μερικές οβίδες από την Τσέσμα.

Σημαντικό γεγονός, πού δείχνει όλη την σύγχυσι και την αμηχανία στην οποίαν έχουν περιέλθει οι Ιταλοί είναι η αντικατάστασις τις μέρες αυτές και του Σοντού. Τον αντικατέστησε ο Mussolini με τον αρχηγό του Επιτελείου Cavalliero. Κυκλοφορεί η είδησις ότι ο Σοντού αντικατεστάθει, επειδή σε πρόσφατο υπόμνημά του προς τον Mussolini ανέφερε ότι ο ιταλικός στρατός, πού βρίσκεται στην Αλβανία, απέτυχε και πρέπει να εγκαταλείψη τον αγώνα, προτού καταστεί αδύνατον για να φύγη. Δεν υπάρχει καμμιά αμφιβολία ότι και ο νέος Αρχιστράτηγος δεν θα βρεθή σε καλυτέρα μοίρα. Εν τω μεταξύ οι Άγγλοι προχωρούν προς το Τομπρούκ, το οποίον ήδη πολιορκούν και επεκτείνονται και πέρα προς την Βεγγάζη. Οι Αβησσυνοί έχουν επαναστατήσει, ενώ η αγωνία και η ανησυχία του ιταλικού λαού στο εσωτερικό φαίνεται πώς έχει κορυφωθή.

Εφημερίδες μας έρχονται συχνά και διάφορα περιοδικά. Είναι γεμάτα από τσουχτερή σάτιρα εναντίον του Mussolini και των Ιταλών. Σπανίως ίσως η σατιρική διάθεσις του λαού μας βρήκε τόσο πλούσιο υλικό και εκδηλώθηκε με τόση πληθωρική παραγωγή, όσο τον καιρό αυτό. Δεν ξέρω αν οφείλεται στον προηγηθέντα περιορισμό του καθεστώτος Μεταξά ή στο καθολικό πολεμικό μένος τού Λαού μας. Μάλλον φαίνεται οφείλεται και στα δύο. Πάντως δεν είναι κατώτερο της ελληνικής λόγχης το ξέσπασμα αυτό. Οδυνηρότατο, σωστό δηλητήριο είτε σκίτσο είναι είτε στίχος. Θα άξιζε δε, όταν τελειώση με το καλό ο πόλεμος αυτός να ιδρυθή ένα Μουσείο του μεγάλου μας αυτού αγώνος, για τον οποίον έδωσε όλη του την ψυχή, όλη του την θέλησι, όλη του την ορμή, όλο του το πνεύμα ολόκληρο το Έθνος. Και σ' αυτό θα έχουν την θέσι και όλ' αυτά τα πολεμικά δημιουργήματα, πλάι στα άπειρα λάφυ-

ΗΜΕΡΙΔΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΓΥΙΑΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ρα του πολέμου, στις γελοιογραφικές κάρτες, στην βελόνα της επιστρατευμένης ελληνίδος, πλάι στα έργα και στα επινοήματα της ακλονήτου και ενθέου πίστεως, η οποία ηλεκτρίζει έναν ολόκληρο Λαό κατά τις μεγάλες αυτές στιγμές.

Το βράδυ είχαμε έναν Ιταλό αιχμάλωτο και δυο αντάρτες ή κατασκόπους Αλβανούς. Εξετάσαμε τον Ιταλό και τον ένα από τους Αλβανούς, ο οποίος είναι και δερβίσης. Ψηλός με μαύρη γενειάδα και με το λευκόμαυρο καλπάκι του είναι επιβλητικός. Ανήκε όπως και ο άλλος σ' ένα σώμα ανταρτικό, που απετελείτο από 19 περίπου άτομα υπό έναν Σαλή. Αυτοί είχαν ορισθή να δράσουν προς την περιοχή της Λάγκας και του Πόγκραντετς. Ξέρει και λίγα ελληνικά και λίγα γαλλικά ο Δερβίσης. Η εξέτασι δε αυτή μας έκανε να πέσωμε στις 12 η ώρα. Έξω φυσάει ένας δυνατός νότιος άνεμος, βρέχει ελαφρώς και βροντάει και αστράφτει.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

17 Ιανουαρίου (Παρασκευή)

Ο καιρός το πρωί φάνηκε γιαν' ανοίξη. Το χιόνι είναι λασπωμένο. Κατά το μεσημέρι όμως κι έπειτα άρχισε να χιονίζη πάλι. Και σήμερα ανακρίσεις πάλι του Δερβίση με τον σύντροφό του. Τον τελευταίο τον εξητάσαμε χωριστά στο διαμέρισμα του Υπομοιράρχου, καθ' όν χρόνον τον Δερβίση τον εξήταζε στο Γραφείο ο Λοχαγός με διερμηνέα ένα νεαρό εθελοντή Αλβανό από το Βυθουκούκι. Παρέστη η ανάγκη να χειροτονήση με μερικά ηχηρά χαστούκια τον εξεταζόμενο Αλβανό ο Υπομοίραρχος, για να ειπή την αλήθεια. Τον λένε Ραμαντάν Κερίμ από το Τσαουσλή. Ήταν και αυτός πολύ επιφυλακτικός στην αρχή για να ειπή την αλήθεια. Λύθηκε όμως η γλώσσα του μετά τα χαστούκια. Μας τα είπε όλα, πού πήγε, πόσοι ήσαν και πώς έφυγαν. Το σώμα τους απετελείτο από 19 περίπου άτομα. Δεν έλαβαν μέρος σε καμμιά μάχη. Ούτε αυτοί είχαν όρεξι, ούτε και οι Ιταλοί φαίνεται πως τους είχαν εμπιστοσύνη. Συσσίτιο το βράδυ ελιές και σύκα. Κοιμηθήκαμε κατά τας 10.

18 Ιανουαρίου (Σάββατο)

Το έδαφος παγωμένο. Σκληρότατο από το πάγωμα και το χιόνι. Ήδη από το πρωί άρχισε πάλι να χιονίζη. Δεν κάνει όμως κρύο. Το πρωί εξετάσαμε ως αργά το μεσημέρι πάλι τους δυο Αλβανούς αντάρτας. Μας έδωσαν αρκετές πληροφορίες για τας θέσεις του πυροβολικού και των άλλων τμημάτων του εχθρικού στρατού, καθώς και για μερικές στρατιωτικές αποθήκες στο Qukes. Σύμφωνα με τις πληροφορίες τους δεν φαίνεται να υπάρχουν ισχυρά τμήματα στρατού εχθρικού απέναντι από τις γραμμές μας. Ο Ραμαντάν μας έδωσε ακόμη πληροφορίες και για 5 κατασκόπους αλβανούς τους οποίους χρησιμοποιούσε ο εχθρός. Ήσαν όχι γνησίων αλβανικών φρονημάτων. Τους αποκαλούσε Βουλγάρους. Κατάγονται από το Σουλένι κοντά στην Πρέσπα.

Ο Δερβίσης (ονομάζεται Μπέγιε Ρετσέπ από την Γκεργκεβίτσα) μάς μίλησε και για το Ελμπασάν, πού πήγε μια μέρα. Έγινε και βομβαρδισμός από δικά μας αεροπλάνα, πέντε τον αριθμό, την ημέρα αυτή. Είχε θύματα δυο γυναίκες και ένα κοριτσάκι, πού τραυματίσθηκαν.

Έξω χιονίζει διαρκώς. Την βρύσι κοντά στην όχθη τού Δέβολη την έχει σκεπάσει το νερό, επειδή με τα συνεχή χιόνια η στάθμη τού νερού έχει ανεβή. Γι' αυτό προσφέρθηκα να πάω με τον Αδάμη να πάρωμε νερό κάτω από το Μαλίκ, όπου υπάρχει μια βρύσι. Χιονίζει πυκνά. Τα δένδρα και οι βάτοι γεμισμένα με χιόνι είναι ωραιότατα. Θυμάμαι πάλι την μηχανή την φωτογραφική, πότε θα έρθη; Την περιμένω με ανυπομονησία.

Ώσπου να πάμε και να γυρίσωμε γινήκαμε κατάλευκοι. Συσσίτιο το μεσημέρι φασόλια, το βράδυ μακαρονάκια κοφτά και σύκα. Δεν πήγα να πάρω τα τελευταία. Δεν θ' άξιζε τον κόπο να περάση κανείς μέσα στα χιόνια για να πάη στο μαγειρείο. Έφαγα μερικές ελιές, πού μού είχαν μείνει το μεσημέρι από τις χθεσινές, πού πήρα και λίγο τυρί από το κεφαλοτύρι, πού μού έχουν στείλει από το σπίτι.

Το βράδυ είχα ένα δέμα από το σπίτι με φανέλλες, κάλτσες και μερικά μύγδαλα και σύκα.

Το πρωί προ του προσκλητηρίου, πού γίνεται στις 8 ακούσαμε στο εστιατόριο των αξιωματικών ραδιόφωνο. Χθες στο νότιο μέτωπο συνέλαβαν 1000 Ιταλούς αιχμαλώτους με πολλούς αξιωματικούς και έναν Συνταγματάρχη. Είχαν έλθει τελευταία για ενίσχυσι από την Ιταλία. Ήταν το τμήμα των «λύκων της Τοσκάνης», όπως ονομάζονται και οι λύκοι αυτοί, όπως χαριτολογικά είπε το ραδιόφωνο, δεν πρόλαβαν έτσι να πάρουν τ' αλβανικά βουνά! Τα πόδια μου τελευταία πηγαίνουν καλύτερα. Το βράδυ τα τρίβω με χιόνι και τους βάζω αλοιφή. Φοβάμαι εξαιρετικά τα κρυοπαγήματα. Δεν με πειράζει να σκοτωθώ στον πόλεμο για την μεγάλη μας ιδέα, αλλ' αν δεν συμβή αυτό, θέλω να γυρίσω γερός πίσω. Γι' αυτό προφυλάσσομαι, γι' αυτό τρέμω για την υγεία μου.

19 Ιανουαρίου (Κυριακή)

Φοβερή παγωνιά το πρωί, πού διήρκεσε μέχρι ύστερα από το μεσημέρι. Τα πόδια ξυλιασμένα. Το πρωί φάνηκε ότι θα έκανε καλή μέρα, αλλά συννέφιασε έπειτα πολύ. Από το πρωί μέχρι το βράδυ γράφομε στο Γραφείο του Υπομοιράρχου. Πήραμε τις καταθέσεις των δύο ανταρτών Αλβανών. Δεν έχομε τίποτε νεώτερο. Δοκίμασα μόνο μια μεγάλη θλίψι. Πήρα ένα δελτάριο από τον ξάδελφό μου. Μού γράφει ότι το Ταχυδρομείο δεν παραλαμβάνει φωτογραφικές μηχανές, ...και περίμενα με τόση αγωνία! Συσσίτιο το μεσημέρι ρεβύθια, το βράδυ μακαρονάκια. Αργήσαμε όμως με τον Υπομοίραρχο δεν μού άρεσαν κι' όλας και δεν πήγα να πάρω. Έφαγα λίγο τυρί και σύκα.

20 Ιανουαρίου (Δευτέρα)

Γλυκότερος ο καιρός σήμερα. Το χιόνι λειώνει. Εκ διαλειμμάτων είχαμε και ήλιο. Το πρωί συνεχίσαμε τις απολογίες των δύο Αλβανών ανταρ-

τών, μετά την μεσημεριανή δε διακοπή εξακολουθήσαμε και το απόγευμα μέχρι το βράδυ. Τ' άλλα παιδιά το πρωί πήγαν για ξύλα. Δεν έχομε νεώτερα. Στον τομέα μας ο εχθρός έβαλε με τα πυροβόλα του και τους όλμους αραιά από την Τσέσμα και την Τρεμπίνια χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Πάντα επιχειρήσεις γίνονται στον νότιο τομέα και στον τομέα της Κλεισούρας.

21 Ιανουαρίου (Τρίτη)

Θαυμάσιος σήμερα ο καιρός. Ήλιος χαρά θεού. Το χιόνι λειώνει διαρκώς, τα κεραμίδια στάζουν, ο Μοράβας απέναντι αρχίζει και μαυρίζει. Ήταν να πηγαίναμε το πρωί στην Γκεργκεβίτσα πέρ' από την Μοσχόπολι με τον Υπομοίραρχο και τον δερβίση, για να πάρωμε ένα όπλο πολεμικό από το σπίτι του αδελφού του δερβίση. Δεν πήγαμε όμως, επειδή ο δερβίσης μας πληροφόρησε ότι ο δρόμος πήγαινε μόνον μέχρι την Μοσχόπολι. Άλλη εργασία δεν είχαμε, σχετικώς δε ήταν ήρεμο και το Γραφείο. Το πρωί πήραμε μια φωτογραφική μηχανή από τον Ανθ/γό Μπριλλάκη και μ' ένα φίλμ, πού είχαμε πάρει από χθες τραβήξαμε μερικές φωτογραφίες. Μετά το συσσίτιο με τον Κοντόση και τον Αδάμη πήραμε τον δρόμο και πήγαμε μέχρι κάτω από το χωριό Μαλίκ. Τραβήξαμε κι' εδώ τις υπόλοιπες πλάκες. Μέχρι σ' ένα νερόμυλο, πού είναι πάρα πέρα λίγο, ξαναπήγαμε πάλι κατά το απόγευμα, ήταν τόσο ωραίος ο καιρός για περίπατο.

Στο μέτωπό μας ησυχία. Βολαί πάλι πυροβολικού εχθρικού από την Τσέσμα και από την Τρεμπίνια. Αεροπλάνα, παρά την μεγάλη διαύγεια δεν πέρασαν πολλά. Ακούστηκαν μερικά μόνον σε μεγάλο ύψος.

22 Ιανουαρίου (Τετάρτη)

Κάναμε ένα μακρυνό και κουραστικό ταξίδι. Ξεκινήσαμε στις 7 και 30' το πρωί εγώ ο Υπομοίραρχος και ο χωροφύλακας οδηγός της μοτοσυκλέττας Ζήκος. Ο καιρός συννεφώδης, αλλά όχι πολύ κρύος. Ήταν να πάμε μέχρι την Μογλίτσα γι' αστυνομική υπηρεσία. Θα παίρναμε τον δρόμο τού Δέβολη. Κρύο δεν έκανε πολύ με την ορμή όμως της μοτοσυκλέττας γινόταν διαπεραστικό. Στον δρόμο κατά διαστήματα υπήρχαν ατομικά είδη στρατιωτών, καραβάνες ή γάντια. Χθες το βράδυ είχε περάσει ένα τμήμα του εμπέδου των Αθηνών. Νύχτα, φαίνεται, όπως πήγαιναν και με την κούρασι της πορείας τα έχασαν, χωρίς να το αντιληφθούν. Κάθε τόσο και μερικοί βραδυπορούντες. Παγώνουν τα πόδια μου κυρίως, από το κρύο. Το κεφάλι μου το έχω προφυλαγμένο καλά με μια κουκούλα, την οποία έδωσα και μού έφτιαξαν από ένα ζευγάρι κάλτσες μάλλινες υφασματένιες, πού μας είχαν δώσει.

Ο δρόμος κακός και γεμάτος λάσπες. Συχνά κατεβαίνομε και σπρώχνομε για να βγάλωμε την μηχανή, πού βογγάει με πείσμα και περνάει. Η διαδρομή μέχρι ενός σημείου μού είναι γνωστή, από άλλη φορά, πού είχαμε πάρει πάλι τον ίδιο δρόμο με τον Λοχαγό. Συνεχίζομε διαρκώς πλάι στον Δέβολη, τον οποίον μέχρι ενός σημείου έχομε δεξιά μας, κι' έπειτα αριστερά μας αφού περνάμε σε μια στροφή τρεις ξύλινες γέφυρες φτιαγμένες από το μηχανικό μας. Το κρύο πού φέρνει το τρέξιμο της μοτοσυκλέττας δεν μ' εμποδίζει να θαυμάζω τ' ατέλειωτα υψώματα των βουνών πού περνάμε. Το ένα φυτρωμένο πλάι στ' άλλο ή κολλημένο απάνω του. Βουνά και πάλι βουνά δεξιά και αριστερά μας. Η μόνη διάβασις μεταξύ των είναι αυτή πού σχηματίζει ο Δέβολης. Χιόνι εδώ έχει λιγώτερο από την πεδιάδα τού Μαλίκ. Έχει κατά μέγα μέρος λειώσει και μόνον εδώ κι' εκεί υπάρχουν λευκές κηλίδες. Η βλάστησις αγριοβελανιδιές και άλλα θαμνώδη. Εις μίαν έκτασιν και μερικοί πράσινοι θάμνοι, πού μοιάζουν με μυρτιές, αλλά έχουν άσχημη οσμή. Είναι οι μόνοι πού δίνουν κάποιον τόνο ζωής με την πρασινάδα τους στην γενική νέκρα της βλαστήσεως, πού υπάρχει.

Βρισκόμαστε στο πελώριο συγκρότημα της Λένιας. Βλέπω για πρώτη φορά στην ζωή μου τέτοιον πληθωρισμό βουνών. Τεράστια και πανύψηλα υψώματα άξενα και άγρια σε μια ατέλειωτη σειρά, πού προκαλεί το δέος. Άγρια φαράγγια, βράχοι θεόρατοι, πού νομίζει κανείς πώς σε κάποια στιγμή οργής και εκδικήσεως τα πέταξε στον τόπο αυτό ο δημιουργός. Από τις απότομες πλαγιές τους ξεπροβάλλουν συχνά τα καραβάνια των ημιονηγών μας. Η μόνη παρηγοριά συντροφιάς και ζωής στην γενική ερημιά πού επικρατεί. Ο Δέβολης βουίζει με το ρεύμα του κι' εδώ κι' εκεί ακούεται ο κρότος κανενός καταρράκτου, πού γκρεμίζεται κάτω από τα ψηλά βράχια.

Στον δρόμο συναντάμε κάθε τόσο ημιονηγούς ή εργάτες πού επιδιορθώνουν τον δρόμο. Είναι Αλβανοί ως επί το πλείστον ή και Έλληνες εργάται πού έχουν φέρει από την Έλλάδα. Υπάρχουν πολλά στιγμιότυπα, πού θ' άξιζε να τ' αποθανατίσης με τον φωτογραφικό φακό. Σε πολλά σημεία συναντάει κανείς ξύλινα παραπήγματα, φτιαγμένα από τους Ιταλούς για τις ανάγκες της οδοποιίας. Έχουν μεταβληθή τώρα από τους δικούς μας σε αποθήκες ανεφοδιασμού. Σπουδαιότατο κέντρον της Χ Μεραρχίας, πού είναι αριστερά μας, είναι αυτό πού βρίσκεται κοντά στον δρόμο μεταξύ τού Ποπτσίστι και της Νικολάρας. Σκηνές, υπόστεγα, κιβώτια με πυρομαχικά καμουφλαρισμένα όλα, για να προστατευθούν από την αεροπορία του εχθρού, της οποίας όμως το μάτι είναι δύσκολο να διεισδύση μέσα σ' αυτά τα σκιερά βάθη. Πυρετώδης κίνησις εδώ. Ημιονηγοί, στρατιώτες και πολλοί Αλβανοί εργάτες, πού μεταφέρουν κιβώτια με πυρομαχικά απάνω στον ώμο. Προχωρούμε λίγο πάρα κάτω ακόμη και σταματάμε. Η μοτοσυκλέττα δέν είναι δυνατόν να προχωρήση. Αφήνομε τον Ζήκο να την μεταφέρη ως τον ανεφοδιασμό και να την φυλάξη κι' εμείς συνεχίζουμε με τα πόδια.

Προχωρούμε, έχομε πάντα αριστερά μας τον Δέβολη. Δέν μπορεί πιά να γίνη λόγος περί δρόμου της προκοπής. Βαδίζομε σε μονοπάτια. Συνεργεία από εργάτες διορθώνουν όπου είναι ανάγκη. Λάσπη φρικτή χιλιοζυμωμένη από τα πόδια των μουλαριών και των ανδρών. Κολλάει κανείς και δεν μπορεί να ξεκολλήση. Πολλές φορές κινδυνεύει να μού μείνη η αριστερή αρβύλα, πού συχνά μού λύνεται, κολλημένη στην λά-

σπη. Σε πολλά σημεία η λάσπη φθάνει τα 50 εκατοστά. Όσο για τούς δρόμους, πού περνάμε, συμβατικά μόνον μπορεί κανείς να τους δώση το όνομα αυτό, σε πολλά μέρη είναι στενότατα μονοπάτια, πού με πολλή δυσκολία και προσοχή μπορεί να περάση κάποιος. Ένα παραπάτημα είναι αρκετό για να βρεθής κάτω σε βάθος 50, 100, 200 μέτρων, χωρίς να μπορέσης πουθενά να κρατηθής. Τόσο απότομη είναι η κλίσις. Χρειάζεται απέραντη υπομονή, για ν'αντιμετωπίση κανείς τα εμπόδια, πού εμφανίζονται σε κάθε βήμα. Σταματούν οι αντιθέτως ερχόμενες συνοδείες και δεν μπορεί να βρεθή τρόπος, πώς να περάσουν. Κρατώ την αναπνοή από τον φόβο, μήπως κυλίσει κανένα ζώο ή στρατιώτης κάτω.

Τα τμήματα των μουλαριών και των συνοδών των αποτελούν ολόκληρα καραβάνια, πού ανέρπουν σε φιδωτούς ελιγμούς απάνω στις απότομες πλαγιές. Τα μουλάρια είναι βουτηγμένα έως απάνω στο κορμί τους μέσα στην λάσπη, πού έχει ξεραθή απάνω τους σε παχείς θρόμβους. Ο θύσανος της ουράς των είναι ένας όγκος από λάσπη. Οι ημιονηγοί είναι και αυτοί το ίδιο λασπωμένοι και ατημέλητοι. Εδώ, βλέποντας κανείς τους σιωπηλούς και βαθύτατα στοχαστικούς αυτούς άνδρες να προχωρούν αθόρυβα και με αυτοπεποίθησι στην προσπάθειά τους, παίρνει μια ιδέα του ελληνικού θαύματος, όπως εκδηλώνεται στην υπέροχη αυτή προσπάθεια των αλβανικών βουνών, της αντοχής και της δυναμικότητος της ελληνικής φυλής. Δεν ξέρω, πώς περνούν και τι είδους κόπους καταβάλλουν οι μαχηταί της πρώτης γραμμής, αλλά οι ημιονηγοί μας με τις τρομερές κακουχίες, πού αντιμετωπίζουν, με την υπομονή και την επιμονή τους δεν είναι λιγώτερο ήρωες από εκείνους.

Λυπηρό θέαμα, πού εγγίζει στις πιο λεπτές χορδές την ψυχή είναι τα πολυάριθμα πτώματα των μουλαριών, πού κείτονται άταφα μέσα στις χαράδρες και στις πέτρες των αξένων αυτών βουνών και πού το κρύο, η πείνα και οι κακουχίες τα θανάτωσαν. Είναι πολλά πάρα πολλά κι' ο θάνατός τους δεν μας στερεί μόνον από την πολύτιμη, την ανεκτίμητη υπηρεσία τους, αλλά και κινεί την ψυχή μας σε μι' απέραντη ευγνωμοσύνη και συμπάθεια. Χωρίς την συνδρομή τους θα ήταν αδύνατα τα έως τώρα κατορθώματά μας. Και νομίζει κανείς πώς αισθάνονται κι' αυτά την σημασία της αποστολής των. Καρτερικά και υπομονητικά,

ΗΜΕΡΙΔΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

χωρίς καμμιά δυστροπία βαδίζουν μέσα στα χιόνια, στους πάγους, στις λάσπες και τις κακοτοπιές. Άνθρωποι και ζώα έχουν την ίδια ψυχή, την ίδια σιωπηλή αυτοσυγκέντρωσι. Κι' όταν μια μέρα θα έχη τελειώσει η εποποιία των αλβανικών βουνών και η Νίκη θα έχη στεφανώσει με το χρυσό στεφάνι της την προσπάθειά μας, τότε θα πρέπη ο καλύτερος καλλιτέχνης μας ν' αναλάβη να φτιάξη το ομοίωμα του πολυτίμου αυτού τετραπόδου, με αυτή την επιγραφή της ευγνωμοσύνης: «Στον ηρωικώτερο και μαρτυρικώτερο συντελεστή της Νίκης μας».

Προχωρούμε χωρίς διακοπή. Κάνει ζέστη, παρ' όλον πού είναι συννεφιά. Σ' ένα σημείο μια πελωρία κορυφή και βράχοι τεράστιοι. Αποτελούνται από πέτρωμα κροκαλοπαγές. Ωραιότατος είναι ένας καταρράκτης δεξιά όπως πηγαίνομε. Κατρακυλάει από μερικούς ψηλούς βράχους. Το νερό είναι κατακόκκινο και όπως χτυπιέται στους βράχους διασπάται σε άπειρα σταγονίδια, πού μοιάζουν σαν αίμα.

Σε μια στιγμή σε μια συνοδεία βλέπω μπροστά μου και τον ημιονηγό της Πυρ/χίας μας Καταλιακό. Είναι από εκείνους πού απέσπασαν από την Πυρ/χία σε διάφορες άλλες μονάδες.

Φθάσαμε σ' ένα σημείο πού είναι μια ξύλινη γέφυρα στον Δέβολη. Από δώ ένα μονοπάτι δεξιά οδηγεί προς την Μογλίτσα. Τα σπίτια φαίνονται αμέσως από πάνω μας και όμως κάναμε 1και 30' ώρα ν' ανεβούμε. Τόσος απότομος είναι ο ανήφορος! Σωστός Γολγοθάς! Πάει να φύγη η ψυχή μας. Σταματάμε κάθε τόσο για να ξεκουρασθούμε. Ο δρόμος πετρώδης και άφθονα νερά, πού κατεβαίνουν από πάνω. Προτού φθάσωμε στο χωριό υπάρχουν μάνδρες με πέτρες. Φαίνεται ότι και παλαιότερα θα υπήρχε εδώ συνοικισμός. Εδώ κι' εκεί παρετήρησα και μερικά κεραμικά λείψανα, πού δεν ήταν εύκολο να χρονολογήσω, ίσως μεσαιωνικά. Φθάσαμε πρώτα στην Κάτω Μογλίτσα. Ζητούσαμε την IX ομάδα αναγνωρίσεως, αλλά μας πληροφόρησαν ότι δεν ήταν εδώ. Φαινόταν ότι ήρθαμε άσκοπα, γιατί η υπηρεσία μας θα ήταν στο χωριό, πού βρίσκεται η ομάς αυτή. Ο Υπομοίραρχος πήγε σ' ένα κέντρο συνδέσμων να τηλεφωνήση. Φρόντισε να πάρω συσσίτιο. Ένας στρατιώτης μού έδωσε ένα κομμάτι ψωμί. Μού φάνηκε σαν γλύκισμα, τόση ήταν η πείνα μου. Έπειτα πήγα στο μαγειρείο, όπου και μου έδωσαν

συσσίτιο κρέας, πού είχαν. Έτσι συνήλθα κάπως. Ήταν η ώρα 2 και περπατούσαμε από τις 10 και 30'.

Είναι ωραία η θέα από το χωριό τούτο κάτω προς τον φιδωτό Δέβολη. Το κλίμα εδώ είναι γλυκύ και γύρω από το χωριό υπάρχει χλόη. Νερά άφθονα. Τα σπίτια αραιά πολύ ενδιαφέροντα αρχιτεκτονικώς. Είναι τετρακλινή στην στέγη και σκεπασμένα με τις συνηθισμένες σχιστόπλακες. Πολλές φορές έχουν και προσαρτήματα. Άλλα είναι διώροφα με καμπύλα τόξα, πού δείχνουν κάποια επίδρασι ρωμαική, πού διαιωνίζεται από την εποχή της ρωμαικής εποχής.

Εδώ πάνω αναπνέομε λίγο και τον αέρα του πολέμου. Απέναντί μας προς βορράν έχουμε τις ψηλότερες κορυφογραμμές της Λένιας. Την τελευταία προς τα δεξιά την κατέχουν ακόμη οι Ιταλοί. Τα πυροβόλα ακούγονται κάθε τόσο εκατέρωθεν. Δέν μπορούν να τους εκτοπίσουν ακόμη από εδώ τους Ιταλούς. Περιμένουν να διορθωθή ο δρόμος για να προωθήσουν το Βαρύ Πυροβολικό.

Ήμουν τόσο πολύ ιδρωμένος, πού αναγκάσθηκα να βγάλω την φανέλλα, πού ήταν μούσκεμα. Αφού έφαγα πήγα στο οίκημα πού ήταν ο Υπομοίραρχος. Με συνέστησε με την ιδιότητα του επαγγέλματός μου στους εκεί αξιωματικούς. Μας περιποιήθηκαν αρκετά με καφέ και με γλυκά. Έπρεπε να φύγωμε. Η δουλειά μας ήταν στην Στρέλτσα. Αποφασίσαμε να γυρίσωμε πάλι στο Μαλίκ και να γυρίσωμε άλλη μέρα. Πήραμε έναν αγροφύλακα Αλβανό περάσαμε από την Απάνω Μογλίτσα και πήραμε το μονοπάτι για να βγούμε στον ανεφοδιασμό της Χ Μεραρχίας μεταξύ Ποπτσίστης και Νικολάρας στον δημόσιο δρόμο. Προχωρούμε μάλλον τον κατήφορο αφήνοντας δεξιά μας το Μαλίκ, την Νικολάρα και την Κιουτσάκα. Από μακρυά ακούεται το βουητό του Δέβολη, πού λαμπυρίζει στο μούντωμα πού αρχίζει, όσο προχωρεί η ώρα, ν' απλώνεται τριγύρω. Λάσπες πάλι ανυπόφορες. Ρυάκια άφθονα και κατά διαστήματα κηλίδες από χιόνι, πού, όπως πατάμε απάνω του, καθαρίζει τις λάσπες από τις αρβύλες. Είμαι τρομερά κουρασμένος και διψάω πολύ. Παίρνω χιόνι και δροσίζω λίγο-λίγο το στόμα μου. Νύχτωσε και προχωρούμε ακόμη. Κάτω από τα πόδια μας χάσκουν βαθύτατες χαράδρες. Καμμιά φορά βλέπομε τα φώτα του ανεφοδιασμού και τις

ΗΜΙΤΕΠΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΥΓΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

φωτιές, πού έχουν ανάψει οι στρατιώτες για να ζεσταθούν. Φθάσαμε στις 7 η ώρα μετά τρίωρο συνεχή πορεία χωρίς ανάπαυσι.

Ξεκινήσαμε αμέσως με την μοτοσυκλέττα, πού μας περίμενε, αφού εξασφαλίσαμε τον Αλβανό οδηγό μας να κοιμηθή κάπου στον ανεφοδιασμό την νύκτα, γιατί θα ήταν αδύνατο με τέτοιο σκοτάδι να γυρίση πίσω.

Αναχωρήσαμε, άρχισε να βρέχη. Σταματάμε κάθε τόσο για να βγάλωμε την μηχανή από τις λάσπες. Κάνει και σχετική ψύχρα και φοβάμαι, ιδρωμένος όπως είμαι, μήπως κρυώσω. Μέσα στην νύχτα δεν φαίνεται τίποτε. Μόλις διακρίνονται σαν πελώριοι σκοτεινοί όγκοι τα υψώματα. 3-4 χιλιόμετρα προτού φθάσωμε χαλάει το λάστιχο του μπροστινού τροχού. Κάναμε λίγην ώρα να το διορθώσωμε, ή να τ' αλλάξωμε μάλλον. Περνάει άλλο τμήμα απόψε του εμπέδου των Αθηνών. Πλησιάζομε προς το Μαλίκ και το κλίμα έχει αλλάξει, κάνει περισσότερο κρύο.

Φθάσαμε κατακουρασμένοι και βρεγμένοι στις 10 την νύχτα. Γράμματα δεν είχαμε, ακόμη δεν ήρθε ταχυδρομείο των Αθηνών. Έπεσα, αφού άλλαξα προηγουμένως, αλλά δεν μπόρεσα να κοιμηθώ καλά, παρ' όλο πού ήμουνα τόσο πολύ κουρασμένος. Διψούσα την νύχτα.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΓΥΙΑΣ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

23 Ιανουαρίου (Πέμπτη)

Σηκώθηκα με μουδιασμένο το σώμα από την κούρασι. Ο καιρός βροχερός. Επί τέλους μας έδωσαν και το ατομικό δέμα, πού μας ήρθε από την ΕΟΝ. Έχει μέσα δύο μαντηλάκια, ένα χτένι, δύο πακέττα τσιγάρα, ένα μποκάλι κονιάκ, τρεις κουραμπιέδες, ένα σογιά, έναν καζαμία με σατυρική ύλη για τους Ιταλούς και τρία ευχετήρια, ένα από τον Βασιλιά, ένα από τον Μεταξά και το τρίτο από την ΕΟΝ. Μετά το μεσημέρι πήγα να γράψω το ημερολόγιο, αλλά νύσταζα φοβερά κι' έτσι πήγα και κοιμήθηκα δυο ώρες.

Από το Οσνάκ η διοίκησις Πεζικού μας έστειλε τρεις Αλβανούς,

ένα γέρο και δυο μικρά παιδιά 8-10 χρονών. Ήσαν σε αξιοθρήνητη κατάστασι, ιδία τα παιδιά. Τουρτούριζαν από το κρύο. Τα βάλαμε στην φωτιά κοντά για να ζεσταθούν και τους δώσαμε κι' έφαγαν. Το ένα, πού είναι συμπαθητικώτατο παιδάκι με ωραιοτάτη κατατομή, δείχνει μεγάλη φτώχεια. Το εξωτερικό του ένδυμα είναι σωστό κουρέλι με αμέτρητα μπαλώματα το ένα απάνω στο άλλο. Από πολλά περιστατικά, πού βλέπει κανείς καθημερινώς, πείθεται για την υπερβολική φτώχεια του Αλβανικού λαού. Κι' εδώ καθημερινώς έρχονται παιδάκια, πού μαζεύουν τ' αποφάγια και τα ψωμιά, πού περισσεύουν για να φάνε. Αποτελεί σωστό έγκλημα αυτό το χωρίς λόγο ξεσήκωμα των ανθρώπων αυτών και μάλιστα των μικρών παιδιών, πού, όπως μας έλεγαν οι στρατιώτες, πού τα συνώδευαν, δεν μπορούσαν να περπατάνε τόσες ώρες μέσα στις λάσπες και στην βροχή και έκλαιγαν. Τους στείλαμε μετά το μεσημέρι στον Λόχο Στρατηγείου για να μείνουν το βράδυ και να τους ξαναγυρίσωμε την επομένη στο Οσνάκ.

Είναι ωραία ράτσα η αλβανική παρ' όλη την κακομοιριά και την φτώχια της και μερικές αρρώστιες κληρονομικές, από τις οποίες μαστίζονται οι αλβανικοί πληθυσμοί. Εξαιρετική εντύπωσι μού έκανε η ομορφιά μιας Αλβανίδος, πού πήγαινε μ' ένα ταξί μαζί την οικογένειά της στην Σόβιανη. Είχε ωραιότατο σφριγηλό πρόσωπο και μάτια πού μπορούσαν να σπάσουν με την μαγνητική τους δύναμι και την πέτρα.

Σήμερα είχαμε ταχυδρομείο από την Αθήνα. Πήρα δύο γράμματα από το σπίτι. Την νύχτα δεν μπόρεσα να κοιμηθώ ήσυχα, ίσως γιατί κοιμήθηκα την ημέρα.

24 Ιανουαρίου (Παρασκευή)

Ημέρα λίγο βροχερή, αλλά γλυκειά. Διώξαμε τούς Αλβανούς γι' απάνω. Την νύχτα κοιμήθηκαν σχεδόν στο ύπαιθρον, επειδή δεν υπήρχε χώρος. Τίποτε σπουδαίο. Προχωρούμε καλά στον τομέα της Κλεισούρας. Διαρκώς καταλαμβάνομε και νέα υψώματα. Νέοι καθημερινώς αιχμά-

λωτοι και υλικά ή λάφυρα. Οι Άγγλοι κατέλαβαν και το Τομπρούκ με μεγάλη πανωλεθρία για τους Ιταλούς. Άλλες 30 χιλιάδες αιχμάλωτοι και άπειρα λάφυρα. Το βράδυ πέρασαν μερικά βαριά βομβαρδιστικά αγγλικά με κατεύθυνσι προς την γραμμή του μετώπου.

Την νύχτα πέρασε και άλλο τμήμα του Εμπέδου των Αθηνών. Είναι πολλοί της περιφερείας μας μέσα, ιδία από τα χωριά των Θηβών. Ρώτησα μη τυχόν ήταν και κανένας από το χωριό. Λυπήθηκα εξαιρετικά, όταν μού είπαν ότι ένας πατριώτης μου, του οποίου δεν θυμώντουσαν το όνομα, πέρασε με το χθεσινό τμήμα. Δεν μπορώ να μαντεύσω ποιος ήταν. Πηγαίνουν όλοι για την Χ Μεραρχία.

25-26 Ιανουαρίου (Σάββατο-Κυριακή)

Βρέχει, ήταν να πάμε στη Στρέλτσα και γι' αυτό ανεβάλαμε. Σταμάτησε όμως κάπως η βροχή και ξεκινήσαμε κατά τις 8 και 30' με την μοτοσυκλέττα ο Υπομοίραρχος, εγώ και ο Ζήκος. Προχωρήσαμε μερικά χιλιόμετρα αλλά ένας μεγάλος όγκος χώματος, πού είχε μεταβληθή σε λάσπη είχε πέσει μέσα στον δρόμο και τον είχε φράξει. Τ' αυτοκίνητα περίμεναν από την απέναντι μεριά. Ήρθαν μερικοί άνδρες του μηχανικού και τον άνοιξαν. Και σ' άλλα σημεία ο δρόμος, ή μάλλον τα παρά τον δρόμον χώματα έχουν πάθει τέτοιες καθιζήσεις. Είναι δύσκολο να διατηρηθή αυτός ο δρόμος, αφού όλα τα νερά των πολυαρίθμων υψωμάτων, πού είναι κατά μήκος του, πέφτουν απάνω του. Το χαντάκι είναι δύσκολο να τα συγκρατήση. Ίσως θα έπρεπε να είναι πολύ βαθύτερο. Προχωρούμε. Σ' ένα σημείο, πού είναι μπαράγκες και πέφτει ένα ποταμάκι στον δρόμο, δεν μπορούμε να περάσωμε, γιατί η βροχή έχει κατεβάσει πολλά νερά. Αφήνομε την μοτοσυκλέττα και συνεχίζομε με τα πόδια. Περνάμε τις τρεις ξύλινες γέφυρες και φθάνομε σε μιαν άλλη ξυλίνη, απάνω από την οποία περνάει ή μάλλον αρχίζει ο δρόμος για την Στρέλτσα. Εδώ θα μας περίμεναν δυο άλογα για να μας ανεβάσουν απάνω. Δεν είχαν φθάσει ακόμη, επειδή ήταν πλημμυρισμένο ένα ποτάμι και δεν μπορούν να

περάσουν. Πήραν μερικές ράχες κι' έτσι άργησαν. Περιμέναμε σχεδόν ως το μεσημέρι. Ανεβήκαμε στ' άλογα κι' αρχίσαμε την ανάβασι. Ένα μονοπατάκι σε πολλά σημεία μόνον 40-50 πόντους και το χώμα έτοιμο να υποχωρήση, κάτω δε η χαράδρα πάρα πάνω από 100 και 200 μέτρα. Έτρεμε η ψυχή μου. Μετενόησα πού ανέβηκα. Λίγο αν παραπατούσε ή σκόνταφτε το άλογο δεν θα έμενε τίποτε. Διήρκεσε λίγο διάστημα αυτή η επικίνδυνος καμπή των πλαγιών. Βγήκαμε έπειτα σ' ένα ομαλώτερο μέρος, με αρκετές δρύς. Όταν φθάσαμε στο σημείον, πού έπρεπε να περάσωμε το ποτάμι, είδαμε ότι δεν περνούσε, γιατί ήταν και πολύ ορμητικό. Τραβήξαμε αριστερότερα μέσα στα χωράφια και πήραμε ένα ξύλινο γεφύρι και περάσαμε. Φθάσαμε κατά τις 2 η ώρα μέσα στο χωριό.

Είναι ιδιόρρυθμη η Στρέλτσα. Είναι κατωκημένη κατά μαχαλάδες, που απέχουν αρκετά ο ένας από τον άλλο. Από μακρυά ακόμη φαίνεται ο ψηλός μιναρές του τζαμιού της, μέσα στον οποίο σταυλίζονται τώρα ζώα της IX ομάδος αναγνωρίσεως, που μένει εδώ. Τα σπίτια είναι όπως και της Μογλίτσας, στερεά κτισμένα. Αγρία γραφικότητα στο χωριό αυτό δίνουν μερικά πελώρια απότομα βράχια, που είναι φυτρωμένα και κρέμονται απειλητικά από πάνω από τα σπίτια του. Δεσπόζει στην ησυχία του περιβάλλοντος το δυνατό βουητό του ποταμού. Μας περιποιήθηκε και τις δύο μέρες, που μείναμε ο Επίλαρχος Γουγούσης, επίσης και ο Υπ/λαρχος Σαραντ. Λέκκας, τον οποίον είχαμε ένα διάστημα στην Μεραρχία. Το απόγευμα βγάλαμε με μερικούς ανθ/γούς, που είχαν φωτογραφική μηχανή, φωτογραφίες, και έπειτα αρχίσαμε την δουλειά μας. Πήραμε καταθέσεις για έναν Χότζα από την Στρέλτσα, τον Ντεμίρ Καντρή, ο οποίος ήτο φιλοιταλός, και μάλιστα κατά την αρχή των επιχειρήσεων επρόδωσε δύο συγχωριανούς του, οι οποίοι εζητοκραύγασαν υπέρ της Ελλάδος, και συνετέλεσε να συλληφθούν από την ιταλική χωροφυλακή, να φυλακισθούν και και ν' απαχθούν, μετά την υποχώρησι των Ιταλών, προς άγνωστον κατεύθυνσι.

Δεν μπορούσαμε να τελειώσουμε αυθημερόν κι' εμείναμε εδώ την νύχτα. Την ανάκριση συνεχίσαμε έως τα μεσάνυχτα. Διαπίστωσα ότι οι κάτοικοι εδώ είναι φιλέλληνες. Οι περισσότεροι που ζούσαν προ της εποχής των Ιταλών με το κουρμπέτι, με το ξενίτευμα σε διάφορες πόλεις

της Μακεδονίας, όπου ηργάζοντο και εξησφάλιζαν το ψωμί των οικογενειών των. Το βράδυ κοιμηθήκαμε σ' ένα σπίτι που κοιμόντουσαν και στρατιώτες. Μας έστρωσαν παχειά στρώματα κάτω και κοιμηθήκαμε καλά. Όλη τη νύχτα έβρεχε, καθώς και το πρωί. Έπειτα όμως άνοιξε ο καιρός. Συμπληρώσαμε την εργασία μας ως το μεσημέρι. Έπειτα φύγαμε για το Ποπτσίστι. Μας διέθεσαν πάλι δύο άλογα. Ανεβήκαμε αρκετόν ανήφορο αφήνοντας πίσω την Στρέλτσα. Το αλογάκι μου φυσούσε από τον κόπο και τον δύσκολο δρόμο. Όταν αρχίσαμε τον κατήφορο δώσαμε τα άλογα στους ιππείς να γυρίσουν πίσω κι' εμείς συνεχίσαμε με τα πόδια. Στην Ποπτσίστα μένει το Στρατηγείο της Χ Μεραρχίας. Ήρθαμε εδώ για να ανακρίνομε ένα άτομο, που ήταν Καθηγητής της Αγγλικής και έμενε, όπως μας είχαν πληροφορήσει, εδώ. Το χωριό είναι σε δύο συγκροτήματα. Φθάσαμε στο πρώτο συγκρότημα. Από εδώ, αφού περάσαμε σε πέλαγος λάσπης, φθάσαμε και στο δεύτερο, όπου έχουν εγκατασταθεί και τα Γραφεία του Στρατηγείου. Μείναμε εδώ ως τις 3-4 η ώρα. Το πρόσωπο όμως, που μας είπαν δεν υπήρχε εδώ. Ο Υπομοίραρχος φρόντισε και έφαγα εδώ. Φασόλια ήταν το συσσίτιο. Νερό έχει άφθονο η Ποπτσίστα. Για πρώτη φορά βλέπω εδώ ότι οι γυναίκες κυκλοφορούν κάπως πιο ελεύθερα. Κακοντυμένες και ξυπόλυτες βουτούν μέσα στην λάσπη για να κάνουν τις δουλειές των.

Έχει αρχίσει να κάνη κρύο. Σιγοβρέχει και ρίχνει και χαλάζι. Φεύγομε κατά τις 4 για τον δρόμο της επιστροφής. Είναι κατήφορος και οι απαραίτητες λάσπες. Βρέχει κι' όλα, αλλά σιγανά. Φθάσαμε. Δεν μείναμε πολλήν ώρα. Απεφασίσαμε και μπήκαμε σ' ένα αυτοκίνητο χωρίς φρένα με όλους τους ευλόγους φόβους να τσακισθούμε πουθενά. Ο σωφέρ μάλιστα ήταν από το Κορωπί. Φθάσαμε στο Μαλίκ, προτού βραδυάση. Περνώντας κάτω από τα θεόρατα βράχια, που κρέμονται απάνω από τον δρόμο, κινδυνεύη κανείς να πέσουν να τον τσακίσουν με την σαθρότητα, που έχει το χώμα, και οι βράχοι ακόμη. Μια μαύρη πέτρα από την οποία αποτελούνται μερικά υψώματα είναι πολύ εύθραυστη. Τρίβεται σε πολλά κομματάκια, όταν την πιέζει κανείς στην παλάμη του.

27 Ιανουαρίου (Δευτέρα)

Πρωί με τον Παπαδόδημα είμαστε για την Κορυτσά, για να συνεχίσωμε ανακρίσεις για την ίδια υπόθεσι του Χότζα. Δανείσθηκα μερικά λεπτά, επειδή δεν είχα αρκετά, για ν' αγοράσω μια φωτογραφική μηχανή. Καίγεται η καρδιά μου όσες φορές πηγαίνω έξω και βλέπω διάφορες σκηνές, που μου είναι χρήσιμες για την επιστημονική μου ειδικότητα και δεν μπορώ να τις πάρω.

Πήραμε πρώτα μια κατάθεσι ενός εμπόρου σχετικά με τον Χότζα και έπειτα πήγαμε στο τζαμί κοντά στο ωρολόγι και κάναμε έρευνα στο δωμάτιο, που κοιμότανε ο Χότζας μέσα στα γραφεία του Τζαμιού. Πήραμε όσες επιστολές και έγγραφα βρήκαμε. Έκανα έπειτα διάφορα ψώνια. Πήρα δύο φίλμ και λίγη κάμφορα για τις ψείρες. Έψαξα παντού για μηχανή. Επί τέλους απεφάσισα και πήρα μια τύπου Cerfrix με αναστιγματικό φακό 1:6,3. Είναι πολύ κομψή και στερεά και μπορεί να κόβει και τα φίλμ σε δύο. Μου την κράτησαν 1800 δρχ., την πείρα 1750.

Στην Κορυτσά έγιναν δύο συναγερμοί παρ' όλη την συννεφιά, που υπήρχε. Έχει αρχίσει να κάνη και κρύο. Το βράδυ γυρίσαμε πάλι με αυτοκίνητο, όπως και το πρωί πήγαμε. Πήρα το μεσημεριανό μου συσσίτιο, που ήταν κρέας, γιατί πεινούσα ήδη. Στην Κορυτσά μόνον ένα κομμάτι ψωμί πήρα κι' έφαγα. Τυρί δεν υπάρχει πουθενά.

Το βράδυ κάθισα και εξήτασα τα χαρτιά του Χότζα, που βρήκαμε. Δεν ήσαν ενοχοποιητικά.

Οι Ιταλοί συνεχίζουν τας αντεπιθέσεις των, οι οποίες συντρίβονται με μεγάλες γι' αυτούς απώλειες. Μάλιστα στο Τορίνο και στο Μιλάνο έγινε επανάστασις. Στην Λιβύη αντικατεστάθη ο Γκρατσιάνι από την Αρχιστρατηγία του στρατού της Αφρικής. Στην Αβυσηνία οι επαναστασις εξαπλώνεται. Από παντού τον Mussolini τον δέρνει η συμφορά.
* Του Γκρατσιάνι διαψεύσθηκε η αντικατάστασις.

28 Ιανουαρίου (Τρίτη)

Εξαιρετική μέρα η σημερινή. Θαυμάσιος ήλιος. Το πρωί πήγαμε για ξύλα. Κόψαμε στην πλάτη ο καθένας από μια δρύ. Πέρασαν πολλά σμήνη εχθρικών αεροπλάνων σε μεγάλο ύψος. Βομβαρδισμούς κοντά μας δεν έκαναν, δεν τόλμησαν μάλλον να κάνουν, γιατί άνοιγε αμείλικτο πύρ εναντίον των το αντιαεροπορικό πυροβολικό της Κορυτσάς. Έρριξε μάλιστα τρία αεροπλάνα, όπως μας είπαν. Το ένα κατά το μεσημέρι άρχισε να πέφτη ακριβώς από πάνω μας. Πετούσε κανονικά σε ύψος τέσσερα έως πέντε χιλιάδες μέτρα, οπότε το είδαμε να κάνη μια στροφή και να κατεβαίνει κάτω με ορμή καθέτως. Νόμισα προς στιγμήν ότι ήθελε να βομβαρδίση το γεφύρι ή το αντιαεροπορικό πυροβολείο που είναι στο προς βορράν ύψωμα, αλλά εξηκολούθησε την πτώση του με την αυτήν φρενήρη ταχύτητα και χάθηκε πίσω από τ' απέναντι υψώματα. Ένας κρότος ακούστηκε έπειτ' από λίγο, που θα δημιουργήθηκε ασφαλώς από την πρόσκρουση του στο έδαφος. Έτρεξαν μερικοί μ' ένα αυτοκίνητο και πήγαν επιτόπου. Έπεσε κοντά στην Σόβιανη. Είχε χωθεί όλο μέσα στο χώμα. Δεν μπόρεσαν ακόμη να εξακριβώσουν τίποτε θετικό για την τύχη των αεροπόρων. Μερικοί ισχυρίζονται ότι τους είδαν να κατεβαίνουν με αλεξίπτωτα, αλλά εγώ δεν είδα τέτοιο πράγμα. Θεωρώ βέβαιο ότι θα βρίσκονται μέσα στα συντρίμματα του αεροπλάνου. Για την περίπτωση της αληθείας της πρώτης εκδοχής δόθηκε η διαταγή να γίνη μία ειδοποίησις στους προέδρους των Κοινοτήτων των γειτονικών χωρίων. Την μετέφρασα αλβανιστί με τη βοήθεια και του λεξικού.

Η μηχανή μου δεν εργαζόταν καλά ως προς το ζήτημα του κανονισμού της αποστάσεως. Την έστειλα με τον Τιτέλη στην Κορυτσά και μου την έφερε διορθωμένη.

29 Ιανουαρίου (Τετάρτη)

Φυσάει πρωί-πρωί ξεροβόρρι πολύ διαπεραστικό. Την υπόλοιπη ημέρα χιονίζει ψιλό χιόνι. Σχηματίστηκε ελαφρό στρώμα, πού εξαλειφθηκε σιγά-σιγά. Το απόγευμα, ή μάλλον από το μεσημέρι μέχρι τη νύχτα ανακρίσεις και εξαγωγή ανακριτικών πορισμάτων στο γραφείο του Υπομοιράρχου. Εργασία πολύ ανιαρή.

Και το θλιβερότερο άγγελμα, που μπορούσε να μας έρθει, σήμερα. Κατά το μεσημέρι ο υπηρέτης του Λοχαγού Ροζοκός ήρθε και μας είπε ότι ο Μεταξάς πέθανε! Μας άφησε εμβροντήτους η είδησις αυτή και, όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις αυτές, μας φάνηκε απίστευτη. Πήραμε στο τηλέφωνο το ΙΙΙ Γραφείο και βεβαιωθήκαμε. Ταραχθήκαμε όλοι και βυθισθήκαμε σε μελαγχολία. Ο θάνατός του είναι συμφορά στις κρίσιμες στιγμές που περνάμε. Είχε κατορθώσει να γίνη το σύμβολο του αγώνος μας και η εγγύησις της Νίκης. Με την αναμφισβήτητη ευφυΐα του, με την φιλοπατρία του, με την διπλωματικότητά του και με το αυθεντικόν κύρος της εξαιρετικής στρατιωτικής ιδιοφυΐας του ήταν ο καταλληλότερος άνθρωπος, για να κυβερνήση το κρατικό σκάφος σε μια από τις πιο κρίσιμες και τις πιο ιστορικές στιγμές της Ιστορίας του. Είχε κατακτήσει την εμπιστοσύνη όλων ανεξαιρέτως των Ελλήνων μετά το ιστορικό «ΟΧΙ», που είπε στους Ιταλούς την 28η Οκτωβρίου του 1940. Όλοι βρέθηκαν στο πλευρό του, ακόμη και εκείνοι που δεν είχαν κανένα ιδεολογικό η συναισθηματικό δεσμό μαζί του, μετά από την υπέροχη και ευλογημένη εκείνη στιγμή.

Δεν υπήρξα ποτέ φίλος του Μεταξά, αλλά δεν διέκοψα ούτε μια στιγμή την προσπάθεια να σκέπτομαι λογικά και να βλέπω την αλήθεια έξω από κάθε υποκειμενική εμπάθεια, συμπάθεια ή αντιπάθεια, προκειμένου να κρίνω πρόσωπα ή γεγονότα. Βέβαια το έργο του δεν είναι τέλειο. Αντίθετα προς τα διδάγματα της ιστορίας στήριξε άκαμπτα την κατεύθυνσι του «Νέου Κράτους», που θέλησε να δημιουργήση, αποκλειστικά στο στείρο πολίτευμα της αρχαίας Σπάρτης και παρεγνώρισε τον λαμπρότατον πολιτισμό των Αθηνών. Αποτέλεσμα

αυτής του της τάσεως ήταν να παραγνωρισθούν τα γράμματα και οι επιστήμες και να φαίνεται κάπως κενός από ουσιαστικώτερο περιεχόμενο ο πολιτισμός, που ζητούσε να δημιουργήση. Είχε δανεισθή για το πολίτευμα του στοιχεία από τα σύγχρονα δικτατορικά συστήματα της Ευρώπης, από τον χιτλερικό εθνικοσοσιαλισμό και από τον ιταλικό φασισμό, τα οποία όμως μ' εξαιρετική δεξιοτεχνία προσήρμοσε με την ελληνική πραγματικότητα. Δεν μπόρεσε ούτε αυτός με όλη τη δύναμι, που απέκτησε, να άρη την ανισότητα, πού μαραζώνει τον υπαλληλικό κόσμο κι' έτσι εξακολουθούν να μένουν μέσα στο σώμα των δημοσίων υπαλλήλων προνομιούχοι κλάδοι. Και η οργάνωσις της νεολαίας, που τόσο πολύ αγάπησε δεν βρίσκω να έχη πραγματικό περιεχόμενον. Είναι και άλλα πολλά τα ελαττώματά του καθεστώτος του. Αλλά παρ' όλ' αυτά δεν μπορεί κανείς και δεν πρέπει να παραβλέπη και να ξεχνάη ωρισμένες αλήθειες. Ο Μεταξάς ήταν ευφυέστατος άνθρωπος, μεγάλος πολιτικός και μεγάλος δημιουργός και μεγάλος ακόμη έμψυχωτής των μαζών. Έσπασε τα δεσμά των καθιερωμένων στην πολιτική και στην κοινωνική μας ζωή και δημιούργησε νέα τάξι πραγμάτων. Ανεκούφισε τις κατώτερες τάξεις και ανόρθωσε το κράτος που το είχε αποσυνθέσει η κομματική ασυναρτησία. Περιμάζεψε τις πολύτιμες δυνάμεις του έθνους, που είχαν διασκορπισθή από τη διχόνοια και την κοινοβουλευτική παραλυσία και διέφευγαν και τις ένωσε και τις πειθάρχησε. Κι' έτσι σχηματίσθηκε ο ορμητικός και ασυγκράτητος ποταμός της ελληνικής θελήσεως και της ενιαίας εθνικής ψυχής, που τόσο έλαμψε και μεγαλούργησε στον αγώνα. Έπειτα ανασυγκρότησε, εφωδίασε και προπαρασκεύασε τον Στρατόν, που καταπλήσσει σήμερα με τα κατορθώματα του τον κόσμο. Ο Μεταξάς ήταν ισχυρά προσωπικότης, εύστροφος διπλωμάτης, στρατιωτικό μυαλό και πλασμένος αρχηγός. Γι' αυτό έρχεται εύλογα στα χείλη το ερώτημα: Ποιος θα συνεχίση την προσπάθεια του, ποιος θα τον διαδεχθή; Συνερχόμεθα όμως. Ένα έθνος με τη ζωτικότητα και τας ηθικάς δυνάμεις του ελληνικού δεν μπορεί να σταματάη σε ένα άτομο, δεν μπορεί να μην κλείνη μέσα του και άλλους αρχηγούς. Η προσπάθειά μας θα συνεχισθή με την ίδια και μεγαλύτερη ακόμη έντασι. Πρωθυπουργός ανέλαβε ο Κορυζής. Νομίζω ότι είναι

ΗΜΕΡΙΔΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

συνετός άνθρωπος και ικανός, ώστε να μας οδηγήση χωρίς καμμιά διακύμανσι επικίνδυνη, στην τελική νίκη.

Την νύχτα πέρασε και το ορειβατικό της Δράμας. Φαίνεται πηγαίνει κατά τον τομέα της Χ Μεραρχίας.

30 Ιανουαρίου (Πέμπτη)

Το χώμα το πρωί ξερό από πάχνη. Πήγαμε για ξύλα. Πήρα και τη μηχανή για να την δοκιμάσωμε. Τραβήξαμε αρκετές φωτογραφίες. Δεν είχαμε νεώτερα. Οι ειδήσεις από τον κάτω τομέα είναι ότι πάντα προχωρούμε. Το πένθος για το θάνατο του Μεταξά συνεχίζεται και γίνεται έξαρσις της προσωπικότητος και του έργου του. Μαθαίνομε πάντα τα νέα στο ραδιόφωνο.

ΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

31 Ιανουαρίου (Παρασκευή)

Το πρωί μάλλον γλυκειά η ημέρα, έπειτα όμως μετεβλήθη, έπαθε πολλές μεταλλαγές, έως ότου βραδυάση, άλλοτε έριχνε ψιλό χιόνι και άλλοτε άνοιγε ο καιρός. Και σήμερα πέρασε ορειβατικό. Το βράδυ έξω από το οίκημα, που μένει ο Στρατηγός είναι συγκεντρωμένα πολλά αυτοκίνητα. Πληροφορηθήκαμε ότι ήρθε ο Παπάγος. Σήμερα θα γινόταν στην Αθήνα η κηδεία του Μεταξά.

1 Φεβρουαρίου (Σάββατο)

Τίποτε εξαιρετικό. Καιρός συννεφώδης. Το απόγευμα πήγα στον Λόχο Στρατηγείου για να φτιάξω το τακούνι της αριστερής μου αρβύλας,

που έχει φαγωθή και γέρνει προς τα έξω τόσο πολύ, που δεν μπορώ να βαδίσω. Μια πολύ ευχάριστη έκπληξις με περίμενε εδώ. Όπως περίμενα στο δρόμο κοντά στο λόχο βλέπω μπροστά μου απροσδόκητα τον εξάδελφό μου τον Αντώνη τον Πέτρου της θεία - Αντώναινας. Είναι προσκεκολλημένος στον Λόχο Στρατηγείου της Μεραρχίας μας. Έχει περίπου δέκα έως δεκαπέντε μέρες. Ευχαριστήθηκα εξαιρετικά, που τον είδα. Έφυγε από την Αθήνα στις 7 Ιανουαρίου.

Πέρασε σ' ατέλειωτα τμήματα το 1ο Σύνταγμα των Αθηνών. Είδα και άλλους δύο πατριώτες μου εδώ, τον Άγγελο του Επαμ. Αγγέλου και τον γυιό του Αντρίκου Κόλια (Στέρπη). Ευχαριστήθηκα τόσο πολύ, που είδα τους πατριώτες μου αυτούς, ώστε ανήγγειλα την χαρά μου αυτή με δελτάριο και στο σπίτι μου.

2 Φεβρουαρίου (Κυριακή)

Η μέρα άστατη. Το πρωί βροχή, ύστερα χιόνι και αργότερα γλύκαμα του καιρού. Περνάνε πάλι ολόκληρα τμήματα του εμπέδου των Αθηνών. Δεν είδα όμως κανένα δικό μας. Ήσαν μερικοί Μαρκοπουλιώτες. Το μεσημέρι ήρθε ο ξάδελφος μου ο Αντώνης και κάναμε μια βόλτα. Το απόγευμα επεισόδιο μέσα στο Γραφείο μας. Ο Λοχαγός της αντιαεροπορικής Μεραρχίας, που είναι κοντά μας, Δίπλαρος μπήκε μέσα στο Γραφείο μαζί με τον Μοίραρχο του στρατονομικού αποσπάσματος. Ο Υπομοίραρχος Παπαδόδημας, που καθόταν την στιγμή αυτή στην καρέκλα και δεν τους έβλεπε, επειδή δεν σηκώθηκε, έγινε αφορμή να δημιουργηθή ολόκληρη σκηνή γι' αυτό από τον Δίπλαρο, ο οποίος ολότελα άκαιρα θέλησε να κάνη χρήσι της ανωτερότητος του βαθμού του. Πώς σκέπτονται καμμιά φορά μερικοί αξιωματικοί!

Εξητάσαμε μερικούς αυτομόλους Αλβανούς, που είχαν φύγει προ δεκαπέντε ημερών από την περιοχή του Γράμσι. Μας διηγήθηκαν πράγματα απίστευτα για τους Ιταλούς. Τρώνε γάτες, σκύλους και γαϊδούρια και τα ψόφια επί τρεις-τέσσερεις μέρες μουλάρια, από τα οποία κόβουν

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

τεμάχια διαπληκτιζόμενοι απάνω από το πτώμα ποιος να κόψη το καλύτερο τεμάχιο! Τα εσωτερικά τους ρούχα τα έχουν δώσει για ένα κομμάτι ψωμί και όπως σχίζονται τα εξωτερικά φαίνονται γυμνά τα κρέατα των. Γνωρίζουν ότι οι νεκροί και τραυματίαι των στην Αλβανία είναι περίπου 100.000 και πλέον από 17.000 αιχμάλωτοι. Πολεμάνε αναγκαστικώς με την απειλή του περιστρόφου των αξιωματικών τους, τρέμουν, όταν αρχίζουν να βάλλουν τα ελληνικά όπλα και, γνωρίζοντας ότι είναι πασμένη η Αδριατική, φοβούνται ότι θα συλληφθούν όλοι ζωντανοί.

3 Φεβρουαρίου (Δευτέρα)

Καιρός συννεφιασμένος και βροχερός. Ησυχία σε όλα. Επιχειρήσεις περιορισμέναι πάντα στην περιοχή της Κλεισούρας, όπου τις τελευταίες μέρες κατελήφθη το ορεινό συγκρότημα της Τρεμπεσίνας, που, όπως κρίνεται από τους ειδικούς, θα έχη σημαντική επίδρασι για την περαιτέρω εξέλιξι των επιχειρήσεων. Στρατός εξακολουθεί να περνάη για απάνω. Όλες αυτές τις μέρες πρέπει να έχη περάση μια ολόκληρη μεραρχία. Έγραψα επιστολές στο σπίτι μου και σε διάφορους φίλους.

ΗΜΕΤΗΣ ΙΔΒΜΘΕΜΗ ΑΜΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

4 Φεβρουαρίου (Τρίτη)

Και σήμερα καιρός βροχερός. Βάλθηκε ο κουτσοφλέβαρος να μας κάνη να μην δούμε ήλιο. Στασιμότης και ανία. Βαρεθήκαμε τους εαυτούς μας. Οι ασχολίες με τους Αλβανούς, που έρχονται κυρίως γι' ατομικά τους παράπονα από μέρα σε μέρα δεν λείπουν. Πολλές φορές διακόπτω και το φαγητό, όπως συνέβη και σήμερα. Ήρθε ένας σήμερα από την Βαστμίλια. Του έχουν πάρει ο Στρατός μας 30-35 χιλιάδες οκάδες χόρτο και άχυρο και παρακαλούσε να του αφήσουν τις 2 περίπου χιλιάδες οκάδες που του μένουν. Οι αξιωματικοί τον παραπέμπουν και μαζί μ'

αυτόν και εμένα από τον ένα στον άλλο, για να καταλήξη να μη γίνη τίποτε τελικώς. Είναι τόσο συχνές οι περιπτώσεις αυτές, ώστε έχουν αποκάμει και οι αξιωματικοί μας, και δεν δείχνουν καμμιά επιμέλεια ούτε ενδιαφέρον.

Ασχολούμαι και με τις ιταλικές υποκλοπές που παίρνει ειδικός σταθμός εγκατεστημένος στο Οσνάκ. Τις παίρνω από τηλεφώνου και τις μεταβιβάζω στο Σώμα. Είναι λέξεις συνθηματικές. Σήμερα όμως είχαμε αριθμούς τριψηφίους, των οποίων κατέχουμε την κλείδα. Ασχολήθηκα το βράδυ με την αποκρυπτογράφησι αυτών.

5 Φεβρουαρίου (Τετάρτη)

Βρέχει σχεδόν όλη μέρα. Το Γραφείο από τη συννεφιά σκοτεινό. Η ίδια μονότονη ζωή της απραξίας και της ανίας. Η μόνη ποικιλία καμμιά παρεξήγησις μεταξύ των παιδιών του Γραφείου η κανένα αστείο. Όλοι έχουν πρόχειρα και τη παρεξήγησι και τα αστεία. Γράφομε συχνά κατά την διάρκεια της ημέρας επιστολές και περιμένομε με ανυπομονησία το βράδυ το ταχυδρομείο, μήπως έχωμε γράμμα. Στενοχωρούμαι φοβερά από την απραξία αυτή. Πλήττω. Θα είναι λυτρωτική η μέρα που θα σπάση αυτή η μονοτονία.

6 Φεβρουαρίου (Πέμπτη)

Βροχή και οι σχετικές λάσπες. Μετά το μεσημέρι λήψις καταθέσεως στο γραφείο του Υπομοιράρχου. Δεν λείπουν οι Αλβανοί, που έρχονται κάθε λίγο για διάφορα ζητήματα. Απασχολούμαι διαρκώς με δαύτους, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Το βράδυ είχα δύο επιστολές, δελτάρια ακριβέστερα. Μ' έκπληξι είδα στην θέσι του αποστολέως τ' όνομα «Βέττα Λουπατατζίδου». Μου είναι τελείως άγνωστη. Την διεύθυνσί μου την

πήρε από την εξαδελφή μου Μαρία Γκίκα, από την οποία είχα επίσης μια κάρτα. Εργάζονται ως εθελονταί νοσοκόμοι και οι δύο στο Δημοτικό Νοσοκομείο των Αθηνών. Τα κορίτσια θέλουν αλληλογραφία με το μέτωπο! Πολλοί και από τους στρατιώτες μας επιζητούν τέτοια αλληλογραφία με τα κορίτσια των μετόπισθεν. Δημοσιεύουν σχετική ειδοποίησι στις εφημερίδες. Μερικοί στέλνουν και λαβαίνουν σωρείαν επιστολών, τέτοια και το Σώμα αναγκάσθηκε με ειδική διαταγή να καυτηριάση αυτή την τακτική, που δημιουργεί μεγάλην επιβάρυνσι του ταχυδρομικού τομέως και αντιβαίνει προς το πνεύμα της στρατιωτικής αλληλογραφίας.

7 Φεβρουαρίου (Παρασκευή)

Το πρωί απετελείωσα το σχέδιο μιας διαταγής, που μου ανέθεσε χθες να διατυπώσω ο Λοχαγός. Ήταν σχετική με την εκμετάλλευσι, που θέλησαν να κάνουν γύρω από τον θάνατον του Μεταξά οι Ιταλοί. Έμεινα από τον εαυτό μου ικανοποιημένος. Την υιοθέτησε, όπως την διατύπωσα τη διαταγή αυτή και ο Λοχαγός. Έπειτ' ασχολήθηκα ν' απαντήσω στην επιστολογράφο μου Βέττα. Έπρεπε να τις κάνει εντύπωσι η επιστολή. Της έδωσα τόνο ενθουσιώδη, φιλοσοφικό και ειρωνικό. Τα παιδιά του Γραφείου ζήτησαν να τους την διαβάσω. Την επιδοκίμασαν μ' ενθουσιασμό.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΒΕΤΑ ΛΟΥΤΑΠΑΤΖΙΔΟΥ

Αλβανικό μέτωπο 7-2-41.

Απαντώ μ' ευχαρίστηση αγαπητή φίλη, όχι γιατί με υποχρεώνει μια τυπική ευγένεια.

Σας απαντώ γιατί πρέπει, γιατί τα ίδια δοκιμάζει και η δική μου ψυχή, αισθήματα τα οποία και σας έκαναν να μου γράψετε. Το ίδιο άγνωστη και

σεις για μένα. Όρος όμως συμβατικός ο χαρακτηρισμός αυτός και ψεύτικος. Η αλήθεια και ο προσφιλής χαρακτηρισμός είναι συνάδελφοι. Ναι, συναγωνισταί και στρατιώται όλοι μαζί της μεγάλης ιδέας και οι ημίθεοι του μετώπου και οι ήρωες των μετόπισθεν, μόρια ο καθένας μιας ενιαίας και αδιαιρέτου εθνικής ψυχής που δρα και κινείται και μεγαλουργεί στον ιερό μας αγώνα. Να γιατί ο παλμός του ενός βρίσκει γνώριμη απήχηση και στον άλλο, γίνεται δικός του παλμός και μαζί και παλμός του συνόλου. Δεν έχω διάθεση φιλοσοφική. Τέτοια δύναμις δεν κινεί την ψυχή μου. Μην παρασυρθείτε να τα υποθέσετε. Είμαι ένας ασήμαντος πολεμιστής του μετώπου, όπως και οι άλλοι. Τίποτε πάρα πάνω. Ζω κι' εγώ με την έξαρση, με το όνειρο, με το όραμα του σημερινού μας πολέμου, όπως όλοι. Ζω με την κατάπληξη και τον θαυμασμό. Απέραντα τρομακτικά πελώρια τα βουνά μας, ιλιγγιά να τα μελετάει το μυαλό και όμως δεν κουράζονται να τ' ανεβαίνουν τ' ατσάλινα πόδια των ηρώων μας ούτε και παύει να τα ριπίζει η αδάμαστη ορμή της ελληνικής ψυχής. Και η σκέψις μας πεύτει σε μια έκστασι συγκινητική.

Είχα πιστέψει ανέκαθεν σταθερά, παρά τ' αντίθετα κηρύγματα πως ο πόλεμος αποτελεί έναν αμείλικτο φυσικό νόμο. Τώρα μαθαίνω πως είναι ακόμα πολλές φορές, όχι κατάρα και συμφορά, αλλά ο φορεύς και η αρχή και το μέστωμα και το σύμβολο της ιδέας. Από το καμίνι αυτό πρέπει να περάσει η ψυχή ενός έθνους, να κοκκινίσει και να δοκιμασθεί μέσα στο αίμα για να δείξει το δυναμικό της ποιόν, το βαθμό του αισθήματος και το ύψος του φρονήματός της. Άγρια συναισθήματα, θα μου πείτε. Ίσως είναι η ωμή της αλήθειας η γλώσσα.

Πόλεμος είναι και δεν ξέρω αν υπήρχε ποτέ, στο μακρύ πολεμικό δρόμο της πολεμικότερης περιόδου η Πατρίδα μας από σήμερα. Και το μέτρο της κρίσεως το δίνετε εσείς οι γυναίκες. Εσείς έχετε πλασθεί από την φύση να σκορπίζετε, μόνο την αγάπη και την στοργή και τώρα έχετε ριζικά αλλάξει. Έχετε σκληρύνει την ψυχή σας, την κάνατε σίδερο, την βάψατε μέσα στον κρατήρα του μίσους, κάνατε πολεμιστήριο σάλπισμα τον ενθουσιασμό σας και τα χέρια σας πολεμικές μηχανές. Σωστές άγριες τίγρεις με τις οποίες, μη σας κακοφανεί, έχετε κάποια συναισθηματική συγγένεια εσείς οι γυναίκες. Έτσι εξηγείται κι' αυτό που γράφετε ότι θα επιθυμού-

*σατε να βρισκόσαστε στο μέτωπο για να κατατρυπήσετε με τη λόγχη, χιλιάδες Ιταλούς. Όχι όμως θ' απαντούσα προς Θεού. Καλύτερα να μείνετε η στρατιά των γυναικών εκεί που είσαστε γιατί θα κινδυνεύουμε και μείς εδώ από την επιθετική σας ορμή... Έπειτα είναι τόσο πολύτιμη η ανθρωπιστική υπηρεσία που προσφέρετε τώρα στο Νοσοκομείο. Εύχομαι μόνο να μη δώσει ο Θεός να πέσω στα χέρια σας, παρά τις στοργικές περιποιήσεις που επιδαψιλεύουν. Σας ζάλισα ασφαλώς, αλλά ποιος φταίει, ας πληρωθεί με φλυαρία η αγάπη σας προς το Μέτωπο και το φιλοπόλεμο μένος σας.*_

* Από το βιβλίο «ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΜΝΗΜΗΣ» της Μαίρης Γκίκα-Ρομπόκου έκδοση «ΝΕΑ ΣΚΕΨΗ» Αθήνα 1998. Κεφάλαιο: ΟΧΙ Σύγχρονες Θερμοπύλες... Σελίδα 31.

8 Φεβρουαρίου (Σάββατο)

Ημέρα καλή με ήλιο και συννεφιά κατά διαλείμματα. Το πρωί πήγαμε για ξύλα. Το δάσος του απέναντι βουνού διαρκώς και θερίζεται, και ήταν τόσο πυκνό! Μετά το μεσημέρι πήγα σ' ένα ποταμάκι, που είχε καθαρό νερό κι' έπλυνα τις κάλτσες και τα μαντηλάκια. Απάλυναν τα χέρια μου και πόνεσαν στην κλείδωσι από το στύψιμο. Το βράδυ είχα ανέλπιστα ένα γράμμα από τον παλιό μαθητή μου στην Εμπορική Σχολή Γεώργιο Μποζά που με θυμήθηκε. Είναι κι' αυτός στρατιώτης στο μέτωπο. Πέρασαν και μερικά ιταλικά αεροπλάνα σήμερα και πέταξαν στις γραμμές προκηρύξεις λιθογραφημένες. Ήταν να γελάη και ν' αγανακτή κανείς με αυτές. Ήσαν 3-4 τύπων. Καλούσαν τους Έλληνας στρατιώτας που να μη δίδουν πίστι στα ψεύδη των αξιωματικών των, γιατί τελικώς θα ηττηθούν, παρά τις φαινομενικές επιτυχίες, που τώρα έχουν. Μια άλλη χωριστή απευθυνόταν στους Μακεδόνες. Αυτή δεν την είδα.

ΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΓΥΙΑΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

9 Φεβρουαρίου (Κυριακή)

Το πρωί ελαφρά συννεφιά. Έπειτα όμως διορθώθηκε ο καιρός και βγήκε ο ήλιος. Μας έφεραν έναν τρελλό από το Κολιανέτσι, που ήταν πριν αξιωματικός του αλβανικού στρατού. Φαινόταν βίαιος, υπερβολικά εθνικιστής, και φιλοϊταλός. Τον ανέκριναμεν πολλήν ώρα. Μετά το μεσημέρι ιππεύσαμε με τον Υπομοίραρχο δύο άλογα. Και πήγαμε ως το Κολιανέτσι, που βρίσκεται μερικά χιλιόμετρα προς δυσμάς του Μαλίκ απάνω σε υψώματα. Λάσπη πολλή, ο δρόμος ανηφορικός. Και το χωριό τούτο είναι κατά συνοικίας κτισμένο. Υπάρχουν ακόμη εδώ και εκεί χιόνια, που δεν έχουν λειώσει. Πήρα την μηχανή μου. Τράβηξα μόνον του Υπομοιράρχου μια πλάκα και μια δική μου απάνω στο άλογο, όταν γυρίσαμε. Θέλαμε να κάναμε έρευνα στο σπίτι του τρελλού αξιωματικού, αλλά πεισθήκαμε από όσα μας είπαν η αδελφή του και ο Πρόεδρος της Κοινότητος ότι είναι τελείως ακαταλόγιστος. Κι' έτσι γυρίσαμε άπρακτοι.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΝΑΛΥΒΙΩΝ ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

10 Φεβρουαρίου (Δευτέρα)

Ηλιόλουστη θαυμασία μέρα, αλλά είχε ρίξει πολλή πάχνη το πρωί. Μετά το προσκλητήριο πήγαμε με τον Κοντόση ως το Λιμπονίκ και έδωσα τα ρούχα να μου τα πλύνουν. Το μεσημέρι μετά το συσσίτιο ανέβηκα σε μερικούς λόφους προς το Καλιανέτσι, που είχα επισημάνει από χθες και πήρα μερικές φωτογραφίες. Πήρα και του εαυτού μου μια όταν γύρισα στο Γραφείο.

Από αρκετές μέρες έπεσε και η Βεγγάζη με μια θαυμασία κυκλωτική ενέργεια των Βρεττανών. Και στ' άλλα μέτωπα επίσης προχωρούν οι Άγγλοι. Η Ιταλία καταρρέει από παντού. Σήμερα είχε επιχειρήσεις και η μεραρχία μας. Κατελήφθη το Μνήμα Γραίας (Vari i Pliakese). Στον κεντρικό τομέα οι Ιταλοί συνεχίζουν τας αντεπιθέσεις των, αλλά τσακίζονται με τρομακτικές απώλειες.

Το βράδυ ο φίλος μου Σκλήρης, μου έστειλε το φύλλο των Κρητικών Νέων του Ηρακλείου της 25ης Ιανουαρίου 1941, όπου δημοσιεύεται μια επιστολή μου προς τον αρχιτεχνίτη του Μουσείου Ηρακλείου του Ζαχ. Κανάκη. Δεν είναι από τις καλύτερές μου επιστολές που έχω γράψει. Έπειτα έχουν προσθέσει και πολλά πράγματα δικά τους. Αυτοί οι δημοσιογράφοι δεν έχουν τον Θεό τους!

Γράμματα των Ηρώων μας

ΜΙΑ ΘΕΪΚΗ ΙΔΕΑ ΠΟΥ ΦΩΤΙΖΕΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ...

Οι Ιταλοί υποχωρούν απελπισμένοι.
Είναι ομολογουμένως υπέροχα τα γράμματα των γενναίων μαχητών μας, που έρχονται από το μέτωπο. Μέσα σ' αυτά καθρεπτίζεται η ηρωική ψυχή του Έθνους που ηγέρθη δια να συντρίψη τους βαρβάρους της φασιστικής Ιταλίας και να εξασφαλίση την ελευθερία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Ιδού ένα γράμμα το οποίον έστειλεν ο επιμελητής του Μουσείου μας κ. Χρ. Πέτρου στον κ. Ζαχ. Κανάκη.

«...Θα ήθελα να είχα χρόνο και χώρο πολύ, για να σου γράψω το πλήθος των εντυπώσεων που αποκομίζει κανείς εδώ πάνω. Δεν με πειράζει που έχω εγκαταλείψει τα πάντα και πρώτ' απ' όλα την επιστήμη μου.

Εδώ πάνω στα χιονισμένα τώρα Αλβανικά βουνά, που μόνον τα γίδια και τα φτερωτά πόδια των στρατιωτών μας μπορούν να τα πατήσουν, μπορεί και βρίσκει διέξοδο όσον κλείνει μέσα της η ψυχή μου ενθουσιασμό. Το θεωρώ μεγάλη τιμή που μ' έφερεν η μοίρα έως εδώ, όπου μόνον μπορεί να ζήση κανείς τις ωραιότερες στιγμές του μεγάλου φρονήματος και τις ιερότερες συγκινήσεις που προκαλούν οι θαυμαστές επιτυχίες του αγώνος μας. Εδώ πάνω έχει χάσει την αξία η ζωή και συγχρόνως έχει γίνει (η ζωή) μια φωτιά, που καίει, μια θεϊκή ιδέα που προβάλλεται σαν σύμβολο φωτεινό σ' ολόκληρο τον κόσμο. Είπαν και έγραψαν πολλά για την μεγάλη αυτή πάλη, για την τιτανική ορμήν της σύγχρονης Ελληνικής γενεάς μας, αλλά και οι πιο επιτυχημένοι χαρακτηρισμοί υπολείπονται

των πραγμάτων. Προσφέρω πολλές υπηρεσίες και μου είναι χρησιμότατα στις περιστάσεις αυτές τα Ιταλικά και τα Αλβανικά που γνωρίζω. Τώρα ικανοποιείται το μίσος όλων μας εναντίον των ανάνδρων και προστύχων τροβαδούρων του Μουσολίνι. Και τον ίδιο θα τον θάψωμε πολύ σύντομα. Ηδη έχει πεθάνει ηθικά. Γράψε μου, τι γίνεται η αγαπητή μου και ηρωϊκή Κρήτη; το Μουσείο; το προσωπικό του οι φίλοι μου; Κάποτε-κάποτε βλέπω εδώ Κρητικά αυτοκίνητα και Κρητικούς. Ανασκιρτά η καρδιά μου και τους βλέπω σαν πατριώτες μου...»

* Από την Παγκρήτιο καθημερινή απογευματινή εφημερίδα «ΚΡΗΤΙΚΑ ΝΕΑ». Έτος 9ον αριθ. Φύλλου 2057. Σάββατον 25 Ιανουαρίου 1941.

~

11 Φεβρουαρίου (Τρίτη)

Και σήμερα θαυμασία μέρα. Το πρωί πάλι πολλή πάχνη. Την περασμένη νύχτα δεν κοιμήθηκα από ένα δυνατό συνάχι που είχα. Μέχρι το μεσημέρι εξητάσαμε με τον Υπομοίραρχο στο γραφείο του τον Πρόεδρο της Κοινότητος Λιαλίκ Ντοράτσι και τον Γραμματέα Δημήτριον Σκιάου, που είναι και οι δύο χριστιανοί ορθόδοξοι. Ίδιως θέλαμε να εξακριβώσομε για τον φασιστικόν αντιπρόσωπο στην Κοινότητα Μπετζέπ Σμπόκου. Η Κοινότης περιλάμβανε 28 χωριά γύρω της περιφερείας και διαχειριζόταν όλα τα ζητήματα, που αφορούσαν τις Κοινότητες. Εκάστη Κοινότης (Ένωσις δηλαδη Κοινοτήτων) είχε δύο υπαλλήλους τον Kryetar-i korquhese και τον Sekretar-i, πού ήσαν αμφότεροι δημόσιοι υπάλληλοι. Όλο το αλβανικό κράτος ήταν διηρημένο σε περισσότερες τέτοιες κοινότητες επί Ζώγου. Όταν ήρθαν οι Ιταλοί διατήρησαν το σύστημα αυτό, αλλά σε κάθε κοινότητα τέτοια εγκαθίδρυσαν και ένα πολιτικόν παρατηρητή, ο οποίος είχε μέριμνα να εγγράφη και να προπαγανδίζει γενικά υπέρ του φασισμού μεταξύ των μελών της Κοινότητος. Ήταν αυτός ένα είδος γραμματέως και είχε τον αντιγραμματέα (nenesekretar) και ένα συμβούλιο από έξι μέλη, τρία πολιτικών υποθέ-

σεων και τρία οικονομικών. Γενικά όμως οι Αλβανοί αντέδρασαν προς την φασιστικοποίησι αυτή της πατρίδας των και απέφυγαν να εγγραφούν ή να εγγράψουν έστω τα παιδιά τους.

Οι επιχειρήσεις της μεραρχίας μας συνεχίζονται, κατελήφθη το ύψωμα... είχαμε όμως μερικούς τραυματίας.

12 Φεβρουαρίου (Τετάρτη)

Ημέρα και σήμερα πολύ καλή. Το πρωί πήγα στο Λιμπονίκ και πήρα τα ρούχα. Πήρα και μερικές φωτογραφίες της λίμνης, της Λένιας και του Λιμπονίκ. Εξήτασα δύο κατασκόπους Αλβανούς, που μπήκαν στις γραμμές μας σταλμένοι με κατασκοπικήν αποστολήν από τους Ιταλούς. Ισχυρισθήκανε ότι ήρθαν με τον σκοπό να μην ξαναγυρίσουν πίσω και να δώσουν πληροφορίες μάλλον σε μας. Έλεγαν αρκετά ψεύδη, γι' αυτό και έφαγαν αρκετά χαστούκια από τον Λοχαγό και από τον Δεκανέα Τιτέλη. Εγώ δεν μπορώ να δείρω, παρ' όλον που ο ένας από αυτούς μου έβγαλε την ψυχή ανάποδα. Άλλα τον ρωτούσα άλλα απαντούσε ή έκανε πως δεν καταλάβαινε. Είναι η συνηθισμένη τακτική, που εφαρμόζουν όλοι οι ένοχοι που εξέτασα εδώ πάνω. Η εξέτασις έγινε στο Γραφείο. Το βράδυ όμως ο πιο επικίνδυνος από αυτούς κατόρθωσε να δραπετεύση παρά την επιτήρησι της αστυνομίας. Πάντως η δραπέτευσις αυτή αναστάτωσε την Μεραρχία. Μπορεί να φύγη πάλι προς τις ιταλικές γραμμές και να προδώση του κόσμου τα πράγματα. Χωροφύλακες και στρατιώτες διασκορπίστηκαν αμέσως και αρχίσανε να ερευνούν. Χίλια σχόλια εις βάρος του Μοιράρχου Χαρακτηνιώτου, που δεν έλαβε τα κατάλληλα μέτρα. Ο Υπομοίραρχος Παπαδόδημας από το πρωί έχει φύλλο πορείας για την Αθήνα για ν' αναλάβη το Στρατονομικό απόσπασμα της νεοϊδρυθείσης μηχανοκινήτου Μεραρχίας. Ο Επιτελάρχης όμως και ο Στρατηγός φροντίζουν να τον κρατήσουν, επειδή είναι εξαιρετικά δραστήριος. Και ο ίδιος θέλει να μείνη.

Όταν έπεσα και κοιμήθηκα δεν πέρασε καμμιά ώρα, όταν ήρθε ο

υπηρέτης του Παπαδόδημα και με ξύπνησε για να πάμε να ερευνήσωμε για τον κατάσκοπο σ' ένα χωριό. Υπήρχαν μερικές ενδείξεις ότι μπορούσε να είχε καταφύγει στο πέραν της Κορυτσάς χωριό Καμενίτσα, όπου είχε μερικούς συγγενείς. Ξεκινήσαμε στις 12 η ώρα μ' ένα ταξί. Ήταν μαζί και ο χωροφύλακας Ζήκος. Προχωρήσαμε προς την Ποτσέστα περάσαμε από τις ιταλικές αποθήκες των πυρομαχικών. Υπάρχουν ακόμη αρκετές ξεσκέπαστες στο ύπαιθρο. Φαίνονται μουντά στο φως του φεγγαριού μεγάλες οβίδες βαρέων πυροβόλων, άλλες μικρότερες οβίδες και κυτία κανονιών. Ρωτήσαμε τους σκοπούς, δεν είδαν τίποτε. Προχωρήσαμε προς την Κορυτσά, αφού στο δρόμο σταματούσαμε κάθε τόσο, όπου υπήρχαν μεμονωμένα σπιτάκια και τα ερευνούσαμε. Διασχίσαμε την Κορυτσά και πήραμε κατεύθυνσι προς νότον. Ο δρόμος καλός. Έξω ξαστεριά, δυνατό φεγγάρι και ένας τσουχτερός και ισχυρός νότιος άνεμος. Προχωρούσαμε. Αρχίσαμε ν' ανεβαίνωμε υψώματα με χιόνι κατά κηλίδας. Στα γύρω βουνά λευκάζουν στο φως του φεγγαριού τα χιόνια. Στο βάθος το Μάλι-ι-θάτε με το Ιβάν και καθέτως η μακρά οροσειρά του Μοράβα. Φθάσαμε στη θέση Κιούρι, που υπάρχει εδώ αστυνομικός σταθμός. Πήραμε έναν χωροφύλακα και γυρίσαμε για τη Καμενίτσα, γιατί χωρίς να ξέρωμε είχαμε προσπεράσει. Το χωριό απέχει λίγα χιλιόμετρα δύο έως τρία προς ανατολάς του δρόμου. Ήταν ακόμη νύχτα, 4 περίπου η ώρα. Έπρεπε να ξημερώση. Μείναμε μέσα στο αυτοκίνητο. Δεν μπόρεσα να κοιμηθώ! Έκανε ψύχρα και πάγωναν τα πόδια. Τα φοβάμαι πάντα τα πόδια μου. Τα μεγάλα δάκτυλα δεν έχουν ξεμουδιάσει ακόμη. Αναμένομε να ξημερώση.

ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

13 Φεβρουαρίου (Πέμπτη)

Ξημέρωσε επί τέλους. Κατά τις επτά η ώρα ξεκινήσαμε και πήγαμε στο χωριό. Είναι ωραίο. Προπαντός γραφικός ο λοφίσκος αμέσως προς ανατολάς του χωριού με ένα εκκλησάκι λευκό στην κορυφή και μερικά χοντρά γέρικα δέντρα. Δεν είχα πάρει την μηχανή μου. Και το χωριό τού-

το κατά συνοικισμούς. Η έρευνά μας εδώ δεν απέδωσε τίποτε. Φύγαμε κατά τις 9.30 γυρίζοντας προς την Κορυτσά. Συνεχίσαμε το δρόμο μας και φθάσαμε μετά το μεσημέρι στο Μαλίκ. Μετά το φαγητό ήταν αδύνατο να γράψω μια επιστολή που ήθελα. Νύσταζα φοβερά. Πήγα και κοιμήθηκα μέχρι τις 5 η ώρα.

14 Φεβρουαρίου (Παρασκευή)

Αποφασίσθηκε να πάμε και στο χωριό του Χαλίλ Φετίχ, έτσι τον έλεγαν τον δραπέτη κατάσκοπο, την Σελενίτσα κοντά στην Ερσέκα. Φύγαμε κατά τις 3 η ώρα. Δεν μου ήταν και τόσο επιθυμητό το ταξίδι αυτό, έπειτ' από την προηγουμένη ταλαιπωρία και αφού μάλιστα προμηνυόταν ότι θα είχαμε και άλλο ξενύχτι. Περάσαμε πρώτα στην Κορυτσά. Σταθήκαμε λίγο στό Σώμα. Είδα εδώ και τον Δεκανέα Μενεγάκη, που έχει μετατεθή στο ΙΙΙ Γραφείο του Σώματος. Εν τω μεταξύ πήγα και αγόρασα και μερικά φίλμ. Ξεκινήσαμε από την Κορυτσά αφού πήραμε και έναν Κορυτσαίο, που ήξερε καλά τα ελληνικά και είναι σχεδόν στα αισθήματα του Έλλην. Λέγεται Σταύρος Γουναράς.

Προχωρήσαμε για τον σκοπό μας. Ο δρόμος ανηφορικός με πολλές απότομες στροφές. Περνάει απάνω σε υψώματα. Είναι σε πολύ καλή απόστασι. Αριστερά μας έχομε χιονισμένη την οροσειρά του Γράμμου, από την οποία εισέβαλαν προς την Πίνδο οι Ιταλοί. Είναι ομαλώτερα όμως εδώ τα μέρη και κάπως θερμότερα. Υπάρχει και περιθώριο για άνοιγμα και άλλων ακόμη χωραφιών.

Σε όλη τη διαδρομή μουλάρια ψόφια και κάρρα γκρεμισμένα μέσα στις χαράδρες κι' αυτοκίνητα στις όχθες του δρόμου σπασμένα ή χαλασμένα. Οβίδες ιταλικές κάπου κάπου πεταμένες.

Φθάσαμε με το φως στην Σελενίτσα. Πρώτα πήγαμε στο σπίτι του Μωχαρέμ Λιούμη Μπέη, που ξέρει καλά ελληνικά. Έχει κτήματα στην περιοχή της Καστοριάς. Τον ρωτήσαμε σχετικά με το ζήτημα. Έπειτα κάναμε έρευνα σε μερικά σπίτια, που ήταν ενδεχόμενο να είχε καταφύ-

γει. Φύγαμε κατόπιν νύχτα και πήγαμε προς την Ερσέκα. Φυσούσε ένας δυνατός νότιος άνεμος. Εδώ επρόκειτο να συναντήσωμε τον αδερφό του Χαλίλ, που τον είχε ζητήσει η αστυνομία. Εν τω μεταξύ όμως τον είχε αφήσει κι' έτσι γυρίσαμε πάλι στην Σελενίτσα. Φάγαμε στο σπίτι του Μωχαρέμ Λιούμη τηγανητά αυγά με άφθονο βούτυρο και τυρί και μέλι, που μου έκανε εντύπωσι. Ήταν πηχτό και κιτρινωπό. Βέβαια δεν έχει την γεύσι και το άρωμα, που έχει το μέλι της Αττικής.

Βρήκαμε εν τω μεταξύ και τον νεαρό αδελφό του Χαλίλ. Μαζί και με αυτόν κατά τις δέκα η ώρα τη νύχτα ξεκινήσαμε για την Καμενίτσα να κάνωμε έρευνα στους εκεί θείους του Χαλίλ. Έλεγα από μέσα μου χίλιες βλαστήμιες. Θα μέναμε πάλι άγρυπνοι όλη την νύχτα. Έπειτα με τόσες απότομες στροφές υπήρχαν και οι σχετικοί κίνδυνοι.

Φθάσαμε στην Καμενίτσα. Αφήσαμε το αυτοκίνητο κοντά σ' ένα ξύλινο γεφύρι και μπήκαμε όλοι μέσα στο χωριό. Αρχίσαμε την ανιαρά έρευνα μέσα στα ύποπτα σπίτια. Οι άλλοι μέναμε έξω φρουροί. Ο άνεμος γινόταν δυνατότερος και παγερώτερος. Άρχισε και να βρέχη. Τα μάτια κοκκαλιασμένα από τον ύπνο και το μυαλό στεγνό. Σ' ένα σπίτι ο Υπομοίραρχος πήρε τέσσερεις γυναίκες, για ν' αναγκάση να μαρτυρήσουν τον Χαλίλ. Τις πήραμε ως έξω από το χωριό. Δεν έπαυε το στόμα τους. Μου άρεσε να τις ακούω. Οι γυναίκες πάντα μιλάνε πιο όμορφα και πιο αρμονικά την διάλεκτο εκάστου τόπου. Το ίδιο είχα παρατηρήσει και στην Κρήτη. Τις φοβερίσαμε λίγο κι' έπειτα τις αφήσαμε να γυρίσουν στο σπίτι τους μαζί με τον φύλακα του χωριού, τον «Γρηγόρη», χριστιανό, που ξέρει καλά και ελληνικά. Εγώ είχα προσποιηθή και στην Σελενίτσα και σ' όλο το άλλο διάστημα ότι δεν ξέρω αλβανικά, για να ελέγχω κατά πόσο ο Γουναράς, που έκανε τον διερμηνέα, ήταν άξιος εμπιστοσύνης.

Τελειώσαμε κατά τις τέσσερις το πρωί. Ξεκινήσαμε πάλι για την Σελενίτσα. Στον δρόμο όμως παραμερίσαμε κάπου και κοιμηθήκαμε έως ότου ξημέρωσε, γιατί από την ομίχλη δεν έβλεπε και ο οδηγός.

ΗΜΕΤΕΡΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

15 Φεβρουαρίου (Σάββατο)

Κατά τις 7 και 30΄ κινήσαμε. Φθάσαμε πάλι στην Σελενίτσα. Πήραμε από δώ κάποιον και τον πήγαμε στην χωροφυλακή της Ερσέκας, για να κρατηθή, ώστε το σπίτι του ν' αναγκασθή να καταδώση τον Χαλίλ, αν εν τω μεταξύ εμφανιζόταν. Τώρα μου δόθηκε η ευκαιρία, μέρα όπως ήταν, να ιδω καλύτερα την Ερσέκα. Είναι μικρό χωριουδάκι, πού απετελείτο περισσότερο από καταστήματα. Εχρησίμευε ως το πολιτικό κέντρο των Ιταλών. Εδώ είχαν συγκεντρωθεί όλοι οι προωριζόμενοι να χρησιμοποιηθούν ως πολιτικοί διοικηταί της Ελλάδος. Έχει μερικές αποθήκες φτιαγμένες από τους Ιταλούς. Αυτές ήταν η αφορμή να βομβαρδισθή ανηλεώς από τον εχθρό η Ερσέκα, χωρίς όμως, όπως συμβαίνει συνήθως με τους βομβαρδισμούς των Ιταλών, να θιχθή καμμιά αποθήκη. Αντιθέτως έχει μεταβληθεί σ' ερείπια ένα μεγάλο τμήμα του χωριού. Και τα ρολά των καταστημάτων είναι διάτρητα από τις σφαίρες. Κάτοικοι δεν υπάρχουν. Η χωροφυλακή μόνον (υποδιοίκησις) και τμήματα περαστικού στρατού. Στην κεντρική πλατεία υπάρχει ένα μνημείο από εγχώρια πέτρα. Μια ψηλή στήλη με έναν αετό απάνω χάλκινο με τανυσμένα τα φτερά και περί το μέσον ένα χάλκινο μικρό τετράγωνο ανάγλυφο ανδρός εν προτομή. Τα χάλκινα επικόλλητα γράμματα είναι ξηλωμένα.

Φύγαμε σχεδόν κατά το μεσημέρι από εδώ. Στο δρόμο πολλά τμήματα μετακινουμένου στρατού. Σταθήκαμε στην επιστροφή στο Κίναμι μετά την Σελενίτσα, για να αλλάξωμε λάστιχο. Πήρα από δώ και μια φωτογραφία. Στην Κορυτσά δεν μείναμε. Τραβήξαμε ξεθεωμένοι και πεινασμένοι κατ' ευθείαν για το Μαλίκ.

Ηλεκτρονική Βιβλιοθήκη Δήμου Σαρωνικού

16 Φεβρουαρίου (Κυριακή)

Οι περιπέτειες πρόκειται να συνεχισθούν. Πληρώνουμε τα σπασμένα της βλακείας και της ανικανότητος της αστυνομίας. Ο Υπομοίραρχος με ζήτησε για να πάμε ως το Ποπτσίστι για μερικές πληροφορίες πάλι. Κατάντησε ανιαρή αυτή υπόθεσις και δεν πρόκειται να προκύψη τίποτε. Από την πρώτη στιγμή ήμουν πεπεισμένος γι' αυτό. Ο Χαλίλ ήταν ευφυέστατος άνθρωπος και δεν μπορούσε να καταφεύγη σε μέρος, όπου θα ήταν δυνατόν να πιασθή. Ασφαλώς θα έφυγε προς τις ιταλικές γραμμές. Και όμως επιμένει ακόμη ο Παπαδόδημας. Δεν τον αφήνει ο εγωισμός του. Θέλει να παρουσιάση κάτι τώρα που πρόκειται να φύγη. Έχει σταλεί τηλεγράφημα στο Γενικό Στρατηγείο για να παραμείνη εδώ και αναμένεται από μέρα σε μέρα η απάντησις.

Φύγαμε με την μοτοσυκλέττα. Ήταν μαζί και ο Ζήκος. Εκεί που είναι μερικές παράγκες και πέφτει ένα ποτάμι στο δρόμο δεν μπορούσαμε να περάσωμε. Δούλευε το μηχανικό της Κρήτης. Με τη γνωστή προθυμία την κρητική, θέλησαν να μας εξυπηρετήσουν. Έβαλαν μαδέρια για να περάσωμε. Αλλά εν τω μεταξύ έφθασε ένα πολυτελέστατο αυτοκίνητο μικρό και μπήκαμε και πήγαμε μ' αυτό. Δεν κάναμε σχεδόν τίποτε. Γυρίσαμε με το ίδιο αυτοκίνητο ως το ποτάμι, που βρήκαμε την μοτοσυκλέττα και συνεχίσαμε. Στο Ποπτσίστι μεγάλη κίνησις στον ανεφοδιασμό. Στρατιώτες, αυτοκίνητα, μουλάρια.

Επιστρέφοντας περάσαμε σε ένα ξύλινο γεφύρι τον Δέβολη και πήγαμε και βγάλαμε μερικές φωτογραφίες στο ιταλικό αεροπλάνο που έχει πέσει κοντά στο 5ο χιλιόμετρο. Ήταν γερμανικής κατασκευής τύπου Junkers. Γυρίσαμε στο Μαλίκ κατά τις 4 η ώρα.

Το βράδυ με πήρε ο Μοίραρχος Χαρακτηνιώτης και πήραμε την απολογία του άλλου κατασκόπου. Είναι κοντός και πονηρός. Κοπίασα πολύ άλλα τον ρωτούσα και άλλα απαντούσε. Έφαγε αρκετές από τον Μοίραρχο. Στο τέλος αναγκάστηκα να του δώσω κι εγώ μια - δύο τόσο πολύ με εξενεύρισε.

Οι επιχειρήσεις προχωρούν πάντα στον τομέα της Κλεισούρας με

ΗΜΕΠΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΑΥΛΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

αντεπιθέσεις από τους Ιταλούς με απόκρουσι τούτων και κατάληψι διαρκώς νέων θέσεων από τους δικούς μας.

17 Φεβρουαρίου (Δευτέρα)

Οι αμαρτίες μας δεν τελείωσαν. Ήρθε πάλι ο Παπαδόδημας και με ζήτησε από τον Λοχαγό. Ο Λοχαγός με αφήνει πάντα με δυσκολία, δεν θέλει να φεύγω από το Γραφείο. Ήταν να πάμε στην Σβέσντα νοτιοανατολικά από την λίμνη του Μαλίκ. Φύγαμε με την μοτοσυκλέττα. Ντύθηκα καλά γιατί όλες αυτές τις μέρες δεν μπορεί να με αφήσει το κρυολόγημα με τις διαρκείς μάλιστα μετακινήσεις. Ο δρόμος ήταν καλός, ο Παπαδόδημας έτρεχε και κρύο έκανε αρκετό. Περάσαμε από την Κορυτσά και πήραμε τον δρόμο της Μπιλίσιας. Περάσαμε το αεροδρόμιο. Είναι προσγειωμένα μερικά καταδιωκτικά μας. Προχωρούμε. Πολλοί εργάτες Αλβανοί σπάζουν στο δρόμο χαλίκι. Φθάσαμε στην Σβέσντα. Είναι σχεδόν στους πρόποδες του Μάλι-ι-θάτε, που ορθώνεται απότομο από πάνω της. Δεξιά είναι το Ιβάν. Αμέσως απάνω από το χωριό είναι ένας αυχένας με ορθοκομμένους βράχους. Και η Σβέσντα αραιοκατωκημένη. Τα σπίτια κεραμοσκεπή, μερικά σκεπασμένα και με υδροχαρή φυτά. Πάρα πέρα η Πόγιανη μέσα στον κάμπο, που είναι, γεμάτος τέλματα και συνέχεται με την πάρα πέρα κειμένη λίμνη του Μαλίκ. Ολόγυρα στο βάθος οι σειρές των αλβανικών βουνών.

Είδαμε τον Μουχτάρη. Κάναμε μερικές άλλες εξακριβώσεις, τελείως όμως άκαρπες, όπως ήταν επόμενο. Πήραμε κι' έναν γύφτο από εδώ για να μας δείξη στην Κορυτσά το σπίτι ενός από τους αντάρτες του Πάσιο-Αμπάς και γυρίσαμε στην Κορυτσά. Πήγαμε στο τζαμί που είναι κοντά στο ωρολόγι, στα γύφτικα. Βρώμικη, σωστή γύφτικη συνοικία. Το μόνον που μου έκανε εντύπωσι ήταν μερικά ωραιότατα κορίτσια, που είδα. Μαύρα δυνατά μάτια και κάτι το τσιγγάνικο στην μορφή. Θαυμασία ανάμειξις του τσιγγάνικου αίματος με το αλβανικό.

Αναστάτωσε το σύμπαν ο Παπαδόδημας. Έδειρε μερικούς φέρθη-

κε σκληρά, έβρισε. Είναι πολύ απότομος νευρικός και υβριστής. Βρίζει ακόμη και αυτούς που του φέρονται καλά και αυτούς που τον εξυπηρετούν. Γνήσιος εκπρόσωπος της χωροφυλακής παρ' όλη την δραστηριότητα και την υπηρεσιακή επιτηδειότητα, που τον διακρίνει.

Πήραμε τον πατέρα του καταζητουμένου και μια γριά πολύ αποτρόπαιη την όψι και τους πήγαμε στην αστυνομία, όπου και τους κράτησαν, για να αναγκασθούν να ομολογήσουν.

Στην Κορυτσά μείναμε χωρίς λόγο μέχρι την νύχτα. Βαρέθηκα τόσο πολύ αυτά τα άσκοπα ταξίδια, τα χωρίς κανένα απολύτως αποτέλεσμα. Νοστάλγησα το Γραφείο. Κι' είχα και τόσα πολλά να γράψω, ημερολόγιο και επιστολές.

18 Φεβρουαρίου (Τρίτη)

Ξύπνησα πρωί. Από χθες βράδυ μάθαμε ότι θα γινόταν κοντά στο Μαλίκ η εκτέλεσις δυό λιποτακτών, που καταδικάστηκαν προ ημερών από το στρατοδικείο σε θάνατο. Απεφασίσαμε να πάμε, αν και στην αρχή δίσταζα να αντικρύσω ένα τόσο αποτροπιαστικό θέαμα. Επιβλήθηκα στον εαυτό μου και τον έπεισα ότι όλα πρέπει να τα βλέπη κανείς, εφ' όσον μπορεί. Κι' έπειτα πόλεμος είναι και η καρδιά πρέπει να είναι σκληρή. Εκτός αυτού γεννιέται αυτόματα μέσα στην ψυχή μια πρωτόγονη αιμοχαρής περιέργεια, που ωθεί κανένα έξω από κάθε λογική και ανθρωπισμό σε τέτοια θεάματα άγρια.

Στις 6.30 είχαν ξυπνήσει και τ' άλλα παιδιά του Γραφείου. Ξεκινήσαμε μαζί όλοι. Πήγαιναν και άλλοι στρατιώτες. Πίσω μας ακουγόταν και ερχόταν το εκτελεστικό απόσπασμα, καθώς και αντιπροσωπείες το συνταγμάτων της Μεραρχίας. Ως τόπος εκτελέσεως έχει ορισθεί ο χώρος ο μεταξύ του καταυλισμού μας και του χωριού του Μαλίκ μπροστά από έναν χωμάτινο λόφο. Έβρεχε. Είχε ρίξει και όλη την νύχτα, με βροντές μάλιστα. Φθάσαμε στον τόπο της εκτελέσεως. Ήσαν και άλλοι στρατιώτες συγκεντρωμένοι. Οι μελλοθάνατοι ήσαν πάρα πέρα με τον

ΗΜΕΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

παπά και με μερικούς άλλους. Εν τω μεταξύ η ώρα είχε περάσει και δεν φαινόταν ακόμη το απόσπασμα. Είχε καταληφθή από νευρικότητα ο Μοίραρχος Χαρακτηνιώτης, που είχε ορισθεί ως διοικητής της εκτελέσεως. Μας συνείχε όλους αγωνία και ανυπομονησία. Φαντάζεται κανείς την ψυχολογική κατάστασι των ανθρώπων αυτών που θ' αντιμετωπίσουν σε λίγο τον θάνατο τόσο τραγικά, όταν μάλιστα άκουγαν και τον Χαρακτηνιώτη να φωνάζη, ν' ανυπομονή και να δυσανασχετή που δεν φαινόταν ακόμη το εκτελεστικό απόσπασμα «για να τελειώνωμε».

Επι τέλους φάνηκαν να έρχωνται οι ομάδες των ενόπλων ανδρών. Παραταχθήκανε σε σχήμα Π. Οι άλλοι περίεργοι αποτέλεσαν χωριστή παράταξη πάρα πέρα. Έφεραν τους μελλοθανάτους μεταξύ της παρατάξεως. Ήσαν και μερικοί αξιωματικοί και ο κυβερνητικός επίτροπος. Διαβάστηκε πρώτα η απόφασις, ενώ τα ένοπλα αποσπάσματα παρουσίαζαν όπλα. Δυστυχώς δεν ακουγόταν η φωνή του εκφωνητού. Έπειτα εν συνεχεία έγινε στρατιωτική καθαίρεσις των καταδίκων. Αντήχησε μέσα σε νεκρική σιγή η φωνή του Μοιράρχου. «Κόμη Διονύσιε, εν ονόματι του νόμου σε καθαιρώ. Είσαι ανάξιος να φέρης τα ελληνικά όπλα», ενώ συγχρόνως ξήλωνε το στέμμα και τις επωμίδες.

Έπειτα ερωτηθήκανε αν είχαν καμμιά τελευταία θέλησι να εκφράσουν. Ο ένας που τον έλεγαν Διονύσιο Κόμη από την Ζάκυνθο ζήτησε και είδε έναν πατριώτη του χωροφύλακα. Κάτι του είπε χωριστά και στο τέλος φιλήθηκαν. Δεν είχε χάσει την ψυχραιμία του. Ήταν τύπος ρεμπέτικου ανθρώπου και τον είχαν περάσει από το Γραφείο μας, προτού ακόμη δικαστεί, όταν τον είχαν πιάσει. Ο άλλος που ωνομαζόταν Πούρος Τριαντάφυλλος από την περιοχή της Καστοριάς, φαινόταν συντετριμμένος και σχεδόν έκλαιγε. Είπε ότι άλλοι τον πήραν στον λαιμό τους και ευχήθηκε «καλή νίκη». Ήσαν και οι δύο τους παντρεμένοι με παιδιά. Τους πήραν έπειτα και τους τοποθέτησαν στο σημείο της εκτελέσεως μερικά μέτρα μακριά τον ένα από τον άλλο, ενώ συγχρόνως πήραν θέσι απέναντι τους τα εκτελεστικά αποσπάσματα. Τους έβαλαν και γονάτισαν. Πήραν και τους έδεσαν τα μάτια. Ο Κόμης δεν δέχθηκε. Παρεκάλεσε μόνο τον Ανθ/στή, που θα έδινε το παράγγελμα, κι' έγραψε με δυο λόγια την διαθήκη του. Όλα ήσαν έτοιμα. Το απόσπασμα είχε

γεμίσει. Έγινε η τελευταία σύστασις στ' αποσπάσματα να σκοπεύσουν στο στήθος για να πεθάνουν αμέσως και να μη παιδευθούν. Νεκρική σιγή επικρατούσε. Είχε φθάσει η στιγμή. «Επί σκοπόν» παράγγειλε ένας Ανθ/στής της χωροφυλακής. Σταμάτησαν οι αναπνοές. Μερικοί απέστρεψαν το πρόσωπό τους, το ίδιο πήγα να κάνω ενστικτωδώς κι' εγώ, αλλά συγκρατήθηκα. «Πύρ» επικολούθησε ευθύς αμέσως μ' ένα σύγχρονο ανέβασμα και κατέβασμα του γυμνού ξίφους του Ανθυπασπιστού. Ο κρότος αμέσως έπειτα των τουφεκιών και το ταυτόχρονο κρουτάλισμα των σφαιρών, που χτύπησαν στα σώματα κι' έπειτα χώθηκαν στο χώμα του λόφου. Και οι δύο έπεσαν μπροστά ξεροί. Έπειτα η χαριστική βολή. Ένας λοχίας με το πιστόλι έρριξε μια στο κεφάλι πρώτα του Κόμη. Δεν τον πήρε όμως, φαίνεται, καλά και του έρριξε και την δεύτερη. Ανατινάχθηκε τότε ψηλά και αποτελειώθηκε. Ενώ πρωτύτερα βογγούσε. Ο άλλος ήταν τελείως νεκρός. Δεν έδειξε κανένα σημείο ζωής και με την τελειωτική βολή.

Έπειτα έγινε η νεκροψία. Έμεινα. Τώρα σκληρύνθηκε η καρδιά. Ήταν ο Ανθυπίατρος της Μεραρχίας. Εξετάσθηκε πρώτα ο Πούρος. Στο σώμα δεν είχε παρά μία μόνο σφαίρα. Του έλυσαν το μαντήλι από το πρόσωπο. Ήταν αιματωμένο και σχεδόν παραμορφωμένο το πρόσωπο. Οι σφαίρες τον είχαν πάρει στο κεφάλι, όπου και τον σκόπευσαν, φαίνεται, οι στρατιώτες του αποσπάσματος, επειδή είχε κλεισμένα τα μάτια. Πυκνοί θρόμβοι αίματος είχαν σκεπάσει το πρόσωπο και τα μάτια ήταν τελείως σβησμένα. Ο Κόμης είχε διάτρητο το στήθος στο αριστερό μέρος. Τα ρούχα του ήσαν καθημαγμένα, ακόμη και το ένα χέρι, γιατί την ώρα που επρόκειτο να δοθεί το παράγγελμα έφερε το χέρι προς το στήθος λέγοντας «βαράτε ελεύθερα, ρε παιδιά». Γι' αυτό δεν τον σκόπευσαν και στο κεφάλι τούτον. Έπαθαν κάποια υποβολή. Αμέσως άρχισαν να σκάβουν παραπλεύρως τους λάκκους. Φύγαμε με παγωμένη την καρδιά από τη φρικιαστική αυτή σκηνή. Η καρδιά πονούσε από την συγκίνησι από την τραγική αυτή μοίρα δύο συνανθρώπων, αλλά η σκέψις επιδοκιμάζει ως απαραίτητη την παραδειγματική αυτή τιμωρία. Συμφέρει ένα υπέρ των πολλών απωλέσθαι.

Πέρασαν όμως πολλές ώρες για να ξεχάσωμε και να ηρεμήσωμε ψυ-

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΧΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

χικά από την φρικιαστική αυτή σκηνή. Το απόγευμα ήρθε τηλεγράφημα, δυνάμει του οποίου διατάσσεται η μετάβασις του Παπαδόδημα ανυπερθέτως στην Αθήνα.

19 Φεβρουαρίου (Τετάρτη)

Βρέχει και σήμερα όλη μέρα ραγδαία. Φυσάει νότιος άνεμος, αλλά παγερός. Μένομε όλη μέρα κλεισμένοι μέσα στο Γραφείο. Συμπληρώνω το ημερολόγιό μου. Το βράδυ έφυγε ο Παπαδόδημας. Μας αποχαιρέτησε στο Γραφείο. Ο Λοχαγός μου ανήγγειλε ότι το πρωί θ' αναχωρήσωμε για το Οσνάκ. Θα λείψωμε 5-6 μέρες.

Αυτές τις μέρες περνάμε πολύ καλά. Συχνά μας δίνουν και σαρδέλες και σύκα για συμπλήρωμα και καμμιά φορά και πορτοκάλια και λεμόνια. Τα τσιγάρα είναι απαραίτητα κάθε μέρα καθώς κάποτε - κάποτε και σπίρτα. Από χθες αντί τσάι μας δίνουν το πρωί καφέ. Ίσως ποτέ άλλοτε ο Ελληνικός Στρατός δεν πέρασε τόσο καλά από απόψεως ντυσίματος και φαγητού,, όπως ο τωρινός. Η μέριμνα του αμάχου έθνους για τους μαχητάς του μετώπου είναι άμεση και απόλυτη. Ετοιμάζομαι για το Οσνάκ.

ΗΜΕΤΕΡΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΘΗΝΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

20-27 Φεβρουαρίου

Το πρωί φύγαμε για το Οσνάκ εγώ και ο υπηρέτης του λοχαγού Ροζοκός. Ο Στρατηγός με τον Λοχαγό έφυγαν για την ίδια κατεύθυνσι νωρίτερα με το αυτοκίνητο. Φθάσαμε και εμείς με ένα υγειονομικό αυτοκίνητο, ως το Κρόσνιτσε, όπου είναι ο ανεφοδιασμός του 27ου Συντάγματος της Μεραρχίας μας. Φεύγοντας μας είπε ο Λοχαγός ότι θ' άφηνε εκεί ένα μουλάρι, για να βάλωμε τα πράγματά μας (είχαν φθάσει από την προηγούμενη οι ημιονηγοί του Λόχου Στρατηγείου με τα μουλάρια

τους). Όταν φθάσαμε στο Κρόσνιτσε, δεν βρήκαμε μουλάρι. Τα είχαν πάρει όλα. Ξεκινήσαμε πεζή. Βάρος αρκετό στην πλάτη. Η κουβέρτα με το αντίσκηνο, το σακκίδιο, το όπλο. Πήραμε ένα μονοπάτι, αφού περάσαμε τον Δέβολη απάνω σε μια ξυλίνη γέφυρα. Τον ίδιο δρόμο βάδιζαν και άλλοι στρατιώτες και ημιονηγοί και δεν υπήρχε φόβος να περιπλανηθούμε. Ο καιρός γλυκός. Λάσπες απαίσιες. Είναι αδύνατον να βρή καθαρό μέρος για να πατήση κανείς. Παίρνομε την απόφασι και βουτάμε στην λάσπη, θέλομε και δεν θέλομε. Κάπου - κάπου το μηχανικό μας έχει στρώσει τον δρόμο με πέτρες, που πλέουν και αυτές στην λάσπη. Η πορεία επίπονη με το βάρος που έχομε στην πλάτη και επί πλέον ανήφορος. Διαρκώς βουνά και χαράδρες. Περνάμε μερικά χωριά την Μότσανη και την Δεσμίρα και ανεβαίνομε διαρκώς. Φθάσαμε και σε υψώματα, που έχουν μεγάλες κηλίδες από άλειωτο χιόνι. Περάσαμε και από την Νταρτούσα κι' από κει ανεβαίνοντας έναν εξαντλητικό ανήφορο και περπατώντας ανάμεσα σε χιόνια φθάσαμε επί τέλους ξεψυχισμένοι στο Οσνάκ κατά τις 5.30 έπειτ' από 7 και 30' ωρών πορεία. Είμαστε ξεψυχισμένοι και πεινασμένοι. Κατασταλάξαμε στο οίκημα, που στεγάζεται η Διοίκησις Πεζικού. Κάνει κρύο πολύ εδώ πάνω και έχει απελπιστικές λάσπες. Βγαίνοντας έξω κανείς, για να πάη μέχρι τα μαγειρεία να πάρη συσσίτιο ή τσάι γεμίζει με λάσπες στα παπούτσια του, κι' όπως αυτά υγραίνονται γίνονται σίδερο από την παγωνιά τα πόδια. Δώρον άδωρον με τον τρόπον αυτό και το φαγί. Θα προτιμούσα εκατό φορές να μην πηγαίνω να το παίρνω, αλλά δεν μπορούσε να μείνει κανείς και νηστικός.

Εμείναμε στο Οσνάκ μέχρι την 25η (Τετάρτη) το πρωί. Εν τω μεταξύ ο καιρός είχε γίνει παγερώτατος. Χιόνιζε όλες αυτές τις μέρες. Υπέφερα πολύ από το κρύο, προ παντός την νύχτα. Κάτω έστρωνα το αντίσκηνο και από πάνω έρριχνα την κουβέρτα και ένα αντίσκηνο ακόμη. Ευτυχώς ότι υπήρχε φωτιά και έτσι μπορούσα να ζεσταίνωμαι την ημέρα. Ο Νερούτσος ανέβηκε απάνω στις γραμμές επίσης και ο Στρατηγός. Ήθελε να με πάρη κι εμένα μια μέρα ο Νερούτσος, αλλά δεν πήγα, επειδή ήμουν φοβερά κουρασμένος από το κρύο. Θέλησα όμως μια μέρα να πάω πάρα πάνω σε μερικά υψώματα για να φωτογραφίσω μερικές

χιονισμένες οξειές, αλλά δεν μπόρεσα να βγω. Βάλτωνα μέσα στο χιόνι ως την μέση. Πήγα σε άλλα υψώματα και φωτογράφισα μερικά γίδια. Το κρύο πάντα δριμύ. Απάνω στις γραμμές μαίνονται οι χιονοθύελλες. Μπορεί κανείς να φαντασθή, πώς ζουν οι άνδρες μας μέσα στο μάνιασμα αυτό των στοιχείων της Φύσεως σε υψόμετρο απάνω από 2000 μέτρα, όπως είναι στο «Μνήμα Γραίας». Ούτε δέντρο δεν υπάρχει εκεί για ν' ανάψουν φωτιά κι' έπειτα ούτε μπορούν να ανάψουν φωτιά στην πρώτη γραμμή. Και το χιόνι φθάνει τα δύο έως τρία μέτρα. Τα κρυοπαγήματα δίνουν και παίρνουν. Από έναν λόχο έμειναν μόνον 50 άντρες. Έχοντας υπ' όψη κανείς αυτά και βλέποντας τον αγώνα των ημιονηγών και των ζώων, που πλέουν σε μια εξαιρετική έντασι προσπαθείας μέσα στην θάλασσα της λάσπης και τους δέρνουν οι θύελλες, τα χιόνια και οι βροχές, σκέπτεται αν είναι άνθρωποι ή μηχανές και υπεράνθρωποι οι ασυλλήπτου σωματικής και ψυχικής αντοχής αυτοί ήρωες. Ασφαλώς ποτέ άλλοτε στην διάρκεια της μακράς Ιστορίας του το ελληνικό Έθνος δεν επεχείρησε παρομοίαν εκστρατείαν με τόσα φυσικά εμπόδια, όπως στην σύγχρονη αλβανική.

Εκτός από το κρύο και μεγάλη ανία στο Οσνάκ. Δεν είχα τι να κάνω. Βρήκα εδώ και τον μικρό Ρουστέμ από την Ντουνίτσα. Δεν πήγε ακόμη στο χωριό του, επειδή κατέχεται από τους Ιταλούς. Και άλλους γνωστούς Αλβανούς συνάντησα, που είχαν έρθει στο Μαλίκ. Πήρα και αρκετές φωτογραφίες στο Οσνάκ, παρ' όλο που ο καιρός δεν ήταν και πολύ κατάλληλος.

Στις 26 το πρωί ξεκινήσαμε για την Νίτσα. Ο καιρός το πρωί φάνηκε για καλός, αλλά έπειτα χάλασε. Η Νίτσα είναι σχετικώς ωραίο χωριό με πολλά δένδρα και κάπως συγκεντρωμένο. Οι κάτοικοί του είναι χριστιανοί, ξέρουν ελληνικά και βλάχικα. Έχουν και εκκλησία με τοιχογραφίες του τέλους του ΙΗ' αιώνος και κοντά το νεκροταφείο τελείως απερίφρακτο με χονδρούς πέτρινους και βραχυσκελείς σταυρούς. Μεγάλο πρόβλημα εδώ να βρούμε μια γωνιά για να κοιμηθούμε το βράδυ. Όλα τα σπίτια έχουν γεμίσει από στρατό, ο οποίος έχει κατεβή από πάνω. Λάσπες κι' εδώ πολλές και κρύο. Τα πόδια έχουν ξυλιάσει. Φοβάμαι τα κρυοπαγήματα. Μου έχει καταντήσει ψύχωσις αυτός ο φόβος.

ΗΜΕΤΕΡΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Κατόρθωσα να εξοικονομήσω μια γωνιά σε μια αχεριώνα με χόρτο. Ιδεώδης τόπος! Έπεσα από νωρίς, για να ζεσταθούν τα πόδια μου, τα οποία τα έχωσα μέσα στο χόρτο.

Την επομένη θα φεύγαμε. Ο Λοχαγός έκανε εξέτασι ενός Αλβανού για να εξακριβώση ωρισμένους δρόμους. Φύγαμε στις 1 περίπου. Η νοσταλγία μου να γυρίσω στο Μαλίκ δεν περιγράφεται. Ούτε για να γυρίσω στο σπίτι μου δεν έχω τόση νοσταλγία. Μου φαίνονται γλυκά, άγια τα χώματα του Μαλίκ, του Μαλίκ που τόσο δεν μας αρέσει. Το σημερινό κρύο δεν υποφέρεται. Χιονίζει για καλά. Αιώνες γίνονται οι ώρες, τα λεπτά, που περνάνε, έως ότου να ξεκινήσωμε. Επι τέλους φύγαμε. Οι ίδιες λάσπες και στον γυρισμό. Βιασθήκαμε λίγο, για να μην νυχτώσωμε. Ευτυχώς πού την φορά αυτή δεν ήμαστε φορτωμένοι. Τα ρούχα τα είχαμε φορτώσει στα μουλάρια. Ο Στρατηγός είχε φύγει προ τεσσάρων - πέντε ημερών. Φθάσαμε στις 6 και 30' στο Κρόσνιτσε. Εδώ μας περίμενε αυτοκίνητο, που είχε τηλεφωνήσει να 'ρθή ο Λοχαγός και με αυτό φθάσαμε στο Μαλίκ, έπειτ' από τις ανεκδιήγητες κακουχίες της περιοδείας μας. Μάς υποδέχθηκαν στο Γραφείο με μεγάλη χαρά.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΜΝΟΥ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

28 Φεβρουαρίου - 1 Μαρτίου 1941

Συνήλθα λίγο από την κούρασι και τακτοποίησα την αλληλογραφία μου. Ο καιρός αρχίζει να διορθώνεται. Ο Μάρτης μπήκε με καλό καιρό. Το Σάββατο πήγα στην Κορυτσά κατά το μεσημέρι για να παραλάβω 400 μικρούς ξύλινους σταυρούς, που προωρίζοντο για την Μεραρχία μας. Έκανα και μερικά ψώνια δικά μου με την ευκαιρία και έφτιαξα και μια θήκη της μηχανής μου της φωτογραφικής. Γύρισα αργά την νύχτα στο Μαλίκ.

2 Μαρτίου (Κυριακή)

Εξαιρετική η ημέρα, ανοιξιάτικη. Μόνον το πρωί είχε παγωνιά και κάνει το σχετικό κρύο την νύχτα. Απόκριες σήμερα, οι τελευταίες. Πού να τις αισθανθή όμως κανείς εδώ πάνω! Μόνον το βράδυ κάναμε ένα περίπατο με τα παιδιά του Γραφείου και τραγουδήσαμε. Το μεσημέρι λιτώτατο το συσσίτιο και λίγο, πατάτες γιαχνί. Το βράδυ είχαμε κρέας. Έκανα μερικούς μικροπεριπάτους και πήρα φωτογραφίες με την ευκαιρία του καλού καιρού. Το πρωί πήγα στο Λιμπονίκ κι' έδωσα τα ρούχα για πλύσιμο. Το μεσημέρι πήγα και έπλυνα μόνος σ' ένα ποταμάκι τις κάλτσες και τα μαντηλάκια μου.

Οι επιχειρήσεις σχεδόν σταματημένες. Τι θα γίνη κανείς δεν ξέρει. Η κατάστασις εν τω μεταξύ τείνει να πάρη άλλη τροπή. Η Βουλγαρία προσεχώρησε στον άξονα. Το καλοκαίρι αρχίζει μ' εξαιρετικά γεγονότα και φαίνεται, πώς μας επιφυλάσσει πολλά και αιματηρά γεγονότα. Η Γερμανία θα αρχίση ασφαλώς την δράσι της στην Μεσόγειο. Πρέπει οπωσδήποτε να προλάβη την τελειωτική κατάρρευση της συμμάχου της Ιταλίας και να δώση μια διέξοδο δράσεως στον κουρασμένο απ' την αναμονή στρατό της και τον γερμανικό λαό. Οι στρατιώτες μας όσον να 'ναι άκουσαν το γεγονός αυτό με κάποια ταραχή. Η ποθητή μέρα της απολύσεως απομακρύνεται με τον τρόπον αυτόν πολύ. Την τύχη μας θα την κρίνει επίσης και η στάσις της Γιουγκοσλαβίας, η οποία μένει επί του παρόντος σιωπηλή. Περιμένομε με ανυπομονησία, αλλά και με ψυχραιμία τα γεγονότα.

Στην Λάρισσα έγινε τρομακτικός σεισμός. Είναι εξαιρετικώς οδυνηρή η θεομηνία αυτή στις δύσκολες στιγμές, που περνάμε. Θα χρειασθούν κουβέρτες, αντίσκηνα και τόσα άλλα, που τόσο σπάνια και απαραίτητα είναι και για τον Στρατό.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

3 Μαρτίου (Δευτέρα)

Τίποτε δεν μας θυμίζει και τη σημερινή καθαρή Δευτέρα. Η μέρα επίσης πολύ καλή. Το μεσημέρι πήγα στο απέναντι βουνό και γέμισα το στρώμα μου με φύλλα βελανιδιάς. Το είχα αδειάσει προ ημερών για να το πλύνω. Πήγα μια-δυο φορές στον Λόχο Στρατηγείου. Πήρα μερικές φωτογραφίες. Του κόσμου οι στρατηγοί συγκεντρώθηκαν σήμερα στην Μεραρχία μας. Το βράδυ κάναμε γενική καθαριότητα του χώρου γύρω από το οίκημα του Στρατηγού καθώς και τα άλλα. Μάθαμε ότι αύριο θα ’ρθή ο Διάδοχος και θα γίνει η παρασημοφορία των διακριθέντων αξιωματικών. Συσσίτιο, το μεσημέρι φασόλια, το βράδυ πρασόριζο με χαλβά για συμπλήρωμα. Επίσης μας έδωσαν μια κόλλα, δύο φακέλους και ένα δελτάριο. Το πρωί τσάι με κονιάκ και το μεσημέρι ένα κουτάκι τσιγάρα απαραιτήτως.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

4 Μαρτίου (Τρίτη)

Η ημέρα καλή. Πήγα μετά το μεσημέρι μέχρι το απέναντι εκκλησάκι και τράβηξα φωτογραφίες μερικών στρατιωτών του Λόχου συνδέσμων, που με είχαν παρακαλέσει. Ήρθε και η μουσική από την Κορυτσά και ένα τμήμα, που θ’ απέδιδε τιμές κατά την άφιξη του Διαδόχου, έκανε δοκιμές και προασκήσεις. Ο Διάδοχος ήρθε κατά τις 5.30΄ από τον δρόμο του Πόγκραντετς. Φορούσε στολή εκστρατείας Συνταγματάρχου και οδηγούσε μόνος του τ’ αυτοκίνητο. Παρασημοφόρησε ιδιοχείρως αρκετούς στρατιώτες, που ανδραγάθησαν. Είχαμε όλοι παραταχθή σε σχηματισμούς. Έφυγε μετά μισή περίπου ώρα. Ήρθαν μαζί και πολλοί στρατηγοί και ο Διοικητής της Στρατιάς Πιτσίκας. Αεροπλάνα δεν φάνηκαν σήμερα. Ένα δικό μας περνάει κάθε τόσο και επισκέπτεται από χαμηλό ύψος τις εχθρικές γραμμές. Πήρα και τα φίλμ που είχα δώσει η εμφάνισι. Είναι αρκετά και μερικά ωραιότατα.

5 Μαρτίου (Τετάρτη)

Βρέχει όλη μέρα και στα ορεινά χιονίζει. Προς το βράδυ ελαφρό στρώμα χιονιού κάλυψε τα γύρω υψώματα. Ο Μάρτης δεν χιονίζει μόνο στην Αττική, χιονίζει κι' εδώ. Το χόρτο ακόμη είναι δηλητηριασμένο από το κρύο, δεν εννοεί να ξεπεταχθή.

Το πρωί ζήτησα άδεια και πήγα για ένα δόντι μου στον οδοντογιατρό. Δυστυχώς όμως θέλει πολλές μέρες θεραπεία και έτσι δεν θα είναι δυνατόν να πηγαίνω. Γι' αυτά δεν μπορεί κανείς να κυτταχθή στον στρατό. Γύρισα το μεσημέρι. Στις επιχειρήσεις ύφεσις. Μόνον ηττάται στον αέρα διαρκώς η εχθρική αεροπορία. Χθες σύμφωνα με τις πληροφορίες του ραδιοφώνου έπιασαν περί τους 160 αιχμαλώτους, αντιαρματικά και αντιαεροπορικά πυροβόλα και δύο άρματα μάχης. Η Αγγλία φαίνεται ότι θα διακόψη τις διπλωματικές σχέσεις με τη Βουλγαρία, κατόπιν της προσχωρήσεως της τελευταίας εις τον άξονα.

Το βράδυ μάς έδωσαν καθενός δυο κουβαρίστρες, δυο σαπουνάκια και ένα κουτάκι αντιφθειρική σκόνη. Είχαν και πετσέττες, αλλά τις πήραν οι αξιωματικοί. Ήσαν δωρεά του Υπουργείου Εθν. Προνοίας.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

6 Μαρτίου (Πέμπτη)

Καιρός συννεφιασμένος. Ησυχία. Το βράδυ είχα γράμμα από το σπίτι μου. Μ' έκπληξι είδα το απόγευμα και τον Γ. Ριζικάρη, που ήταν κάποτε μηχανικός στο χωριό μου. Επιτάχθηκε για να φέρη μια μηχανή απάνω.

7 Μαρτίου (Παρασκευή)

Η μέρα καλή, μόνον το πρωί με την πάχνη που ρίχνει κάνει πολύ ψύχρα. Παρ' όλα αυτά αεροπλάνα δεν φάνηκαν. Τα έχουν χάσει, φαίνεται,

τελευταία οι Ιταλοί με το τσάκισμα που τους έχουν κάνει στον αέρα τ' αγγλικά αεροπλάνα και τα δικά μας.

8 Μαρτίου (Σάββατο)

Εξαιρετικά ευχάριστα νέα ανήγγειλε σήμερα το ραδιόφωνο. 1050 αιχμαλώτους έπιασαν χθες στον κεντρικό τομέα και άφθονο υλικό. Ήρθε σαν αύρα η είδησις αυτή ζωογόνησε και χαροποίησε και ενίσχυσε όλους, που όσο κι αν είναι μας είχαν κάπως αποθαρρύνει τα τελευταία διεθνή γεγονότα και η πολεμική αδράνεια. Το απόγευμα πήγαμε στον Λόχο Στρατηγείου στο Λιμπονίκ και κλιβανισθήκαμε. Πήραμε σήμερα και μερικές φωτογραφίες. Ο καιρός καλός. Λίγο συννεφώδης μόνον μετά το μεσημέρι.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

9 Μαρτίου (Κυριακή)

Καλή μέρα μ' ελαφρά συννεφιά. Το πρωί πήγαμε με τον Αδάμη στο χωριό Μαλίκ για ν' αγοράσωμε έν' αρνί που θα πληρώναμε εξ ίσου όλα τα παιδιά του Γραφείου. Δεν βρήκαμε όμως γιατί είναι ακόμα πολύ μικρά, ούτε δύο οκάδες. Το χόρτο είναι τόσο πολύ δηλητηριασμένο απ' το κρύο, που δεν εννοεί να μεγαλώση και οι προβατίνες δεν έχουν γάλα για να θρέψουν τ' αρνιά. Γυρίζοντας περάσαμε από τους τάφους των τουφεκισθέντων λιποτακτών. Μόλις φαινόταν το περίγραμμα των δύο παρακειμένων τάφων από την καθίζησι των χωμάτων. Εκεί γύρω είχε κατασκηνώσει αργότερα ένα στρατιωτικό τμήμα. Πού να ήξεραν το δράμα που είχε παιχθή στα χώματα, που πατούσαν!

Μετά το μεσημέρι ανέβηκα με δύο άλλους στρατιώτες στο απέναντι προς δυσμάς ύψωμα. Ο υπολοχαγός καθηγητής κ. Λιάκος που είχε ανεβή προ ημερών και μου είπε ότι παρατήρησε άφθονα όστρακα και ίχνη

φρουρίου. Υποχρέωσις ν' ανέβω οπωσδήποτε ως εκεί. Έντονη απαίτησις της επιστημονικής μου συνειδήσεως. Η άνοδος έχει πολύ ανήφορο και απαιτεί περί τα τρία τέταρτα της ώρας. Συχνά είναι τα όστρακα, όπως ανεβαίνομε τις πλαγιές. Γίνονται όμως πολυάριθμα στην γύρω από την κορυφή πλάγια. Είναι διαφόρων εποχών. Αρχίζουν από την πρώιμη ρωμαϊκή εποχή και φθάνουν ως τους βυζαντινούς χρόνους. Τα περισσότερα είναι χοντρά αβαφή. Τα πιο χαρακτηριστικά από τα παλιότερα έχουν μελανωπό χωρίς λάμψι γάνωμα και φαίνεται ν' ανήκουν σε είδος κυλίκων ή λυκήθων. Απάνω στην κορυφή δεν υπάρχουν πολλά όστρακα. Συναντάει όμως κανείς πολλές μεγάλες φυσικές κροκαλοπαγείς πέτρες και θεμέλια οικοδομημάτων με μεγάλους λίθους. Σε δύο σημεία παρετήρησα ένα είδος τύμβου καμωμένου με πέτρες και σκεπασμένου από πάνω με χώμα. Δεν μπόρεσα να καταλάβω τι είναι παρ' όλον πού τον μεγαλύτερο τον έχουν για αρχαιοκαπηλικούς χωρίς αμφιβολία σκοπούς χαλάσει. Αλλά δεν προχώρησαν σε αρκετό βάθος για να μπορέση κανείς να καταλάβη την σημασία τους. Συναντάει κανείς απάνω και πέτρες ασβεστωμένες. Σε μια δ' επιμήκη εξηργασμένη μεγάλη παρατήρησα και αύλακες και τόρμους, που δείχνει πώς είναι θυρικό αρχιτεκτονικό μέλος. Λίγα μέτρα κατω από την κορυφή στο ανατολικό μέρος υπάρχουν πέτρες μεγάλες κατά σειράν σαν τείχισμα, που είναι άγνωστο όμως αν αποτελούν πραγματικά τέτοιο πράγμα ή αντέρεισμα στην απότομη πλαγιά. Σώζουν μια σειρά μόνον πέτρες. Στο δυτικό κράσπεδο της κορυφής παρατήρησα και κόκκαλα πιθανώς ανθρώπινα, που με οδηγούν στην εικασία ότι υπάρχουν εδώ τάφοι. Και το χρώμα των χωμάτων ενισχύει αυτήν την εικασία. Η πρώτη σκέψις που έρχεται στο μυαλό είναι ότι ο λόφος αυτός είχε χρησιμοποιηθεί ως φρούριο. Πραγματικά είναι το ψηλότερο ύψωμα της πεδιάδας που βρίσκεται κοντά στη λίμνη του Μαλίκ κι' έχει από την κορυφή του κανείς εξαιρετική ορατότητα. Φαίνεται όλη η πεδιάς μαζί με την λίμνη που περικλείουν βορειοανατολικά η οροσειρά του Μάλι-ι-θάτε και του Μοράβα και προς δυσμάς η μικρά και στενοτάτη κοιλάς του Δέβολη με όλα τα υψώματα, που προλογίζουν την οροσειρά της Λένιας, που κλείνει με τον κάτασπρον όγκο της στο βάθος την εικόνα. Κι' έπειτα βρίσκεται σ'

επίκαιρο σημείο η κορυφή αυτή, η οποία δεσπόζει όλων των διαβάσεων από την κεντρική Αλβανία προς τα κάτω, ήτοι του δρόμου πού βαίνει παροχθίως του Δέβολη και του άλλου που έρχεται κοντά από την λίμνη Αχρίδα από το σημερινό Πόγκραντετς. Και αν δεν ήταν πραγματικό φρούριο, θα ήταν τουλάχιστον ένα παρατηρητήριο ή μια βίγλα, όπως θα λέγαμε στους βυζαντινούς χρόνους.

Άλλη πάλι συντριπτική ήττα των Ιταλών χθες. Πιάστηκαν και άλλοι 1000 και παραπάνω αιχμάλωτοι.

10 Μαρτίου (Δευτέρα)

Ο καιρός βαρύς καταχνιασμένος και συννεφιασμένος. Βρέχει. Δεν είμαι καλά. Όλη νύχτα δεν μπόρεσα να κοιμηθώ. Φαίνεται να είχα πυρετό. Μια επιδημία γρίππης έχει απλωθή στον καταυλισμό μας. Είναι άρρωστος ο Λοχαγός, ο Ανθ/γός και τα περισσότερα παιδιά του Γραφείου. Τα μέλη μου είναι κομμένα. Μια ατονία τρυπάει τα κόκκαλα μου. Έχω λίγο πυρετό, 37,5. Προσπαθώ να μην πέσω στα ρούχα, αλλά κρατιέμαι με πολλή δυσκολία. Δεν καταλαβαίνω, πώς περνάει η ημέρα.

Το απόγευμα μας φέρανε από το Οσνάκ δύο χαριτωμένα αρβανιτόπουλα 10-12 χρονών. Το έν' απ' αυτά ήταν κοριτσάκι. Είναι πολύ έξυπνα και συμπαθητικά. Απαντάνε σε ότι τα ρωτάμε. Πήγαν με τα πρόβατα τους ως τις γραμμές. Τα κυνήγησαν όμως οι Ιταλοί και πέρασαν στις γραμμές μας. Φοβώνται τώρα και δεν θέλουν να γυρίσουν πάλι στην Ντουνίτσα, που είναι το χωριό τους, παρά στο Οσνάκ που είναι και άλλοι χωριανοί τους και συγγενείς. Τα περιποιηθήκαμε αρκετά. Τα εξετάσαμε στο ΙΙΙ Γραφείο. Ζήτησε και τα είδε ο Στρατηγός. Πολλές φορές μου δόθηκε η αφορμή ν' αναφέρω ότι είναι όμορφη και έξυπνη ράτσα η αλβανική, παρά την στοιχειώδη και πρωτόγονη ζωή, που ζή και την κακή διατροφή του αλβανικού λαού. Η μικρή είχε μια θελκτική διστακτικότητα κι' αιδημοσύνη. Εντύπωσι μου έκανε ότι δεν με πολυκαταλάβαινε, ενώ αντιθέτως καταλάβαινε όλες τις ερωτήσεις

μου ο μικρός. Το αποδίδω αυτό στην συντηρητικότητα και τον κάποιον περιορισμό των αλβανίδων, που δεν έρχονται σε πολλή επαφή με τον έξω κόσμο, για να επεκτείνουν το γλωσσικό τους αίσθημα. Τα πήγε ο ίδιος ο Ανθ/γός Λωτσόπουλος στο Λιμπονίκ για να μεριμνήση για την διαμονή τους απόψε. Αύριο θα τα στείλωμε στο Οσνάκ. Είναι πρώτα ξαδέλφια μεταξύ τους.

11-14 Μαρτίου

Τις μέρες αυτές είμαι άρρωστος από γρίππη μ' ελαφρό πυρετό. Είναι επιδημία και έχουν αρρωστήσει αρκετοί αξιωματικοί και στρατιώτες. Στις 12 μετά το μεσημέρι πήγα τα δυο αρβανιτόπαιδα στο Σώμα στην Κορυτσά, για να τα εξετάσουν κι' αυτό έγινε αφορμή να επιδεινωθή η κατάστασίς μου και να πέσω με πυρετό χάμω.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

15 Μαρτίου (Σάββατο)

Αποφάσισα σήμερα να σηκωθώ από το στρώμα μου, γιατί βαρέθηκα να κοίτωμαι χάμω. Από χθες είμαι απύρετος. Αισθάνομαι μεγάλη αδυναμία και ένα είδος σκοτοδίνης. Μήπως έχει κανείς εδώ τίποτα να φάη για να δυναμώση; Έχει ήλιο σήμερα, αλλά φυσάει δυνατά και κάνει διαπεραστικό κρύο.

16 Μαρτίου - 24 Μαρτίου

Οι μέρες κυλάνε σχεδόν έτσι. Ο καιρός είναι μάλλον καλός με λιακάδα, μόνον που κάνει τσουχτερό κρύο. Γεγονότα σπουδαία. Πρώτα-πρώτα

με την αρρώστια μου δεν είχα πληροφορηθή την 7ήμερο σφοδρά επίθεσι των Ιταλών στον κεντρικό τομέα υπό την ηγεσία του ίδιου του Mussolini! Η επίθεσις αυτή συνετρίβη με βαρύτατες απώλειες και η Νίκη του στρατού μας εξαίρεται από τον διεθνή τύπο...

25 Μαρτίου (Τρίτη)

Η ημέρα της Εθνικής μας εορτής. Συγκίνησις στην ψυχή και νοσταλγία. Σύγκρισις του σημερινού μας σκληρού και ένδόξου αγώνος με τον λαμπρόν εορτασμό των ειρηνικών καιρών. Αναπολήσεις και έντονα συναισθήματα. Και σήμερα πόλεμος και θυσίες για την Ελευθερία, ίδιες όπως κι' εκείνες που αντιπροσωπεύει η μεγάλη μας εορτή. Αισθήματα υπερηφανείας, αλλά και κάποιοι δισταγμοί και κάποιοι φόβοι. Από μέρες τώρα έχει αγγελθή και προσχώρησις της Σερβίας στον άξονα. Σήμερα υπογράφηκε το σχετικό σύμφωνο. Είναι δαιμονισμένη η Γερμανία. Δείχθηκε απαράμιλλος η διπλωματία της. Είχε πρωτοφανή διπλωματική επιτυχία. Κατάλαβε σχεδόν όλη την Ευρώπη. Ένας μεγάλος όγκος πλέον μας πιέζει. Είναι βέβαιον, πώς θα ριχθή ο σιδερένιος γερμανικός κολοσσός εναντίον μας. Πληρώνομε έτσι τα σπασμένα της απρονοησίας και της χλιαρότητος της αγγλογαλλικής πολιτικής. Τι θα γίνωμε; Όλοι είμαστε ανήσυχοι. Δίνω θάρρος στον εαυτό μου. Περιμένω την εξέλιξι της καταστάσεως με ψυχραιμία. Δεν μπορώ να κάνω καμμιά πρόβλεψι. Μένει μόνον η Τουρκία πιστή στην αγγλική πολιτική. Ίσως για την Ελλάδα μας να τελειώση γρήγορα ο πόλεμος. Αλλά ο γενικός πόλεμος θα συνεχισθή, ποιος ξέρει για πόσα χρόνια. Με την ψήφισι του νομοσχεδίου του Ρούσβελτ για την αποστολή απεριορίστου βοηθείας στην Αγγλία και τους συμμάχους και με τη γενική σχεδόν γερμανικοποίησι της Ευρώπης έχομε σχεδόν μια ισορροπία των δυνάμεων. Επομένως θα περάσουν αρκετά χρόνια για να εξασθενισθή ο ένας από τους δύο αντιπάλους. Θ' ανθέξουν όμως στην σκληρή και μακροχρόνιο αυτή δοκιμασία οι Λαοί; Νομίζω επί τη βάσει αυτών των δεδομένων ότι η

μόνη που θα επιτύχη τελικά στον αλληλοσπαραγμόν αυτόν των ανθρώπων, θα είναι η τόσο αινιγματική και σιωπηλή ρωσική αρκούδα.

Μας έδωσαν για την ημέρα ένα κουραμπιέ το πρωί. Κρέας μεσημέρι και βράδυ. Το μεσημέρι και κρασί. Πήραμε κι' ένα αρνί από κοινού όλα τα παιδιά του Γραφείου, το οποίο και ψήσαμε.

26 Μαρτίου (Τετάρτη)

Πολύ καλή η σημερινή μέρα. Τα δέντρα αρχίζουν να μπουμπουκιάζουν. Ο Δέβολης έχει κατεβεί στις όχθες του. Η λίμνη έχει αρκετά αποσυρθή. Καιρός εαρινός. Πήραμε μερικά ψαράκια κι' ένα χέλι από την λίμνη. Το χέλι ήταν περίφημο. Χθες ιταλικά αεροπλάνα βομβάρδισαν την Νικολάρα με θύματα 15 τραυματίες και 5 νεκρούς, όπως είπαν.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

27 Μαρτίου (Πέμπτη)

Το πρωί πάλι βομβούν εχθρικά βομβαρδιστικά. Βομβάρδισαν και πάλι τον ανεφοδιασμό της Χ Μεραρχίας. Αποθρασύνθηκαν οι Ιταλοί με τη διπλωματική επιτυχία του άξονος. Διατάχθηκα και πήγα στην Κορυτσά για να εξετασθώ συμπληρωματικά για την υπόθεσι του Τσάμη. Εδώ πληροφορήθηκα το εξαιρετικό και σωτήριο γεγονός. Επανάστασις στη Γιουγκοσλαβία. Συνελήφθησαν οι Υπουργοί και ο Αντιβασιλεύς. Ανέλαβε την βασιλεία ο 15ετής υιός του Αλεξάνδρου Πέτρος και την κυβέρνησι δικτατορικώς ο πρώτος στρατηγός Σίμοβιτς. Το σύμφωνο ξεσχίσθηκε. Ενθουσιασμός παντού, αναθάρρυσις και ατέλευτη πεποίθησις για την Νίκη. Δεν θα γλυτώσουν οι Ιταλοί. Η κατάσταση μεταβάλλεται άρδην. Ο κάθε Έλλην ας βγάλει μια δυνατή φωνή ευγνωμοσύνης. Η Σερβία επανόρθωσε την προδοσία της. Εν τω μεταξύ κατελήφθη στην ανατολική Αφρική το Κερέν και το Χαράρ.

Το απόγευμα, όταν βράδιαζε μάλλον, μας μίλησε στον Λόχο του Στρατηγείου ο Καρυστίας Παντελεήμων Φωστίνης. Είναι φημισμένος εκκλησιαστικός ρήτωρ. Τον άκουσα για πρώτη φορά. Έχει καταπληκτική ευφράδεια και κατορθώνει να δίνη στον λόγο του θαυμασία συναισθηματική και διανοητική χροιά. Έχει επίσης και παραστατικότητα και είναι αμίμητος στον χρωματισμό της φωνής του.

28 Μαρτίου (Παρασκευή)

Το ραδιόφωνο και ο τύπος εξακολουθούν να ομιλούν μ' ενθουσιασμό για την στάσι της Γιουγκοσλαβίας. Τίποτε νεώτερο. Το πρωί μόνον πέταξαν προς τις γραμμές τρία αγγλικά καταδιωκτικά τύπου «Χάρικανκ V». Φεύγομε αύριο οριστικώς για την Νταρτούσα. Σήμερα συμπληρώνονται 4 μήνες παραμονής μας στο Μαλίκ.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

29 Μαρτίου – 3 Απριλίου

Το πρωί φύγαμε από το Μαλίκ στις 8 η ώρα περίπου. Συγκεντρωθήκαμε όλοι στο Κρόσνιτσε. Από κει με τον γυλιό επ' ώμου τραβήξαμε προς την Νταρτούσα. Ο γυλιός μου ήταν αρκετά βαρύς. Δεν με πείραξε όμως. Είχα όρεξι για πορεία. Έπειτα ο δρόμος τώρα ήταν καλός. Ούτε ίχνος λάσπη. Επί πλέον δεν είχαμε και πολύν ανήφορο. Κάποιος συνάδελφος, ο Αλβανός εθελοντής Πέτρος Καμπούρης, μας πήγε από άλλον δρόμο, παροχθίως ενός παραποτάμου του Δέβολη. Ήταν μαγευτική η διαδρομή. Πήρα αρκετές φωτογραφίες. Η φύσις έχει αρχίσει ν' αλλάζη με την χλόη, που φύτρωσε και τ' αγριολούλουδα αρωματίζουν τον αέρα. Κι' έτσι φαίνεται τώρα πιο ήμερος και μαλακός ο άξενος αυτός τόπος.

Φθάσαμε στην Νταρτούσα στις 3 περίπου το απόγευμα. Η εγκατάστασις των Γραφείων είχε ορισθή από προηγουμένη αναγνώρισι. Το

Γραφείο μας εγκαταστάθηκε σ' ένα σπίτι στην αρχή του χωριού. Παραπλεύρως του Γραφείου σ' ένα δωμάτιο ανήλιο και σκοτεινό μ' ένα μικρό παραθυράκι βολευθήκαμε τα παιδιά του Γραφείου.

Μικρό αλλά γραφικό χωριό η Νταρτούσα. Είναι κρυμμένη στην χαράδρα, που σχηματίζει το ποτάμι. Γύρω και παντού τ' ατέλειωτα υψώματα του συγκροτήματος της Λένιας. Νοτιοδυτικά φαίνεται πάλλευκη η κορυφή της Οστροβίτσης. Απόλυτη ησυχία. Εδώ πια είμαστε μακριά από τον κόσμο. Μου αρέσει όμως αυτή η μοναξιά και τα βράδυα είναι ωραία. Ήρεμη και η ζωή των κατοίκων. Δεν πολυστενοχωρούνται στις δουλειές τους οι Αλβανοί. Δεν επιδιώκουν την βελτίωσι της ζωής των. Ζουν με τα λίγα γίδια και πρόβατα, που έχει το κάθε σπίτι, με τα ελάχιστα δέντρα (μήλα, αχλάδια, κορόμηλα) και με τα ολίγα επίσης χωράφια τους. Ζουν μια ζωή ολότελα στοιχειώδη και φτωχική. Φτώχεια απελπιστική. Με πειράζει βαθύτατα στην καρδιά. Μαζεύουν τα κομματάκια ψωμί, που πετάμε, τα όσπρια, που κατακαθίζουν στο καζάνι και τα χύνουν οι μάγειροι, για να το πλύνουν. Άνδρες και γυναίκες είναι λιγνοί και κατάξεροι. Τα παιδάκια λεπτοκαμωμένα και ισχνά κι' αυτά από την ασιτία. Δεν λέγω αναιμικά, γιατί το εύκρατο εδώ πάνω κλίμα και ο καθαρός αέρας έχουν αποτυπώσει στο πρόσωπό τους το ρόδινο χρώμα. Βλέπει κανείς όλ' αυτά και χωρίς να θέλη σκέπτεται και φιλοσοφεί, γιατί ζουν οι άνθρωποι αυτοί. Νέες γυναίκες και κορίτσια δεν κυκλοφορούν έξω, σύμφωνα με το μωαμεθανικό έθιμο. Βλέπει κανείς μόνον γριές να πηγαίνουν κυρίως στην βρύσι, να πάρουν νερό με τα πολύ συνηθισμένα εδώ ξύλινα βυτιάκια, που τα λένε αλβανιστί mbuklji, και μικρά κοριτσάκια μέχρι 13 έως 14 ετών, που είναι ωραιότατα με μαύρα δυνατά μάτια και λεπτά χαρακτηριστικά. Οι γριές είναι πολύ άσχημες. Όλες είναι κατά κανόνα κακοντυμένες. Πολλές φορές τα ρούχα τους αποτελούνται από αλλεπάλληλα μπαλώματα. Φοράνε δε ένα είδος παντελονιών. Στις έξω δουλειές δεν πηγαίνουν.

Χρειάζεται μια κοινωνική μεταρρύθμισις στον τόπο αυτό. Να βγη η γυναίκα έξω από το σπίτι, να βοηθάη στις εργασίες τον άνδρα της και να καταβληθή προσπάθεια ν' αναπτυχθή η καλλιέργεια και η γεωργία και η δενδροκαλλιέργεια ιδίως. Τα υψώματα της Αλβανίας αποτελού-

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

νται από χώμα και αραιούς σχιστόλιθους και είναι πρόσφορα στην καλλιέργεια.

Το χωριό ήταν γεμάτο κοπριές, γιατί τον χειμώνα είχε μείνει εδώ ένας όρχος Πυρ/κού. Έβαλαν όμως τους χωρικούς και καθάρισαν τα σπίτια τους, καθώς και τους δρόμους. Βρίσκω καθαρά τ' αλβανικά χωριά. Το κάθε σπίτι έχει δύο ή περισσότερα αποχωρητήρια. Και η εσωτερική διάταξις των πραγμάτων μέσα στα σπίτια είναι με τάξι. Έπειτα είναι ευφυεστάτη ράτσα η αλβανική. Κατόρθωσαν μέσα σε 4-5 μήνες να μάθουν αρκετές ελληνικές λέξεις και να συνεννοούνται. Αν ο λαός αυτός αναπλασθή από την φτώχεια του και χειραγωγηθή καταλλήλως, θα φθάση σε πολύ καλό σημείο.

Ανεβαίνω συχνά στα γύρω υψώματα και παίρνω φωτογραφίες. Δουλειά δεν έχομε και δεν μπορώ να κάθωμαι έτσι. Ο καιρός καλός και θερμότερος εδώ παρά στο Μαλίκ. Γυρίζω και ρεμβάζω και συχνά η σκέψις μου γυρίζει στο σπίτι μου και στα περασμένα.

Στις επιχειρήσεις έχομε προς το παρόν ησυχία. Χθες (2 Απριλίου) πέρασαν πολλά ιταλικά αεροπλάνα. Έρριξαν μάλιστα, όπως πληροφορηθήκαμε, ένα τ' αντιαεροπορικά του Πόγκραντετς. Στην Αφρική διαρκώς χάνουν έδαφος οι Ιταλοί, πολύ σύντομα θα χάσουν ολοκληρωτικά και την Αβησσυνία. Τις μέρες αυτές έγινε στην Ζάκυνθο και μια μεγάλη αγγλοιταλική ναυμαχία, όπου έπαθαν πανωλεθρία και έχασαν αρκετά πολεμικά οι Ιταλοί. Έλαβε μέρος και ο στόλος μας.

Μαζεύθήκαμε αρκετοί στην Νταρτούσα. Ήρθ' εδώ και η Διοίκησις Πεζικού από το Οσνάκ και η Μουσική της Μεραρχίας από την Κορυτσά. Μας παίζει μάλιστα κάθε μέρα. Οργανωθήκαμε καλύτερα σε διμοιρίες. Ωρίσθηκα βοηθός διμοιρίτου στην 3η διμοιρία.

Γίνεται ετοιμασία για επίθεσι η οποία έχει ορισθή γι' αύριο.

4 Απριλίου (Παρασκευή)

Τα κανόνια βροντούν από το πρωί συνεχώς. Εν τούτοις στο χωριό δεν ακούγονται, αν και είναι κοντά μας. Δεν έχει ηχητική. Ακούγονται όμως καλά λίγο παραπάνω. Ο Στρατηγός και πολλοί αξιωματικοί είναι στο παρατηρητήριο που είναι στο ψηλότερο ύψωμα προς δυσμάς της Νταρτούσας. Η επιχείρησις γίνεται εις το αριστερόν της Μεραρχίας μας από το 27ο Σύνταγμα Πεζικού, απάνω στην χιονισμένη Κάμια. Κατελήφθησαν δύο υψώματα, πού ήσαν ο αντικειμενικός σκοπός κοντά στο Μνήμα γραίας. Οι Ιταλοί πολέμησαν με πείσμα. Επανειλημμένως κατελήφθη και ανακατελήφθη ιδία το ύψωμα 2120. Το ύψωμ' αυτό το ώργωσε κυριολεκτικά το πυροβολικό μας και το έκαναν μαύρο οι οβίδες, ενώ πριν ήταν ολόλευκο από το χιόνι. Το διέκρινα απάνω από μια κορυφή. Έτσι αρχίζει πάλι η κίνησις. Τόσον καιρό είχαμε μουχλιάσει. Είχαμε και αιχμαλώτους 109 συνολικώς.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

5 Απριλίου (Σάββατο)

Ζήτησα και πήγα κι' εγώ μαζί με τους αιχμαλώτους στην Κορυτσά ως συνοδεία. Μου ξεκόλλησε χθες μια κορώνα από το δόντι μου και έπρεπε να κολληθή. Είναι βάσανο αυτά τα δόντια στον Στρατό. Φύγαμε μετά το μεσημέρι. Εγώ αναχώρησα αργότερα από τους αιχμαλώτους, γιατί έπρεπε να ετοιμάσω την κατάστασι των ονομάτων των. Πήρα την όχθη πάλι του ποταμού και τους έφθασα στον δρόμο. Τράβηξα και αρκετές φωτογραφίες. Με ξετρελλαίνουν τα ωραιότατα τοπία, που βλέπω.

Φθάσαμε στις 6 στο Κρόσνιτσε και περιμέναμε αυτοκίνητα. Το βράδυ είναι ζεστό. Ο ουρανός κατακάθαρος. Οι Ιταλοί το ρίχνουν στο τραγούδι. Είναι περίεργοι οι άνθρωποι αυτοί. Δεν τους μέλλει για τίποτε. Μένουν ευχαριστημένοι, που πιάστηκαν αιχμάλωτοι γι' αυτούς, όπως και οι ίδιοι λένε τελείωσε ο πόλεμος. Μένουν ευχαριστημένοι από την

συμπεριφορά μας. Ένας μάλιστα μου ωμολόγησε ότι οι Ιταλοί δεν θα εφέροντο με τον ίδιο τρόπο τους Έλληνας αιχμαλώτους. Μεταξύ αυτών είναι και αρκετοί τραυματίες. Τους περιποιήθηκε ο γιατρός μας και τους πήγαμε ως το Κρόσνιτσε απάνω σε μουλάρια. Αγνοούσαν τα πάντα οι Ιταλοί. Αίφνης σ' ερώτησί μου, αν ήξεραν πόσους αιχμαλώτους από αυτούς έχομε ως τώρα, απάντησαν ότι ίσως 2-3 χιλιάδες! Ποσόν σχεδόν που έχει πιάσει μόνη η Μεραρχία μας. Επίσης διαρκώς ρωτούσαν, αν το έδαφος που περνάμε είναι ελληνικό και αν τ' απέναντι βουνά είναι τα σύνορα της Ελλάδος. Τους παραπλανούν οι αξιωματικοί τους λέγοντας ότι είναι πλησίον στα ελληνικά σύνορα. Φεύγομε αργά στις 10 και 30' με τ' αυτοκίνητα. Πήγαν μεσάνυχτα έως ότου να τους παραδώσωμε στο στρατόπεδο αιχμαλώτων στην Κορυτσά. Δεν είχαμε όμως, πού να κοιμηθούμε τέτοια ώρα και καταλήξαμε σ' ένα διάδρομο μαζί με μερικούς χωροφύλακες της συνοδείας.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

6 Απριλίου 1941 (Κυριακή)

Κήρυξις γερμανο-ελληνικού πολέμου.

Το πρωί η πρώτη είδησις που μάθαμε στον δρόμο ήταν ότι η Γερμανία κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Σερβίας και της Ελλάδος. Καμμιά έκπληξις δεν μας έγινε με τούτο. Ένα τέτοιο πράγμα το περιμέναμε. Αντιθέτως μας γέμισε χαρά και ενθουσιασμό όλους. Με το τόλμημα αυτό της Γερμανίας ο πόλεμος μπαίνει σε αποφασιστική φάσι και γίνεται μι' αρχή της λύσεως του μεγάλου του δράματος. Αν φοβόμαστε; Όχι. Με την συμμαχία της Σερβίας, την βοήθεια της Αγγλίας, την ενίσχυσι της Αμερικής και την ακατάβλητη και αμετάτρεπτή μας θέλησι αντιμετωπίζομε ατρόμητοι και την νέα αυτή επιδρομή κατά της χώρας μας. Δεχόμαστε μ' ενθουσιασμό το δεύτερο μέτωπο στα μακεδονο-θρακικά μας σύνορα. Είναι τιμή μας πού με μια μικρή Ελλάδα τα έβαλαν δυο από τα μεγαλύτερα κράτη της Ευρώπης. Όση για μας η τιμή, άλλο τόσο το αίσχος για τον άνομο επιδρομέα. Είναι θλιβερό μόνον ότι ένας μεγάλος

και ισορροπημένος στον πολιτισμό του Λαός, όπως είναι ο Γερμανικός, αφέθηκε να πέση σε μια τέτοια ατιμίαν και να πλήξη την χώρα, στην οποία τόσα πολλά οφείλει. Θα το πληρώση όμως το έγκλημα αυτό ο γερμανικός χιτλερισμός! Ελπίζομε ότι εδώ θα σκαφθή ο τάφος της άνομης μεγαλομανίας του. Οι βαλκανικοί λαοί είναι πολεμικοί και ξέρουν και θέλουν να πολεμήσουν και θ' αντισταθούν αποτελεσματικά κατά των Γερμανών, που έχουν επεκταθή σ' ένα τεράστιο μέτωπο.

Το εγχείρημα όμως αυτό θα είναι η χαριστική βολή της Ιταλίας, πού κήρυξε κι' αυτή (η ταλαίπωρη!) τον πόλεμο κατά της Σερβίας. Τώρα δεν υπάρχει πια καμμιά ελπίδα να σωθή ο ιταλικός στρατός, που είναι στην Αλβανία. Θα κυκλωθή και μόνη η θάλασσα του μένει διέξοδος. Έχω μια προαίσθησι ότι μέσα στον Απρίλιο θα λήξη η ιστορία με τους Ιταλούς. Οι οποίοι εξευτελίσθηκαν και νικήθηκαν κατά κράτος. Το ραδιόφωνο ανήγγειλε και την πτώσι της Αντίς-Αμπέμπα στην Αβυσσηνία. Η ιταλική αυτοκρατορία έδυσε για πάντα.

Έκανα μερικά ψώνια στην Κορυτσά, πέρασα και το δόντι μου και έφυγα λίγο προτού μεσημεριάση. Πήγα ως το Μαλίκ κι' από κει ένα ωρισμένο διάστημα με τα πόδια κι' από εκεί μ' ένα αυτοκίνητο ως το Κρόσνιτσε. Κουράσθηκα όμως έως ότου φθάσω στην Νταρτούσα.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

7 Απριλίου (Δευτέρα)

Σήμερα βρέχει. Νερό ανάμεικτο με χαλάζι. Μένομε μέσα. Ετοιμάζεται φαίνεται επίθεσις τις μέρες αυτές. Οι Σέρβοι συνεννοήθηκαν μαζί μας για επίθεσι σήμερα, αλλά εμείς δεν είμαστε φαίνεται ακόμη έτοιμοι. Τα πρώτα αποτελέσματα της γερμανικής επιθέσεως είναι ενθαρρυντικά. Δεν κατόρθωσαν να προχωρήσουν, ενώ τους καταστρέψαμε 10 άρματα μάχης και αεροπλάνα, τους πιάσαμε 200 αιχμαλώτους και άφησαν στο πεδίο της μάχης πολλούς νεκρούς. Δεν είναι τόσο εύκολα τα πράγματα, όσο τουλάχιστον τα νόμιζαν οι Γερμανοί.

8 Απριλίου (Τρίτη)

Και σήμερα ο καιρός βρέχει, κάνει και κρύο. Ήταν να γίνουν επιχειρήσεις από την Μεραρχία μας, αλλά αναβλήθηκαν από τον καιρό. Η 13η αριστερά μας είχε χθες και έπιασε 500 αιχμαλώτους. Από εκκαθάρισι του εδάφους πιάσαμε κι' εμείς σήμερα 40 αιχμαλώτους. Μας έφεραν όμως μόνον 38. Δύο τους καθάρισε ένας στρατιώτης, του οποίου σκοτώθηκε ο αδελφός κατά τις προχθεσινές επιχειρήσεις. Στο θρακικό μέτωπο οι Γερμανοί δεν κατόρθωσαν να επιτύχουν τίποτε αξιόλογο.

9 Απριλίου (Τετάρτη)

Βρέχει και κάνει και πολύ κρύο. Παγώνουν τα πόδια. Η μάχη των Βαλκανίων αρχίζει και παίρνει δραματική και δυσάρεστη για μας φάσι. Τα στρατεύματά μας στο Ρούπελ και σ' άλλα γειτονικά φρούρια μάχονται με πρωτοφανή ηρωισμό εναντίον των Γερμανών, που επιτίθενται με άρματα, βαρύ πυροβολικό και αεροπλάνα. Σοβαρά όμως απειλή δημιουργήθηκε στο άλλο σημείο του μετώπου μας στην δυτική Μακεδονία. Οι Σέρβοι συμπτυχθήκανε. Τα σύνορά μας έμειναν εκτεθειμένα κι' έτσι μια μηχανοκίνητη γερμανική μεραρχία κατόρθωσε να διασπάση τη μικρή μας αντίστασι και να φθάση στην Δοϊράνη. Η απειλή κατά της Θεσσαλονίκης είναι άμεση. Δεν χάνομε παρ' όλα αυτά την ψυχραιμία μας. Κάτι μπορεί να μεσολαβήση, για να διορθώση την κατάστασι. Μας κάνει εντύπωσι, πως δεν ακούγεται να δράση ο αγγλικός στρατός και τ' άρματα μάχης που έφθασαν στην Ελλάδα. Ο ελληνικός ραδιοφωνικός σταθμός δεν απόκρυψε την κρισιμότητα της καταστάσεως, που εκθέτει σε κίνδυνο ν' αποκοπούν τα στρατεύματα μας της Θράκης και της δυτικής Μακεδονίας. Το βράδυ μάθαμε με βαθυτάτη θλίψι ότι το πρωί στις 4 η ώρα ο εχθρός κατάλαβε την Θεσσαλονίκη.

Εμείς έχομε ησυχία. Στην επιδείνωσι της καταστάσεως οφείλεται και

η αναβολή των επιχειρήσεων, που είχαμε χθες. Κινδυνεύουν τώρα και τα στρατεύματα της Αλβανίας. Κανείς δεν ξέρει, τι πρόκειται να γίνη. Φαντάζομαι την αγωνία του πληθυσμού των μετόπισθεν. Δεν χάνομε την ψυχραιμία μας. Περιμένομε την εξέλιξι της καταστάσεως.

10 Απριλίου (Πέμπτη)

Η κατάστασις πάντα ίδια, κρίσιμη. Οι Γερμανοί από την πεδιάδα της Θεσσαλονίκης δεν προέβησαν ακόμη σε καμμιά άλλη ενέργεια. Τ' αγγλοελληνικά στρατεύματα έχουν καταλάβει θέσεις αμυντικές. Τα οχυρά της ανατολικής Μακεδονίας ανθίστανται ακόμη με πείσμα. Δυστυχώς η Τουρκία δεν βγήκε ακόμη στον πόλεμο, όπως όλοι περιμέναμε. Η εγκατάλειψις της μας αφήνει κατάπληκτους. Οι Γιουγκοσλάβοι συμπτύσσονται και αυτοί. Φαίνεται είναι ακατάσχετος ο γερμανικός χείμαρρος, ο οποίος έχει διεύθυνσι και προς το Μοναστήρι. Το τμήμα αυτό, αν επιτύχη, θα είναι για μας ολέθριο, γιατί θα μας πλευροκοπήση. Η κατάστασις εμπνέει πολλή ανησυχία και απογοήτευσι. Τούτο είναι φανερό στα πρόσωπα, όλων. Κάθε επιχείρησι είναι σταματημένη εδώ πάνω εν αναμονή της εξελίξεως των γεγονότων. Οι Ιταλοί περιμένουν τώρα στα χαρακώματα να ρθούν οι σύμμαχοί τους Γερμανοί να τους ελευθερώσουν. Πρωτοφανές κατάντημα στρατού, που είχε παρ' όλα αυτά τύχη. Οι Γιουγκοσλάβοι επέτυχαν να προχωρήσουν κάτω από την Σκόδρα και προς την κατεύθυνσι του Κιούκες. Μικρή όμως και αμελητέα σημασία έχουν όλ' αυτά μπροστά στην κρίσιμη διαμόρφωσι της γενικής καταστάσεως. Αγανακτώ τρομερά κατά της Αγγλίας. Πάντα οι άνθρωποι αυτοί αποδειχθήκανε κατώτεροι των περιστάσεων των ευνοϊκών, οσάκις τους παρουσιασθήκανε και υστερώτερα των γεγονότων, εν αντιθέσει με την αριστοτεχνική εκμετάλλευσι που έδειξαν εν παντί οι Γερμανοί και στην πολιτική και στην μέθοδο του πολέμου. Περιμένομε μοιρολατρικά την λύσι του δράματος που μας περιβάλλει. Θα μας έσωζε η Τουρκία, αν έβγαινε στον πόλεμο, οπότε θα υπήρχε περίπτωσις να κυκλωθούν

οι Γερμανοί, που εισέδυσαν στην Μακεδονία και να αιχμαλωτισθούν. Δυστυχώς ο ηρωικός Στρατός μας είναι λίγος, για ν' ανταποκριθή στα τεράστια σύνορά μας. – Καιρός ίδιος, παγερός και βροχώδης.

11 Απριλίου (Παρασκευή)

Η κατάστασις ίδια. Οι Γιουγκοσλάβοι πιέζονται έντονα από τους Γερμανούς και συμπτύσσονται προς την νότιο Σερβία. Τους επετέθησαν και οι Ούγγροι, οι οποίοι εισέβαλαν στο έδαφός των. Μεγάλη απαισιοδοξία επικρατεί στις ψυχές μας. Η σύμπτυξίς μας φαίνεται αναπόφευκτη, τώρα μάλιστα που οι Γερμανοί κατέλαβαν το Μοναστήρι και κινούνται και προς την Φλώρινα.

Σήμερα χιονίζει και το έστρωσε για καλά, μονάχα που το χιόνι λειώνει τώρα πολύ γρήγορα. Κάνει και το σχετικό κρύο.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

12 Απριλίου (Σάββατο)

Το χιόνι εξακολουθεί. Όλα τα γύρω βουνά είναι λευκά. Εξακολουθεί η πρόοδος των Γερμανών. Κινούνται και προς την Φλώρινα. Ήδη τα ελληνοβρεττανικά στρατεύματα συναντηθήκανε με την γερμανική φάλαγγα, προς τη Φλώρινα. Κανείς δεν ξέρει το αποτέλεσμα. Εγώ ατομικώς πολύ αμφιβάλλω για ένα ευνοϊκό αποτέλεσμα. Κινδυνεύομε φανερά ν' αποκοπούμε. Η ανάγκη να συμπτυχθούμε φαίνεται ότι είναι πιά άμεση. Ο Πρωθυπουργός της Γιουγκοσλαβίας Σίμοβιτς έκανε από το ραδιόφωνο έκκλησι στην Αγγλία και την Αμερική να του αποσταλή συντόμως βοήθεια και προ' παντός αεροπλάνα. Εξαίρεται ο επικός ηρωισμός του Στρατού μας. Το τμήμα όμως του Αξιού βρέθηκε στην αναπόφευκτη ανάγκη να καταθέση τα όπλα και λένε ότι είναι περίπου 80 χιλιάδες. Η κατήφεια καταφανής σε όλων τα πρόσωπα. Στενοχωριέμαι

και αισθάνομαι ψυχικό σπαραγμό για το δράμα που γίνεται γύρω από την μικρή και ταλαίπωρη χώρα μας.

Η αναμενομένη διαταγή της συμπτύξεως δόθηκε. Μας μοίρασαν ξηρά τροφή και όσα είδη περίσσευαν και άρχισαν να ετοιμάζωνται τα πράγματα των Γραφείων. Πένθος, βουβό ψυχικό κλάμα! Εμείς οι νικηταί να φύγωμε, να εγκαταλείψωμε το έδαφος που το ποτίσαμε με τόσο άφθονο αίμα; Καταραμένη τύχη! Και τους νεκρούς μας που θα τους αφήσωμε; Νομίζω πως ακούγω και το δικό τους θρήνο, που προστίθεται στον σπαραγμό της ψυχής μας. Είναι δύσκολο να γράψω περισσότερα. Ετοιμαζόμαστε με κάποια συγκρατημένη νευρικότητα. Μερικοί αναχωρήσανε. Είναι 5 και 30΄η ώρα κι' ακόμη δεν φαίνεται να φύγωμε. Σταματώ ως εδώ.

ΥΠΟΧΩΡΗΣΙΣ-ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

Τα μετέπειτα, όσα μεσολαβούν από τις τελευταίες αυτές στιγμές της παραμονής μας στην Νταρτούσα ως την επιστροφή μας στις εστίες μας και όσα σχετίζονται με το δράμα και την συμφορά της ταλαίπωρης πατρίδας μας δεν μπορούν να χωρέσουν ούτε σε ολόκληρους τόμους. Για την συμπλήρωσι του ημερολογίου μου σημειώνω πολύ σύντομα και σχεδόν χρονογραφικά εδώ την οδύσσεια μας...

Πήραμε το απαίσιο εκείνο βράδυ του Σαββάτου (12η Απριλίου) τον κατήφορο. Φύγαμε οι τελευταίοι από το Επιτελείο της Μεραρχίας κατά τις 9 και 30΄ την νύχτα. Μας δυσκόλευαν στο φόρτωμα ωρισμένα αντικείμενα του Γραφείου και μας καθυστέρησαν. Για να απαλλαγούμε επί τέλους και να ξεμπερδεύουμε αφήσαμε τα περισσότερα στους Αλβανούς ιδιοκτήτες του σπιτιού που μέναμε, οι οποίοι μας βοηθούσαν και μας πρόπεμψαν μ' ένα είδος τουρκικού ασπασμού. Χιονίζει, φυσάει και κάνει δυνατό κρύο. Το ολόγιομο φεγγάρι ξεπροβάλλει συχνά απ' τα κουρελιασμένα σύννεφα κι' ενώ φωτίζει τον δρόμο μας φαίνεται σαν να μας ειρωνεύεται και να μας περιπαίζη. Τραβάμε τον γνώριμο δρόμο μας. Λάσπες φρικτές. Τα χιονισμένα υψώματα και τα δέντρα παίρνουν με το φως του φεγγαριού ξωτικές μορφές. Κατεβαίνομε προς τον Δέβολη και

συνερχόμεθα κάπως από το κρύο. Τμήματα κατεβαίνουν από παντού.

Στο Κρόσνιτσε, όπου ο ανεφοδιασμός της Μεραρχίας μας, τα πρώτα συμπτώματα της καταστροφής. Κάθε είδους τρόφιμα, κεφαλοτύρια ολόκληρα, κονσέρβες παντός είδους, γαλέττες, όσπρια, ζάχαρη, ακόμη και δαμάσκηνα για τις κομπόστες των αξιωματικών, ήσαν τώρα στην διάθεσι των στρατιωτών και έτοιμα να καούν.

Έπρεπε να φθάσουν αυτές οι τραγικές στιγμές για να μοιρασθούν στους πεινασμένους Έλληνες στρατιώτες οι οποίοι πριν αγνοούσαν την ύπαρξί τους ακόμη!

Πήραμε όσα μπορούσαν να χωρέσουν τα σακκίδια μας τρόφιμα, τυρί, δαμάσκηνα και μικρά κουτάκια με κονσέρβα ψαριού. Φθάνουμε στις 5 και 30' κατάκοποι στο Μαλίκ, όπου είχαν συγκεντρωθεί του κόσμου τα τμήματα. Βρήκαμε και τους άλλους του Γραφείου. Πέσαμε για να κοιμηθούμε λίγο, αλλά στις 6 μας ξύπνησαν για να ξεκινήσωμε. Αφήνομε κι' εδώ και σπάμε πολλά πράγματα περιττά και, για να μην τα πάρη ο εχθρός. Παίρνει κανείς μια έντονη και σαφή ιδέα της καταστάσεως όταν βλέπη ατομικά είδη πεταμένα αριστερά και δεξιά και την αλληλογραφία, που δεν πρόφθασε να φύγη η να διανεμηθή στους στρατιώτες πεταμένη στο δρόμο. Φορτώνομε και φεύγομε κατά τμήματα, χωρίς όμως καμμιά αυστηρή συνοχή και το χειρότερο δεν μας λένε για που κατευθυνόμαστε. Είμαι φορτωμένος με τον οπλισμό μου, την χλαίνη και το σακκίδιο. Ευτυχώς το βαλιτσάκι μου και τον γυλιό σ' όλο το διάστημα της περιπετείας αυτής τα είχα φορτωμένα στα μουλάρια.

Προχωρήσαμε προς την Κορυτσά. Είναι Κυριακή (13 Απριλίου). Όλα είναι κλειστά. Τις τελευταίες μέρες μάλιστα δεν έπαιρναν ούτε ελληνικά λεφτά. Κυκλοφορούν μερικοί πολίτες στο δρόμο. Δεν ενδιαφέρομαι να μαντέψω, αν τα πρόσωπά τους δείχνουν ευχαρίστησι ή λύπη για την αποχώρησί μας. Φαίνονται σοβαροί. Στρατιώτες δεν κυκλοφορούν πολλοί στους δρόμους. Φεύγουν βιαστικοί και όσοι περνούν. Άλλοι ασχολούνται με το άδειασμα των αποθηκών, σε μερικές από τις οποίες έβαλαν ήδη φωτιά και καίγονται. Έχω μείνει πίσω από την ομάδα του Γραφείου μας, όπως και μερικοί άλλοι. Δεν καθυστέρησα όμως περισσότερο, παρ' όλο που ένας από τα τελευταίως προσκολληθέντα παιδιά του

Γραφείου, ο Ν. Βαλασίδης, ήθελε να πάη σ' ένα σπίτι για να κάνη ποδόλουτρο! Μια αλβανική παροιμία λέει: Shtepia ndigete, pljaka krihete = το σπίτι καίγεται, η γρηά χτενίζεται! εφαρμόζεται απολύτως στην περίπτωσι, όταν πρόκειται για τέτοιους καλομαθημένους και ασκληραγώγητους στρατιώτες, που προέρχονται από τις λεγόμενες καλές οικογένειες και που προκαλούν όχι τον οίκτο, αλλά την αηδία με την σχεδόν γυναικεία τους έλλειψι αντοχής και με την όλη τους θηλυπρεπή στις πορείες εμφάνισι. Αποτελούν αυτοί το περιττό βάρος του Στρατού. Βγαίνω προς την Κορυτσά και παίρνω τον δρόμο της Ερσέκας. Πολυάριθμα αυτοκίνητα πάνε και έρχονται νευρικά. Περνάω μερικές αποθήκες με διάφορα υλικά. Μεταξύ των άλλων υπάρχουν και πολυάριθμα δέματα της ΕΟΝ και οι στρατιώτες μπαίνουν μέσα και παίρνουν για να κρατήσουν κυρίως το κονιάκ και τα γλυκά που περιέχουν.

Δεν είχα απομακρυνθεί πολύ από τις αποθήκες, όταν εμφανισθήκανε να έρχονται προς τ' απάνω σε μεγάλο ύψος αεροπλάνα. Περίμενα από στιγμή σε στιγμή βομβαρδισμό της ατέλειωτης σειράς των αυτοκινήτων και των μεταγωγικών, που γέμιζαν τον δρόμο. Σε λίγες στιγμές τ' αεροπλάνα άρχισαν να κάνουν ελιγμούς και να κατεβαίνουν απάνω από τα κεφάλια μας. Βρίσκομαι ακριβώς απέναντι από το δεύτερο αεροδρόμιο της Κορυτσάς. Έτρεξα και κρύφθηκα κάτω από ένα γεφύρι. Αρχίζουν οι βομβαρδισμοί. Τ' αεροπλάνα μουγκρίζουν και κατεβαίνουν σε πολύ χαμηλό ύψος. Κανένα αντιαεροπορικό. Ακούγεται το κόχλασμα των βομβών, που πέφτουν κι' αμέσως έπειτα ο καταχθόνιος κρότος των εκρήξεων. Νομίζω, πώς πέφτουν πλάι μου, αλλά και η απόστασις δεν είναι μακρυνή. Από στιγμή σε στιγμή περιμένομε να πέση και καμμιά βόμβα απάνω μας. Τ' αεροπλάνα εξακολουθούν κι' έρχονται σε αλλεπάλληλα κύματα και βομβαρδίζουν. Ρίχνουν στις αποθήκες κυρίως. Μένομε σ' ένα ποταμάκι πάντα κρυμμένοι κι' αφού αλλάζαμε κάθε λίγο θέσι μέσα σ' αυτό, μη ξέροντας, που ήταν μεγαλυτέρα ασφάλεια.

Όταν ησύχασε λίγο ο βομβαρδισμός, έφυγα τρέχοντας από το μέρος αυτό. Περπατούσα 1-2 χιλιόμετρα μακρυά από τον δρόμο μέσα στα χωράφια. Έφθασα σ' ένα χωριό, που δεν θυμάμαι καλά τ' όνομα του. Ίσως είναι η Μπομποστίτσα. Βρήκα εδώ έν' άλλο από τα παιδιά του Γραφείου

μας, πού τελευταία επίσης μας είχε έρθει στην Νταρτούσα και του οποίου ξεχνάω το επώνυμο. Από δώ έπρεπε να περάσωμε τον Μοράβα, για να πέσωμε στην Ντάρδα. Ανεβαίνομε διαρκώς ανήφορο. Απάνω στα πρώτα αντερείσματά του τμήματα του πεζικού μας οχυρώνουν θέσεις. Έχει τεραστία έκτασι ο Μοράβας. Μόνον όταν τον ανεβαίνη κανείς, το βλέπει αυτό. Οι κορυφές του είναι ατέλειωτες. Όταν ανεβαίνωμε προς τα ψηλότερα σημεία του έχει χιόνι, και χιόνι μάλιστα πολύ, που σε ωρισμένα μέρη ξεπερνάει στο ύψος τα 3 μέτρα. Παντού υπάρχει άφθονο πολεμικό υλικό των Ιταλών, προ παντός φυσίγγια, που δεν πρόλαβαν οι δικοί μας να τα περισυλλέξουν, επειδή εν τω μεταξύ έπιασαν τα χιόνια. Τώρα θα τα ξαναπάρουν όλα αυτά οι Ιταλοί.

Μένω κατάπληκτος από τον δρόμο, που περνάμε. Ένας θαυμάσιος στρατιωτικός δρόμος, πλατύς και πρόσφορος για την κίνησι μηχανοκινήτων μέσων, που αρχίζει από την πεδιάδα της Κορυτσάς, υπερβαίνει τον Μοράβα και φθάνει στην πίσω απ' αυτόν πεδιάδα προς τα ελληνικά σύνορα. Είχαν οργανώσει πολύ καλά την δουλειά τους οι Ιταλοί!

Ο Μοράβας, ενώ προς το μέρος της πεδιάδος της Κορυτσάς δεν έχει καμμιά βλάστησι, αλλά είναι γυμνός και ολόξερος, προς την κορυφή και το όπισθεν μέρος έχει αρκετή βλάστησι, βελανιδιές, φουντωτά πεύκα, που αλβανικά λένε mboriga και άλλα χαμόκλαδα.

Κάναμε αρκετές ώρες για να περάσωμε τον Μοράβα. Φύγαμε από την Μπομποστίτσα κατά τις 1 ίσως η ώρα και φθάσαμε στην Ντάρδα με το σούρουπο. Ήμαστε κατάκοποι από την κούρασι. Δεν βρήκαμε εδώ την Μεραρχία, που είχε προχωρήσει για την Πολόσκα, τρεις με τέσσερις ώρες απόστασι από εδώ. Είχα ακόμη κουράγιο να περπατήσω, αλλά δεν μπορούσε με κανένα τρόπο να συνεχίση ο σύντροφός μου, καθώς και ο Κοντόσης και ένας ακόμη δεκανέας του Γ' γραφείου, που μας έφθασαν εδώ. Αποφασίσαμε να μείνωμε. Οι στρατιώτες πουλούσαν στους χωρικούς διάφορα τρόφιμα που είχαν μαζί τους η τσιγάρα και έπαιρναν ελληνικά λεπτά, το οποία οι Αλβανοί ζητούσαν όπως όπως να εξαργυρώσουν.

Η Ντάρδα είναι ωραίο χωριό με το μεγάλο της υψόμετρο, τα χιόνια ακόμη δεν έχουν λειώσει εδώ. Κάνει διαβολεμένο κρύο. Βρήκαμε ένα

σπίτι και μείναμε. Ξέρουν ελληνικά. Έχει μεγάλη ελληνική επίδρασι το χωριό αυτό. Μιλούν την ελληνική γλώσσα σ' ένα τόνο καθαρευούσης. Μας περιποιήθηκαν εξαιρετικά. Κοιμηθήκαμε πολύ καλά και έτσι ξεκουρασθήκαμε. Θα θυμάμαι για πάντα την προθυμία και την περιποίησι την τόσο φιλόξενη και νοικοκυρεμένη της καλής εκείνης κυρούλας με τα ωραία ελληνικά της στο αλβανικό χωριό!

14 Απριλίου (Δευτέρα)

Φεύγομε από την Ντάρδα στις 7 και 30΄ το πρωί. Βαδίζομε μέσα σε χαράδρες των κλιτύων του Μοράβα, που κατεβαίνομε ακόμη. Ο δρόμος γεμάτος από στρατιώτες, από μεταγωγικά, από φάλαγγες, που διαρκώς προχωρούν και από άλλες που έχουν σταθμεύσει κάπου για να ξεκουραστούν. Οι μέρες είναι καλές με λαμπρότατον ήλιο, αεροπλάνα πετάνε συχνά κατά σμήνη απάνω από το κεφάλι μας σε όχι μεγάλο ύψος. Είναι ως επί το πλείστον γερμανικά. Σταματάμε έντρομοι, όταν τα βλέπωμε, αλλά φαίνεται ότι αυτά δεν θέλουν να μας πειράξουν. Αλλοιώς μπορούσαν να μας καθαρίσουν όλους και με τα πολυβόλα ακόμη, έτσι που είμαστε στοιβαγμένοι σε μέρη δύσβατα και στενά.

Για την κατάστασι δεν μαθαίνομε τίποτα. Περιμένομε όμως ως πολύ σύντομη την λύσι του δράματος. Έχω την όρεξι και παίρνω κάπου κάπου φωτογραφίες.

Περνάμε από την Κιτέζα και από μερικά άλλα μικρά χωριά κατευθυνόμενοι πάντοτε προς την Πολόσκα, όπου είχε καταλήξει η Διοίκησις της Μεραρχίας. Όταν φθάσαμε σ' ένα μεγάλο ξύλινο γεφύρι (δεν ξέρω ποιο είναι το ποτάμι, που περνάει κάτω από αυτό, ούτε έχω πρόχειρο την στιγμή αυτή τον χάρτη – είναι ο Ντέβολης μήπως;) μάθαμε ότι η Μεραρχία θα έφευγε από την Πολόσκα κινουμένη ίσως για την Φτεριά. Τραβήξαμε λοιπόν προς τα εκεί. Στο ποτάμι μέσα πέταξα την μία μου φυσιγγιοθήκη για να μη με βαραίνη. Και τα νερά, που την κυλούσαν, κύλησαν μαζί και χίλιους – δυο λογισμούς μου.

Αφήνομε και το τελευταίο αλβανικό χωριό, κοντά στο οποίο θυμάμαι ότι είδα πολλά κεραμικά όστρακα και μια πυραμιδική αγνύδα. Περνάμε και μπαίνομε στα ελληνικά σύνορα. Δοκιμάζομε κάποια λαχτάρα και συναισθήματα δυσκολοκαθόριστα. Φθάνομε στους Καμινάδες. Παιδιά και γυναίκες στους δρόμους και λίγοι άνδρες. Δεν μας ενδιαφέρει να προσέξωμε τα συναισθήματά τους. Είμαστε κουρασμένοι σωματικά και ψυχικά. Ξεκουραζόμαστε εδώ λίγο για να μάθωμε, για πού θετικά κατευθύνεται η Μεραρχία μας. Μαθαίνομε για την Φτεριά. Έπρεπε οπωσδήποτε να την βρίσκαμε, γιατί πολύ φοβόμουνα για την τύχη των πραγμάτων μου. Συνεχίζομε αφήνοντας πλάι αριστερά τον Πολυάνεμο. Βλέπομε αριστερότερα στο βάθος την Ιεροπηγή. Με πιάνει συγκίνησις κι' απροσμέτρητος ψυχικός πόνος, όταν συλλογίζωμαι την ένδοξη εξόρμησι πού ακριβώς προ 5 μηνών κάναμε από τα μέρη αυτά. Πόσο σκληρή μας δείχθηκε η Μοίρα!

Τα πρώτα κρούσματα του πετάγματος των διαφόρων ειδών και των υλικών οπλισμού είναι πολλά. Συχνά βλέπει κανείς πεταμένα γυλιούς, ρούχα, φυσίγγια. Φθάνομε, προτού ακόμη βασιλέψει ο ήλιος, στην Φτεριά και περιμένομε να περάση η Μεραρχία. Άπειρα πλήθη περνάνε, που χάνει το σκυλί τον αφέντη. Πολλές γυναίκες, που βρίσκουν γνώριμούς τους στρατιώτες, ρωτούν για δικούς των.

Περίμενα αρκετά. Επιτέλους βραδυάζοντας φάνηκε το έφιππο αναγνωριστικό απόσπασμα της Μεραρχίας με τον Υπασπιστή Παπακώστα, τον Ανθ/στη Δαβίτη και μερικούς άλλους αξιωματικούς και στρατιώτες. Έκανα εξαιρετική χαρά, που τους είδα. Τους ακολούθησα, αλλά πού να τους φθάσω έφιπποι, όπως ήσαν! Και ήταν σκοτάδι και υπήρχε φόβος να τους χάσω με τις τόσες διακλαδώσεις των μονοπατιών. Λαχάνιαζα ανεβαίνοντας τους ανηφόρους, προσπαθώντας πάντα να μην τους χάνω.

Φθάσαμε στις 11 την νύχτα σ' ένα πολύ μικρό χωριό... Κοιμηθήκαμε σε μια αχεριώνα σαν σαρδέλλες ο ένας απάνω στον άλλο. Αργότερα ήρθε και η υπόλοιπη Μεραρχία. Ξυπνάμε το πρωί, για να ιδούμε τι θα γίνη. Τα εχθρικά αεροπλάνα βομβούν από νύχτα στον ουρανό. Συχνά σχολιάζουμε με αγανάκτησι, που δεν φαίνεται ούτε ένα δικό μας η αγγλικό.

15 Απριλίου (Τρίτη)

Το πρωί είδα και τ' άλλα παιδιά. Είδα ακόμη και τον ξάδελφό μου τον Αντώνη. Όλους τους γυλιούς τους είχαν πετάξει, ευτυχώς, που μου κράτησαν την βαλίτσα. Στον γυλιό μου είχα εκτός από τα εσώρουχα, λίγη αλληλογραφία μου, το μάλλινο κασκόλ και την κουβέρτα με το αντίσκηνο. Έτσι πάνε όλα. Δεν δυσαρεστήθηκα, γιατί όλοι τα πετούσαν όλα, για να μπορούν ν' αντέχουν να βαδίζουν. Εξοικονόμησα μόνον μια κουβέρτα, πεταμένη κάπου, την οποία όμως άλλαξα και πήρα μια καινούργια από έναν Ανθ/γό. Πάρα πέρα πήρα κι' ένα αντίσκηνο από τα πολλά πεταμένα στο δρόμο κι' αυτά έφθασαν μέχρι το σπίτι μου, ευτυχώς φορτωμένα πάντοτε μαζί με την βαλίτσα μου σ' ένα από τα μουλάρια τα διατεθειμένα για το Γραφείο μας.

Ετοιμαζόμαστε να φύγωμε. Κάνουν όλοι εκκαθάρισι στα πράγματά τους. Πετούν πολλά άχρηστα ή και χρήσιμα ακόμη πράγματα μη εξαιρουμένων ούτε αυτών των... κυρίων αξιωματικών (!), των οποίων χάθηκε επιτέλους ως διά μαγείας η τόση κομπορρημοσύνη, ο σατραπισμός και το σπουδαίο ύφος. Αφήνομε και πολλά πράγματα των Γραφείων, που τα πήραν οι χωρικοί. Διανέμονται ολόκληρα κιβώτια ζάχαρι σε καραμέλες, όσπρια κι' άλλα, που παίρνουν στρατιώτες και πολίτες. Πήρα ως 1-2 οκάδες ζάχαρι με τον σκοπό να την δώσω πάρα κάτω για να πάρω ψωμί ή κανένα αυγό, όταν δεν θα είχα τίποτα για να φάγω.

Η κατάστασις ήταν πολύ άσχημη. Οι Γερμανοί φαίνεται προχώρησαν ραγδαίως, γι' αυτό και δεν μπορέσαμε να σταθούμε στην Πολόσκα. Βιαζόμαστε για να μπορέσωμε να ξεπεράσωμε από το Τσοτύλι. Έχομε λοιπόν σύντονη πορεία να κάνωμε. Αλλά μήπως και των προηγουμένων ημερών δεν ήταν σύντονη. Ευτυχώς αντέχω. Δεν έχω δοκιμάσει ακόμη καμμιά εξάντλησι ούτε κόπωσι. Αντέχω στον δρόμο. Σε τέτοιες στιγμές η αντοχή αυτή είναι η μεγαλύτερη εξυπηρέτησις, που μπορεί κανείς να προσφέρη στον εαυτό του και στην ζωή του, η σωτηρία του. Και βλέπω πολλούς που με τόση μόνον πορεία πέφτουν κάτω από την κούρασι, η μόλις μπορούν να σύρουν τα πόδια τους.

Ξεκινήσαμε κατά τας 10. Έφυγε πρώτα ο Λόχος Στρατηγείου. Έπειτα οι άλλοι. Απεφάσισα να μην απομακρυνθώ πια από τα μεταγωγικά μας. Μ' ενδιέφερε γιατί είχα τα πράγματά μου. Καμμιά τάξις ούτε και οργάνωσις υπάρχει στα κινούμενα τμήματα. Ο καθένας βαδίζει, όπως θέλει. Ούτε και αξιωματικοί υπεύθυνοι ηγήτορες της φάλαγγος έχουν ορισθή. Προχωρούμε και περνάμε τον Αλιάκμονα. Έβγαλα τις αρβύλες μου και τα δέρματα και ανασήκωσα τα παντελόνια, ως απάνω από το γόνατο. Ως εκεί όμως έφθανε και το νερό στο σημείο εκείνο του ποταμού. Τον διέσχισα. Το νερό του ήταν παγωμένο. Και για να στεγνώσω, μέχρι το βράδυ σχεδόν κρατούσα τα δέρματα στο χέρι. Περάσαμε μερικά χωριά, ανεβαίνοντας μεγάλες ανηφοριές, όπως την Όμορφη Εκκλησία, το Σπήλειο και φθάσαμε βραδιάζοντας στο Σκαλοχώρι. Απέναντι φαίνεται η Καστοριά και οι μάχες, που γίνονται γύρω. Βλέπει κανείς προπαντός τις λάμψεις των κανονιών και τα στούκας, που εφορμούν σαν γεράκια καθέτως. Και είναι τόσα πολλά και εγγλέζικο αεροπλάνο δεν φαίνεται ούτε ένα.

Κοιμηθήκαμε εδώ στο Σχολείο. Έδωσα λίγη ζάχαρι και πήρα λίγο ψωμί και μερικά αυγά.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΨΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

16 Απριλίου (Τετάρτη)

Βρέχει. Φεύγομε το πρωί. Δεν περπατήσαμε πολλήν ώρα και φθάσαμε στο Ανθηρό ή Μπουχίνι. Μείναμε εδώ το βράδυ. Βρέχει όλη μέρα και έχει τρομερές λάσπες. Δεν έχομε ψωμί. Οι αξιωματικοί φροντίζουν και μας προμηθεύουν από τα σπίτια. Εξοικονομούμε και λίγο τυρί. Αρχίζουμε ν' αντιμετωπίζωμε σαν φάσμα απαίσιο την πείνα, την φοβερή πείνα, που δεν έχει κανείς ούτε ένα κομμάτι ψωμί. Κάψαμε εδώ ή σχεδόν όλα τα αρχεία κι' εμείς και οι άλλοι κι' αφήσαμε διάφορα πράγματα, τηλέφωνα, το ραδιόφωνο και άλλα υλικά. Είμαστε φύρδην μίρδην τα τμήματα δύο Μεραρχιών της IX και της XIII. Έκανα κι εγώ εκκαθάρισι της βαλίτσας μου και πέταξα μερικά πράγματα, για να μην έχει πολύ

βάρος. Η κατάστασις καταλαβαίνομε ότι είναι κρίσιμη. Κινδυνεύουμε να κυκλωθούμε. Μαθαίνομε ότι οι Γερμανοί μπήκαν ήδη στα χωριά, που περάσαμε χθες ή προχθές, όπως π.χ. στο Σκαλοχώρι. Και οι αξιωματικοί μας δεν ξέρουν τι τους γίνεται. Αδημονούμε να φύγωμε.

17 Απριλίου (Πέμπτη)

Φεύγομε το πρωί από το Ανθηρό. Ψιχαλίζει ακόμη. Περπατάμε όλη μέρα, περάσαμε από διάφορα αφιλόξενα χωριά, που μας έβλεπαν με λοξό μάτι. Έβριζαν ακόμη τους στρατιώτες, πού με όλο τον καλό τρόπο τους ζητούσαν ένα κομμάτι ψωμί. Δεν τους καταλαβαίνει κανείς κι' όλα, μιλούν βουλγάρικα. Φαγητό δεν υπάρχει. Περνάω με την ζάχαρι, που την τρώγω είτε έτσι είτε με ψωμί, εφ' όσον έχω. Η πορεία πάντα εντατική.

Η σύμπτυξίς μας έχει γίνει σχεδόν άτακτη φυγή ήδη από την πρώτη-δεύτερη μέρα. Τα περισσότερα τμήματα φεύγουν άτακτα χωρίς καμιά συνοχή. Ο καθένας πηγαίνει, όπου θέλει. Η Μεραρχία μας έχει σχεδόν διαλυθεί. Όλοι οι στρατιώτες της είναι από τα γύρω χωριά και διαρρέουν καθημερινώς. Οι αξιωματικοί δεν είναι σε θέσι να συγκρατήσουν την διαρροή αυτή, ούτε και επιχειρούν. Το θέαμα, που βλέπει κανείς στον δρόμο είναι περισσότερο από θλιβερό, αυτόχρημα τραγικό. Ότι συγκεντρώθηκε από χρόνια με το αίμα του ελληνικού λαού είναι πεταμένο στο δρόμο. Όπλα, ξίφη, πολυβόλα, οπλοπολυβόλα, κράνη, γιλιοί, κουβέρτες, σακκίδια, καραβάνες, αντίσκηνα, φυσίγγια, όλα τα πετούν ή τα σπάζουν οι στρατιώτες, για να μπορούν να φεύγουν. Όλα γίνονται μπρος στα μάτια των αξιωματικών, που δεν αρθρώνουν λέξι.

Προχωρούμε κουρασμένοι, νηστικοί με την αγωνία να ξεφύγωμε την αιχμαλωσία των Γερμανών, μη γνωρίζοντας πού θα καταλήξουμε, γεμάτοι αγανάκτησι, που βλέπομε πόσο μάταιη πια είναι η περαιτέρω επιμονή μας. Ο στρατός αυτός πια είναι τελείως άχρηστος όχι μόνον γιατί είναι χωρίς οπλισμό και ατομικά είδη, αλλά και γιατί είναι τρομε-

ρά κουρασμένος και κακοτυχισμένος και θα χρειασθούν τουλάχιστον δύο μήνες για να ξεκουρασθή και να συνέλθη. Περπατάω τον ατέλειωτο δρόμο, που αποτελείται από μια επίσης ατελείωτη διαδοχή από ανηφόρους και κατηφόρους με μι' απέραντη θλίψι απλωμένη στην ψυχή μου, με μια μεγάλη αμφιβολία για την τύχη μας και με την σκέψι στην οικογένειά μου, που τόσο θα υποφέρη έπειτα από τόσες μέρες, που έχει να λάβη ειδήσεις μου.

Το βράδυ φθάσαμε στον Αυγερινό. Διανυκτερεύσαμε σ' ένα εγκαταλελειμμένο παλιόσπιτο. Ο κόσμος παντού εδώ διακρίνεται για την αφιλοξενία του. Οι περιπτώσεις είναι άπειρες και δεν περιγράφονται. Το ελαφρυντικό τους είναι ένα, ότι είναι τόσος πολύς ο στρατός, που είναι αδύνατον να τον εξυπηρετήσουν, αλλά δεν δείχνουν και καμμιά προς τούτο διάθεσι ούτε και έχουν ανθρωπινούς τρόπους.

ΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΚΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

18 Απριλίου (Παρασκευή)

Φεύγομε το πρωί. Άφησα εδώ το κράνος, που τις άλλες μέρες το φορούσα από το φόβο κυρίως των αεροπλάνων. Το όπλο μου μόνον δεν αποχωρίζομαι. Δεν έχω εμπιστοσύνη σ' αυτά τα παλιοχώρια που περνάμε και βρίσκω, πώς μου χρειάζεται. Ελαφρώθηκα μόνον από τα φυσίγγια, από τα οποία κράτησα μόνον 10-15. Σπανίως τώρα βλέπει κανείς στρατιώτη με όπλο. Τα έχουν πετάξει όλοι, αφού τις προηγούμενες μέρες προτού τα πετάξουν έρριχναν τα φυσίγγια, που είχαν στον αέρα. Νόμιζε κανείς ότι γινόταν πόλεμος και ο κίνδυνος να σε επιτύχη καμμία σφαίρα ήταν μεγάλος.

Βαδίζομε κατάκοποι. Η εβδομάδα που περνάμε είναι και για μας εβδομάς των παθών. Το δυστύχημα για μένα είναι ότι έχει πιασθή η κνήμη του δεξιού μου ποδιού και δεν μπορώ να βαδίσω. Μου φαίνεται, πώς μου πονάει μέσα στο κόκαλο. Δίνω όμως θάρρος στον εαυτό μου, προσπαθώ και προχωρώ. Είμαστε νηστικοί. Δεν έχομε ούτε ψωμί. Βαδίζομε πάντα εντατικά. Όπου μπορώ παίρνω και καμμιά φωτογραφία.

Έχω ακόμη ατράβηχτα φίλμ. Φθάσαμε κατά το μεσημέρι στο Πεντάλοφο. Μείναμε εδώ και ξεκουρασθήκαμε. Προμήθεψαν οι αξιωματικοί και ψωμί και μας δώσανε. Ξεκινήσαμε και περάσαμε βαδίζοντας στο Δίλοφο. Οι Μακεδόνες στρατιώτες πάντα φεύγουν ακόμη και μπροστά στα μάτια των αξιωματικών. Πολλοί που, είναι ημιονηγοί παίρνουν και τα μουλάρια μαζί, πολλές φορές και με το φορτίο που έχουν. Έτσι ο ημιονηγός του Επιτελάρχου φεύγοντας πήρε το μουλάρι μαζί με τα πράγματα του. Ευχαριστούμαι για το πάθημα αυτό των τυραννίσκων γαλονάδων μας. Δεν αδικώ, όταν εξετάζω βαθύτερα την κατάστασι, τους Μακεδόνες που φεύγουν. Να μείνουν, για να πάνε που, αφού τα χωριά τους και τα σπίτια τους έχουν καταληφθεί από τους Γερμανούς, και μάλιστα με την πλήρη αποσύνθεσι, που παρουσιάζει ο ελληνικός στρατός; Τους δίνει ακόμη θάρρος και φεύγουν η συμπεριφορά, όπως λένε, των Γερμανών, οι οποίοι, όταν πιάνουν δικούς μας στρατιώτες, τους αφήνουν ελεύθερους να πάνε στα σπίτια τους.

Το βράδυ διανυκτερεύσαμε στην Καλλονή. Μαθαίνουμε ότι οι Γερμανοί έχουν πιάσει και τα Γρεβενά και έτσι δεν μπορούμε να περάσωμε. Αναγκαζόμαστε λοιπόν να υπερβούμε τον Σμόλικα για να πέσωμε στην Ήπειρο. Φαντάζεται ο καθένας την περιπέτεια μας.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

19 Απριλίου (Σάββατο)

Βαδίζομε όλη μέρα σύντονα τα υψώματα του Σμόλικα. Είμαστε νηστικοί χωρίς ούτε ένα κομμάτι ψωμί. Μετά το μεσημέρι προ παντός η κνήμη μου πονάει τόσο πολύ, που με βυθίζει σε απελπιστική απογοήτευσι, αν θα μπορέσω να συνεχίσω. Σέρνομαι κυριολεκτικά στηριζόμενος σ' ένα ιταλικό αναρριχητικό μπαστούνι, πού εξοικονόμησα στον Αυγερινό. Οι αξιωματικοί έφιπποι, όπως είναι βαδίζουν με ταχύ βήμα, χωρίς να υπολογίζουν τους πεζούς, αν ακολουθούν ή όχι. Το μόνο που τους συγκρατεί κάπως είναι τα πράγματά τους, που έχουν φορτωμένα στα μουλάρια, αλλοιώς θα είχαν εξαφανισθή.

Περνάμε ένα ωραιότατο δάσος από πεύκα, που θα μου μείνη αλησμόνητο. Πανύψηλα πεύκα περισσότερο και από 30 έως 40 μέτρα ψηλά και ίσια σαν λαμπάδες, υπέροχα με τον παχουλό καστανό κορμό τους. Παρά την κούρασί μου και τον ανυπόφορο πόνο του ποδιού μου θαυμάζω το υπέροχο αυτό αριστοτέχνημα της Φύσεως και τώρα μόνον μπορώ να εξηγήσω, γιατί ο Ευριπίδης αναφέρει την «πεύκη» για την ναυπήγησι της Αργούς στην αρχή της Μηδείας του.

Εἴθ' ὤφελ' Ἀργοῦς μὴ διαπτάσθαι σκάφος
Κόλχων ἐς αἶαν κυανέας Συμπληγάδας,
μηδ' ἐν νάπαισι Πηλίου πεσεῖν ποτε
τμηθεῖσα πεύκη, μηδ' ἐρετμῶσαι χέρας
ἀνδρῶν ἀρίστων. οἵ τὸ πάγχρυσον δέρας
Πελίᾳ μετῆλθον.»
«Άμποτε να μην είχε το καράβι
η Αργώ φτεροδιαβεί τις Συμπληγάδες
τις μολυβόθωρες, όταν τραβούσε
για των Κόλχων τη γη! Μήδε στου Πήλιου
τα λαγκάδια ποτέ τσεκουρωμένο
πεύκο ας μην είχε πέσει, ούτε αρματώσει
τα χέρια με κουπιά των αντρειωμένων
πού για χατήρι του Πελία κινήσαν
να βρούνε τό Χρυσόμαλλο το Δέρας!»

Μετάφραση Π. Πρεβελάκη
ΕΥΡΙΠΙΔΗ *ΜΗΔΕΙΑ*

Επειδή δεν μπορώ να περπατήσω, έχω μείνει πίσω από τους άλλους και σπεύδω να τους προφθάσω, μη τυχόν και χαθώ. Ξεκουρασθήκαμε λίγο στο ωραίο αυτό δάσος. Έχει άφθονα νερά. Περνάμε ένα μικρό κάμπο, πολύ μικρό και αρχίζομε την ανάβασι ενός άλλου ανηφορικού υψώματος, που είχε επίσης όμοια πεύκα. Υποφέραμε πολύ. Λυπήθηκα δε που δεν είχα φίλμ στη μηχανή μου, για να πάρω μερικές πλάκες από τα υπέροχα αυτά δέντρα.

Το βράδυ, ενώ είχε πια νυχτώσει φθάσαμε στο Μικρολείβαδο, ένα μικρό χωριό, όπου μας υποδεχθήκανε οι γυναίκες με αρκετές βλαστήμιες στην βλάχικη γλώσσα τους. Είμαστε νηστικοί και κατάκοποι και καταγανακτησμένοι. Δεν αντέχομε πια, βλαστημάμε προς τι συνεχίζουν κάτω την ματαία αντίστασι, χωρίς να υπολογίζουν τον στρατό, που κινδυνεύει να πεθάνη από την πείνα χωρίς επιμελητεία απάνω στα βουνά. Την ίδια αγανάκτησι έχουν ακόμη και πολλοί από τους αξιωματικούς. Κοιμηθήκαμε σε μια αχεριώνα. Υποφέρομε από όλα και μαζί με τα άλλα κι' από την ψείρα.

20 Απριλίου (Κυριακή)

Μόλις θυμόμαστε ότι σήμερα είναι Πάσχα. Οι μέρες δεν έχουν για μας καμμιά σημασία. Αγόρασαν κρέας εδώ και μας μοίρασαν χωρίς ψωμί. Ήταν βρασμένο. Ήπιαμε τον ζωμό και το φάγαμε έτσι. Ξεκινάμε το πρωί για το Μέτσοβο. Μας λένε ότι αυτή είναι η τελευταία μέρα της πορείας. Κάνομε κουράγιο. Μαζί μας είναι πάντα κι' ο Στρατηγός και όλο το Επιτελείο. Από την Μακεδονία δεν υπάρχει πια κανένας στρατιώτης έχουν μείνει μόνον όσοι ήσαν από την Κόρινθο, καθώς και μερικοί άλλοι ελάχιστοι από την Στερεά Ελλάδα.

Περνάμε πάλι δάση από πεύκα, άλλα μικρότερα από τα χθεσινά, ποτάμια και ωραία τοπία και φθάνουμε λίγο μετά το μεσημέρι στην Μηλιά, αφού προηγουμένως βραχήκαμε λίγο από μια ξαφνική βροχή. Εδώ έφθασε επιτέλους και ανεφοδιασμός. Μας έδωσαν ψωμί, χαλβά, τυρί και ελιές για τρεις μέρες και ξεκινήσαμε. Ανεβαίνομε ψηλές οροσειρές γεμάτες χιόνι με δάση από οξειές, βελανιδιές, έλατα και πεύκα. Κάνει κρύο, αλλά ζεσταινόμαστε από την πορεία και διψάμε. Τρώγω χιόνι. Είναι ωραία τα βουνά μας. Πόσο αντίθετα και διαφορετικά από τα αλβανικά!

Προχωρούμε κατά το απόγευμα και προτού βραδυάση φθάνομε στον δημόσιο δρόμο. Ανασκιρτήσαμε από χαρά. Οι μέρες που είχαμε να ιδούμε δημόσιο δρόμο μας φαινόντουσαν με την αγωνία, που είχαμε,

ολόκληρα χρόνια. Σ' ένα σημείο υπήρχαν πολλά βαρέα πυροβόλα στην θέσι τους. Όταν φθάσαμε εδώ μάθαμε ότι την ίδια μέρα έγινε ανακωχή. Δεχθήκαμε όλοι το άγγελμα τούτο με μια βαθειά ανακούφισι. Αργότερα μάθαμε ότι μεταξύ των όρων ήταν η άμεση αποστράτευσις καθώς και να μην πατήσουν στην Ελλάδα οι Ιταλοί.

Προχωρήσαμε για το Μέτσοβο, όπου φθάσαμε βραδυάζοντας. Εδώ βρήκαμε και τον Χαρακτηνιώτη με το στρατονομικό απόσπασμα καθώς και τον Λόχο Στρατηγείου με τον Κατσαβό ο οποίος ξέφυγε από τα χέρια των Γερμανών στο Τσοτύλι. Είναι ωραίο το Μέτσοβο με τα δένδρα και τις γραφικές στο βάθος κορυφές της Πίνδου. Μόνο που δεν κατόρθωσα να πάρω μια φωτογραφία. Μείναμε στο Μέτσοβο ως τας 23. Για τρόφιμα κάτι μας δίνουν από τα υπολείμματα που έχει ο Λόχος Στρατηγείου. Βρήκα εδώ και τον Αντώνη. Το βράδυ κοιμώμουν σε μια εκκλησία και μάλιστα απάνω από το ταβάνι της. Είναι η εκκλησία, που βρίσκεται έξω από το χωριό μέσα σ' ένα περιμάνδρωμα με δέντρα. Εδώ μάθαμε ότι η ανακωχή ήταν μονομερής εκ μέρους μόνον του Τσολάκογλου, ενώ ο άλλος στρατός ανθίσταται ακόμη κάτω. Αυτό με στεναχώρησε πολύ. Ποιος ξέρει τι περιπλοκές μπορούν να επακολουθήσουν. Μοτοσυκλέττες και αυτοκίνητα γερμανικά περνάνε προς τα Ιωάννινα. Φροντίζω και ξεψειρίζομαι κάποτε - κάποτε εδώ. Είμαι γεμάτος ψείρες και δεν μπορώ την νύχτα να κοιμηθώ. Και το χιτώνιο και η χλαίνη είναι γεμάτα. Κοιμάμαι και με την χλαίνη το βράδυ κι' έτσι γεμίζει κι' αυτή.

Στις 23 το πρωί φύγαμε κατευθυνόμενοι για την Καλαμπάκα, όπου θα παραδίδαμε τον οπλισμό.

Το πόδι μου, παρά το ξεκούρασμά μας στο Μέτσοβο, δεν μπορεί να συνέλθη ακόμη. Από το προηγούμενο όμως βράδυ φρόντισα και πήρα κρυφά ένα άλογο από ένα τμήμα, που είχε κάπου κατασκηνώσει. Αυτές οι κλοπές κι' αλλαγές των ζώων ήσαν σε ημερησία διάταξι. Δυστυχώς όμως δεν το πρόσεξα και ήταν γέρικο. Φόρτωσα όμως τα πράγματά μου και ωρισμένο διάστημα ανέβαινα και ο ίδιος, ήταν όμως πολύ ισχνό και κακοτυχισμένο. Είδα δε κι' έπαθα το βράδυ, που το πήρα, για να το κρύψω περνώντας τα πιο απρόσιτα στενά του Μετσόβου.

Περάσαμε από την Κατάρα και διαρκώς κατεβαίναμε. Χιόνια έχει

ΗΜΙΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

άφθονα και σε μερικά σκιερά μέρη του δρόμου μέτρα ολόκληρα. Βλάστησις τα δένδρα των μεγάλων υψομέτρων, οξειές, βελανιδιές, πεύκα, έλατα. Περνάμε ωραία τοπία. Συχνά συναντάμε γερμανικά αυτοκίνητα και μοτοσυκλέττες. Ο δρόμος είναι γεμάτος από στρατό, που τον παρακολουθεί σε ατέλειωτη φάλαγγα. Αυτοκίνητα και κάρρα της δικής μας εκστρατείας είναι γλυστρημένα μέσα στις χαράδρες. Σ' ένα σημείο είναι κρεμασμένη σ' ένα σχοινί δεμένο στα πεύκα μια πελώρια γερμανική σημαία. Περνάμε κάτω από αυτήν σιωπηλοί και με βαθειά θλίψι μέσα στην ψυχή μας.

Φθάσαμε μετά το μεσημέρι στην Ν. (Τσουρούφλιανη) Κουτσούφλιανη. Μείναμε εδώ ως τας 26 σε μια κατάσταση εκνευριστικής αναμονής. Είναι όλο το Επιτελείο της Μεραρχίας και οι λίγοι στρατιώτες, που έχουν μείνει. Δεν ξέρομε τι θα γίνη, ο αγών κάτω συνεχίζεται. Η Αθήνα δεν έχει ακόμη καταληφθή. Μαθαίνομε πολλές βιαιοπραγίες του γερμανικού στρατού. Μπαίνουν αυθαιρέτως στα σπίτια και παίρνουν ό,τι θέλουν, ληστεύουν στρατιώτες και αξιωματικούς δικούς μας, που βρίσκουν μεμονωμένους στον δρόμο κι' έχουν εν γένει πολύ ιταμό και προκλητικό ύφος. Ακούω αυτά, τα βλέπω πολλές φορές και με τα μάτια μου και μια που είναι τώρα και κατακτηταί της χώρας μας αισθάνομαι θανάσιμο μίσος εναντίον τους. Περνάν διαρκώς και πηγαίνουν προς τα Ιωάννινα. Οι αξιωματικοί μας βλέπουν τα μεμονωμένα μηχανοκίνητά τους που περνάνε και χτυπάν το κεφάλι τους, και προ παντός ο δικός μας ο Νερούτσος. Νομίζουν ότι με τόσο λίγα μέσα κατέλαβαν την Ελλάδα οι Γερμανοί και δεν θα χρειαζόταν παρά μικρή μόνον άμυνα του ελληνικού στρατού, για ν' αποκρουσθούν. Τόσο πολύ μεσάνυχτα είχαν από την πολεμική δύναμι και τον μαχητικό μηχανισμό της Γερμανίας!

Εδώ παραδώσαμε και τα όπλα μας, όσοι τα είχαν. Το δικό μου περνόντας τον Σμόλικα το είχα δώσει να το κρεμάσουν σ' ένα μουλάρι, πού γλύστρησε όμως σ' ένα ποτάμι, κι' έτσι έπεσε μέσα. Έτσι χάθηκε η ωραία μου αραβίδα Μάουζερ, που ήταν τουρκικό λάφυρο και έχει αριθμό 651. Λυπήθηκα για το τόσο άδοξο τέλος της, αλλά μήπως θα ήταν καλύτερο να το παραδώσω για τους Γερμανούς. Όλο το πολεμικό υλικό συγκεντρώθηκε στο Σχολείο του χωριού.

Υποφέρομε κι εδώ από σχετική πείνα. Ελάχιστα πράγματα μας δίνουν. Δύο-τρεις φορές το αυτοκίνητο, που πήγε για να φέρει τρόφιμα από τα Γιάννενα, το έπιασαν οι Γερμανοί στον δρόμο και τα πήραν. Η ζωή μας είναι προβληματική. Μας θερίζει η πείνα και μας τρώει η ψείρα, η φοβερή ψείρα, που περισσότερο από κάθε τι άλλο κακό δεν μπορώ να την υποφέρω. Μια από τις μέρες που μείναμ' εδώ πέρασαν ατέλειωτες σειρές από άρματα μάχης, αυτοκίνητα και μοτοσυκλέττες. Μαθαίνομε ότι βρήκαν αντίστασι στις Θερμοπύλες κι' έτσι πηγαίνουν από τον δρόμο του Αγρινίου, για να κάνουν την κυκλωτική κίνησι. Μένομε τα βράδυα στις αχυριώνες εγώ, ο Αντώνης και τ' άλλα παιδιά του Γραφείου. Είμαστε απογοητευμένοι. Δεν βλέπομε, πώς θα φθάσωμε στα σπίτια μας. Το χειρότερο είναι ότι δεν έχω και λεφτά. Έχω μείνει μόνο με 300 δραχμές. Διπλάσιο περίπου πόσον έχει ο Αντώνης. Ένα αρνί πού αγοράσαμε και ψήσαμε εδώ μας αναζωογόνησε λίγο.

Η αγωνία κορυφώνεται. Οι στρατιώτες φεύγουν ο ένας κατόπιν του άλλου. Έχουν μείνει σχεδόν μόνον οι αξιωματικοί. Έφυγαν ακόμη και από αυτούς πολλοί, για να πάν' να πολεμήσουν στην Πελοπόννησο η στην Κρήτη, όπως ο Επιτελάρχης Μπουρδάρας, ο Διοικητής του Γ' Γραφείου Ταγματάρχης Παπαδόπουλος ο Λοχαγός Παπαθανασίου και άλλοι. Δεν ξέρω τι να κάνωμε. Πάντως έπρεπε να τραβηχθούμε προς τα κάτω, ώστε να είμεθα πλησιέστερα, όταν κατελαμβάνετο η Αθήνα, για να πάμε. Ήταν φανερό ότι έπρεπε να χωρίσωμε την τύχη μας από τους αξιωματικούς, οι οποίοι προσπαθούσαν να χρονοτριβούν και να περιμένουν μια κάποια λύσι της καταστάσεως, για να μην πέσουν στα χέρια των Γερμανών και ληστευθούν. Γιατί κυκλοφορούσε πάντα μ' επίτασι η φήμη ότι λήστευαν όσους έβρισκαν στον δρόμο οι Γερμανοί.

Στις 26 το πρωί, ενώ ήμαστε έτοιμοι να λάβωμε αποφάσεις, ένα απρόοπτο γεγονός μας εξανάγκασε να φύγωμε το ταχύτερο. Ένας Γερμανός στρατιώτης, που ήρθε στο χωριό έφιππος, πήγε να πάρη το άλογο ενός Υπιλάρχου, ο οποίος και τον πυροβόλησε με το περίστροφο ανεπιτυχώς. Επειδή υπήρχε φόβος αντιποίνων φύγαμε με τον Νερούτσο και η συνοδεία του Γραφείου και πήγαμε στο Αμπελοχώρι, ένα χωριό που είναι πίσω σε κάτι υψώματα. Είχε αρκετό ανήφορο. Εδώ θα ερχό-

ταν και το υπόλοιπο Επιτελείο της Μεραρχίας. Το ατύχημα είναι ότι αρρώστησε με δυνατό πυρετό από ελονοσία ο Αντώνης και δεν ήξερα τι θα γινόμουν μ' αυτόν, γιατί βέβαια δεν μπορούσα να τον αφήσω και να φύγω. Του παραχώρησα τ' αλογάκι και καβάλλησε, παρ' όλο που κι εγώ το είχα ανάγκη, αφού από την κούρασι δεν μπορούσα να συνέλθω ακόμη.

Προμηθευόμαστε εδώ λίγα αυγά και λίγο τυρί φέτα. Μείναμε το βράδυ σ' ένα σπίτι που μας έδειξαν αρκετή φιλοξενία, εν αντιθέσει με την κακομοιριά των ανθρώπων της Κουτσούφλιανης. Σκεφθήκαμε να φύγωμε το πρωί εγώ, ο Σταυρόπουλος και ο Αντώνης και αποφασίσαμε εγώ και ο Σταυρόπουλος να πάμε τα μεσάνυχτα να κλέψωμε 1-2 καλά ζώα άλλων τμημάτων, πού είχαμε επισημάνει από νωρίς. Σηκωθήκαμε και πήγαμε τα μεσάνυχτα, αλλά η επιχείρησίς μας απέτυχε. Φύλαγαν όλοι τα ζώα τους σαν κέρβεροι. Κατόπιν τούτου δεν φύγαμε το πρωί. Από την Κουτσούφλιανη εν τω μεταξύ ο Στρατηγός τηλεφώνησε να πάμε κάτω, γιατί επρόκειτο να μας διαθέσουν από την Καλαμπάκα αυτοκίνητα οι Γερμανοί για να πάμε κάτω. Κατεβαίνομε πάλι κάτω. Πάλι Γερμανοί εδώ, που ήθελαν να πάρουν άλογα των αξιωματικών και πιστόλια. Με δυσκολία αποφευχθήκανε επεισόδια.

Φεύγομε μετά το μεσημέρι από δώ μια ομάς από το Γραφείο μας και τον Αρχίατρο Αντωνόπουλο και τραβάμε για την Καλομοίρα. Προτού φθάσωμε στο ποτάμι μαθαίνομε ότι κάπου πάρα πέρα είχαν κρύψει ένα μουλάρι του στρατού. Ξεκινάμε με τον Σταυρόπουλο να το πάρωμε, αγωνίσθηκε με λύσσα όμως να μας εμποδίση μια χωριάτισσα κοπέλλα και τελικά το κατόρθωσε να μη της το πάρωμε, παρ' όλα τα τρεξίματα, που κάναμε. Το αποτέλεσμα ήταν να καθυστερήσωμε αρκετά. Εν τω μεταξύ η μισή ομάς είχε φύγει. Μας περίμεναν όμως η συντροφιά του Γραφείου και συνεχίσαμε. Περάσαμε το ποτάμι πεζοί απάνω σ' ένα πρόχειρο γεφύρι φτιαγμένο απάνω σ' ένα δένδρο. Ανεβήκαμε έναν πολύ κουραστικόν ανήφορο και φθάσαμε βράδυ στο Ματονέρι. Κοιμηθήκαμε εδώ, αφού βρήκαμε κάτι και φάγαμε. Είναι παντού αφιλόξενος ο κόσμος. Δεν έχουν ψωμί, όταν το ζητάη κανείς με λεπτά. Έχουν όμως και δίνουν, όταν προσφέρεις διάφορα είδη χλαίνες, αντίσκηνα, κουβέρτες.

ΗΜΕΡΙΔΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΣΙΔΑΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Έτσι με μια κουβέρτα εξασφαλίζεται μια κουραμάννα. Εδώ πούλησα και την μηχανή μου στον Νερούτσο 1000 δραχμές. Και είχα ανάγκη από λεφτά και φοβόμουν μήπως μου την έπαιρναν οι Γερμανοί.

Την επομένη μέρα (28 Απριλίου) φεύγομε και φθάνομε στην Καλομοίρα. Φθάσαμε νωρίς. Εδώ μάθαμε και την πτώσι των Αθηνών. Είναι και άλλα τμήματα εδώ πέρα, ιδίως αξιωματικοί. Απρόοπτα και με μεγάλη χαρά είδα τον ξάδελφό μου Κωστάκη (Κωνσταντίνος Γεωργ. Πέτρου)*. Είχε ένα ωραιότατο μουλαράκι, το οποίο σκόπευε να μεταφέρη στο χωριό. Μου έδωσε και δυό χιλιάδες δραχμές. Έτσι δεν είχα πια ανάγκη από λεπτά. Όλοι εξασφαλίσαμε για κάθε ενδεχόμενο τα χρήματα σε διάφορα σημεία της κυλόττας. Κοιμηθήκαμε σε ένα σπίτι εδώ (δωμάτιο δηλαδή) που δεν θυμάμαι πόσο μεγάλο ενοίκιο ζήτησαν για μια βραδιά, και το πρωί ξεκινήσαμε για τα Τρίκαλα παίρνοντας μονοπάτι μακριά από τον δημόσιο δρόμο, για ν' αποφύγωμε τους ελέγχους των Γερμανών.

Περάσαμε τον Πηνειό, που είναι αρκετά ορμητικός. Το γέρικο λευκό αλογάκι μου είναι μοναδικό γι' αυτού του είδους τις διαπορθμεύσεις. Βαδίζει με μεγάλη ασφάλεια. Σε μερικές περιπτώσεις μάλιστα το αφήναμε και ξαναπερνούσε μόνο του στην απέναντι όχθη, για να παραλάβη και τους άλλους συντρόφους, που είχαν υπολειφθή. Το αφήνω ως επί το πλείστον του Αντώνη και το καβαλλάει από φόβο μήπως υποτροπιάση ο πυρετός του και αναγκασθώ κι' εγώ να μείνω μαζί του. Είναι παρέα και ο Κωστάκης.

Περνάμε πλάι από τους επιβλητικούς βράχους των Μετεώρων και πάρα πέρα απάνω από την μεγάλη καμαρωτή γέφυρα του Πηνειού, λίγο προτού φθάσωμε στην Σαρακίνα. Έπειτα τραβάμε για τα Τρίκαλα, όπου φθάσαμε βραδυάζοντας. Στον δρόμο ένας άλλος Γερμανός στρατιώτης πήρε το άλογό ενός Λοχαγού του Πυρ/κού παρά τις διαμαρτυρίες του στις οποίες χρησίμευα ως διερμηνεύς.

Στα Τρίκκαλα παίρνουμε την πρώτη ιδέα του ξεσπάσματος της φρίκης του πολέμου στις άμαχες πόλεις. Όλο το κεντρικό μέρος της πόλεως έχει βομβαρδισθή, πολλά σπίτια έχουν πέσει, τα καταστήματα έχουν διαρπαγή και μένουν κλειστά. Ψωμί δεν υπάρχει ούτε δράμι. Υπάρχει

ΗΜΕΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΥΓΗΣΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

όμως γάλα, γιαούρτι, χαλβάς, τυρί και άφθονο ψητό κρέας, πού το τρώμε έτσι χωρίς ψωμί. Στρατός υπάρχει πολύς εδώ, που προορίζεται για να φύγη. Είδαμε και δύο πατριώτες μας από το χωριό.

Την επόμενη (30 Απριλίου) ο Κωστάκης έφυγε με την παρέα του. Εμείς δεν μπορούσαμε ν' ακολουθήσομε επειδή δεν είχαμε ζώα.

Την ίδια μέρα χωρισθήκαμε και από τον Λοχαγό Νερούτσο, ο οποίος ήθελε να πάη στην Καρδίτσα και να περιμένη εκεί την εξέλιξι της καταστάσεως και την βελτίωσι της συγκοινωνίας. Έμεινα εγώ, ο Αντώνης και ένας Παντελόπουλος από το Αίγιο. Το πρόβλημα ήταν, πώς θα φθάναμε στην Αθήνα. Δύο τρόποι υπήρχαν ή να είχαμε καλά ζώα και να πηγαίναμε με αυτά ή να πηγαίναμε με μέσα συγκοινωνίας, με γερμανικά αυτοκίνητα, τα οποία ακούγαμε ό,τι έπαιρναν επάνω Έλληνες στρατιώτες και με το τραίνο εν ανάγκη, που μας έλεγαν ότι έφθανε λίγο πάρα κάτω από την Λαμία. Την πρώτη λύση θα την ήθελα και γιατί είχα πράγματα και προ παντός το βαλιτσάκι, που θα ήταν δύσκολο να το κουβαλάω, αν παρίστατο ανάγκη να περπατήσωμε και με τα πόδια και γιατί θα πήγαινα στο σπίτι και ζώο, πού τόσο απαραίτητο θα ήταν. Αλλά ήταν τόσο δύσκολο πια για να βρούμε ζώα. Έμενε λοιπόν ν' ακολουθήσωμε την άλλη λύσι. Ακόμη αντιμετώπιζα και την περίπτωσι να πάω στον Βόλο και ν' αφήσω στο εκεί Μουσείο την βαλίτσα μου και να φύγω με καμμιά βάρκα για την Χαλκίδα. Υπολόγιζα όμως και τους κινδύνους της θαλάσσης, τους οποίους απέκρουσε κατηγορηματικά ο Αντώνης αντιτιθέμενος σ' αυτή την λύσι.

Στα Τρίκκαλα κοιμηθήκαμε δύο βραδιές στους στρατώνες, που είχαν επίσης βομβαρδισθή με μικρές ζημιές.

Το πρωί της 1ης Μαΐου ετοιμασθήκαμε, μήπως βρίσκαμε κανένα αυτοκίνητο γερμανικό να πάμε ως την Λάρισσα. Το αλπινιστικό σκαλιστήρι, που τόσο το πρόσεχα να το φθάσω στο σπίτι αναγκάσθηκα να το κόψω και να φυλάξω μέσα στην βαλίτσα μου τα μεταλλικά του μέρη από φόβο, μήπως μου το έπαιρναν οι Γερμανοί. Το αλογάκι το πουλήσαμε από το προηγούμενο πρωί για 150 δραχμές. Τέτοιες πωλήσεις γινόντουσαν συχνά. Μουλάρια ολόκληρα η και άλογα τα πουλούσαν στρατιώτες, όταν επρόκειτο να πάρουν μέσο συγκοινωνίας ή είχαν ανά-

γκη από λεπτά, 300 ή 500 δραχμές. Τα κακόμοιρα τα ζώα αξίζει να τους αφιερώση κανείς δύο γραμμές! Όπως στις ευτυχισμένες μέρες, έτσι και τώρα στις θλιβερές μας ακολούθησαν με πίστι και αφοσίωσι και υπομονή, πολύτιμοι του σκληρού δρόμου μας σύντροφοι. Περπατούσαν και αυτά ολόκληρες μέρες νηστικά απάνω στις δύσβατες ανηφοριές με το φορτίο τους, χωρίς ούτε ίχνος δυστροπίας, αν και ήσαν πληγιασμένα από το συνεχές φόρτωμα και από την πείνα ελεεινά. Κι' όταν πια τα εγκατέλειπαν οι δυνάμεις τους και έπεφταν κάτω, μάταια προσπαθούσαν να καταβάλουν μια τελευταία προσπάθεια, για να σηκωθούν και ν' ακολουθήσουν τους άλλους συντρόφους των. Κι' εγκατελείποντο. Παρουσίασαν κι' αυτά το δράμα του στρατού μας, του οποίου αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος. Όλοι οι δρόμοι από τα σύνορα της Αλβανίας ως την Θεσσαλία ήταν γεμάτοι από τέτοια σκελεθρωμένα ζώα, που μόλις έσερναν τα πόδια τους ή μπορούσαν να σταθούν ορθά κι' έμοιαζαν σαν φαντάσματα. Δεν μπορούσε κανείς τίποτε άλλο να τους κάνη παρά να τους ρίξη ένα βλέμμα απόλυτης συμπάθειας και οίκτου. Πολλά τα περιμάζευαν οι χωρικοί και θα συνήλθαν ασφαλώς με τις περιποιήσεις τους και θα ξανάρχισαν πάλι, όπως και οι άνθρωποι, την ειρηνική τους δουλειά. Αλλά ήσαν και εκείνα, που έπεσαν νεκρά από την κούρασι μεσόστρατα, ήσαν και τ' άλλα που τα σκότωσαν για να μην τα πάρη ο εχθρός. Εξήντα τέτοια ζώα τουφέκισαν στο αναρρωτήριο κτηνών, που ήταν στο Λιοτσίστι. Τραγικά όλα θύματα της συμφοράς μας!

Και δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα, που δείχνουν την συγκινητική τους αφοσίωσι και το εξαιρετικό αισθητήριό τους. Μια φοραδίτσα, που ήταν μικρή και ντελικάτη και δεν την είχαν φορτώσει, αλλά ήταν σχεδόν εγκαταλελειμμένη μας ακολουθούσε από την Νταρτούσα. Αλλά ποιος θα μας το έλεγε ότι θα μας ακολουθούσε και το μεγάλο μαλλιαρό σκυλί των ελληνικών φυλακίων, που είχε εγκατασταθή αυτοβούλως στο Μαλίκ, ο Λέων, που ήταν άσπονδος εχθρός των Αλβανών διαβατών του δρόμου; Και όμως στο ... κι' ενώ τα πρώτα τμήματα του Στρατηγείου μας ξεκινούσαν για το Τσοτύλι το είδα κι' αυτό ν' ακολουθή το στρατονομικό απόσπασμα με το κεφάλι κάτω, δύσθυμο και λυπημένο, σαν να αισθανόταν όλη μας την κατάστασι και την συμφορά. Ηρωι-

κό θα μπορούσε να ειπή κανείς σκυλί, πού δεν θέλησε να μείνη και να παραδοθή στον εχθρό! Ποιος ξέρει τελικά τι θα απέγινε και αυτό! Να φυλάει άρα γε τώρα τα πρόβατα σε κανένα κοπάδι;

Μπήκαμε σ' ένα αυτοκίνητο γερμανικό και τραβήξαμε για την Λάρισσα. Από παρεξήγησι όμως μας άφησε αρκετή απόστασι από τον Τύρναβο κι' έτσι αναγκασθήκαμε να πάμε με τα πόδια. Κρατούσα και την βαλίτσα. Ο δρόμος ήταν γεμάτος από αυτοκίνητα και αγγλικά τάνκς κατεστραμμένα. Φθάσαμε το μεσημέρι με πολλή ζέστη στον Τύρναβο διψασμένοι και νηστικοί. Βρήκαμε όμως ψωμί και φαγητό άφθονο στο εστιατόριο και έτσι φάγαμε καλά. Από δω το απόγευμα με άλλο γερμανικό αυτοκίνητο φθάνομε στην Λάρισσα. Στους δρόμους έξω από τον Τύρναβο, καθώς και μπαίνοντας στην Λάρισσα πολυάριθμα συνεργεία Γερμανών ασχολούνται να ανασυνδέσουν τα γεφύρια, που έχουν χαλάσει υποχωρώντας οι Άγγλοι.

Κατεβαίνομε στην Λάρισσα και η ψυχή μου πλακώνεται από μι' απέραντη θλίψι και μελαγχολία. Είναι τελείως κατεστραμμένη. Δεν έχει μείνει τίποτε όρθιο. Όλα συντρίμματα, ερείπια. Είναι ολόκληρη ανασκαμμένη από τις βόμβες. Από τους βομβαρδισμούς κυρίως κατεστράφηκε και όχι τόσο από τους σεισμούς. Κινούνται στους έρημους δρόμους της λίγοι πολίτες, Γερμανοί και πολλά γερμανικά αυτοκίνητα, κι' άθλιοι Έλληνες στρατιώτες, που μόλις σέρνουν τα κουρασμένα βήματά τους, ενώ άλλοι είναι πεσμένοι στα πεζοδρόμια άρρωστοι ή και από την κούρασι. Ούτε ψωμί ούτε τίποτ' άλλο. Ο πληθυσμός έχει εγκαταλείψει τα ερείπια και έχει φύγει. Για συγκοινωνία δεν μπορούμε να πληροφορηθούμε τίποτε θετικό. Οι Γερμανοί δεν παίρνουν πάντοτε απάνω στ' αυτοκίνητά τους κι' ας ξέρη κανείς την γλώσσα κι' ας τους παρακαλή. Έπειτα δεν είμαι μόνος για να μπορώ κάπου να κολλήσω, έχω και τον Αντώνη και για δύο είναι δυσκολότερα τα πράγματα.

Το βράδυ κοιμηθήκαμε σε ένα από τα εγκαταλελειμμένα σπίτια. Κουκουβάγιες την νύχτα πετάν απάνω από τα ερείπια σαν σύμβολα της ερημώσεως. Ένας τάφος Άγγλου στρατιώτου είναι στην άκρη ενός δρόμου. Μου κάνει κακό να βλέπω αυτή την συμφορά και θέλω ν' απομακρυνθώ το ταχύτερο.

Το πρωί (2 Μαΐου) βγήκαμε στην πλατεία, μήπως βρούμε κανένα αυτοκίνητο. Παρεκάλεσα μερικούς Αυστριακούς και μπήκαμε μέσα σ' ένα για να πάμε στην Λαμία. Είχαμε το ατύχημα όμως να συναντήσωμε στον δρόμο ένα τραυματία κι' έτσι μας κατέβασαν εμάς κάτω και έβαλαν αυτόν. Ήταν τρομερό να μείνωμε έτσι στην μέση του δρόμου. Εάν δεν είχαμε φύγει τουλάχιστον καθόλου από την Λάρισσα, θα μπορούσαμε να κανονίσωμε την πορεία μας διαφορετικά. Τώρα είμαστε υποχρεωμένοι να συνεχίσωμε προς τα Φάρσαλα. Πλησιάζει μεσημέρι. Ξεκινάμε πεζή, αφού έδεσα την βαλίτσα με ένα σχοινάκι στην πλάτη. Ζέστη έχει πολλή. Προχωρούμε με γρήγορο βήμα. Έχουμε ακόμη λίγο ψωμί, που είχαμε πάρει στον Τύρναβο. Στον δρόμο περνάνε ατέλειωτες μηχανοκίνητες γερμανικές φάλαγγες. Κατεβαίνουν κι' άλλοι στρατιώτες. Μερικοί είναι απάνω στα γερμανικά αυτοκίνητα. Είναι οι πιο τυχεροί. Ο δρόμος γεμάτος από κατεστραμμένα αυτοκίνητα και τάνκς αγγλικά. Κάπου-κάπου υπάρχουν και πυροβόλα, χωρίς κλείστρα και άφθονο πολεμικό υλικό εγκαταλελειμμένο, ιδίως πυρομαχικά. Ο δρόμος είναι σ' όλη του την έκτασι ανασκαμμένος από τις οβίδες κι' από τις βόμβες, που έχουν πέσει σε απόσταση ελαχίστων μέτρων από τις όχθες του, σαν να τις έχη κανείς φυπέψει με το χέρι.

Φθάνομε το απόγευμα στα Φάρσαλα. Είναι κι' αυτά στο κέντρο τους βομβαρδισμένα, αλλά όχι με πολύ μεγάλες ζημιές. Αγοράσαμε μερικά τρόφιμα σε ένα μπακάλικο, από τα λίγα, που είχε. Το βράδυ κοιμηθήκαμε έξω.

Το πρωί (3 Μαΐου) βλέπομε ότι είναι δύσκολο να ανεβούμε σε κανένα αυτοκίνητο. Στα Φάρσαλα είναι πολλές εκατοντάδες στρατιώτες, που θέλουν ν' ανεβούν, και δημιουργούν μεγάλη ταραχή, αυτό δε κάνει τους Γερμανούς να μη σταματάνε καθόλου. Δεν ξέρομε τι να κάνωμε. Ψωμί ελάχιστο μόνον έχουμε. Αποφασίζομε να ξεκινήσωμε με τα πόδια για την Λαμία. Έπρεπε όμως ν' απαλλαγώ από την βαλίτσα, ήταν αδύνατο πια να την σέρνω μαζί μου. Την προηγουμένη μέρα μου είχε κόψει την πλάτη. Σκέφθηκα να την παραδώσω σε κανένα από τους Καθηγητάς του ημιγυμνασίου. Βρήκα τον Γυμναστή Δημ. Κουτσογιάννη στον οποίο και δήλωσα την ιδιότητά μου. Την δέχθηκε πρόθυμα. Από την

βαλίτσα μου πήρα μόνο τα φίλμ, τα οποία έβαλα μέσα στο σακκίδιο μου και τα οποία προσπαθούσα να διασώσω, όπως και τον εαυτό μου.

Ξεκινήσαμε από τα Φάρσαλα. Είχα μόνον την κουβέρτα και το αντίσκηνο τυλιγμένα ρολό και αναρτημένα στην πλάτη μου χιαστί, καθώς και το σακκίδιό μου. Βγαίνοντας από την πόλι βρήκαμε μια φάλαγγα σταματημένη, που προοριζόταν για την Αθήνα. Σκαρφαλώσαμε απάνω σε μερικά ρυμουλκά με πυρομαχικά με την κρυφή χαρά ότι το βράδυ θα φθάναμε στο πολυπόθητο τέρμα των βασάνων μας. Ξεκινήσαμε. Η σκόνη ήταν αποπνικτική και τα ρυμουλκά μας ανταπετούσαν και υπήρχε και κίνδυνος να πέσωμε. Είχαμε όμως γαντζωθή καλά και τ' αψηφούσαμε όλα. Αλλά τα βάσανά μας δεν είχαν τελειώσει. Αφού προχωρήσαμε αρκετά, φθάσαμε σ' ένα σημείο, που γερμανοί στρατιώτες έφτιαχναν ένα γεφύρι, ανατιναγμένο από τους Άγγλους. Μας κατέβασαν εκεί και μας ανάγκασαν να βοηθήσωμε κουβαλώντας πέτρες. Ματαίως δήλωσα την ιδιότητά μου και θέλησα να ξεφύγω. Οι αγροίκοι και βάρβαροι Γερμανοί δεν παίρνουν είδησι από τίποτε. Ο Αντώνης μόνον προσποιήθηκε ότι του πονούσε το πόδι του και ξέφυγε.

Εργαστήκαμε εδώ μέσα στην ζέστη 1-2 ώρες. Έπειτα μπήκαμε σε άλλα αυτοκίνητα και φύγαμε. Το αυτοκίνητο όμως που μπήκαμε σταμάτησε στην μέση του δρόμου και παρακάλεσα κι' ανέβηκα σε άλλο κι' έτσι έφθασα στην Λαμία. Έχει πολλή κίνησι η Λαμία, ιδία από γερμανικά αυτοκίνητα. Έχει πάθει και η πόλις αυτή πολλές ζημιές από τους βομβαρδισμούς. Σπίτια νέα ωραιότατα και επιπλωμένα είναι τελείως εγκαταλελειμμένα. Ψωμί δεν υπάρχει πουθενά. Αφού πλύθηκα σε μια βρύση από τις άφθονες σκόνες, πήγα σε μια ταβέρνα και πήρα μερικούς κεφτέδες κι' έφαγα έτσι χωρίς ψωμί. Το βράδυ κοιμήθηκα σ' ένα εγκαταλελειμμένο σπίτι. Ήταν πολυτελέστατο. Όλα τα έπιπλα ήταν διαρρηγμένα και κατεστραμμένα.

Το πρωί (4 Μαΐου) σηκώθηκα και κατέβηκα στην πλατεία με την ελπίδα να βρω κανένα αυτοκίνητο, για να φθάσω επί τέλους στην Αθήνα. Σε μια στιγμή βλέπω μπροστά μου τον Αντώνη. Τον είχαν κατεβάσει κι' αυτόν πάρα πέρα σ' άλλο γεφύρι κι' από κεί μάλιστα ήρθε όλη νύχτα με τα πόδια στην Λαμία.

Αποφασίσαμε να κατεβούμε με τα πόδια μέχρι το Δαδί, που μάθαμε ότι έφθανε το τραίνο. Ψωμί δεν βρήκαμε να πάρωμε, παρά μόνον λίγους κεφτέδες και τυρί φέτα. Στρατός ήταν κι' εδώ πολύς και ο δρόμος παρακάτω γεμάτος. Συνεχίσαμε με τα πόδια νηστικοί. Σ' ένα - δύο χωριά, που περάσαμε, ήταν αδύνατο να βρούμε τίποτε. Ατέλειωτες γερμανικές φάλαγγες περνάνε για την Αθήνα. Η γέφυρα του Σπερχειού είναι κι' αυτή χαλασμένη και την φτειάνουν επίσης οι Γερμανοί. Προχωρούμε προς τα στενά των Θερμοπυλών. Προτού φθάσωμε δεξιά μας κοντά στον δρόμο υπάρχουν 5-6 τάφοι Άγγλων με ξύλινους σταυρούς και τα κράνη τους απάνω στους τάφους. Ένας από αυτούς έχει το όνομα του μεγάλου Αρχαιολόγου Evans.

Περνάμε ένα μικρό ποταμάκι και έπειτα αρχίζομε έναν δυσκολώτατο ανήφορο, που μας έβγαλε την ψυχή, νηστικοί και κουρασμένοι, όπως ήμαστε. Βρισκόμαστε στο σημείο, πού ο δρόμος έχει τις μεγάλες στροφές. Εμείς όμως, για να συντομεύσωμε την απόστασι, πήραμε ένα ανηφορικώτατο μονοπάτι. Στο σημείο αυτό έχουν συναφθεί οι πεισματώδεις μάχες των στενών των Θερμοπυλών. Αραιοί τάφοι, εγκαταλελειμμένα κανόνια και πυρομαχικά, οι λάκκοι των οβίδων και των βομβών δείχνουν τον χαλασμό που έγινε. Ένας στρατιώτης είναι μόλις σκεπασμένος με λίγο χώμα και μυρίζει από την αποσύνθεσι φρικτά. Και όταν ανεβήκαμε πάρα πάνω μας χτύπησε επίσης μια δυνατή οσμή αποσυνθέσεως.

Πήραμε έπειτα τον κατήφορο. Σταθήκαμε λίγο σε μια βρύσι κάτω από μερικά πλατάνια και ήπιαμε νερό. Συνεχίζομε πάντα με γρήγορο βήμα, για να φθάσωμε επιτέλους στο Δαδί και να τελειώσουν τα βάσανά μας. Δύο πράγματα κυρίως δεν μπορούμε να υποφέρωμε, την πείνα και την ψείρα και κυρίως την τελευταία. Περπατάμε πάντα και το Δαδί δεν φαίνεται πουθενά. Ο δρόμος παντού ανασκαμμένος από τις βόμβες και πάρα πολλά αγγλικά αυτοκίνητα εγκαταλελειμμένα. Βλέπει κανείς, πως στάθηκαν τελείως ανίκανοι οι άνθρωποι αυτοί.

Σ' ένα σημείο τα συντρίμματα ενός γερμανικού αεροπλάνου. Το έχουν σκεπάσει με κλαδιά οι Γερμανοί, για να μην φαίνεται. Παραπλεύρως είναι οι τάφοι τον δύο φονευθέντων Γερμανών αεροπόρων, οι μόνοι

γερμανικοί τάφοι, που είδα σε όλο το διάστημα. Δεν ξέρω τι τους έχουν κάνει τους άλλους των νεκρούς και μάλιστα τους πολλούς νεκρούς που είχαν σε διάφορα σημεία αντιστάσεως.

Φθάσαμε επιτέλους βραδυάζοντας στο Δαδί. Ένα μεγάλο αεροδρόμιο βρίσκεται εδώ, που είναι γεμάτο από γερμανικά αεροπλάνα. Είμαστε κατάκοποι και νηστικοί. Δεν έχομε τίποτα για να φάμε. Ζήτησα από τον παρακείμενο καταυλισμό των Γερμανών λίγο ψωμί. Ήσαν καλά παιδιά και μου έδωσαν μια ολόκληρη κουραμάννα και μου γέμισαν το παγούρι καφέ. Με την ευκαιρία έδωσαν και σ' άλλους στρατιώτες, που ήταν μαζί. Επήγα και τον Αντώνη και του έδωσαν άλλη μισή κουραμάννα. Έτσι κατασιγάσαμε λίγο την πείνα.

Μάθαμε ότι το τραίνο σταματούσε στον πάρα κάτω σταθμό του Κηφισοχωριού, κι' ενώ είχαμε αποφασίσει να κοιμηθούμε αυτό το βράδυ στο Δαδί, κρίναμε καλύτερο να καταβάλωμε την ύστατη προσπάθεια και να φθάσωμε στο Κηφισοχώρι, αφού μάλιστα μας είπαν ότι θα έφευγε από κει τα μεσάνυχτα για την Αθήνα αμαξοστοιχία. Φθάσαμε σχεδόν ψόφιοι από την κούραση τα μεσάνυχτα. Αλλά η αμαξοστοιχία θα έφευγε το πρωί.

Σ' όλη την έκτασι του σταθμού ήσαν χιλιάδες στρατού καταυλισμένες. Και δεν ήσαν μόνον αυτοί που προορίζονται για την Αθήνα, είναι και άλλοι που έφθασαν από την Αθήνα και προορίζονται για την Μακεδονία. Και όταν κατεβαίναμε από την Λαμία, πολλοί ανέβαιναν προς τ' απάνω.

Πέσαμε να κοιμηθούμε, αλλά δεν μπόρεσα να κλείσω μάτι. Κατέβαζε πολύ κρύο από πάνω ο Παρνασσός. Σηκωθήκαμε πρωί. Πολλοί είχαν ανάψει φωτιές και ζεσταθήκαμε λίγο. Όταν βγήκε ο ήλιος, όλοι ξεψειριάζονται. Έχομε πια το αίσθημα ότι θα φθάσωμε επί τέλους στα σπίτια μας έπειτα από τόσες ταλαιπωρίες και περιπέτειες, για να ησυχάσουν και οι δικοί μας, πού δεν θα ξέρουν τίποτε για την τύχη μας. Πουθενά δε δεν υπήρχε τηλεγραφική επικοινωνία, για να μπορέσωμε να ειδοποιήσωμε.

Είπαν ότι θα έφευγε κατά τις δέκα το τραίνο. Από τις 8 αρχίσαμε και μπήκαμε στα βαγόνια. Είναι από εκείνα, που παίρνουν μαζί ζώα και

ΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΛΥΜΝΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

στρατιώτες. Μου θυμίζουν την επίταξι των Θηβών και την μεταφορά μας στην Μακεδονία προ του πολέμου. Είναι πολύς κόσμος όμως. Τα βαγόνια δεν μας χωρούν. Δεν χωράει να ρίξη κανείς βελόνα. Καθόμαστε οι περισσότεροι όρθιοι ολόκληρες ώρες. Ευτυχώς πήγε η μηχανή κι' έφερε κι' άλλα βαγόνια από την Λιβαδειά κι' έτσι αραιωθήκαμε. Φύγαμε κατά τας 1. Ήμουν πτώμα από την κούρασι και την αϋπνία της προηγουμένης και ξαπλώθηκα στο βαγόνι. Κοιμήθηκα αρκετές ώρες. Αισθάνθηκα μια βαθύτατη ευτυχία και συγκίνησι, όταν μπήκαμε στο έδαφος της Αττικής. Προχωρήσαμε και φθάσαμε προς την Αθήνα, που τόσο αμφεβάλλαμε, αν θα την ξαναδούμε. Είχε πια νυχτώσει. Προχωρώντας προς το Ρούφ άνδρες, παιδιά κορίτσια και γυναίκες μας χειροκροτούν και μας φωνάζουν «καλώς ωρίσατε». Ανατριχιάζω από την συγκίνησι. Τι θα γινόταν, αν ερχόμαστε υπό διαφορετικές συνθήκες, όπως άξιζε στην προσπάθειά μας, όπως άξιζε στην προσπάθεια ολοκλήρου αυτού του κόσμου, που με τόση αγωνία μας περίμενε; Αλλά και έτσι, με τον τρόπο πού μας υποδέχεται, ο λαός αυτός δείχνει πως δεν παραδέχεται για ήττα το ατύχημά του, την εκστρατεία μιας ολόκληρης Ευρώπης εναντίον του.

Βγήκαμε από το τραίνο. Αποφασίσαμε να πάμε να μείνωμε στον ξάδελφό μου τον Χρίστο. Υπήρχε όμως φόβος να μας πιάση το γερμανικό φρουραρχείο, γιατί δεν επιτρέπετο η κυκλοφορία στους στρατιώτες πέρα από τις 6 το απόγευμα και μάλιστα σε ωρισμένους δρόμους. Πήραμε μερικά στενά. Ένας πολίτης μας οδήγησε στην οδό Βασίλης (Θησείο)*, που έμενε ο ξάδελφός μου. Μας δέχθηκαν με μεγάλη χαρά. Φάγαμε και μας έδωσαν και αλλάξαμε. Με πολιτικά την άλλη μέρα (6 Μαΐου) φθάσαμε στο χωριό. Και στον δρόμο των Μεσογείων ακόμη εγκαταλελειμμένα αγγλικά αυτοκίνητα. Μάθαμε ότι κι' εδώ έγινε μάχη, και μάλιστα προς το μέρος του Μαρκοπούλου.

Δεν συνεχίζω περισσότερο. Και εδώ και παντού Γερμανοί κι' αεροπλάνα κι' αυτοκίνητα αμέτρητα. Τι να γράψη κανείς από δω και πέρα; Να μιλήση για την πείνα, για το γδύσιμο που έκαναν σ' όλα οι Γερμανοί, για την αθλιότητα και την βουβή ψυχική θλίψι ενός υπερήφανου Λαού, που έχασε ό,τι πολυτιμότερο είχε, την ελευθερία του; Όλοι μας αισθανό-

μαστε μέσα μας και γύρω μας ένα μεγάλο κενό. Δεν μπορούμε να συνηθίσωμε στην ιδέα ότι έπειτα από ενός αιώνος και περισσότερο ελεύθερη ζωή γινόμαστε και πάλι δούλοι, και σαλεύει κυριολεκτικά το μυαλό μας, όταν σκεπτώμασθε ότι ο εχθρός είναι μέσα στην Αθήνα. Τα γερμανικά αεροπλάνα σχίζουν κάθε στιγμή βαρβαρικά τον ήσυχον αττικό αιθέρα, όπως σχίζει την ψυχή μας η βαρβαρική ιταμότης του κατακτητού. Τον ατενίζομε με μια αγέρωχη ψυχρότητα, που τον πειράζει. Τον ατενίζουν μάλλον με περιφρόνησι οι φωτεινοί αιώνες και ο άφθαρτος πολιτισμός, που άνθησε στην γή αυτή, όπως ατενίζουν με την ίδια περιφρόνησι τα ιερά μάρμαρα της Ακροπόλεως την σημαία του αγκυλωτού σταυρού, που κρέμασαν εκεί πάνω και πού την ριπίζουν όχι οι λεπτές αττικές πνοές, αλλά ο σίφουνας της εκδικήσεως, του αναθέματος και της κατάρας. Θα λυτρωθούμε άρα γε από την συμφορά αυτή και πότε; Η κατάστασις είναι τόσο πολύ σκοτεινή, που σταματάει το μυαλό και δεν μπορεί κανείς να βρή καμμιά λύσι. Έχουν έρθει και οι Ιταλοί. Αυτών η αναισχυντία δεν έχει όρια. Κάνουν μάλιστα και τον νικητή!

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΔΑΣΟΥΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Και τώρα δύο λέξεις για την αφορμή της καταστροφής μας. Στο ζήτημα τούτο υπάρχουν πολλές απόψεις και ο καθένας κρίνει τα πράγματα από την πλευρά του με διαφορετικά κριτήρια κι' έτσι καταλήγει, όπως είναι επόμενο σε διαφορετικά συμπεράσματα. Νομίζω ότι η συμφορά, ήταν μοιραία και οφείλεται αποκλειστικά στο μη ετοιμοπόλεμο του συνασπισμού Αγγλίας - Γαλλίας, στην ασυγχρόνιστη τακτική του επιτελείου των και στην ανικανότητα προσαρμογής και αντιδράσεως στην πολεμική τακτική του αντιπάλου. Αυτά είναι και τα αίτια της μέχρι τούδε ήττας της Αγγλίας, από την οποία και προήλθε η δική μας συμφορά. Και αν δεν είχαμε προσχωρήσει με το μέρος της Αγγλίας, αλλά είχαμε ταχθεί από την αρχή αυθορμήτως με τον Άξονα, και πάλι, η κατάστασις στην ουσία του δεν θα ήταν διαφορετική. Θα είχαμε επιβάλει στον εαυτό μας ένα άλλο είδος έμμεσης δουλείας, όπως η Ρουμανία και η Βουλγαρία. Σφάλμα της δικής μας πο-

λιτικής ίσως είναι που δεν εξασφάλισε τον πόλεμο, στον οποίον έμπαινε το Έθνος, με σταθερές συμμαχίες βαλκανικές, αν κι' αυτές αμφιβάλλω αν θα είχαν κανένα αποτέλεσμα, αφού και το δικό μας επιτελείο, όπως και τα συμμαχικά, δεν κατόρθωσε ν' αντιληφθή την γερμανική τακτική ή δεν είχε τον τρόπο ν' αντιδράση. Φρονώ δηλαδή ό,τι και αν η Γιουγκοσλαβία και η Τουρκία είχαν βγει μαζί συντονισμένα εναντίον της Γερμανίας, όταν μας κήρυξε τον πόλεμο, δεν επρόκειτο να είχαμε διαφορετικά αποτελέσματα, παρά μόνον μεγαλύτερη φθορά στις τάξεις του αντιπάλου και κάποια επιβράδυνσι στην επέκτασι, που τελικά επέτυχε. Σήμερα οι μηχανοκίνητες φάλαγγες αχρήστευσαν το πεζικό και το αεροπλάνο αχρήστευσε όλα τα όπλα και περιώρισε ακόμη καταπληκτικά, για να μην πω εκμηδένισε, την σημασία του στόλου, όπως απόδειξαν οι επιχειρήσεις στην Νορβηγία πρωτύτερα και τελευταία η κατάληψις της Κρήτης.

Κι' έτσι για πρώτη φορά στην ιστορία των πολέμων το εξαιρετικά πρόσφορο για άμυνα έδαφος των Βαλκανίων, και μάλιστα της Ελλάδος, κατάρρευσε για λίγες μόνον μέρες. Δεν είναι όπως πριν, πού με ένα μόνον πολυβόλο μπορούσε κανείς μπροστά σε μια στενωπό να κρατήση ολόκληρο στράτευμα. Σήμερα το αεροπλάνο εξουδετερώνει μέσα σε λίγα λεπτά το πυροβολικό και οποιαδήποτε άλλη αντίστασι και ανοίγει τον δρόμο στις μηχανοκίνητες φάλαγγες, οι οποίες και με την ταχύτητά τους αιφνιδιάζουν τον εχθρό, καταλαμβάνουν και παραλύουν τα διάφορα κέντρα του ανεφοδιασμού και ενσπείρουν την αποσύνθεσι. Αυτή είναι η τακτική των Γερμανών και ο πόλεμος ελιγμών. Παρακάμπτουν μια οχυρωμένη και αδιάσπαστη γραμμή και προσβάλλουν άλλα ευπαθέστερα σημεία. Παράδειγμα η γραμμή Μαζινό και η δική μας της Θράκης και Μακεδονίας.

Έπειτα πρέπει να εξαρθή το έμψυχο υλικό των Γερμανών. Ο γερμανικός στρατός έχει μια υπέροχη συνειδητή πειθαρχία, μια εξαιρετική οργάνωσι και συνοχή και στα τμήματα και στις επιχειρήσεις, καθώς και μια εξίσου θαυμαστή εξάσκησι. Αυτοί είναι οι σπουδαιότεροι λόγοι, που νίκησε ως τα σήμερα πέρα ως πέρα τους Άγγλους, οι οποίοι υστερούν και στο ζήτημα της προπαρασκευής και στο ζήτημα της εξασκήσεως

ΗΜΙΓΕΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΣΧΗΣΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

και στο ζήτημα της πειθαρχίας και στα εν γένει ζητήματα της σκληραγωγίας και του πολεμικού πνεύματος.

Και αυτοί είναι οι λόγοι, που από την Μακεδονία ως την Αθήνα ο δρόμος ήταν γεμάτος από άρματα μάχης ή αυτοκίνητα αγγλικά κατεστραμμένα ή εγκαταλελειμμένα. Αυτοί είναι οι λόγοι που δεν μπόρεσαν να κρατηθούν στα Βαλκάνια οι Άγγλοι, και ιδιαιτέρως στην Ελλάδα. Η Ελλάς με την ηρωική επιτυχία της στην Αλβανία άνοιξε στην Αγγλία τον δρόμο, αλλά η τελευταία στάθηκε ανίκανη να εκμεταλλευθή την επιτυχία αυτή. Γι' αυτό η αγανάκτησις στον στρατό μας, όταν προ παντός κατέβαινε και έβλεπε τα σημεία της πανωλεθρίας των Άγγλων, ήταν μεγάλη.

Συζητούν όλοι για προδοσία εκ μέρους των αξιωματικών μας. Δεν την πιστεύω. Και αν έγινε, πάντως δεν θα είχε αφορμή την ενσυνείδητη και αυθόρμητη υποταγή, αλλά την επίγνωσι του ματαίου της αντιστάσεως, αφού δεν υπήρχαν δυνάμεις ικανές και αξιόμαχες για να συγκρατήσουν τον εχθρό. Άλλα ήσαν τα βασικά ελαττώματα των δικών μας αξιωματικών, για τα οποία πρέπει να μείνουν ασυγχώρητοι για πάντα στις ψυχές των Ελλήνων, ο ατομικισμός τους, η έλλειψις ενδιαφέροντος για τους στρατιώτες των, η έλλειψις ανατροφής και μορφώσεως ακόμη και στην ειδικότητά τους και η εγκατάλειψις των η επαίσχυντη, όταν άφησαν οι περισσότεροι τα τμήματά τους τις δύσκολες στιγμές της συμπτύξεως κι' έφυγαν. Πρέπει δε να καταλογισθή εις βάρος των στρατιωτών το ότι δεν κατέβασαν από τον ώμο τα όπλα τους για να τους εκτελέσουν, όπως τους άξιζε επί τόπου.

Ας σημειωθή ότι και πολλά σφάλματα έκανε το επιτελείο μας, όπως και οι κυβερνώντες, που μπορούν όμως να εξηγηθούν μέσα στην σύγχυσι, που δημιουργούσαν οι δύσκολες στιγμές και δυσάρεστη τροπή του πολέμου.

ΣΤΑΜΑΤΑΩ ΕΔΩ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΕρος του ημερολογίου, που, τσακισμένη όπως είναι η ψυχή μου, δεν έχω καμία όρεξι να το συνεχίσω. Στην αιτία αυτή πρέπει ν' αποδοθή και κάποια ασυναρτησία, που υπάρχει σε μερικά μέρη, καθώς και η έλλειψις

ολοκληρωτικού αντικρύσματος της δημιουργηθείσης μετά την συνθηκολόγησί μας καταστάσεως και η μη ανάλογος ερμηνεία επίσης πολλών γεγονότων.

Τελειώνω με την ευχή ο σκληρός αυτός πόλεμος της αυτοεξοντώσεως, που με τόση επιμονή και πείσμα έχει αναλάβει το ανθρώπινο γένος, να έχη τουλάχιστον ως αποτέλεσμα την δικαιοσύνη, την ελευθερία και την αξιοπρέπεια των ατόμων και των Εθνών και την ανόρθωσι στον προηγούμενο ελεύθερο κι' ευτυχισμένο ειρηνικό δρόμο της ηρωικής και δυστυχισμένης χώρας μας.

Ιούλιος 1941
Χρίστος Ν. Πέτρου

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΑΛΥΜΝΟΥ
ΔΗΜΟΣ
ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟ Ν. ΠΕΤΡΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟ ΜΠΑΚΑΛΑΚΗ

Πάρα πολύ νωρίς και τη στιγμή που άρχιζε πια να ροδίζει η ανατολή της Λευτεριάς έκοψε η σκληρή Μοίρα, αλησμόνητε συνάδελφε, το νήμα της ζωής σου κι' επίκρανε πρώτα απ' όλους μας εσένα τον ίδιο, που άφησες για πάντα με τα τριάκοντα τέσσαρα χρόνια τον κόσμον τούτον, τη χιλιοβασανισμένη μα πάντα γλυκειά ζωή. Και πότισε φαρμάκι τους δικούς σου, που σαν γονείς κι αδελφοί σε είχανε κρυφό καμάρι του σπιτιού τους, και μας που σε είχαμε ξεχωριστό συνάδελφο και πολύτιμο συνερευνητή. Ο κλάδος μας, αλησμόνητε Χρίστε, χάνει με τον πρώϊμο χαμό σου όχι μονάχα τον έτοιμο πια για κάθε επιστημονική νίκην ευγενή συναθλητή, που οι πρώτες δάφνες άξια στεφάνωσαν το μέτωπόν του κι' η μελλοντική τελείωση ήταν δική του, όχι μονάχα τον βαθύ μελετητή, αλλά και τον εξαιρετικόν άνθρωπο, τον άνθρωπο μ' όλη την πληρότητα της λέξης. Κι' ανθρώπους σαν εσένα, καϋμένε Χρίστο, χρειάζεται η Ελλάδα μας πολλούς, κι' ακόμη περισσότερους ο κλάδος μας.

Το ήθος σου κι' η ακεραιότητά σου, η επαγγελματική σου, αφοσίωση στο καθήκον που είναι δα κι' η αιτία του πρωϊμου θανάτου σου, δύσκολα βρίσκονται δυστυχώς στον τόπο μας. Συνταιριασμένος με τον χαρακτήρα σου θα 'λεγε κανείς πως ήταν κι' ο θάνατός σου. Σε χάσανε χωρίς καν να το πάρουν είδηση κι' εκείνοι που όσο μπόρεσαν φρόντισαν να 'λαφρύνουν τον πόνο σου, όπως και κείνοι, που τον ξαφνικό σου θάνατο θα προσπαθήσουν να βρουν για δικαιολογία της αδιαφορίας τους. Της αδιαφορίας και της εγκατάλειψης, που έδειξε για τον αγωνιστή των αλβανικών βουνών και τον τίμιο και σεμνό επιστήμονα το επίσημο Κράτος, που στην δική σου περίπτωση δεν το εκπροσωπούσανε δυστυχώς ξένοι με μας επαγγελματικά άνθρωποι, αλλά ξένοι στην νοοτροπία, ξένοι στη ψυχή!

Και για την πραγματικήν αλλαγή, που άρχισε πια σήμερα να γίνεται από όνειρο κι' αγώνας γεγονός, που σε χρειαζόμασταν καϋμένε Χρίστο!

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΛΕΙΩΒΟΥΛΟΥ ΔΗΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΟΥ

Έκλεισες για πάντα τα μάτια σου και λείπεις από κοντά μας σήμερα που πιστεύουμε σε μια ελληνική πραγματική αναδημιουργία. Μαζί μας θα 'ναι όμως πάντα η ψυχή κι' η μνήμη σου. Στα λίγα αυτά με πόνο λόγια μου θεώρησε σαν παρόντας και κείνους, που στη δύσκολη ακόμη περίστασή μας δεν μπόρεσαν να κλίνουν μαζί μας ευλαβικά το γόνυ μπροστά στον τάφο σου. Το απέριττο στεφάνι, αλησμόνητε Χρίστο, που καταθέτουμε πάνω στο πατρικό χώμα, που σε σκέπασε για πάντα, είναι πλεγμένο απ' τη δάφνη του γνώριμού σου επιγραφικού μας Μουσείου, από 'κει που η ψυχή σου συχνά θα ανατρέχει, κι' απ' την ιερή ελιά της Αθηνάς πάνω στην Ακρόπολη, απ' την καρδιά της αιώνιας Ελλάδας μας και της Τέχνης που μελετούμε.

Η μνήμη σου, αλησμόνητε συνάδελφε, θα είναι αιώνια.

Γ. Μπακαλάκης
29-10-1944

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ
ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΠ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ
1940-41

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΤΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΠ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ 1940-41

Του Πέτρου Ι. Φιλίππου-Αγγέλου

Εξίσου σημαντική μαρτυρία για τα γεγονότα του Ελληνοϊταλικού πολέμου 1940-41, είναι και η καταγραφή και μαρτυρία των πολεμικών γεγονότων, όπως τα βίωσε και τα κατέγραψε ο στρατιώτης Ιωάννης Σπ. Δημητρίου (γαμπρός του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη).

Οι σημειώσεις του Ι. Δημητρίου είναι πιο αποσπασματικές και περιστασιακές, γιατί όπως και ο ίδιος αναφέρει, έγραφε όποτε οι συνθήκες ήταν κατάλληλες για αυτό. Γιατί οι συνθήκες για αυτόν ήταν πολύ πιο δύσκολες μια και ήταν στην πρώτη γραμμή της μάχης.

Ξεκινάει την αφήγησή του, όπως και ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης, με την επιστράτευσή του, που έγινε στις 25 Αυγούστου και μετά από μετεκπαίδευση περίπου 45 ημερών, αρχίζει στις 8 Οκτωβρίου η αναχώρησή τους «χωρίς όμως να ξέρουμε που πάμε και για ποιον σκοπόν», όπως ο ίδιος χαρακτηριστικά αναφέρει. Κάνει παρέα με πολλούς Μεσογείτες αλλά και συγχωριανούς του τους οποίους και ονομαστικά αναφέρει (Β. Βασιλείου, Σωτήριο Κόλλια και Ευάγγελο Κόλλια, Ιωάννη Σιδέρη καθώς και τον Πέτρο Θ.Ν. Μιχάλη).

Η κήρυξη του πολέμου τους βρίσκει στην Καλαμπάκα. «Μαθαίνουμε κατάπληκτοι ότι ή Ιταλία κηρύσσει τον πόλεμο κατά της Ελλάδος. Τίποτε δεν μας φόβισε όλα ξεχάστηκαν, το βράδυ μάλιστα χορέψαμε με μερικούς συναδέλφους, ίσως ήταν ο χορός του Ζαλόγγου…» όπως ο ίδιος αναφέρει.

Από εκεί ξεκινούν αμέσως για το μέτωπο και με πάρα πολλές ταλαιπω-

ρίες και τις περισσότερες φορές κάτω από δυνατή βροχή, μέσω Ιωαννίνων και Γρεβενών, στις 2 Νοέμβρη φτάνουν στο Επταχώρι, όπου «είναι συγκεντρωμένος όλος ο στρατός και το ιππικό. Ο εχθρός βρίσκεται εις απόστασιν μιας ώρας».

Στις και 3 και 4 του Νοέμβρη όπου αρχίζει η περιγραφή των μαχών όπου περιγράφονται απίστευτες στιγμές των δυσκολιών και των κακουχιών του πολέμου. «Μια βόμβα σκάει σε απόσταση 20 βημάτων προς στιγμή νομίσαμε ότι όλα τελείωσαν, ευτυχώς μόνο ένα θύμα είχαμε» είναι μερικές από τις σκηνές της φρίκης που περιγράφονται. Στην συνέχεια το ημερολόγιο είναι πάρα πολύ περιστασιακό αφού μόνο δύο μέρες του Νοεμβρίου γράφει και δύο του Δεκεμβρίου (21 και 25). Οι συνθήκες ήταν τόσο δύσκολες που μάλλον θα ήταν αδύνατον να γράψει ή μπορεί και να έχουν χαθεί κάποιες σελίδες. Χαρακτηριστικά για τις συνθήκες του πολέμου γράφει, «Ευρισκόμεθα έναντι του στενού της Κλεισούρας, το πώς φθάσαμε έως εδώ και εμείς δεν το πιστεύουμε, πεθάναμε και αναστηθήκαμε πάλι, ο χώρος δεν μου φθάνει για να γράψω τα όσα περάσαμε τις τελευταίες μέρες, χιόνια λάσπες βροχές βομβαρδισμούς και ότι κακοτυχία μπορεί να φαντασθεί κανείς, κοιμόμαστε άλλοτε στα χιόνια άλλοτε στους στάβλους των διαφόρων χωριών που συναντούμε. Με όλες αυτές τις περιπέτειες μας φαίνεται αστείο ότι μπορεί να ξαναγυρίσουμε στα σπίτια μας, ξημερώνει και δεν ξέρουμε αν μας βρει το βράδυ».

Ακόμη πιο χαρακτηριστική είναι η περιγραφή του για την ημέρα των Χριστουγέννων, «Σήμερον ημέρα Χριστουγέννων μόλις μου μένει λίγη δύναμη να γράψω ίσως τις τελευταίες γραμμές, είναι η τέταρτη μέρα που μένουμε νηστικοί, σήμερα όμως μέρα Χριστουγέννων… Έχουμε τραγική όψη, έχει δυο ημέρες που βρέχει και κάτω από τα αντίσκηνα ζούμε όχι σαν ζώα μα σαν σκουλήκια…. Πολλά κρούσματα πείνας, πεθαίνουν γραμμή απελπισμένοι, περιμένουμε δεν ξέρω και εγώ τι μπορεί να γίνει. Σήμερον σταματά κάθε σκέψη και κάθε ελπίδα ότι θα γυρίσουμε στα σπίτια μας. Στο διπλανό αντίσκηνο ακούγονται τα βογγητά ενός συναδέλφου ετοιμοθάνατου από την πείνα… Ήτο η δεύτερη μέρα της νηστείας ακόμη υπήρχαν ελπίδες ότι θα τρώγαμε τα Χριστούγεννα, δυστυχώς όμως να και τα Χριστούγεννα και είμεθα όλοι νηστικοί. Η βραδιά πέρασε αγρυπνώντας από την ψείρα που μας πίνει το αίμα. Είναι 12 μεσάνυχτα άλλοτε

τέτοια ώρα είμαστε μαζεμένοι στο οικογενειακό τραπέζι εορτάζαμε όλοι μαζί και σήμερον κινδυνεύουμε της πείνας, εις τι να ελπίζουμε και τι να περιμένουμε;».

Τέτοιες λοιπόν και παρόμοιες εικόνες των απίστευτων κακουχιών, των σκληρών συνθηκών και του μεγάλου καθημερινού κινδύνου από τον πόλεμο περιγράφονται σε όλες τις σελίδες του ημερολογίου του Ιωάννη Σπ. Δημητρίου από την πρώτη γραμμή της μάχης. Όμως ή λόγω των ιδιαίτερα σκληρών συνθηκών, είτε γιατί απωλέσθηκαν κάποιες σελίδες, το ημερολόγιο σταματά τα Χριστούγεννα του 40 και συνεχίζει στις 25 Μαρτίου 1941.

Για την 25η Μαρτίου, αφού κάνει αναφορά στην εθνική εορτή, αλλά και στην χαρά του επειδή συνάντησε έναν συμπατριώτη του, τον Περικλή Δέδε, καταλήγει ότι «δεν έχει εδώ ούτε εορτές ούτε αργίες, όλες οι ημέρες είναι ίδιες σαν να είμαστε εξόριστοι».

Γράφει λίγες και περιστασιακές ημερομηνίες ακόμη με κυριότερες, την 5η Απριλίου όπου γίνεται γνωστή η κήρυξη του πολέμου από τους Γερμανούς εναντίον της Ελλάδας και στις 10 Απριλίου όταν έλαβαν την πρώτη διαταγή για υποχώρηση. Ακολουθούν περιγραφές της επιστροφής των στρατιωτών προς την Ελλάδα κάτω από άθλιες συνθήκες, διότι από την μια τους είχε εγκαταλείψει το καταρρέον Ελληνικό κράτος και η στρατιωτική ηγεσία, ενώ από την άλλη τους βομβαρδίζει ανηλεώς η ιταλική αεροπορία. Από ένα τέτοιο βομβαρδισμό, τραυματίζεται και ο ίδιος στις 20 Απριλίου, ημέρα του Πάσχα έξω από τα Γιάννενα, όπου με χίλιες δυο ταλαιπωρίες είχαν κατωρθώσει να φτάσουν όσοι στρατιώτες είχαν ακόμη απομείνει στο στράτευμα. Μετά από πολλές ταλαιπωρίες, τραυματίας πλέον, από νοσοκομείο σε νοσοκομείο, φτάνει στις 27 Απριλίου στο Κεντρικό Νοσοκομείο του Μεσολογγίου, το οποίο όμως επειδή είχε επιταχθεί από τους Γερμανούς αδυνατεί να τους προσφέρει ιδιαίτερη περίθαλψη. Και εδώ σταματάει και η περιγραφή του ημερολογίου με την τελευταία φράση: «Πάντως ελπίζουμε συντόμως να ανοίξει ο δρόμος για την Αθήνα, να φύγουμε για τα σπίτια και να τελειώσουν όλων τα μαρτύριά μας και τα των οικείων… ».

Το ημερολόγιο του Ιωάννη Δημητρίου έχει μια μεγάλη διαφορά από το ημερολόγιο του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη. Είναι γραμμένο από στρατιώτη που βρισκόταν στην πρώτη γραμμή του πολέμου και περιγράφει όλη την σκληρότητα και τις κακουχίες του πολέμου. Μιλάει για τους

κινδύνους από αυτές καθαυτές τις μάχες και κυρίως για τους βομβαρδισμούς, τους νεκρούς που κάθε στιγμή έβλεπε δίπλα του και τον διαρκή φόβο και ανησυχία του αν ο ίδιος είναι ο επόμενος νεκρός. Οι άθλιες συνθήκες με τα χιόνια, τις βροχές και τα αντίσκηνα μέσα στις λάσπες και τους γεμάτους ψείρες και άπλυτους στρατιώτες. Μαρτυρίες ζωντανές και πραγματικές που παρουσιάζουν σε οποιονδήποτε την σκληρή πραγματικότητα του πολέμου.

Συμπερασματικά και συμφωνώντας απόλυτα με την Ελένη Κ. Δημητρίου που στην μελέτη της για τα ημερολόγια των πολεμιστών του 40 αναφέρει, «Ένα βασικό συμπέρασμα που προκύπτει από την μελέτη του προηγήθηκε είναι η τεράστια ψυχολογική μεταβολή του συντελέστηκε στους στρατιώτες σ'αυτό το εξάμηνο του πολέμου. Τα παιδιά ξεκίνησαν άπειρα, ενθουσιώδη, αποφασισμένα για το χειρότερο και υπάκουα στη στρατιωτική ηγεσία. Η εμπειρία του πολέμου, η επιβίωσή τους που έμοιαζε με θαύμα και τέλος η οπισθοχώρηση και διάλυση του στρατού τους έφεραν αντιμέτωπους με μια σειρά πρωτόγνωρων καταστάσεων. Όλα συντέλεσαν στη ριζική μεταμόρφωσή τους. Τα ράκη του Απριλίου δεν ήταν πια παιδιά. Οι ακραίες συναισθηματικές καταστάσεις που έζησαν το εξάμηνο του πολέμου, από την ηρωοποίηση ως την ταπείνωση της σκλαβιάς, τους έκαναν άντρες ικανούς για το καλύτερο και το χειρότερο»*.

Πράγματι από την δημοσίευση των ημερολογίων, μέσω της περιγραφής των γεγονότων από τους ίδιους τους στρατιώτες μας, κατανοούμε απόλυτα τι σημαίνει πόλεμος, ποιες είναι οι συνθήκες ενός πολέμου και τι βιώνουν οι άνθρωποι που ζουν μέσα σε αυτόν. Κατανοούμε ότι στον ελληνοϊταλικό πόλεμο συντελέστηκε ένα θαύμα της ανθρώπινης θέλησης, όπου η θυσία για την πατρίδα θεωρούνταν μονόδρομος. Και μέσα από αυτά τα βιώματα κατανοεί ο καθένας ότι η πανανθρώπινη αξία, «ποτέ πια πόλεμος», έχει την ίδια βαρύτητα με την απόδοση στους στρατιώτες της τιμής «αθάνατοι».

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΛΙΒΑΝΟΣ ΔΗΜΟΣ

* Ελένη Κ. Δημητρίου, *Ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος ως προσωπικό βίωμα. Ημερολόγια Ελλήνων στρατιωτών*, Έκδ. ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ, Αθήναι 2010, σελ. 493.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΠ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
(Βιογραφικό σημείωμα)

Γεννήθηκε στα Καλύβια το έτος 1910. Γονείς του ήταν ο Σπύρος Ιωάν. Ράπτης* και η Μαρία Ιωάν. Κόλλια. Ήταν το δεύτερο παιδί (από τα επιζήσαντα) τρίτεκνης οικογένειας. Μαθήτευσε στο τετρατάξιο Δημοτικό Σχολείο Καλυβίων και στην συνέχεια στο Ελληνικό Σχολείο (Σχολαρχείο) Κερατέας. Στην συνέχεια λόγω και του προώρου θανάτου του πατέρα του αναγκάσθηκε να βγει στην βιοπάλη. Στην αρχή εργαζόταν σαν μαθητευόμενος στο ξυλουργείο του Κωνσταντίνου Παντ. Πέτρου. Το 1932 κατατάχθηκε στο Ναυτικό για να υπηρετήσει την θητεία του. Μέχρι και το 1940 εργάσθηκε σε διάφορες δουλειές στην Αθήνα στον Πειραιά αλλά και στην Ανάβυσσο στις αλυκές. Το 1940 επιστρατεύτηκε κατά την διάρκεια του Ελληνοϊταλικού πολέμου για να επιστρέψει στην πολιτική του ζωή την Άνοιξη του 1941. Στα χρόνια της κατοχής οργάνωσε την βελτίωση της αγροτικής παραγωγής κατασκευάζοντας ανεμόμυλους μαζί με τους Ιωάννη Κ. Ράπτη και τον Νικόλαο Σ. Δημητρίου για την άντληση νερού και άρδευση των καλλιεργειών. Μέσα σε αυτά τα δύσκο-

ΔΗΜΟΣ ΒΡΟΝΤΟΥ ΚΑΛΥΒΙΩΝ

* Μια μικρή διευκρίνιση σχετικά με την ασυμφωνία των επωνύμων πατρός και γιου. Ο προπάππος του Ιωάν. Σπ. Δημητρίου προερχόμενος εκ Κουβαρά ήταν ο Δημήτριος Γκίνης (Δημητρατσ'Γκίνης) γιος του ήταν ο Ιωάννης Δημ. Γκίνης μετέπειτα Ιωάννης Δημ. Ράπτης (λόγω επαγγέλματος, μέχρι πρόσφατα υπήρχε στο νεκροταφείο των Καλυβίων, δεν γνωρίζω αν υπάρχει ακόμη, μια επιτύμβια μαρμάρινη στήλη με το όνοματεπώνυμό του και ένα μεγάλο ψαλίδι ανάγλυφο στο κάτω μέρος). Ένας από τους γιους του Ιωαν. Δημ Ράπτη ήταν και ο Σπύρος Ιωαν. Ράπτης πατέρας των Ιωάννη και Νικολάου Δημητρίου, οι οποίοι αναγκάσθηκαν να αλλάξουν το επώνυμό τους λόγω των πολλών συνωνυμιών που υπήρχαν στο χωριό και ως εκ τούτου δυσχερειών και προβλημάτων με τις διάφορες υπηρεσίες. Επέλεξαν δε να δημιουργήσουν ένα επώνυμο με βάση το όνομα του προπάππου τους.

λα χρόνια νυμφεύθηκε με την προ του πολέμου μνηστή του Αικατερίνη Νικ. Πέτρου και αδελφή του Χρίστου Νικ. Πέτρου. Η δεκαετία του ’50 τον βρήκε σαν μηχανοτεχνίτη συντηρητή στον Αναγκαστικό Συνεταιρισμό Καλυβίων αφού ανέλαβε την λειτουργία και συντήρηση του τότε νεότευκτου και υπερσύγχρονου, για την εποχή του, ελαιουργείου από τους Ιταλούς μηχανικούς της VERACCI. Παρέμεινε ως μόνιμος υπάλληλος του Συνεταιρισμού Καλυβίων μέχρι και 1967 οπότε και απελύθη με την παρέμβαση των ανθρώπων της Χούντας των Συνταγματαρχών. Επιφορτισμένος όλα αυτά τα χρόνια με την συντήρηση και λειτουργία, εκτός του ελαιουργείου, της αλωνιστικής μηχανής, των αντλιών που είχε τοποθετήσει ο Συνεταιρισμός σε πολλά πηγάδια της περιφέρειας Καλυβίων, των υδραυλικών εγκαταστάσεων του Δημοτικού Σχολείου και κάθε είδους μηχανής της τότε εποχής, ήταν γνωστός στο χωριό ως ο Γιάννης ο Μηχανικός. Μέχρι και το 1972 παράλληλα με τις αγροτικές καλλιέργειες που ασχολήθηκε μετά από την απομάκρυνσή του από τον Συνεταιρισμό, συνέχισε να εργάζεται σαν εποχιακός συντηρητής στο ελαιουργείο. Από το 1972 μέχρι τον θάνατό του ήταν πλέον μόνο αγρότης. Πέθανε στις 8 Οκτωβρίου 1978 σε ηλικία 68 χρονών.

Χρήστος Ι. Δημητρίου

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ
στρ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΠ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Πρόχειρο ημερολόγιο
διαφόρων στρατιωτικών γεγονότων
και εντυπώσεων από την εκστρατεία
του Ελληνοϊταλικού πολέμου 1940-41.

Του Στρατιώτου Ιωάννου Σπ. Δημητρίου,
κατοίκου χωρίου Καλυβίων Θορικού Αττικής.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΘΗΚΑ ΕΙΣ ΤΑΣ 25 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1940, ΩΣ ΕΦΕΔΡΟΣ στρατιώτης εις το 34ον Σύνταγμα Πεζικού, 3ος Λόχος ειδικοτήτων, με Λοχαγό τον Στρούμπο και Συνταγματάρχη Διοικητή τον Τσιγκούνη, προς μετεκπαίδευσιν. Εκπαιδευτήκαμε περί τας 45 ημέρας. Εις τας 8 Οκτωβρίου το πρωΐ διετάχθημεν να παραδώσουμε τας λινάς στολάς και προμηθευτήκαμε όλοι με χειμερινά. Σε διάστημα ολίγων ωρών είμαστε όλοι έτοιμοι και παρατεταγμένοι εις το προαύλιο του Συντάγματος. Κατόπιν επιθεωρήσεως του Μεράρχου Δεμέστιχα αναχωρήσαμε εκ του Συντάγματος χωρίς να ξέρουμε που πάμε και για ποιόν σκοπόν. Μέσω των οδών Βασιλίσσης Σοφίας, Ηρώδου του Αττικού, Ακρόπολη, Ιερά οδός κατεβαίνουμε στο Ρουφ παραλαβόντες δύο ημερών τροφή. Στον δρόμο όλοι μας χαιρετούν και μας εύχονται χωρίς να ξέρουν ούτε αυτοί, ούτε εμείς που πάμε. Τέλος με ενθουσιασμό και συγκίνηση αναχωρούμε εις την 1μ.μ. από Ρούφ, χωρίς να μάθουμε ακόμη για πού και χωρίς να προλάβουμε να ειδοποιήσουμε τα σπίτια μας. Έβαλαν όλους σε φορτηγά βαγόνια, συνωστίστηκε ο ένας απάνω στον άλλον. Σε λίγο αφήνουμε την ωραία Αθήνα προχωρώντας προς Τατόϊ, λίγο κατ' ολίγον χάνεται και μόνο η Ακρόπολις φαίνεται, σβήνοντας όσο προχωρούμε μαζί με τον μαγεμένο κάμπο της Αττικής. Τέλος μαθαίνουμε ότι πάμε για την Χαλκίδα. Το ταξίδι ήταν ευχάριστο τραγουδώντας και απολαμβάνοντας τα ωραία τοπία φθάνουμε εις Σχηματάρι σταθμόν. Μετά 15λεπτον στάση αναχωρούμε και φθάνουμε το εσπέρας εις την ακτήν Χαλκίδας. Εδώ μας παρέλαβαν άλλοι αξιωματικοί και μας οδήγησαν δυτικά της Χαλκίδας διαβόντες το χωρίον Χάλια* (σημερινή Δροσιά)* εις απόστασιν 7χλμ. κατασκηνώσαμε σε ένα κατάφυτο μέρος από ελιές και αμπέλια γύρω. Κοιμηθήκαμε στο ύπαιθρο κατάκοποι από την κούραση.

9 Οκτωβρίου 1940

Το πρωϊ ξυπνάμε καταπαγωμένοι από την φθινοπωρινή δροσιά. Μας συγκέντρωσαν και μας οργάνωσαν εις νέον Σύνταγμα το 7ον με Συνταγματάρχη τον Σωτηρίου Ιωάννη. Εγώ ετοποθετήθην εις το δεύτερο Τάγμα εις την ομάδα διοικήσεως του τάγματος ως ημιονηγός, οι περισσότεροι προερχόμενοι εκ του Ναυτικού, άλλοι κυβερνήτες, άλλοι μηχανικοί και άλλοι χρυσοχόοι, παραλάβαμε όλοι μουλάρια για την μεταγωγή του τάγματος, οπότε το καλαμπούρι έδινε και 'περνε. Ως Ταγματάρχης ορίσθηκε ο Μπελίτσας, Επιτελής του Τάγματος Φραντζέσκος και δύο Ανθυπασπισταί Στατήρης και Ρουσινός, ο Ρουσινός ως Διοικητής των Μεταγωγικών εις το οποίον και απεσπάσθην ως ιπποκόμος για να συντηρώ το άλογό του. Εδώ μένουμε 4 ημέρες, πλησίον και δυτικώς είναι η θάλασσα εις την οποίαν και κολυμπάμε, η ζωή είναι ευχάριστος μα δεν πρόκειται να μείνουμε εδώ.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ: Εδώ γνώρισα τον Χρήστο Οικονόμου από το Καπανδρίτι, τον Αθανάσιο Νικολάου από τον Κάλαμο Ωρωπού, τους Γκίκα Ευάγγελο και Πολυχρόνη από το Κορωπί και Ιωάννη Γεώργα από τα Σπάτα. Επίσης έχω μαζί μου τους χωριανούς μου Β. Βασιλείου, Σωτήριο Κόλλια και Ευάγγελο Κόλλια, Ιωάννη Σιδέρη καθώς και τον Πέτρο Θ.Ν. Μιχάλη.

12 Οκτωβρίου 1940

Αναχωρούμε σήμερα το απόγευμα, με τα άλογα καβάλα σαν Μπέηδες, πάλι για τον σταθμό Χαλκίδας, τέλος κατορθώνουμε να επιβιβαστούμε στο τραίνο την 12η μ.μ. χωρίς να ξέρουμε και πάλι για πού. Στον σταθμό των Θηβών έκανε ολιγόλεπτη στάση. Εδώ βρίσκω τον Χρίστο (Πέτρου)* ο οποίος είχε έρθει με την υπηρεσία του για την επίταξιν των ζώων.

13 Οκτωβρίου

Αναχωρούντες από Θήβας φθάνομε το πρωΐ στας 6 εις τον Σταθμό Λιανοκλάδι. Εδώ παραμείναμε μία ώρα και ένα τέταρτο έως ότου ξημέρωσε. Εδώ δεν χορταίνουμε να απολαμβάνουμε τα διάφορα τοπία και το πολυτελέστατο ξενοδοχείο του σταθμού. Τέλος αναχωρούμε απολαμβάνοντας την θέα του Θεσσαλικού κάμπου, εν τω μεταξύ μαθαίνουμε ότι πάμε για την Καλαμπάκα. Εις τας 12μιση το μεσημέρι φθάσαμε στον σταθμό Παλαιό Φάρσαλο. Εδώ αποβιβαστήκαμε, η ατμόσφαιρα είναι πληκτική και με πολύ υγρασία. Κατάκοποι από το ταξίδι γευματίζουμε ότι πρόχειρο είχαμε. Από εδώ επιβιβαστήκαμε εις τον σιδηρόδρομο Τρικάλων, αναχωρούντες την 12η μ.μ. χωρίς να μπορέσουμε να απολαύσουμε τις φυσικές καλλονές αυτών των τοπίων.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

14 Οκτωβρίου

Εις τας 3π.μ. φθάνουμε εις Καλαμπάκα. Ξημερώνοντας αναχωρούμε χωρίς να μπορέσουμε να δούμε την πόλη, μόνο οι ψηλοί βράχοι των Μετεώρων υψούνται σαν να κρέμονται από τον ουρανό. Προχωρώντας ακολουθήσαμε τον δρόμο των Ιωαννίνων. Παράλληλα με τον Πηνειό ποταμό το τοπίο είναι θαύμα από τις φυσικές καλλονές. Τέλος προχωρήσαμε περίπου 7χλμ. και κατασκηνώσαμε δεξιά σε μια κοιλάδα ονόματι Αμυγδαλή του δρυμού Καστράκι. Εδώ κατασκηνώσαμε με τους δεκανείς Μπουγέση και Ιωάννη Σιδέρη από το Κακοσάλεσι Αττικής και τον Νησότη από τον Μαραθώνα. Το μέρος είναι πολύ υγιεινό και η πέριξ βλάστηση είναι πλατάνια και δρυς.

15 Οκτωβρίου

Άρχισε να βρέχει, η ζωή είναι κάπως δύσκολη ασυνήθιστη κοιμόμαστε στα αντίσκηνα με μια κουβέρτα, για στρώμα και σκέπασμα, περνάμε σχεδόν άγρυπνοι την νύχτα.

20 Οκτωβρίου

Σήμερα Κυριακή είδαμε λίγο ήλιο, αρχίσαμε να νοσταλγούμε το χωριό και τον Αττικό ουρανό. Το απόγευμα με τους συναδέλφους Γκίκα Ευάγγελο και Πολυχρόνη και τον Γιώργα επισκεφτήκαμε την Καλαμπάκα και το Καστράκι. Εχουν όλα την φυσική καλλονή μα παντού φτώχεια, ο κόσμος ζει πολύ περιορισμένα και φτωχά, θρέφεται με καλαμπόκι και με κάποιες μικροπαραγωγές από φασόλια και λαχανικά και από μικρή κτηνοτροφία. Η Καλαμπάκα παρουσιάζει κάποια κίνηση το καλοκαίρι τουριστική. Το βράδυ γυρίζουμε στην κατασκήνωση αρχίζει η πρώτη απογοήτευση, όλα είναι στεγνά τίποτε δεν μας συγκινεί ούτε η φύση ούτε ο κόσμος.

23 Οκτωβρίου

Έχει τρείς μέρες που βρέχει, μας έχει καθηλώσει κάτω από τα αντίσκηνα μέσα στην λάσπη σαν σκουλήκια, ο ύπνος είναι μαρτύριο και μαζί με αυτά προσετέθη και άλλος "δαίμων" η ψείρα. Με τους συναδέλφους μου δεν γνωριζόμουν από πριν, η συζήτηση είναι περιορισμένη τι να συζητήσουν τέσσερεις ξένοι ο ένας προς τον άλλο. Μα ευθύς όλα αλλάζουν, ο ταχυδρόμος μου φέρνει γράμμα από το χωριό και από την αγαπημένη μου Μνηστή. Το γράμμα είναι αυτό που πάντα όσο μακριά και αν είσαι

σου θυμίζει την περασμένη ζωή τα γνωστά πρόσωπα και ότι άλλο σε συνδέει με τους αγαπημένους σου.

26 Οκτωβρίου

Η βροχή συνεχίζει, την νύχτα μια θύελλα πέταξε μερικά αντίσκηνα, η κατάσταση απελπιστική στο ύπαιθρο από την βροχή και τους κεραυνούς. Σήμερα εορτή του Αγίου Δημητρίου, έχει ήδη περάσει το μεσημέρι συνεχίζει να βρέχει και ακόμη δεν φάγαμε διότι δεν ήρθε η κουραμάνα. Θυμόμαστε σαν σήμερα στα σπίτια μας που άχνιζε το ψητό του φούρνου και νοσταλγούμε τα πάντα. Διάφορες φήμες διαδίδονται, άλλοι λένε ότι θα απολυθούμε και άλλοι πάλι ότι φεύγουμε για την μεθόριο, δεν ξέρει κανείς τι να πιστέψει.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

27 Οκτωβρίου

Σήμερα ο καιρός βελτιώθηκε, μέχρι το μεσημέρι είχα μπουγάδα και ατομική καθαριότητα. Το απόγευμα με τον Πέτρο Μιχάλη και τον Νίκο Σταύρου, από το Μαρκόπουλο, επισκεφτήκαμε τα Μετέωρα, την Μονή της Μεταμορφώσεως και των Αγίων Πάντων. Η εκδρομή αυτή μας έδωσε ζωή, κατενθουσιασμένοι και ευτυχείς που μας εδόθη η ευκαιρία να επισκεφθούμε το θαύμα αυτό της φύσεως.

28 Οκτωβρίου 1940

Σήμερον πολύ πρωΐ ο σαλπιστής σαλπίζει έγερση και αμέσως διετάχθημεν να καμουφλάρουμε τα αντίσκηνα. Μαθαίνουμε κατάπληκτοι

ότι η Ιταλία κηρύσσει τον πόλεμο κατά της Ελλάδος. Τίποτε δεν μας φόβισε όλα ξεχάστηκαν, το βράδυ μάλιστα χορέψαμε με μερικούς συναδέλφους, ίσως ήταν ο χορός του Ζαλόγγου της Σουλιώτισσας. Γενική προετοιμασία όπλα, φυσίγγια και ότι άλλο χρειάζεται ένας στρατιώτης για τον πόλεμο, περιμένοντας διαταγή.

29 Οκτωβρίου

Διετάχθημεν να αναχωρήσουμε, ο καιρός βροχερός, εις την 1μ.μ. αναχωρούμε δια της οδού των Ιωαννίνων, κατόπιν πορείας 2 ωρών αφήνουμε τον δρόμο των Ιωαννίνων και προχωρούμε προς βορρά όλα τα μεταγωγικά του Συντάγματος ενώ οι Λόχοι ανεχώρησαν με λεωφορεία. Η πορεία συνεχίζεται ενώ εν τω μεταξύ άρχισε να βρέχει, που πάμε δεν ξέρουμε ρωτώντας να βρούμε ένα χωριό το Αγιόφυλλο. Εν τω μεταξύ σουρούπωσε και ακόμη προχωρούμε βρεγμένοι και κουρασμένοι και σε πυκνό σκότος, προχωρούμε χωρίς να φθάνουμε ποτέ, οι πιο αδύνατοι άρχισαν να εξαντλούνται και να μένουν και άλλοι να λιποθυμούν, θα χρειαζόντουσαν σελίδες για να γραφτεί το μαρτύριο εκείνης της βραδιάς. Τέλος φθάνουμε στις 10 το βράδυ μετά από τόσες ώρες πορεία και ενώ εξακολουθεί να βρέχει. Αφήσαμε τις αποσκευές σε κάποιο χαγιάτι αλλά για μας δεν υπήρχε στέγη αφού ήταν ένα μικρό χωριό με μερικά χαμόσπιτα και όπου υπήρχε χώρος είχε ήδη συμπληρωθεί. Ψάχνοντας για χώρο μπήκα σ' ένα μαγαζί, το μοναδικό του χωριού, που ήταν εμπορικό, ταβέρνα και μπακάλικο μαζί. Εκεί ήταν συγκεντρωμένοι όλοι οι αξιωματικοί και μερικοί συνάδελφοι τρώγανε και πίνανε ότι βρίσκανε. Σε μια γωνιά ακούμπησα και εγώ βρεγμένος όπως ήμουν, η ατμόσφαιρα ήταν αποπνικτική από τα τσιγάρα και τα χνώτα. Μερικοί από τους συναδέλφους ήπιαν αρκετό κονιάκ και μέθυσαν άρχισαν και το τραγούδι μάλιστα, αλλά στο τέλος έκαναν και φασαρία οπότε αναγκάστηκε ο Ταγματάρχης να κλείσει το μαγαζί και να μας βγάλει έξω. Που να πάει κανείς να χωθεί ενώ εξακολουθεί ακόμη να βρέχει, άλλοι παραβίασαν

πόρτες και μπήκαν σε στάβλους, άλλοι ξενύχτισαν όπου βρίσκουν καμιά γωνιά. Στο τέλος βρέθηκα μόνος, δεν θα ξεχάσω ποτέ αυτή την βραδιά όσα χρόνια κι αν περάσουν, ήμουν μουσκίδι και εξακολουθούσε να βρέχει. Γύριζα έτσι μόνος μέχρι στις 3π.μ. ώσπου σε ένα από τα σπίτια είδα κάποιους συναδέλφους, εκεί μένανε μερικοί Αξιωματικοί, κρυφά μπαίνω και εγώ σε μια γωνιά χωρίς να με προσέξουν είχαν φωτιά και αφού ζεστάθηκαν αυτοί πλάγιασαν ο ένας εδώ και ο άλλος εκεί κατάκοποι. Τότε κατόρθωσα και εγώ να στεγνώσω μα είχε ξημερώσει πλέον.

30 Οκτωβρίου

Διετάχθημεν να αναχωρήσουμε αμέσως, η συγκέντρωση έγινε έξωθεν του χωριού και αναχωρήσαμε προς Βορρά. Στον δρόμο συναντήσαμε διάφορα χωριουδάκια φτωχά, το βράδυ προς το σούρουπο κατορθώσαμε να φθάσουμε σε ένα χωριό μικρό και αυτό, ονόματι Φιλή. Εδώ μείναμε σε μια εκκλησία και ξεκουραστήκαμε κάπως.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΜΝΟΥ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

31 Οκτωβρίου

Αναχωρούμε με το χάραμα το πρωΐ κατευθυνόμενοι προς Δυσμάς. Εις τας 2 το απόγευμα φθάνουμε εις Γρεβενά, την μόνη πόλη της περιφερείας με 7 περίπου χιλιάδες κατοίκους και με πολλά καταστήματα και ο κόσμος πολύ εξελιγμένος. Εδώ περιμένανε και συγκεντρώθηκαν όλοι οι Λόχοι και το βράδυ στις 10 η ώρα αναχωρήσαμε, οι μεν Λόχοι με τα αυτοκίνητα οι δε μεταγωγικοί ανεχώρησαν από άλλον δρόμο συντομότερο.

1 Νοεμβρίου 1940

Περπατήσαμε όλη νύχτα, παγωνιά μεγάλη μας παγώνει. Απέναντί μας τα βουνά είναι χιονισμένα, βρισκόμαστε στην Δυτική Μακεδονία, τέλος το πρωΐ φθάνομε εις την Μόρφη. Εδώ είναι ο εφοδιασμός του στρατού στην ύπαιθρο διότι μέχρι εδώ φθάνει ο αμαξιτός δρόμος. Εδώ είδαμε σκηνές ηρωϊσμού, όλες οι γυναίκες των πέριξ χωριών με τα ζώα τους κουβαλούσαν πυρομαχικά και τρόφιμα για την πρώτη γραμμή. Περιμέναμε να αναπαυθούμε λίγο έπειτα από τον τόσο κουραστικό δρόμο που είχαμε κάνει, είναι απόλυτα αναγκαίο. Στον δρόμο είχαμε μάθει ότι προχωρούν τα δικά μας στρατεύματα και ότι έχουμε πάρει διάφορες πόλεις. Εδώ μαθαίνουμε την αλήθεια, οι Ιταλοί έχουν προχωρήσει περί τα 20-30χλμ. μέσα στο έδαφος το δικό μας. Χωρίς να αναπαυθούμε ιδιαίτερα φορτώνουμε πυρομαχικά και αναχωρούμε βαδίζοντας μέσα από χαράδρες και λόφους. Μετά από πορεία 3μησι ωρών φθάσαμε εις Πεντάλοφον εξαντλημένοι τελείως, δεν μπορούσαμε άλλο να προχωρήσουμε. Μείναμε κάπου έξω από το χωριό, κατασκηνώσαμε και την νύχτα αναπαυθήκαμε κάπως.

ΗΜΕΡΙΔΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΨΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

2 Νοεμβρίου

Το πρωΐ αφού ξυπνήσαμε μας έδωσαν κάτι πρόχειρο και φάγαμε, γράψαμε μερικά γράμματα και κατόπιν ξεκίνησε η προετοιμασία για αναχώρηση. Το μεσημέρι αναχωρήσαμε, λίγο έξω από το χωριό συναντήσαμε μια περίπολο με 80 αιχμαλώτους και μαθαίνουμε ότι ο στρατός μας έχει αίσια αποτελέσματα. Μοιράσαμε μερικά τσιγάρα και ψωμί στους αιχμαλώτους, ήσαν ελεεινοί από την πείνα. Προχωρούμε τραγουδώντας τώρα και χαρούμενοι για τα πρώτα κατορθώματα των Ελλήνων, τέλος κατόπιν 8ώρου πορείας μέσα από χαράδρες και ρεματιές φθάνουμε αργά την νύχτα στο Επταχώρι. Προχωρούμε έξω του χωριού, εδώ

είναι συγκεντρωμένος όλος ο στρατός και το ιππικό. Ο εχθρός βρίσκεται εις απόστασιν μιας ώρας, εις το μέρος που είμαστε τώρα είχε δοθεί μάχη και υπεχώρησε ο εχθρός. Κατασκηνώσαμε σε ένα μέρος αρκετά υγρό αλλά από την κόπωση κοιμηθήκαμε αμέσως, όμως για λίγο γιατί άρχισε δυνατή βροχή και το νερό κυλούσε κάτω από τα αντίσκηνα και μας ανάγκασε να κάτσουμε απάνω στους γυλιούς με ακουμπισμένη την πλάτη ο ένας στον άλλο, μια βραδιά μαρτυρική.

3 Νοεμβρίου

Ξημερώνοντας κάτι μαγείρεψαν και φάγαμε, ευτυχώς ο καιρός είναι καλός. Αναπαύθηκα ως το μεσημέρι και αναχωρήσαμε στις 1μ.μ. παίρνοντας ένα ανηφορικό μονοπάτι και σχεδόν αναρριχόμενοι φθάνουμε με την δύση του ήλιου στην Λυκόρραχη στον Προφήτη Ηλία. Εδώ βρίσκουμε το Πυροβολικό που είχε δώσει μάχη υποχρεώνοντας τον εχθρό σε υποχώρηση. Κατασκηνώνουμε σε ένα αντίσκηνο με τους Ευάγγελο και Πολυχρόνη Γκίκα, τον Γιώργα, τον Ανθυπασπιστή Ρουσινό και τον ιατρό Τσιχοβήνη, ο οποίος είχε μείνει χωρίς σκηνή και παρέα απογοητευμένος. Κάτι φάγαμε πρόχειρο και κατακλιθήκαμε το κρύο όμως ήτο φοβερό, είμαστε σε υψόμετρο 1500 μέτρα. Αργά κατά τα μεσάνυχτα συνεπλάκη μια περίπολος με τον εχθρό και άρχισαν τα πολυβόλα να βάλουν, ασυνήθιστοι σε τέτοιες καταστάσεις ένα ρίγος φόβου άρχισε όλους να μας κυριεύει, τέλος ξημέρωσε χωρίς να κοιμηθούμε.

4 Νοεμβρίου

Αναχωρούμε στις 8π.μ. μόλις προχωρήσαμε ένα μικρό διάστημα μας κάνουν επίθεση τα αεροπλάνα, μια βόμβα σκάει σε απόσταση 20 βημάτων προς στιγμή νομίσαμε ότι όλα τελείωσαν, ευτυχώς όμως μόνο ένα

θύμα είχαμε, κατόπιν πολλών βασάνων φθάνομε εις χωρίον τινά ονόματι Κάντζικο. Εδώ έξω του χωριού είχε δοθεί μεγάλη μάχη και υποχώρησε ο εχθρός με πολλά θύματα και λάφυρα. Πολλούς Ιταλούς είδαμε σκοτωμένους και αυτό μας έκανε να φοβηθούμε σκεπτόμενοι ότι μπορεί μια μέρα να είχαμε και εμείς την τύχη τους. Ενας νεαρός Ιταλός νεκρός είχε δαγκώσει την γλώσσα του δίνοντας την αίσθηση σφαγμένου ζώου, φρικτή εικόνα και ντροπή για το ανθρώπινο είδος, είχαμε παγώσει όλοι. Εδώ μείναμε δυο βραδιές το φάσμα όμως των νεκρών Ιταλών δεν με αφήνει.

Το πρωΐ διετάχθημεν να αναχωρήσομε, ο εχθρός υποχωρεί. Ξεκινώντας άρχισε να βρέχει, προχωρούμε μέσα σε χαράδρες αδιάβατες και πυκνό δάσος από έλατα, σε χάλι ελεεινό βρεγμένοι πεινασμένοι και τρισάθλιοι. Το απόγευμα φθάνουμε στο χωριό Λαγκάδι αγνώριστοι από την ταλαιπωρία, μας φιλοξένησαν σε διάφορα σπίτια. Εμείς πήγαμε σε ένα φτωχικό σπίτι, στου Μπάρμπα Λιά, πέντε νομάτοι εκτός από μένα ήταν οι Ευάγγελος και Πολυχρόνης Γκίκας, ο Γιώργας και ο Ανθυπασπιστής Ρουσινός, στεγνώσαμε στο τζάκι. Το σπίτι πολύ φτωχικό, μα ήταν σπίτι μας και μας θύμισε το σπίτι μας, το βράδυ η Γιαγιά άναψε το κερί στο εικόνισμα διότι λάδι δεν υπήρχε. Ρωτάμε τι μέρα είναι και έκπληκτοι μαθαίνουμε ότι είναι Σάββατο, δεν ξέρουμε τις μέρες, τις έχουμε χάσει. Λόγω ελλείψεως χαρτιού παραλείπω πολλές λεπτομέρειες που θα ήθελα να γράψω, άλλωστε είναι γραμμένες τόσο βαθειά στην μνήμη μου που δεν θα τις ξεχάσω.

Μετά από διαμονή δύο ημερών αναχωρούμε αριστερά του χωριού και μείναμε σε ένα ύψωμα μέχρι το βράδυ και αναχωρήσαμε δια άλλο ύψωμα τον Προφήτη Ηλία διαβώντες το χωρίον Καστάνια αναρριχόμενοι σχεδόν παρά βαδίζοντες, εδώ μου ήρθαν στο μυαλό τα Καρδούχεια Όρη που διαβάζαμε στην Κύρου Ανάβαση. Φθάνουμε αργά την 11ην, κατασκηνώνουμε μέσα στο δάσος σε ένα μουχλιασμένο μέρος, και αρχίζει η βροχή. Το πρωΐ άλλη διαταγή, να φύγουμε, ο καιρός εξακολουθεί βροχερός, δια μέσου μιας χαράδρας και από άλλην οδό ή μάλλον ατραπό διότι οδός δεν υπάρχει φθάνουμε πάλι στο Λαγκάδι. Από εκεί φεύγουμε προς Δυσμάς διαβαίνοντας τον ποταμό Σαραντάπορο, μέχρι το γόνατο στο νερό, φθάνουμε στο χωριό Πυρσόγιαννη και από εκεί

σε μια ώρα απόσταση βρίσκουμε τον Προφήτη Ηλία. Εδώ κατασκηνώνουμε, οι Λόχοι προχωρούν κινούμενοι προς την Αλβανία ενώ εμείς τους τροφοδοτούμε. Η ζωή εδώ είναι μάλλον ήρεμος, ο καιρός ευνοϊκός, ο στρατός προχωρεί αισίως, υποχωρούντος του εχθρού αφήνοντας πίσω του πολλά λάφυρα ιδίως προς την Κόνιτσα. Το ημερολόγιο έχει χαθεί δεν ξέρουμε σε ποια ημερομηνία βρισκόμαστε. Επίσης γράμματα δεν λαμβάνουμε λόγω της ανωμαλίας που επικρατεί στα ταχυδρομεία.

25 Νοεμβρίου

Αναχωρούμε το πρωΐ από την Πυρσόγιαννη περνώντας τα ελληνοαλβανικά σύνορα προς την Αλβανία φθάνομε εις τινα χωρίον Άριζα. Εδώ βρίσκουμε Αλβανούς που είναι Έλληνες (ελληνικής καταγωγής)*, το βράδυ μείναμε στο Κ.Γ. (Κοινοτικό Γραφείο;;)*.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

26 Νοεμβρίου

Αναχωρήσαμε το πρωΐ επί αλβανικού εδάφους και συναντήσαμε την οδό η οποία ενώνει τα Ιωάννινα με την Θεσσαλονίκη μέσω Κορυτσάς. Κατόπιν πορείας 2μιση ωρών επί της οδού την αφήνομε και προχωρούμε αριστερά έως ένα ύψωμα. Εδώ κατασκηνώσαμε στο ύπαιθρο, το κρύο και η μεγάλη παγωνιά μας έκαναν να χάσουμε ελπίδα ότι θα γυρίσουμε πάλι, η νύχτα πέρασε αγρυπνώντας και παγωμένοι κάτω από τα αντίσκηνα. Εν τέλει μας βρίσκει η μέρα και αναμένομε διαταγή να αναχωρήσομε.

21 Δεκεμβρίου

Ευρισκόμεθα έναντι του στενού της Κλεισούρας, το πώς φθάσαμε έως εδώ και εμείς δεν το πιστεύουμε, πεθάναμε και αναστηθήκαμε πάλι, ο χώρος δεν μου φθάνει για να γράψω τα όσα περάσαμε τις τελευταίες μέρες, χιόνια λάσπες βροχές βομβαρδισμούς και ότι κακοτυχία μπορεί να φαντασθεί κανείς, κοιμόμαστε άλλοτε στα χιόνια άλλοτε στους στάβλους των διαφόρων χωριών που συναντούμε. Με όλες αυτές τις περιπέτειες μας φαίνεται αστείο ότι μπορεί να ξαναγυρίσουμε στα σπίτια μας, ξημερώνει και δεν ξέρουμε αν θα μας βρει το βράδυ. Γράμματα δεν λαμβάνουμε ούτε μπορούμε να γράψουμε. Ευτυχώς που με όλα αυτά διατηρούμεθα στη υγεία ενώ όλος ο στρατός πάσχει άλλοι από κρυοπαγήματα και άλλοι από εξάντληση, σχεδόν το Τάγμα διελύθει. Μια φήμη ότι θα πάμε στα μετόπισθεν μας δίνει την ελπίδα ότι ίσως να ζήσουμε.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

25 Δεκεμβρίου

Σήμερον ημέρα Χριστουγέννων μόλις μου μένει λίγη δύναμη να γράψω ίσως τις τελευταίες γραμμές, είναι η τέταρτη μέρα που μένουμε νηστικοί, σήμερα όμως μέρα Χριστουγέννων... Έχουμε τραγική όψη, έχει δυο ημέρες που βρέχει και κάτω από τα αντίσκηνα ζούμε όχι σαν ζώα μα σαν σκουλήκια. Το πυροβολικό έχει δυο μέρες που βάλλει χωρίς κανένα αποτέλεσμα, το βράδυ έδωσαν μάχες οι λόχοι χωρίς να μπορέσουν να κάνουν τίποτε είναι όλοι εξαντλημένοι από την πείνα. Πολλά κρούσματα πείνας, πεθαίνουν γραμμή απελπισμένοι, περιμένουμε δεν ξέρω και εγώ τι μπορεί να γίνει. Σήμερον σταματά κάθε σκέψη και κάθε ελπίδα ότι θα γυρίσουμε στα σπίτια μας. Στο διπλανό αντίσκηνο ακούγονται τα βογγητά ενός συναδέλφου ετοιμοθάνατου από την πείνα. Προχθές έλαβα τέσσερεις επιστολές από τους δικούς μου, ήτο η δεύτερη μέρα της νηστείας ακόμη υπήρχαν ελπίδες ότι θα τρώγαμε τα Χριστούγεννα, δυ-

στυχώς όμως να και τα Χριστούγεννα και είμεθα όλοι νηστικοί. Η βραδιά πέρασε αγρυπνώντας από την ψείρα που μας πίνει το αίμα. Είναι 12 μεσάνυχτα άλλοτε τέτοια ώρα είμαστε μαζεμένοι στο οικογενειακό τραπέζι εορτάζαμε όλοι μαζί και σήμερον κινδυνεύουμε της πείνας, εις τι να ελπίζουμε και τι να περιμένουμε;

6 Μαρτίου 1941

Ευρισκόμεθα πλησίον της Κλεισούρας εις τον δρόμο πλησίον του Μετώπου τα αεροπλάνα πάντα μας κάνουν επιδρομές και μας βομβαρδίζουν, αναμένεται η μεγάλη επίθεσις από τα ελληνικά στρατεύματα, όλους μας έχει κυριεύσει μια νευρικότητα για το τι θα γίνει. Ένα βράδυ στας 3/3 συνάντησα τον Κώστή (Κωνσταντίνο Γ. Πέτρου)* η χαρά απερίγραπτος. Αυτές τις ημέρες βρέχει συνεχώς και μας έχει μουσκέψει μέχρι κόκκαλο τα πόδια μας έχουν αρχίσει να πονούν από την πολύ υγρασία και το κρύο.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΘΕΑΣ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

9 Μαρτίου 1941

Σήμερον ημέρα γενικής επιθέσεως των Ιταλών από το πρωΐ στας 5μιση άρχισε το κανονίδι από άκρον εις άκρον, κατ' αρχήν νομίσαμε ότι εγίνετο η επίθεσις η δική μας, όταν βγήκαμε όμως σε ένα ύψωμα τι να δούμε, εσείετο όλος ο τόπος εις όλον το μέτωπο από Στούκας μέχρι και τελευταίας γραμμής μας. Επίσης μεγάλη επίθεσις των αεροπλάνων, σήμερον έκαναν την εμφάνιση και τα στούκας. Όλα τα πέριξ στρατεύματα συγκεντρώνονται στις σπηλιές σαν τα θηρία και μόλις σουρουπώνει βγαίνουν. Μαζί με όλα αυτά μαθαίνουμε ότι η Γερμανία έστειλε τελεσίγραφο στην Ελλάδα να παύσει να συνεργάζεται με την Αγγλία.

15 Μαρτίου 1941

Εργαζόμεθα την νύχτα και κατασκευάζουμε διάφορα ορύγματα, το κρύο είναι φοβερό, σταματούμε τις εργασίες σχεδόν στις 2 π.μ. Το εχθρικό πυροβολικό μας βάλει από καιρού εις καιρόν και μας εμποδίζει, ο ύπνος είναι πολύ ολίγος μόλις μας μένουν 3 ώρες για ύπνο και αυτές δύσκολες λόγω της μεγάλης παγωνιάς. Ο εχθρός σε όλες τις επιθέσεις που έκανε απέτυχε μέχρι σήμερον, αλλά έχουμε πολλούς τραυματίες και νεκρούς.

25 Μαρτίου 1941

Σήμερον εθνική εορτή θυμόμαστε πάντα τις ωραίες ημέρες που ειρηνικά περνούσαν στο χωριό. Ευτυχώς σήμερον κάπως η ημέρα πέρασε ευχάριστα. Συνήντησα τον Περικλή Δέδε εις την πυροβολαρχία, η χαρά και των δυο μας ήτο μεγάλη, μιλήσαμε για το χωριό και θυμηθήκαμε όλα τα περασμένα, όταν κανείς εδώ βρίσκει ένα πατριώτη είναι σαν να εξομολογείται και έτσι ελαφρώνει κάπως η ψυχή του. Το μεσημέρι φάγαμε μαζί και εορτάσαμε ας πούμε κάπως. Το απόγευμα όμως δουλειά, δεν έχει εδώ ούτε εορτές ούτε αργίες, όλες οι ημέρες είναι ίδιες σαν να είμαστε εξόριστοι.

28 Μαρτίου 1941

Σήμερον συναντήθηκα με κάποιον γνωστό συνάδελφο ονόματι Γλαράκο ο οποίος απεσπάσθει εις μίαν υγειονομική υπηρεσίαν και έχουν αναλάβει την ταφή των πτωμάτων εις το ύψωμα 1200. Μου διηγήθηκε διάφορα περιστατικά, τον τρόπο της ταφής των νεκρών, είναι φρικτό να το σκέπτεται μόνο κανείς, χιλιάδες πτώματα εν αποσυνθέσει ρίπτονται σε τάφους ομαδικούς συρόμενα με ένα σχοινί ως ότου μεταφερθούν εις τον τάφο και τελειώσει το μαρτύριό τους.

5 Απριλίου 1941

Μαθαίνομε την κήρυξη του πολέμου από την Γερμανία, ουδεμία ελπίς μας μένει πλέον, όλες οι θυσίες και οι αγώνες που διαθέσαμε να εξοντώσουμε τον Ιταλό πάνε χαμένα, θα ήτο αστείο να φαντασθεί κανείς ότι θα τα βάλουμε με δύο αυτοκρατορίες, τέλος αναμένομε την εξέλιξη των γεγονότων εναγωνίως.

10 Απριλίου 1941

Σήμερον επληροφορήθημεν ότι η Γερμανία εισήλθεν εις Θεσσαλονίκη, γενική ανησυχία για την εξέλιξη των γεγονότων, διετάχθημεν να είμεθα έτοιμοι για κάθε ενδεχόμενο και ίσως προς αναχώρηση.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

12 Απριλίου 1941

Ώρα 10π.μ. βρίσκομαι εις Πρεμετή δυτικώς μέσα σε ένα σπήλαιο όπου έχει εγκατασταθεί το τηλεφωνείο, είμαστε υπηρεσία του Λόχου ο οποίος έχει καταυλίσει έξω της Πρεμετής περί το 1χλμ. και περιμένομεν διαταγή προς αναχώρησιν. Μέσα στην σπηλιά μένω με άλλους δύο συναδέλφους Γκολέμη και Παπαμιχαήλ και μερικούς άνδρες τηλεφωνητάς. Εδώ βλέπει κανείς την μεγάλη αντίθεσιν πολιτισμού και πρωτογόνου ζωής, ενώ έχουμε τηλέφωνο και ασύρματο και συνεννοούμεθα στα πέρατα της γης, κοιμόμαστε σαν τα ζώα χάμω στο χώμα και μέσα στην μούχλα της σπηλιάς.

14 Απριλίου 1941

Αυτή την ώρα ευρισκόμεθα εις Παντελόνι (Badëlonjë). Από χθες το απόγευμα άρχισαν οι επιδρομές των Γερμανών με τα στούκας, ο κόσμος πανικόβλητος δεν ξέρει που να κρυφτεί. Εγώ αυτή την ώρα ευρισκόμουν εις Πρεμετήν και εβλήθημεν από πολυβόλο και σωθήκαμε ως εκ θαύματος. Σήμερον η κατάστασις παρουσιάζει τραγικήν όψιν, όλος ο κόσμος δεν κοιμάται διότι επιδρομούν όλη την νύχτα. Το πρωΐ τρέχουν γυναίκες, γερόντοι και παιδιά να κρυφτούν στις σπηλιές. Ο στρατός άρχισε να αποχωρεί και επικρατεί μεγάλη νευρικότητα. Εμείς αναχωρούμε εκ Πρεμετής εν αταξία όταν νύχτωσε.

15 Απριλίου 1941

Και σήμερον παραμείναμε πλησίον του Παντελονίου (Badëlonjë) σε μια χαράδρα αναμένοντας διαταγές. Εδώ η βλάστησις οργιάζει, πλατάνια, καρυδιές και διάφορα άλλα δένδρα είναι στην φάση της ανθοφορίας. Σε κάθε άλλη περίσταση θα ήτο Παράδεισος μα τώρα όλα μας φαίνονται Κόλαση διότι δεν ξέρουμε τι μας γίνεται, από τα σπίτια μας διεκόπη κάθε επικοινωνία είμαστε πλέον σαν το κοπάδι που το οδηγεί ο τσοπάνος όπου θέλει. Είναι Μεγάλη Εβδομάς αλλά για μας όλα έσβησαν εορτές και οτιδήποτε άλλο ανθρώπινο γεγονός υπάρχει, σκεπτόμαστε όμως και τα σπίτια μας και τους δικούς μας πάντα θλιμμένους να περιμένουν νέα μας αλλά εις μάτην.

16 Απριλίου 1941

Ευρισκόμεθα εις Πετράν (Petran) βορείως σε μια χαράδρα. Αναχωρή-

σαμε το βράδυ από το Παντελόνιο (Badëlonjë) στον δρόμο μεταξύ Παντελονίου και Πετράν μας σταμάτησαν, ήρθε διαταγή να παραμείνουμε να κλείσουμε μερικές τάφρους στον δρόμο. Αφήσαμε τους γυλιούς και αρχίσαμε εργασία, αφού τελειώσαμε μας ανέβασαν σε ένα ύψωμα για να κρυφτούμε σε μια σπηλιά. Το ύψωμα είναι απότομο και φορτωμένοι όπως είμαστε ανεβαίνουμε τον Γολγοθά μας αφού είναι και Μεγάλη Τρίτη. Περιπλανώμενοι δεν κατορθώσαμε να βρούμε την σπηλιά και μείναμε στο ύπαιθρο άγρυπνοι. Το πρωΐ κατεβαίνομε στον δρόμο, μας έβαλαν κάτι να διορθώσουμε για να δικαιολογήσουμε την παραμονή, αλλά αλλοίμονο μαθαίνουμε ότι ο εχθρός μας ακολουθεί αλλά είπαν να περιμένομε.

19 Απριλίου 1941

Ευρισκόμεθα εις το 23ο χλμ. έξω των Ιωαννίνων φθάσαμε από βραδύς κατόπιν πορείας 120 χλμ. κατάκοποι. Εδώ όλα αλλάζουν, διότι αφού ήρθαμε για πιο ασφάλεια μαθαίνομε ότι ο γερμανικός στρατός είναι έξω των Ιωαννίνων. Ο στρατός μας είναι πλέον απελπισμένος, προτιμούν όλοι να παραδοθούν παρά να πολεμήσουν σε έναν μάταιο αγώνα. Οι περισσότεροι εγκατέλειψαν τις μονάδες τους και φεύγουν. Η αεροπορία δεν μας αφήνει να κάνουμε βήμα χθες ως εκ θαύματος σωθήκαμε από βομβαρδισμό.

22 Απριλίου 1941

Βρίσκομαι εις το 1ον Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων τραυματίας από βόμβα αεροπλάνου. Στις 20 Απριλίου, ημέρα του Πάσχα, την 10η πρωϊνή ευρισκόμεθα εις το Πέραμα των Ιωαννίνων όταν μια επιδρομή των αεροπλάνων βομβάρδισε την πόλη. Εγώ μόλις που κατόρθωσα να

καλυφθώ σε ένα λάκκο. Τρεις βόμβες εξερράγησαν σε απόσταση 10 μέτρων, μια πέτρα εκσφενδονίστηκε και καθώς ήμουν πεσμένος μπρούμυτα με πήρε στον δεξί γοφό ενώ χώματα με σκέπασαν. Προς στιγμήν από τον πόνο φαντάστηκα ότι έχασα το πόδι μου, ευτυχώς όμως ήταν απλό χτύπημα αλλά δεν μπορούσα να κινηθώ. Εφώναζα μα εις μάτην, κανείς δεν ερχόταν να με βοηθήσει όλοι έφευγαν έντρομοι. Άλλος ένας συνάδελφος πιο πέρα έμενε νεκρός και μερικοί άλλοι τραυματίες. Τέλος μετά από πολύ ώρα και αφού εξακολουθούσα να φωνάζω ήλθαν δύο συνάδελφοι όπου με φορτώθηκε ο ένας στην πλάτη και με μετέφερε σε ένα αυτοκίνητο για το Νοσοκομείο. Περνώντας στο 1ο Νοσοκομείο δεν μας εδέχθησαν, τραβάμε για την Ακαδημία στον δρόμο άλλος βομβαρδισμός, ο οδηγός σταματάει το αυτοκίνητο και το εγκατέλειψαν όλοι και έμεινα μόνος. Εις μάτην φώναζα, δύο βόμβες εξερράγησαν πλησίον, ο οδηγός φεύγοντας τραυματίσθηκε, ενώ εγώ περίμενα το τέλος πλέον. Ευτυχώς και αυτή την φορά γλίτωσα ως εκ θαύματος. Τέλος έληξε ο συναγερμός και ήρθε ο οδηγός μαζί με μια δεσποινίδα της αεράμυνας, το αυτοκίνητο ξεκινά και πάλι αλλά προχωρά με δυσκολία γιατί οι δρόμοι έχουν φράξει από τα καταρρεύσαντα σπίτια, μαθαίνομε δε ότι η Ακαδημία βομβαρδίστηκε με πολλά θύματα. Γυρίζουμε πίσω στο 1ο Νοσοκομείο όπου και μας εδέχθησαν αυτή την φορά, αλλά και εδώ δεν είμαστε ασφαλείς, σε κάθε συναγερμό όλοι φεύγουν για το καταφύγιο ενώ όσοι δεν μπορούμε να κινηθούμε μένουμε στα κρεβάτια περιμένοντας τον θάνατο. Προς το βράδυ ήρθε η είδηση της συνθηκολόγησης, επικρατεί γενική χαρά σε όλους και άρχισε να ανθίζει η ελπίδα ότι θα φτάσουμε ίσως στα σπίτια μας.

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΜΕΛΕΤΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

24 Απριλίου 1941

Σήμερον ευρίσκομαι εις Μεσολόγγι κατόπιν διαδρομής 13ων ωρών μέσω Φιλιππιάδος, Αρτας, Αμφιλοχίας, Αγρινίου, η διαδρομή ήτο θαύμα ιδίως από Φιλιππιάδα-Άρτα αλλά μεγάλη νέκρα, όλα έχουν εγκαταλει-

φθεί λόγω των βομβαρδισμών. Εις την Άρτα επί τρεις ημέρας εβομβάρδιζαν οι καταστροφές ανυπολόγιστες, περί τα 1500 θύματα υπάρχουν, εις το Αγρίνιο πιο λίγες οι ζημιές και τα θύματα. Ο προορισμός μας ήτο για την Άρτα αλλά το Νοσοκομείο είχε βομβαρδιστεί και φύγαμε για Αγρίνιο, αλλά και εκεί δεν μας κρατούν διότι όλα τα Νοσοκομεία είναι γεμάτα, τέλος φεύγουμε για Μεσολόγγι, φθάνουμε περίπου 200 τραυματίες το Νοσοκομείο γεμάτο, δεν υπάρχει χώρος διότι καταφθάνουν καθημερινώς τραυματίες χωρίς να μπορούν να φύγουν διότι έχουν βουλιάξει τρία καράβια με τραυματίες. Τέλος μας δέχθηκαν αλλά σωρηδόν μας πέταξαν μέσα παρά μας δέχθηκαν. Όλοι βογγούν χωρίς να μπορεί κανείς να προσφέρει βοήθεια. Ολοι απογοητευμένοι αναμένομεν. Εγώ με την θλάση του ποδιού δεν μπορώ να σταθώ καθόλου όρθιος, κατάκοιτος στο πάτωμα σκεπτόμενος την γενική κατάσταση λίγες ελπίδες μένουν ακόμη.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

27 Απριλίου 1941

Είμαι στο Κεντρικό Νοσοκομείο του Μεσολογγίου ευτυχώς αισθάνομαι τον εαυτό μου καλύτερα μπορώ και πατάω κάπως, αλλά η γενική κατάστασις του Νοσοκομείου είναι οικτρά. Την πρώτη ημέρα που ήρθαμε εδώ ο Διευθυντής έκρινε καλό να το εγκαταλείψει μαζί με τον Διαχειριστή και μαζί όλο το προσωπικό φοβούμενοι την είσοδο των Γερμανών, ότι μπορούσε ο καθένας έκλεψε, ρούχα και τρόφιμα και έμειναν οι ασθενείς μόνοι. Ανέλαβε προσωρινώς ο Δήμαρχος και έφερε κάπως την τάξη βάζοντας δημοτικούς υπαλλήλους στην υπηρεσίαν. Την επομένη ημέρα αφού έφθασαν μέχρι την γραμμή των επιχειρήσεων και ήτο αδύνατον να περάσουν, οι φυγάδες επέστρεψαν πίσω με όλο το προσωπικό αλλά δυστυχώς η ανωμαλία εξακολουθεί. Οι ασθενείς μένουν νηστικοί και με τις πληγές βρώμικες, δεν έχουν τα απαιτούμενα για τις αλλαγές. Τέλος άρχισε κάπως να λειτουργεί η υπηρεσία αλλά εν τω μεταξύ φθάνοντας οι Γερμανοί φέρνουν τραυματίες δικούς τους και γίνονται σχεδόν κύριοι

του Νοσοκομείου παίρνοντας και όσα τρόφιμα φθάνουν στο Νοσοκομείο αλλά και έξω στα μαγαζιά. Σήμερον δεν κατόρθωσαν ούτε τσάϊ να μας δώσουν, λίγο πιλάφι φάγαμε το μεσημέρι και ένα τέταρτο της κουραμάνας. Πάντως ελπίζουμε συντόμως να ανοίξει ο δρόμος για την Αθήνα, να φύγουμε για τα σπίτια και να τελειώσουν όλων τα μαρτύριά μας και τα των οικείων.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1941

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΠ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ
ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ
ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ Ν. ΠΕΤΡΟΥ-ΜΕΣΟΓΕΙΤΗ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Χάρτης ελληνοαλβανικών συνόρων.

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης το 1940.

Ξύλευση στο Μαλίκ.

Μαλίκ.

Η ομάδα του Γραφείου στο Μαλίκ.

Στα χιόνια της Αλβανίας.

Ζεύγος χωρικών στην όχθη της λίμνης Μαλίκ.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Στο Μαλίκ με τον Ζήκο και τον Παπαδόδημα.

Συνοικισμός στο Μαλίκ.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Ο Χρίστος Πέτρου-Μεσογείτης στο Μαλίκ.

Η λίμνη στο Μαλίκ.

Χωρικοί στον δρόμο για την Κορυτσά.

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης δίπλα στον Δέβολη ποταμό.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Κλιβανισμός στο Λιμπονίκ.

Αλβανοί χωρικοί καθ' οδόν για την Κορυτσά.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Η λίμνη Μαλίκ και η Λένια στο βάθος.

Εκκλησάκι άνωθεν Μαλίκ.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Λιμπονίκ.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Μαλίκ.

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης με συστρατιώτες του.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Λιμπονίκ.

Έλληνας αξιωματικός στο Μαλίκ.

Η λίμνη Μαλίκ.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Κολιανέτοι.

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης στο Μαλίκ, Φεβρουάριος 1941.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Λιθόκτιστο κτίριο στο Μαλίκ.

Κολιανέτσι.

Κρασταμίλακ.

Καταρριφθέν ιταλικό αεροπλάνο γερμανικής κατασκευής τύπου Junkers.

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης με τον Ζήκο προ του καταρριφθέντος ιταλικού αεροπλάνου.

Καταρριφθέν ιταλικό αεροπλάνο παρά τον Δέβολη ποταμό.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Αγρότες κοντά στην λίμνη Μαλίκ.

Κινάμι Ερσέκας.

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης στις όχθες της λίμνης του Μαλίκ με τον Παπαδόδημα.

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης και συστρατιώτης του σε ύψωμα βόρεια του Μαλίκ.

Ποταμός Δέβολης.

Κορυφή λόφου στο Μαλίκ με αρχαιολογικά ευρήματα.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Η λίμνη Μαλίκ από υψώματα αρχαιολογικού χώρου.

Έλληνες στρατιώτες στο εκκλησάκι του Μαλίκ.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Έλληνες στρατιωτικοί.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Όργωμα στο Μαλίκ.

Κτηνοτρόφοι στο Μαλίκ.

Αλβανόπουλα στο Λιμπονίκ.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Χωρικοί στο Μαλίκ, στο βάθος η Λένια χιονοσκεπής.

Χωρικοί στο Λιμπονίκ.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Η Σβέσντα.

Κτηνοτρόφος παρά τον Δέβολη ποταμό.

Έλληνες αξιωματικοί στο Μαλίκ.

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης με συστρατιώτη του στο Λιμπονίκ.

Αλβανός κτηνοτρόφος πλησίον Λιμπονίκ.

Λιθόκτιστα σπίτια στο Λιμπονίκ.

Λίγο πριν την αναχώρηση για την Νταρντούσα.

Κρόσνιτσε.

Κρόσνιτσε.

Κρόσνιτσε.

Έλληνες στρατιώτες ξεκουράζονται ενώ πηγαίνουν στην Νταρντούσα.

Πηγαίνοντας στην Νταρντούσα.

Νταρντούσα.

Νταρντούσα.

Βουνά Κάμιας

ΔΗΜΟΤ
ΒΙΒΛΙΟ
ΚΑΛΥΒ
ΔΗΜΟΣ
ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Λιθόκτιστα σπίτια στην Νταρντούσα.

Νταρντούσα.

Νταρντούσα.

Πλησίον της Νταρντούσας.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Αγρότης στην Νταρντούσα.

Κοριτσάκι στην Νταρντούσα.

Οσνάκ.

Αλβανόπουλα στο Οσνάκ.

Νεαρές κοπέλες στην Νταρντούσα.

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης στο ποτάμι της Νταρντούσας, 5 Απριλίου 1941.

Ιταλοί αιχμάλωτοι για την Κορυτσά , 5 Απριλίου 1941.

Ορεινό αλβανικό χωριό.

Αλβανός βοσκός στα υψώματα του Οσνάκ.

Υψώματα Οσνάκ.

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης στα υψώματα του Οσνάκ.

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης στα υψώματα της Κάμιας.

Χαράδρα στο Οσνάκ.

Νταρντούσα, 12 Απριλίου 1941, ολίγον προ της αναχωρήσεως ενώ χιονίζει.

Μοράβας χιονισμένος.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Όπισθεν του Μοράβα.

Τελευταία αλβανικά σύνορα.

ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Δεσμίρα.

Μακεδονία - Καστανιές, επιστροφή του ελληνικού στρατού.

ΔΗΜΟΤ
ΒΙΒΛΙΟ
ΚΑΛΥΒ
ΔΗΜΟΣ
ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Σπίτια στη δυτική Μακεδονία.

Τοπίο στη δυτική Μακεδονία.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Μακεδονία.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Τοπία στη Μακεδονία.

Τοπία στη Μακεδονία.

Βενατικός ποταμός.

Γράμμος.

Μακεδονία.

Στον Πεντάλοφο κατά την επιστροφή του ελληνικού στρατού.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Ο Χρίστος Πέτρου-Μεσογείτης και συστρατιώτης του στο Ματονέρι, επιστρέφοντας , Απρίλιος 1941.

Νοτίως Κουτσούφλιανης.

Ο Κωνσταντίνος Γ. Πέτρου (αριστερά).

Ο Γεώργιος Β. Μιχαλάκης.

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης μετά την επιστροφή από την Αλβανία στο πατρικό του σπίτι.

Ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης μετά την επιστροφή από την Αλβανία στο πατρικό του με τον Ιωάννη Δημητρίου.

Αθήνα, Απρίλιος 1941.

Τα γερμανικά αεροπλάνα σχίζουν κάθε στιγμή βαρβαρικά τον ήσυχον αττικό αιθέρα, όπως σχίζει την ψυχή μας η βαρβαρική ιταμότης του κατακτητού. Τον ατενίζομε με μια αγέρωχη ψυχρότητα, που τον πειράζει. Τον ατενίζουν μάλλον με περιφρόνησι οι φωτεινοί αιώνες και ο άφθαρτος πολιτισμός, που άνθησε στην γή αυτή, όπως ατενίζουν με την ίδια περιφρόνησι τα ιερά μάρμαρα της Ακροπόλεως την σημαία του αγκυλωτού σταυρού, που κρέμασαν εκεί πάνω και πού την ριπίζουν όχι οι λεπτές αττικές πνοές, αλλά ο σίφουνας της εκδικήσεως, του αναθέματος και της κατάρας.

Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης

Φωτογραφίες από την κηδεία του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη το 1944.

1

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ.

Σημειώνω ἐδῶ μὲ βύνομα γράμματα καὶ σημειωμένα τὴ πρώτη σελίδα τοῦ ἡμερολογίου μου, ποὺ συνεχίζεται ἀκριβὰ κάτω σὲ ἄλλα χέρια χωρὶς μεγαλύτερα.

Τὸ δυστυχὲς δεκαήμερο τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 ἡ ἐξοχική μας ζωή, ποὺ εἶχε ἀρχίσει μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς μου 1932 τὴν 25η Αὐγούστου τὸ τέλος μὲ μεγάλες ὀδύνες, ὅπως χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐπιστρέψιμος τῆς βροντῆς, μὲ τὴν ἀπόφασή τὸ ἀναβάθμισε τὴ μέρος τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, μόλις τὸ ἄλλη φάνη. Ἄρχισε νὰ ψυθορίζεται ἡ ἀναπόφευκτα μὲς κοντόνιο ν ἀναμένεται μὲ τὴν β. ἐπιστ. Οἱ ἀφοσιωμένοι σιγὰ-σιγὰ ἀρχίζαν μὲ τὴν ἐκστρατεία τοῦ ἀλβανικοῦ ἔθνους καὶ ὅμως τὴν ἀκμαιότητα. Φανερὸ δείγμα τῆς ἀκμαιότητας νὰ μὴν ἀκμαιοῦνταν ἦταν καὶ τὸ ὅτι τὸ κυρίως ἔπρεπε νὰ ἀκμάσει ἀπὸ Α' ἀκμαία β. κυρίου ἐξαιρετικὴ ἀκμαιότητα μόνον ἀπὸ τὸ Πολύνο. Στὶς 10 τοῦ μηνὸς ἤρθε Πέμπτη τὸ ἀπόφασμα μὲς ἐμόνεζαν ἕνα καλύτερο κελὶ ἀπάθης

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΤΑΡΟΥΚΟΥ

Η πρώτη σελίδα του χειρόγραφου ημερολογίου του Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη...

116

αξιωματικά κύριε Δοκτώρ χαιρετίσματα.
Τελειώνω με την ευχή ο ταπεινός σας φίλος σήμερα
μη λειτουργούμενος, αυτό με λόγους εσωτερικούς
και σεβασμό της ανωτέρας Υμών ανθρώπινο
μέτρο, νά 'χη δυνατότητα ανοίγματος
μέσου διακοσμήσεως, μέν ξηροθερμία και μέτριά-
ξη ατμόσφαιρα υπό αλόγων και υπόλοιπων
και μέν ενόρθωση ολού αεροφράγματος
εμπόδιο τ' εύφυχιμένου εξωτερικού δρό-
μου της ηρωϊκής και δυσκολοτάτης χώ-
ρας μας.

Πάτρα 1941

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

... και η τελευταία σελίδα του χειρόγραφου ημερολογίου του.

ΤΟ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΛΛΗΝΟΙΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1940-1941

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ-ΜΕΣΟΓΕΙΤΗ

ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΜΕ ΤΟ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΣΠ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΜΕ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ-ΚΕΙΜΕΝΩΝ
ΧΡΗΣΤΟΥ Ι. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΠΕΤΡΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ-ΑΓΓΕΛΟΥ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟΝ ΝΟΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 2012 ΣΤΗΝ ΚΑΜΠΥΛΗ Α.Ε.Β.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΘΗΚΕ ΣΤΗΝ Ν. ΛΥΡΑΚΗΣ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΔΗΜΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ
Η ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ ΕΓΙΝΑΝ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΩΤΗΡΗ Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΕ ΧΑΡΤΙ ΣΑΜΟΥΑ 120 ΓΡ., GARDA 135 ΓΡ. (ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ)
ΚΑΙ ΧΑΡΤΙ SUPERFINE 265 ΓΡ. (ΕΞΩΦΥΛΛΟ)
ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΣΧΕΔΙΑΣΕ Ο ΠΕΤΡΟΣ ΜΙΧΑΛΗΣ
ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΙΧΑΝ ΟΙ «ΑΩ ΕΚΔΟΣΕΙΣ»

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Ιωάννης Σπ. Δημητρίου
(1910-1978)

Γεννημένος στα Καλύβια Αττικής, γαμπρός από αδελφή του Χρίστου Πέτρου-Μεσογείτη. Τελειόφοιτος του Σχολαρχείου Κερατέας, πέρα από τις αγροτικές του ενασχολήσεις, είχε ειδικευθεί σαν μηχανικός και βοηθούσε με πολλούς τρόπους τους αγρότες συγχωριανούς του. Αρχικά κατασκεύαζε ανεμόμυλους για την άρδευση των καλλιεργειών, εργάσθηκε σαν μηχανικός στις αλυκές της Αναβύσσου, ενώ για πάρα πολλά χρόνια ήταν ο μηχανικός και ο συντηρητής του ελαιουργείου, της αλωνιστικής μηχανής του Αναγκαστικού Συνεταιρισμού Καλυβίων αλλά και όλων των αντλιών και μηχανών του χωριού. Γι αυτό και ήταν γνωστός ως ο Γιάννης ο Μηχανικός. Από την θέση του στο Συνεταιρισμό τον έπαψε η δικτατορία του 67, αλλά αυτός εξακολουθούσε να προσφέρει τις υπηρεσίες του, τουλάχιστον μέχρι το 1972. Ήταν ιδιαίτερα μορφωμένος και καλλιεργημένος άνθρωπος, γεγονός που τον έκανε να ξεχωρίζει στην μικρή κοινωνία των Καλυβίων. Οι συγχωριανοί του για την πολύπλευρη προσφορά του αλλά και τις γνώσεις του, έτρεφαν ιδιαίτερο σεβασμό και εκτίμηση προς το πρόσωπό του.

Το πρωί είχαμε άλλους 6 αιχμαλώτους. Δυο-τρεις από αυτούς είναι μόλις είκοσι ετών, παιδιά ακόμη και κάνουν εντύπωση στους στρατιώτες μας, οι οποίοι με καλή καρδιά τους χαιρετούν πάντα. Οι Ιταλοί απαντούν στον ίδιο τόνο και μένουν ευχαριστημένοι. Τους ανέκρινα ο ίδιος. Ήσαν και οι έξ του Πεζικού. Δεν μας ανεκοίνωσαν σπουδαία πράγματα. Όλοι τους καταρώνται τον Mussolini και πρό παντός οι νεαροί, οι οποίοι για πρώτη φορά ήρθαν στον πόλεμο να πολεμήσουν πρό τριών ημερών και αμέσως σήκωσαν τα χέρια ψηλά και παραδοθήκανε, μόλις τους γίνηκε η επίθεσις των δικών μας. Οι δικοί μας προχωρούν διαρκώς. Πάλι γίνεται λόγος ότι κυριευθήκανε κανόνια, πολυβόλα, όλμοι και άλλα υλικά. Η Κορυτσά κατελήφθη από τα ελληνικά στρατεύματα. Ο καιρός είναι συννεφιασμένος και ψυχρός. Εν τούτοις έχει μερικές ημέρες να βρέξη. Πολλά σμήνη αεροπλάνων πέρασαν στον ουρανό, αλλά είναι άγνωστον αν είναι δικά μας ή ξένα. Το πρώτο φαίνεται πιθανώτερο. Πέρασαν και δυο καταδιωκτικά σε πολύ χαμηλό ύψος, ασφαλώς ελληνικά. Όλα φαίνεται θα είχαν σχέση με την κατάληψι από τον στρατό μας της Κορυτσάς.

Και κάτι πού μας έκανε θλιβερή εντύπωσι. Ένας τραυματίας από αεροπλάνο καταγόμενος από το χωριό πέθανε εξ αιτίας του τραύματός του στην Αγ. Κυριακή. Και οι γυναίκες έκλαιγαν απαρηγόρητα. Όλοι οι στρατιώτες είχαν μελαγχολήσει και έβριζαν τον Mussolini. Αυτά έχει ο πόλεμος!

Χρίστος Ν. Πέτρου
22 Νοεμβρίου 1941

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΚΛΥΜΑΚΟΥ

ISBN: 978-618-80307-0-1
9 786188 030701